

A NEM: SZÁMÍT!

Kézikönyv a fiatalokat érintő
nemi alapú erőszak
témájának feldolgozásához

EMBERSÉG
EREJÉVEL

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

A NEM: SZÁMÍT!

**Kézikönyv a fiatalokat érintő nemi alapú
erőszak témakörének feldolgozásához**

A második – átdolgozott és frissített – kiadás alapján

Írta és szerkesztette:

ANCA-RUXANDRA PANDEA, DARIUSZ GRZEMNY, ELLIE KEEN

Felelős szerkesztő:

RUI GOMES

Az első kiadás szerzői és szerkesztői:

ANNETTE SCHNEIDER, DENNIS VAN DER VEUR,
GORAN BULDIOSKI, KAROLINA VRETHEM,
GAVAN TITLEY, TÓTH GYÖRGYI, YAEL OHANA

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk kifejezni hálánkat mindazok felé, akik hozzájárultak ahhoz, hogy a kézikönyv ezen kiadása megszülethessen, így külön köszönetet érdemel:

- CÉCILE GREBOVAL és kollégái, a Nemek Közötti Egyenlőség Divízió részéről;
- ALICE BARBIERI, a Közös Ifjúsági Tanács nemi egyenlőségi ügyekért felelős jelentéstevője;
- az Európai Ifjúsági Központban dolgozó gyakornokok: EMIE VALIQUETTE, ENRICO ELEFANTE, FABRIZIO PROVENZANO, KAAAN SEN, VINCENT SCANLAN, továbbá NATHALIE GUITER és JOANNE HUNTING hasznos tanácsaikért és gondosságukért.

Minden tőlünk telhetőt megtettünk azért, hogy a szövegek és gyakorlatok forrását beazonosítsuk és a szerzők nevét megfelelően feltüntessük. Az esetleges hiányosságokért és pontatlanságokért elnézést kérünk, örömmel korigálunk minden ilyen hibát.

Köszönet illeti a kézikönyv magyar kiadóját, az Emberség Erejével Alapítványt is, valamint a fordítás közreműködőit: JUHÁSZ VERÁT, HÍVES ANNÁT, BÉRES-DEÁK RITÁT, KARDOS TIBORT, KARVALITS IVETTET, NÁDORI RÁHELT, TÓTH GYÖRGYIT, MOLNÁR PÉTERT ÉS ELEK LUCÁT.

Külön szeretnénk kifejezni hálánkat a **Holland Királyság Magyarországi Nagykövetsége** felé, hiszen támogatásuk nélkül a magyar kiadás nem szülehetett volna meg.

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:

GENDER MATTERS: A manual on addressing gender-based violence affecting young people
Second edition, 2019

A kötetben kifejtett nézetek nem feltétlenül egyeznek az Európa Tanács álláspontjával.

A kiadvány szerzői jogainak tulajdonosa az Európa Tanács.

A kiadvány és annak részei üzleti célból nem sokszorosíthatók és nem terjeszthetők, sem digitális (CD-ROM, internet stb.), sem fizikai formában vagy eszközzel – ideértve a fénymásolást, a hang- és képrögzítést, valamint minden adattároló és -visszakereső rendszert – az Európa Tanács Kommunikációs Igazgatósága Kiadói Részlegének (publishing@coe.int) írásos engedélye nélkül.

A kiadvány részben vagy egészben történő sokszorosítása kizárólag nonprofit felhasználásra, nevelési-képzési célból, a forrás pontos megjelölése mellett engedélyezett.

A kiadvánnyal kapcsolatos minden más megkeresés az Európa Tanács Ifjúsági Főosztályának címezendő:

European Youth Centre Strasbourg
30, rue Pierre de Coubertin
F- 67075 Strasbourg Cedex – France
E-mail: youth@coe.int

A fotókat készítette:

- Borító és a 12., 60., 178., 198. oldal: Alan Poulson, Filip Warulik, WAYHOME studio, Anatol Misnikou © Shutterstock.com
- 238. oldal: Ivelin Radkov © Shutterstock.com
- 184. oldal: Metoo - Mihai Surdu

Kiadványtervezés, layout és illusztrációk: Pedro Meca

A magyar kiadást fordította: Béres-Deák Rita, Híves Anna, Kardos Tibor, Karvalits Ivett, Nádori Ráhel, Tóth Györgyi

Lektor: Juhász Vera

Nyomdai előkészítés: Molnár Péter

Kiadja: Az Emberség Erejével Alapítvány

Készült a Holland Királyság Magyarországi Nagykövetségének támogatásával.

© Európa Tanács, 2019

© Emberség Erejével Alapítvány, 2023 magyar fordítás

A *NEM: SZÁMÍTI* – *Kézikönyv a fiatalokat érintő nemi alapú erőszak témájának feldolgozásához* jelen fordítása az Európa Tanáccsal kötött megállapodás alapján, de a fordító kizárólagos felelőssége mellett kerül kiadásra.

Nyirati András

Az Emberség Erejével
Alapítvány
elnöke

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

Van egy európai uniós ország, ahol a nemek közötti bérkülönbség átlag feletti, a nők politikai képviselete a legalacsonyabb, és hetente meghal egy nő párkapcsolati erőszak következtében. Ebben az országban rendszerszintű diszkriminációval kell szembenézniük az LGBT+ embereknek is, és törvénnyel akadályozzák a naprakész iskolai szexuális nevelést.

Két lányom van. Azt szeretném, ha egy olyan Magyarországon élhetnének, ahol sem nekik, sem más embereknek nem kell félni, nem kell elviselni a társadalom macsóságát, és ahol kibontakoztathatják, ami bennük van, és nem kell idomulni tradicionálisnak mondott szerepekhez.

Változást csak együtt tudunk elérni! Mégpedig akkor, ha a fentiek szerint alakítjuk viszonyainkat, ha olyan fiúkat nevelünk, akiktől nem kell félni a lányokat, és ha az állampolgárok értik a társadalmi nemi szerepek rendszerét, és akarnak tenni az egyenlőségért. Nem melleleg olyan politikusokat választunk, akik ratifikálják az Isztambuli Egyezményt, és betartják a nemzetközi emberi jogi normákat.

Ez azonban nem történik meg magától, a kulcs pedig a nevelés. A nemekről, nemi szerepekről és az egyenlőtlenségekről beszélni kell a családban, a közösségekben, az iskolában és a nyilvánosságban is. *A nem: számít!* ebben segít, tudást és eszközöket ad a szakemberek kezébe, biztosítva, hogy magas minőségben tervezzenek és valósítsanak meg emberi jogi nevelési folyamatokat a nemek közötti egyenlőség témájában.

Óriási dolog kedves Olvasó, hogy 2023-ban végre magyarul is a kezünkben tarthatjuk *A nem: számít!* kézikönyvet! Köszönet mindenkinek, aki hozzájárult ehhez, különösen Juhász Verának, hogy éveken keresztül küzdött érte, és gondos gazdaként összefogta a magyar kiadás elkészültének teljes folyamatát. Köszönet az Európa Tanácsnak, hogy bíztak bennünk, és a Holland Királyság Nagykövetségének, hogy anyagilag támogatták a munkát.

Jó böngészést, izgalmas foglalkozásokat és tartalmas beszélgetéseket kívánok!

Marja Ruotanen

Az Európa Tanács
Demokrácia és
Emberi Méltóság
Főigazgatóságának
vezetője

ELŐSZÓ

A nemek egyenlősége igenis számít!

A nemi alapú erőszak az emberi jogokkal való visszaélés egyik legelterjedtebb formája, és az emberi méltóság megsértése. Az Európa Tanács valamennyi tagállamában problémát jelent, és emberek millióit érinti, nemüktől, nemi identitásuktól, szexuális irányultságuktól, kulturális vagy vallási háttérüktől, társadalmi helyzetüktől és családi állapotuktól függetlenül. A nemi alapú erőszak aláássa az emberi jogi alapértékeket, amelyekre az Európa Tanács is épül, és amelyek mellett annak tagállamai elkötelezték magukat.

Az Európa Tanács Isztambuli Egyezménye – elismerve, hogy a nők elleni erőszak mélyen gyökerezik a nők és férfiak közötti, történelmileg kialakult egyenlőtlen hatalmi viszonyokban – valódi egyenlőség megteremtésére szólít fel. Azonban nem beszélhetünk *tényleges* egyenlőségről, amíg a nők nagy arányban tapasztalnak nemi alapú erőszakot, és erről az állami szervek és intézmények tudomást sem vesznek. E hatóságok felelőssége, hogy lépéseket tegyenek a nemi alapú erőszak megelőzése, az áldozatok védelme és az elkövetők felelősségre vonása érdekében.

A jogi fellépés elengedhetetlen ugyan, de az erőszak ezen formáinak visszaszorításához és felszámolásához nem elegendő. Az emberi jogok, az erőszakmentesség és a nemek közötti egyenlőség értékeit nem lehet kikényszeríteni, és nem elég az sem, ha egyszerűen hirdetjük ezeket; arra van szükség, hogy ezeket a társadalom minden tagja elfogadja és tiszteletben tartsa mind az online, mind az offline térben, amihez gyakran attitűdváltásra is szükség van. Ennek kulcsa a nevelés, a tájékoztatás és a figyelemfelhívás arra, hogy a nemi alapú megkülönböztetés és a nők elleni erőszak elfogadhatatlan. Az Európa Tanácsnak a szexizmus megelőzéséről és leküzdéséről szóló okmányai az oktatás területén is célzott intézkedéseket írnak elő. Csak közös erőfeszítéssel biztosíthatjuk azt, hogy az elnyomás és megalázás mintázatai ne öröklődjenek tovább egyik nemzedékről a másikra, és így segíthetjük elő a kölcsönös tiszteletet a személyközi kapcsolatokban.

Az Európa Tanács ifjúsági szektora komolyan veszi ezt a kérdést. A fiatalokat különösen veszélyeztetik a nemi alapú erőszak különböző formái, ezenkívül az ő kezükben van a lehetőség, hogy elhozzák az ilyen erőszak felszámolásához szükséges változást. A Fiatalok a Demokráciáért program keretében következetes munka folyik a diszkrimináció minden formájának felszámolása és a nemek egyenlő-

ségének – metszetszemléletű megközelítés alapján történő – előmozdítása érdekében. Egy, a nemi egyenlőség kérdésre fókuszáló hatástanulmány eredménye szerint a nemek közötti egyenlőség előmozdítására való törekvés teljes összhangban van a program céljaival. A program támogatja a sokszínűséget, valamint a kisebbségek és a sérülékeny helyzetű személyek bevonását, prioritásai között szerepel a nemi egyenlőség. Mindezzel az Európa Tanács tagállamaiban a nemi egyenlőtlenség terén jelenleg tapasztalható negatív változások ellen hat, és valódi választ kínál a manapság terjedő diszkriminatív, transzfób és homofób narratívákra.

Az Európa Tanács ifjúsági szektora a fiatal multiplikátorokra támaszkodik munkája során. Azáltal, hogy a fiatalok kompetenciáit és érdekérvényesítő képességét fejlesztjük, és felvértezzük őket olyan ismeretekkel és készségekkel, amelyek révén azután maguk is képesek lesznek mások kompetenciáit és érdekérvényesítő képességét fejleszteni, a fiatalok a változás motorjává válnak, akik valódi hatással vannak a társadalomra. A *nem: számít!* kézikönyv célja, hogy támogassa az ifjúsági munkát, és azon keresztül hatást gyakoroljon az egész társadalomra a nemi alapú erőszak megelőzése és leküzdése, valamint a szexizmus negatív hatásainak csökkentése érdekében. Ugyanazokra a pedagógiai elvekre épül, mint a *Kompasz – kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez*, mely kiadvány segítségével Európa-szerte fiatalok milliói tanulnak az emberi jogokról az emberi jogokon keresztül az emberi jogok előmozdításáért.

A *nem: számít!* kézikönyv a fiatalokkal foglalkozókat bevezeti a nemek és a nemi alapú erőszak témájába, összefoglalja a vonatkozó ismereteket és kérdéseket, háttérinformációkat nyújt a legfőbb aktuális problémákról, és ami a legfontosabb: módszereket és eszközöket kínál a fiatalokkal végzett ilyen irányú oktatási-képzési tevékenységekhez.

Reméljük, hogy a fiatalokkal foglalkozók és az aktivisták inspirációt merítenek ebből a könyvből, és megtalálnak benne minden szükséges eszközt ahhoz, hogy szembe tudjanak szállni azokkal az erőkkel, amelyek a mindannyiunkat megillető egyenlőséget és emberi méltóságot fenyegetik, vissza tudják szorítani a felsőbbrendűség-érzés, a szexizmus, a gyűlölet és az erőszak mögött meghúzódó narratívákat, és segíteni tudjanak a fiataloknak egy olyan jövő kialakításában, ahol nem létezik nemi alapú erőszak. Mert a nemek egyenlősége számít.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető az új kiadáshoz

1. fejezet

Nemi identitás, nemi alapú erőszak és az emberi jogok

- 15 1. Mit nevezünk nemi alapú erőszaknak?
- 19 2. A nemi alapú erőszak okai
- 21 3. A nemi alapú erőszak fajtái
- 32 4. Nemek és nemi identitás
- 45 5. A nemi alapú erőszak és az emberi jogok
- 55 6. Ifjúsági munka és ifjúságpolitikai válaszok a nemek és a nemi alapú erőszak kérdéseire

2. fejezet

Gyakorlatok a nemek és a nemi alapú erőszak témakörének fiatalokkal történő feldolgozásához

- 62 A könyv pedagógiai alapjai és útmutató a csoportsegítőknak
- 74 Gyakorlatok összefoglaló táblázata
- 80 A nem az nem!
- 84 A nemi alapú erőszak következményei
- 91 Biztonság az életemben
- 95 Erőszak az online médiában
- 99 Erőszakmentes zóna
- 110 Helyek és helyzetek
- 114 Herceg hófehér paripán
- 118 Hétköznapi szexizmus
- 125 Jó, jobb, legjobb
- 130 Kati története
- 137 Magas elvárások
- 140 Maria története
- 146 N. kontra Svédország
- 155 Nemi zűrzavar
- 159 Nemünkbe zárva
- 163 Stella
- 167 Szexszel jobban eladható?
- 172 Te mit tennél?

3. fejezet

Fellépés a nemi alapú erőszak ellen

- 180 1. Az áldozatok/túlélők védelme
- 182 2. A nemi alapú erőszak megelőzése
- 185 3. Emberi jogi kultúra építése
- 186 4. Társadalmi nem a fiatalok körében végzett munkában és az ifjúsági szervezetekben
- 192 5. A nemi alapú erőszak leküzdésére irányuló kezdeményezés vagy stratégia kidolgozása

4. fejezet

A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó témakörök

- 201 A feminizmus és a nőjogi mozgalmak
- 209 Interszekcionalitás
- 215 LMBT+
- 223 Maszkulinitások
- 228 Szexualitás

Függelék

A nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó fontosabb emberi jogi dokumentumok

- 241 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Nem hivatalos összefoglaló)
- 242 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- 248 Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (Összefoglaló)
- 252 Emberi Jogok Európai Egyezménye és annak kiegészítő jegyzőkönyvei (Egyszerűsített változat)
- 255 Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Nem hivatalos összefoglaló)

266 Fogalomtár

A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó fogalmak

270 Az Európa Tanács magyar nyelven hozzáférhető más emberi jogi képzési-nevelési kiadványai

Bevezető az új kiadáshoz

Köszöntjük *A nem: számít!* – Kézikönyv a fiatalokat érintő nemi alapú erőszak témakörének feldolgozásához második kiadásának Olvasóit!

A nem: számít! kézikönyv először 2007-ben jelent meg az Európa Tanács Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Programjának keretén belül. A kiadványt megelőzte két korábbi kézikönyv, a *Kompassz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez* és a *Kiskompassz – Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez*, ezekre épül a jelen kézikönyv is. Mindkét említett kiadvány kiter a társadalmi nem, a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak kapcsán felmerülő kérdésekre.

A nem: számít! kézikönyv kifejezetten a fiatalokat érintő **nemi alapú erőszak** kérdéseivel foglalkozik. Bevezet a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak témájába, hasznos segítséget kínálva mindazok számára, akik fiatalokkal dolgoznak. Áttekinti a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak témáját, háttérinformációkat nyújt ezek legfontosabb társadalmi, politikai és jogi vetületeiről, továbbá módszereket, eszközöket és segédanyagokat ad a fiatalok emberi jogi neveléséhez, képzéséhez.

A nem: számít! kézikönyvet a budapesti és a strasbourgi Európai Ifjúsági Központ számos képzési programján használták már forrásként, segédanyagként. A kiadványt több nyelvre lefordították, így Európa-szerte sok olyan szervezethez és csoporthoz eljut, ahol fiatalokkal dolgoznak, segítve a fiatalokat érintő nemi alapú erőszakkal szembeni küzdelmet.

A nemi alapú erőszak aláássa azokat az alapvető értékeket – emberi jogok, demokrácia és jogállamiság –, amelyekre az Európa Tanács munkája épül. *A nem: számít!* kézikönyv első kiadását követő években az Európa Tanács számos jogi és szakpolitikai dokumentumot fogadott el a nemek közti egyenlőség előmozdítása és a nemi alapú erőszak felszámolása érdekében:

- Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Isztambuli Egyezmény) – a nőkkel szembeni erőszak elleni legnagyobb horderejű nemzetközi egyezmény. Úttörő jellegű, amennyiben felszólítja az államokat a nők elleni erőszak különböző formáinak törvény általi büntetésére;
- Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről (Lanzarote Egyezmény) követeli a gyermekek ellen elkövetett mindennemű szexuális visszaélés törvény általi büntetését;
- Az emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezmény, mely 2008-ban lépett hatályba, és az emberkereskedelem áldozatainak biztosít erősebb védelmet;
- A Miniszteri Bizottság CM/Rec(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről. Ez a világon az első olyan jogi eszköz, amely kifejezetten a diszkriminációnak ezt a csökönnyös és nehezen kezelhető formáját célozza.

Ami az ifjúsági szektort illeti, a Miniszteri Bizottságnak több, a tagállamok felé tett ajánlása is kiemeli a nemek közötti egyenlőség jelentőségét, és azt, hogy a nemi egyenlőség ügyét be kell építeni az ifjúsági szakpolitikákba és programokba:

- *Az Európa Tanács chartája a demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről* (2010) megerősíti, hogy a nemek közötti egyenlőség előmozdítása a demokratikus állampolgárságra nevelés és az emberi jogi nevelés szerves részét képezi.
- *Az Enter! ajánlás a hátrányos helyzetű környékről származó fiatalok szociális jogokhoz való hozzáféréséről* (2015) hangsúlyozza, hogy a nemek esélyegyenlőségét szem előtt tartó megközelítést kell alkalmazni a hátrányos helyzetű környékek ifjúságpolitikájának kialakítása során, támogatni kell a fiatal nők és férfiak kapacitásépítését és egyenlő részvételét, továbbá lépéseket kell tenni a bullying, a szexuális zaklatás, a nemi alapú erőszak és a hátrányos helyzetű közösségekben előforduló erőszak minden más formájának visszaszorítása érdekében;
- *Az Ajánlás a fiatalok jogokhoz való hozzáféréséről* (2015) felszólítja a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki olyan stratégiákat, amelyek elősegítik, hogy a fiatalok érvényesíteni tudják jogukat, és amelyek az emberi jogok egyetemessége és oszthatatlansága, a megkülönböztetésmentesség, az esélyegyenlőség és a nemek közötti egyenlőség elvein alapulnak.
- *Az Ajánlás a felnőttkorba lépő fiatal menekültek támogatásáról* (2019) arra szólítja fel a tagállamokat, hogy biztosítsák a felnőttkorba lépő fiatal menekülteknek azt a támogatást és védelmet, amire szükségük van, valamint kellőképpen vegyék figyelembe valamennyi veszélyeztetett helyzetben lévő fiatal menekült szükségleteit, így például azokat, akik szexuális és nemi alapú erőszak, emberkereskedelem vagy kizsákmányolás túlélői, továbbá a tagállamok az Ajánlásban szereplő iránymutatások végrehajtása során kellőképpen vegyék figyelembe a fiatal nők és férfiak sajátos igényeit és helyzetét.

Mindezen új egyezmények és ajánlások, valamint egyéb fejlemények – például a No Hate Speech Mozgalom néven futó kampány során a szexista, homofób és transzfób gyűlöletbeszédre vonatkozóan szerzett tapasztalatok – szükségessé tették *A nem: számít!* kézikönyv átdolgozását és újbóli, frissített kiadását.

A nemek közti egyenlőtlenség és a nemi alapú erőszak a fiatalok teljeskörű részvételét és fejlődését akadályozó tényezők, ennek egyre szélesebb körben való tudatosításához korszerű és hozzáférhető oktatási-képzési anyagokra van szükség.

A nem: számít! értékes forrásként szolgálhat az Európa Tanács ifjúsági szektorának 2030-ig tartó időszakra szóló stratégiája és a Fiatalok a Demokráciáért Program megvalósításához, elsősorban a fiatalok jogokhoz való hozzáférése, az emberi jogi nevelés, valamint a diszkrimináció minden formájával szembeni – metszetszemléletű megközelítésen alapuló – fellépés terén.

A kézikönyv hasznos lehet továbbá az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok, kiváltképp a nemek közötti egyenlőségről szóló 5-ös számú cél elérését szolgáló, valamint az Európa Tanács nemi egyenlőségi stratégiájának megvalósítására irányuló munka során is.

Mi változott?

A második kiadás írása során jelentősen átírtuk a kézikönyvet, ennek során figyelembe vettük a kézikönyv használóinak visszajelzéseit, valamint az előző kiadás óta bekövetkezett jogszabályi és szakpolitikai változásokat, kiváltképpen az Európa Tanácsnál történt fejleményeket.

- **Megváltozott szerkezet**

A kézikönyv továbbra is négy fejezetből áll, ezek azonban az első kiadáshoz képest máshogy épülnek fel. A kiadvány továbbra is tartalmaz egy elméleti részt (1. fejezet), itt a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak főbb vonatkozásairól és a kapcsolódó emberi jogi dokumentumokról van szó, valamint sok interaktív gyakorlatot (2. fejezet). A nemi alapú erőszakkal szembeni fellépés lehetőségeit ezúttal külön fejezetben tárgyaljuk. Van egy új fejezet is, a címe: *A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó témakörök*. Itt az olvasó olyan témákról tájékozódhat, amelyek hasznosnak bizonyulnak például a feminizmus, az interszekcionalitás vagy a szexualitás kérdéseivel való ismerkedés során. A kiadvány végén pedig a nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó legfontosabb fogalmak magyarázatát tartalmazó *Fogalomtár* található.

- **Egyszerűbb nyelvezet**

A társadalmi nemekről beszélni meglehetősen nehéz, ennek során gyakran kerülnek elő bonyolult fogalmak és elméletek, amelyek miatt a fiatalok esetleg nehezen értik, miről is van szó. A részletes kifejtés nem is minden esetben indokolt. Igyekeztünk felhasználóbarátabb nyelvezetet használni, világosabban fogalmazni, a kézikönyvet könnyebben olvashatóvá tenni a fiatalok számára, ugyanakkor próbáltuk elkerülni a túlzott leegyszerűsítést is.

- **Inkluzívabb nyelvezet**

A kézikönyvben mindenhol törekedtünk a gender-szenzitív nyelvezet használatára és a nemi binaritás (kétpólusú nemfelfogás) csapdájának elkerülésére. Ez azonban nem volt mindig lehetséges – például olyan részeknél, ahol a kézikönyv a különböző jogi dokumentumokat tárgyalja, amelyek esetleg kevésbé gender-szenzitív nyelvezetet használnak.

- **Új gyakorlatok**

A 2. fejezetben található új gyakorlatok is, egy részüket a jogi környezetben azóta történt változások inspirálták, mások pedig az első kiadásból hiányzó témákkal foglalkoznak. Akadnak köztük olyanok is, amelyek a *Kompasszban* vagy a *Böngészőben* található gyakorlatok adaptálásával készültek.

Ami nem változott

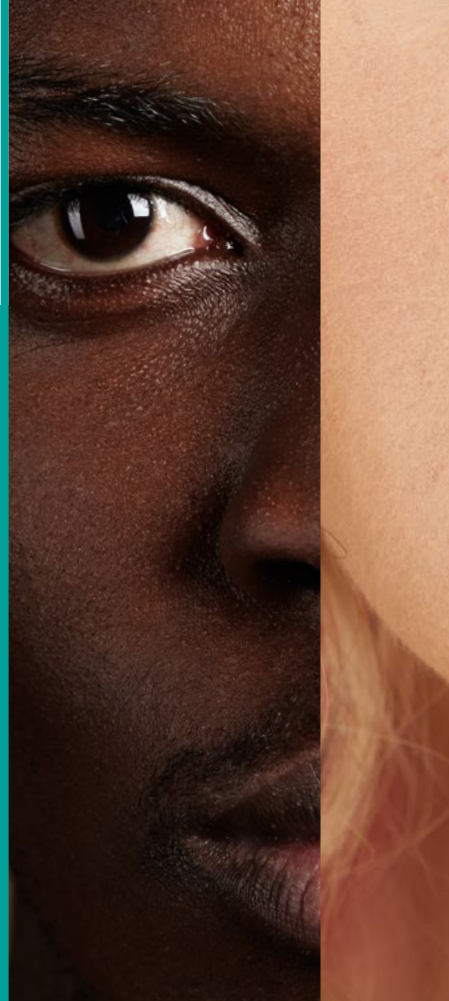
A cél, az alkalmazott pedagógiai megközelítés, valamint a javasolt módszerek tekintetében alapvetően nem történt változás, vagy ha mégis, az remélhetőleg pozitív irányú.

A nem: számít! információkat, ötleteket és segédanyagokat kínál a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak témájával foglalkozó ifjúsági és képzési programok megfelelő kialakításához, és a kapcsolódó kérdések emberi jogi nevelés keretében történő feldolgozásához.

A nem: számít! kézikönyv nem törekszik teljeskörűsége, nem akarja bemutatni a társadalmi nem és a nemek közötti egyenlőség témájába vágó összes elméletet és elképzelést. Nem tér ki a nemi alapú erőszak minden egyes aspektusára sem. Ehelyett inkább olyan kérdésekre és problémákra fókuszál, amelyek a nemi alapú erőszak témáján belül vélhetőleg relevánsak a fiatalok számára. Ezek a társadalmi és politikai környezet függvényében különbözőek lehetnek, ezért szükség lehet arra, hogy az itt található anyagokat és gyakorlatokat adaptáljuk, vagyis az adott közösségből, térségből, országból származó fiatalok konkrét igényeihez igazítsuk.

Ugyan nincs megszabva, hol érdemes először felütni ezt a könyvet, és fontos is, hogy a könyv használója szabadon kiválaszthassa a számára releváns részeket, mégis kifejezetten javasoljuk, hogy először Ön is fussa át a teljes kézikönyvet annak érdekében, hogy átfogó képet kapjon annak tartalmáról, és olvassa el az elméleti fejezetekből azokat a részeket, amelyek a leginkább kapcsolódnak a fiatalokkal való munkája során felmerülő kérdésekhez, témákhoz. A társadalmi nem és a nemi alapú erőszak témakörének feldolgozása nem éppen könnyű feladat, szükség van némi érzékenységre és bizonyos kompetenciákra az esetlegesen felmerülő morális kérdések megfelelő kezeléséhez.

A nem: számít! kézikönyv mindazoknak szól, akik a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak témájával az emberi jogi nevelésen keresztül szeretnének foglalkozni. Nem ígérjük, hogy a kézikönyv minden kérdésre választ ad, sőt, előfordulhat, hogy további kérdéseket vet fel. Használja Ön is forrásként, amelyre támaszkodva segíthet a fiataloknak eligazodni az emberi jogok világában, továbbá hozzásegítheti őket ahhoz, hogy tisztábban lássák saját és mások cselekedeteit, jobban megértsék, hogyan tudják saját biztonságukat megőrizni, és hogyan támogathatják azokat a társaikat, akik már találkoztak erőszakkal a saját életükben.

A vertical strip on the left side of the page shows a close-up of a person's eye, looking slightly to the right. The eye is light-colored, and the skin around it is visible.

1. FEJEZET

Nemi identitás, nemi alapú erőszak és az emberi jogok

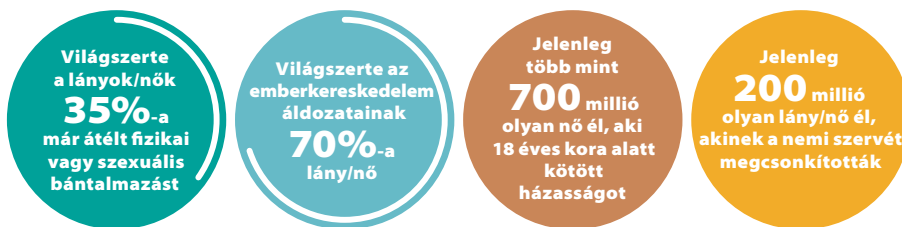
Nemi identitás, nemi alapú erőszak és az emberi jogok

A nemek közötti egyenlőség megteremtése alapvető célja minden olyan társadalomnak, amely az emberi jogokon, a demokrácián és a jogállamiságon alapul. A nemi egyenlőség helyzete a társas érintkezés és a közpolitika szinte minden területére kihat, beleértve az ifjúságpolitikát és a fiatalok körében végzett munkát is. Nincs olyan ember, akit ne érintenének közvetlenül és személyesen a nemek közötti egyenlőséggel és a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos kérdések.

Ugyanakkor a nemek és a nemi alapú erőszak tárgykörének megvitatása során abba a nehézségbe ütközhetünk, hogy a fogalmak és kifejezések nem mindig egyértelműek, jelentésük idővel változhat, és a különböző szakterületek – például a pszichológia, szociológia, kultúra, orvostudomány, jogtudomány, oktatás, aktivizmus vagy a politika – esetleg némileg eltérő értelemben használják őket.

Kiindulópontként tehát szögezzük le, hogy a nemi alapú erőszak az emberi jogok megsértését jelenti, és nemcsak azokat érinti, akiket közvetlenül célba vesz, hanem a társadalom egészét.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Unió Spotlight Initiative nevű kezdeményezése az alábbi adatokat tette közzé:¹

További adatok:

- 2008 és 2014 között 62 országban 1.612 transznemű ember vált transzfób indíttatású gyilkosság áldozatává;²
- egy uniós LGBT-felmérés válaszadóinak csaknem fele nyilatkozott úgy, hogy szexuális irányultsága miatt diszkriminálták vagy zaklatták.³

Ezek a statisztikák sejtetik ugyan, hogy mennyire elterjedt jelenség a nemi alapú erőszak, de fontos megjegyezni, hogy az esetek túlnyomó többsége továbbra sem kerül napvilágra. A nemi alapú erőszak elleni fellépéshez az állami hatóságok, az intézmények, a civil szervezetek és valójában a társadalom minden tagjának aktív részvételére van szükség. Az ifjúsági munka keretében kiemelten fontos foglalkozni ezzel a problémával.

1. Mit nevezünk nemi alapú erőszaknak?

A „nemi alapú erőszak” és a „nők elleni erőszak” kifejezéseket gyakran egymás szinonimájaként használják, mivel a nők ellen (férfiak által) elkövetett erőszak legtöbb esetben nemi alapon történik, és a nemi alapú erőszak a nőket aránytalan mértékben sújtja. Az ENSZ Nők elleni erőszak felszámolásáról szóló nyilatkozatában szereplő meghatározás szerint:

Nők elleni erőszaknak minősül minden olyan nemi alapú erőszak, mely által egy nő testi, szexuális vagy lelki sérülést vagy szenvedést él vagy élhet át, beleértve az ilyen tettekkel való fenyegetést, a kényszerítést és a szabad mozgás önkényes megvonását, történjen az a köz- vagy magánéletben.⁴

Újabb jogi dokumentumokban arra is találunk példát, hogy a két fogalmat összeolvasztják, és a „nők elleni nemi alapú erőszak” kifejezést használják. Például az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról – más néven Isztambuli Egyezmény – 3. cikkében már a következő meghatározás olvasható:

„nők elleni nemi alapú erőszak”: olyan erőszak, amely női mivolta miatt irányul egy nő ellen, vagy amely aránytalan mértékben sújt nőket.⁵

A fentiek azokra az esetekre vonatkoznak, amikor az erőszak indítéka az adott személy nemi hovatartozása. A nemi identitás azonban többről szól, mint hogy valaki férfi vagy nő: előfordulhat például, hogy valaki női nemi jegyekkel születik, de férfiként azonosítja önmagát, esetleg egyszerre férfiként és nőként is, vagy sem férfiként, sem nőként. Az LGBT+ személyek (leszbikusok, melegek, biszexuálisok, transzneműek és mindazok, akik nem illenek bele a heteroszexuális normákba vagy a hagyományos férfi-nő felosztásba) vélt vagy valós szexuális irányultságuk, illetve nemi identitásuk miatt szintén válhatnak erőszakos cselekmények céltábláivá, ezért az ellenük irányuló erőszak is a nemi alapú erőszak körébe tartozik. Meg kell jegyezni, hogy férfiak ellen is irányulhat nemi alapú erőszak. Noha statisztikailag az ilyen esetek száma sokkal alacsonyabb, mint a nők esetében, mégsem hagyható figyelmen kívül.

Az Isztambuli Egyezmény magyarázó jelentésében⁶ a „nők elleni nemi alapú erőszak” fogalmára adott definícióból kiindulva azt mondhatjuk, hogy:

Nemi alapú erőszak minden olyan erőszakos cselekmény, amelyet valamely személy vagy csoport ellen annak vélt vagy valós biológiai vagy társadalmi neme, szexuális irányultsága és/vagy nemi identitása miatt követnek el.

A nemi alapú erőszak az egyenlőtlen hatalmi viszonyokból ered, és az a célja, hogy egy személyt vagy embercsoportot megalázzon, és éreztessen annak alsóbbrendűségét, illetve alárendeltségét. Ez a fajta erőszak a társadalom működését meghatározó társadalmi és kulturális struktúrákban, normákban és értékekben gyökerezik, fennmaradását pedig gyakran a tagadás és a hallgatás kultúrája segíti. Nemi alapú erőszak a magánszférában és a nyilvános szférában egyaránt előfordulhat, és aránytalanul nagy mértékben sújtja a nőket.

A nemi alapú erőszak megnyilvánulhat szexuális, testi, szóbeli, érzelmi, lelki vagy társadalmi-gazdasági erőszakként, és sokféle formát ölthet – a verbális erőszaktól az online gyűlöletbeszédén át egészen a nemi erőszakig vagy gyilkosságig. Elkövetője bárki lehet: a jelenlegi vagy a korábbi házastárs, élettárs vagy partner, családtag, munkatárs, iskolatárs, barát, egy idegen, vagy valamely kulturális, vallási, állami intézmény vagy hatóság nevében eljáró személy. A nemi alapú erőszak – csakúgy, mint az erőszak minden fajtája – a hatalmi viszonyokkal függ össze. Voltaképp felsőbbrendűségi érzésből fakad, és abból a törekvésből, hogy az illető ezt a felsőbbrendűséget a családban, az iskolában, a munkahelyen, a közösségben vagy a társadalom egészén belül érvényesítse.

Miért tekintjük problémának a nemi alapú erőszakot?

• A nemi alapú erőszak sérti az emberi jogokat

A nemi alapú erőszak nem más, mint könnyörtelen támadás az emberi méltóság ellen, és az áldozat emberi jogainak semmibevétele, hiszen az erőszaktól mentes élethez való jog alapvető emberi jog. Az ilyen erőszak aláássa az emberek önértékelését és önbecsülését. Nemcsak a fizikai, hanem a mentális egészséget is rombolja, és önpusztító magatartáshoz, elszigetelődéshez, depresszióhoz és öngyilkossághoz vezethet.

• A nemi alapú erőszak veszélyezteti az áldozat testi és lelki épségét

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy biztonságban éljen. A biztonságérzet hiánya akadályozza az önmegevalósítást és a személyiségfejlődést, és negatívan hat az egyén családi, közösségi és társadalmi életére is. A nemi alapú erőszak gátolja az emberi jóllét megalósítását és az egyén azon jogának érvényesítését, hogy képességeit kibontakoztathassa.

• A nemi alapú erőszak a diszkrimináció megnyilvánulása

A nemi alapú erőszakot olyan, mélyen gyökerező káros sztereotípiák és előítéletek táplálják, amelyeket az elkövető a nőekkel vagy olyan emberekkel szemben érez, akik nem illenek bele a nemek hagyományos bináris (más szóval:

kétpólusú) világába, vagy nem alkalmazkodnak a heteronormatív elvárásokhoz. A nemi alapú erőszak eredményeként a nők és más érintettek a társadalom perifériájára szorulhatnak, és alacsonyabb rendűnek vagy kiszolgáltatottnak érezhetik magukat. Az olyan férfiak esetében, akik nem a domináns férfiszerepeknek megfelelően viselkednek, a nemi alapú erőszak célja lehet, hogy az áldozat a példát látva végre „megtanulja”, hogyan viselkedik egy „igazi férfi”. Az, hogy mennyire súlyos „büntetésben” részesülnek azok a férfiak, akik a férfissággal kapcsolatos elvárásoktól eltérő módon viselkednek (függetlenül attól, hogy az illető meleg, biszexuális vagy heteroszexuális-e) összefüggésbe hozható azzal a vélt veszéllyel, amelyet máságuk jelent a nemekre vonatkozó normákra és uralkodó elképzelésekre nézve. Pusztán létük is megkérdőjelezheti és cáfolhatja azt a nézetet, hogy természettől fogva léteznek férfi és női magatartásformák és szerepek.

- **A nemi alapú erőszak akadályozza a nemek közötti egyenlőség megvalósulását**

A nemek közötti egyenlőség megteremtésének központi szerepe van az emberi jogok védelmében, a demokrácia fenntartásában és a jogállamiság megőrzésében. A nemi alapú erőszak a heteronormatív társadalmi viszonyok és a férfiurolom fenntartását szolgálja. Ezzel szemben a nemi egyenlőség azt jelenti, hogy nemtől függetlenül mindenki egyenlő jogokkal rendelkezik, egyformán látható, azonos lehetőségei vannak érdekei érvényesítésére, és egyformán felelősséget vállal és részt vesz a köz- és magánélet minden területén. A nemek közötti egyenlőség azt is feltételezi, hogy a férfiak és nők esélyei egyenlők az erőforrásokhoz való hozzáférés és azok elosztása tekintetében.

- **A nemi alapú erőszakot a látencia jellemzi, és az elkövetők gyakran büntetlenül maradnak**

Az olyan közkeletű nézetek, melyek szerint „ami a négy fal között történik, az maradjon is ott” vagy „senkinek semmi köze ahhoz, hogy mi történik a családban”, makacsul tartják magukat. Ez megnehezíti a családon belüli erőszak eseteinek bejelentését, ennek híján pedig a segítő és támogató szervezetek sem léphetnek közbe. Emiatt a bántalmazott személy egyre nagyobb veszélybe kerülhet, ami akár végzetes következményekkel is járhat. Ráadásul az erőszakról az érintettek nagyon gyakran hallgatnak, nem beszélnek róla. Ha nem szólalunk fel a kapcsolati erőszak ellen, azzal magunk is az elkövetők eszközét alkalmazzuk: az elhallgatást. Egyes országokban a nemi alapú erőszak legtöbb típusa és formája törvényellenes és büntetendő, de vannak olyan országok, amelyeknek e tekintetben bőven van mit pótolniuk. Az Európa Tanács Isztambuli Egyezménye felszólítja a részes államokat arra, hogy a nemi alapú erőszak különféle formáit minősítsék bűncselekménynek.

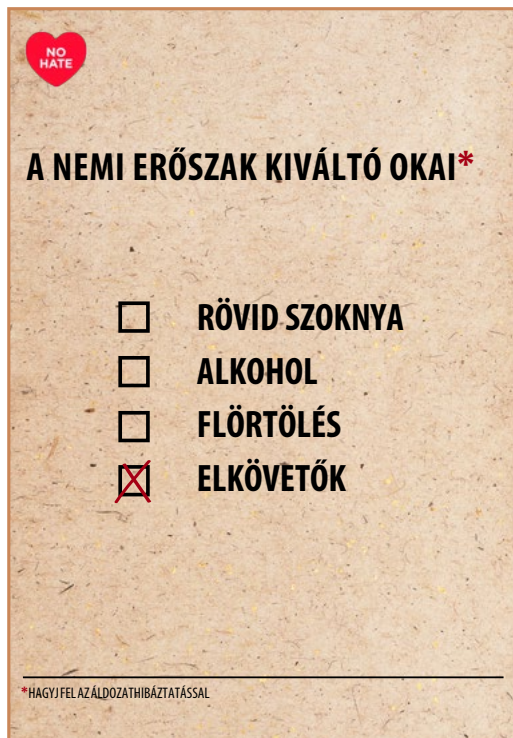
- **A nemi alapú erőszak mindenkit érint**

Azok a gyermekek, akik olyan családban nőnek föl, ahol a nőket bántalmazzák, szintén áldozatai az erőszaknak – ha testileg nem is, de pszichésen mindenképp. Az erőszakos viselkedés láttán a gyermekekben az a benyomás alakulhat

ki, hogy az indokolt vagy „normális”, és beléjük ivódhatnak az erőszakos viselkedésminták. Ha az erőszak kultúrájában nevelkednek, az negatívan befolyásolhatja személyiségfejlődésüket és a társadalomba való beilleszkedésre való képességüket. A nemi alapú erőszak kihat a családtagokra, a barátokra és a munkatársakra is.

- **A nemi alapú erőszak súlyos károkat okoz a gazdaságnak**

Az ilyen erőszak egyrészt különböző – egészségügyi, pszichológiai, rendőrségi vagy igazságszolgáltatási – szolgáltatások biztosítását teszi szükségessé, másrészt az áldozatok erőforrásainak vagy munkahelyének elvesztését eredményezheti. Az érintettek többnyire alulteljesítenek a munkahelyükön és az iskolában, romlik az eredményességük. A nemi alapú erőszakot elszenvedők közül sokan kénytelenek elhagyni otthonukat, és szükségük lenne szálláshelyre, ennek hiányában akár hajléktalanná is válhatnak. Az ilyen emberek számára menhelyeket és kapcsolódó szolgáltatásokat kell biztosítani. Míg a bántalmazott nők és gyermekeik számára Európában sok helyen léteznek ilyen szolgáltatások (bár nem elegendő lefedettséggel és férőhellyel), az LMBT+ emberek számára fenntartott menhelyek elégtelen száma továbbra is súlyos probléma.

A posztert a No Hate Ninjas aktivistacsoport készítette a No Hate Speech Mozgalom portugáliai ifjúsági kampányához.

2. A nemi alapú erőszak okai

A nemi alapú erőszak – és különösen a nők elleni erőszak – a nők és férfiak közötti egyenlőtlen hatalmi viszonyok egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása. Az erőszak fő okozója azonban maga az elkövető. Fontos mindig szem előtt tartani, hogy a nemi alapú erőszak áldozata soha nem felelős az elkövető tetteiért.

A társadalomban jelen lévő nemi alapú erőszak nem vezethető vissza egyetlen tényezőre, ugyanis a probléma hátterében számtalan tényező együttes megléte és kölcsönhatása áll. Ezeket a tényezőket négy kategóriába sorolhatjuk: kulturális, jogi, gazdasági és politikai.

Kulturális tényezők

A férfiak dominanciájának és „felsőbbrendűségének” biztosítása érdekében alkalmazott erőszak a patriarchális és szexista nézetek szerint helyes és megengedett. Más kulturális tényezők is ebbe az irányba hatnak, ilyenek például a nemi sztereotípiák és előítéletek, a nőiességgel és férfissággal kapcsolatos normatív elvárások, a nemi szocializáció, a család magánszférába és a férfiak fennhatósága alá sorolása, továbbá a nyilvános térben előforduló erőszak (például a nők szexuális zaklatása az utcán) és az erőszak mint konfliktusmegoldó és önérvényesítő eszköz általános elfogadottsága.

A vallási és történelmi hagyományok is legitimálták a nők testi fenyegetését, mégpedig azon az alapon, hogy ez a férfi joga, mivel a nő a férfi tulajdona. És ha egyszer a tulajdona, akkor „nyilván” a nők szexualitása felett is joga van ellenőrzést gyakorolni, amit a férfiági öröklés biztosításához is alapvető fontosságúnak tartottak számos jogrendszerben.

A szexualitás sok társadalomban az úgynevezett „családi becsület” fogalmához is kapcsolódik. Az ilyen társadalmakban a hagyományos normák megengedik azoknak a nőknek a megölését, akikről úgy vélik, hogy bemocskolták a család „becsületét”, mert tiltott szexuális viszonyt folytatnak, vagy a család beleegyezése nélkül házasodtak vagy váltak el. A szexualitással kapcsolatos normák is hozzájárulnak ahhoz, hogy az LMBT+ fiatalok között magas a hajléktalanok száma, és gyakoriak az ellenük elkövetett gyűlölet-bűncselekmények, mivel úgy tekintenek rájuk, mint akik veszélyeztetik a társadalmi normákat. Ugyanezek a szexualitással kapcsolatos normák állhatnak a nők tömeges megerőszakolásának hátterében.

Jogi tényezők

Ha valaki nemi alapú erőszak áldozatává válik, az sok társadalomban szégyenletesnek és a gyengeség jelének számít, és ma is gyakran előfordul, hogy ilyenkor a nőt hibáztatják, amiért úgymond a viselkedésével ő maga provokálta ki az erőszakot. Részben ez magyarázza a feljelentések és a rendőrségi vizsgálatok tartósan alacsony számát.

A közelmúltig egyes országokban a törvény ezen a téren különbséget tett a nyilvános és a magánszféra között, ami a nőket rendkívül védtelenné tette a családon belüli erőszakkal szemben.

Az Isztambuli Egyezmény biztosítja mindenkinek azt a jogát, különös tekintettel a nőkre, hogy erőszaktól mentesen éljen a nyilvános és a magánszférában egyaránt.

Bár a nemi alapú erőszak legtöbb formája az európai országok többségében bűncselekménynek minősül, a bűnüldözés tényleges gyakorlata sok esetben az elkövetőknek kedvez, ami azzal jár, hogy megrendül a hatóságokba vetett bizalom, és a legtöbb ilyen bűncselekményt nem jelentik a hatóságok felé.

Sok helyen a homoszexualitás büntethetősége csak nemrég szűnt meg. Noha számos országban előrelépés történt, és engedélyezték az azonos neműek házasságát vagy azzal egyenértékű élettársi kapcsolatát, ezzel párhuzamosan (esetleg egyfajta ellenreakcióként) megerősödtek az olyan vélemények, amelyek szerint a hagyományos családot egy férfi és egy nő szövetsége jelenti, bizonyos országokban pedig törvényileg betiltották a „homoszexuális propaganda” terjesztését.

Gazdasági tényezők

A gazdasági erőforrások hiánya általában véve a nőket, de az LMBT+ embereket is különösen kiszolgáltatottá teszi az erőszakkal szemben. Ez olyan, önmagukat erősítő mintákat hoz létre, amelyek révén az erőszak és a szegénység generációkon át újratermelődik, és ez rendkívül megnehezíti az áldozatok számára a kitörést. Másrészt, a munkanélküliség és a szegénység a férfiakat arra sarkallhatja, hogy férfi mivoltukat erőszakos eszközökkel bizonyítsák.

Politikai tényezők

A hatalommal rendelkezők és a politikai élet szereplői között a nők és az LMBT+ emberek alulreprezentáltak, ennek folytán kevesebb lehetőségük van befolyásolni a politikai közbeszédet és változásokat elérni, illetve elfogadtatni a nemi alapú erőszak visszaszorítására és az egyenlőség előmozdítására irányuló intézkedéseket. Az emberek gyakran alábecsülik a nemi alapú erőszak jelentőségét, a kapcsolati erőszakkal szembeni munkára pedig nem jut elegendő forrás és odafigyelés. A nőmozgalmak és az LMBT+ mozgalmak megkérdőjelezték a hagyományos nemi normákat, és ráirányítják a közvélemény figyelmét a kapcsolódó problémákra, főleg a nemi egyenlőtlenségre. Ez fenyegeti a fennálló rendet, amelyet némelyek szerint akár erőszakkal is, de meg kell védeni.

3. A nemi alapú erőszak fajtái

Ha „erőszakról” hallunk, gyakran csak a fizikai erőszakra gondolunk, megfeledkezve arról, hogy a bántalmazásnak vannak nem fizikai formái is. Az erőszak összetett jelenség, így különböző „fajtái” nehezen sorolhatók merev kategóriákba. Az Európa Tanács Isztambuli Egyezménye a következő erőszak típusokat nevezi meg:

- érzelmi (lelki, pszichés) erőszak (33. cikk)
- fenyegető zaklatás (34. cikk)
- fizikai erőszak (35. cikk)
- kényszerházasság (37. cikk)
- szexuális erőszak, ideértve az erőszakos közösülést is (36. cikk)
- a nők nemi szervének megcsonkítása (38. cikk)
- kényszerített terhességmegszakítás és kényszersterilizálás (39. cikk)
- szexuális zaklatás (40. cikk)
- bűnsegély, felbujtás és kísérlet (41. cikk)
- a bűncselekmények, köztük az ún. „becsület” nevében elkövetett bűncselekmények elfogadhatatlan indoklása (42. cikk)

A fentiekből kiindulva jelen kézikönyvben öt fő erőszakfajtát különböztetünk meg, amelyek egymással összefüggnek:

- fizikai (testi)
- verbális (szóbeli) (ideértve a gyűlöletbeszédet is)
- szexuális
- érzelmi, és
- társadalmi-gazdasági.

Az erőszak két további típusáról is szó esik ebben a fejezetben: a kapcsolati erőszakról (azaz a családon belüli és párkapcsolati erőszakról), valamint a (szexuális) zaklatásról – mindkettő megvalósulhat az imént felsorolt ötféle erőszak típus kombinációjaként. A való életben az elkövető az erőszak több formáját is alkalmazhatja egyszerre – különösen a bántalmazó kapcsolatban. Az erőszak valamennyi formája előfordulhat a magánszférában (családon belül és párkapcsolatokban) és a nyilvános szférában egyaránt, utóbbi esetben az elkövetők lehetnek (ismeretlen) személyek, szervezetek, intézmények és államok is.

Fizikai erőszak (tettlelesség)

A fizikai erőszak körébe tartozik mindenfajta szándékos testi bántalmazás, többek között a verés, megégetés, rúgás, ütlegelés, harapás, csonkítás, gyilkosság, illetve fegyverrel vagy más tárggyal történő bántalmazás. Egyesek

az emberkereskedelmet és a rabszolgaságot is a fizikai erőszak kategóriájába sorolják, mivel az áldozatok sokszor eleve testi kényszer hatására kerülnek ilyen helyzetbe, és rabszolgaként gyakran válnak további erőszak áldozataivá. A fizikai bántalmazás célja vagy eredménye fájdalom, illetve testi sérülés okozása. Ahogy az erőszak minden formájánál, a testi erőszaknál is az elkövető fő célja nem csupán – vagy nem mindig – a testi fájdalom okozása, hanem a bántalmazott fél önrendelkezési jogának korlátozása is. A testi bántalmazással az elkövető egyértelműen a bántalmazott tudtára adja: „Bármit megtehetek veled, olyasmit is, amit nem akarsz”. Az ilyen erőszak célja lehet egyrészt a társadalmi hatalmi különbségek demonstrálása, másrészt bizonyos elvárások kifejezésre juttatása kényszer – olykor rendszeres – alkalmazásával. A párkapcsolatokon belüli fizikai erőszak (amelyet gyakran családon belüli vagy kapcsolati erőszaknak is neveznek) továbbra is széles körben elterjedt jelenség minden országban.

A magánszférában előforduló testi erőszak a fiatalokat is érinti. Amint korábban szó volt róla, súlyos lelki traumát okoz a gyermekben, amikor látja-hallja, ahogy az egyik szülő bántalmazza a másikat. Gyakran előfordul, hogy a házastársi bántalmazás során a jelen lévő gyerekek is megsérülnek, néha véletlenül, néha pedig azért, mert megpróbálnak közbeavatkozni. Időnként az is megtörténik, hogy a már idősebb gyerek (többnyire fiú) a bántalmazó szülőre (többnyire az apára) támad, és bűncselekményt követ el az anyja és testvérei védelmében. A bántalmazó gyakran úgy áll bosszút az anyán, hogy a gyermekeket bántja. Sok anya főként azért marad a bántalmazó kapcsolatban, mert a partnere azzal fenyegetőzik, hogy bántja vagy megöli a gyerekeket, ha megpróbál kilépni.

Fizikai erőszak a fiatalok párkapcsolataiban is előfordul, akkor is, ha nem élnek együtt. Sokakban fel sem merül, hogy ilyen létezhet, ami megnehezítheti, hogy az érintettek merjenek erről beszélni.

A nyilvános szférában elkövetett nemi alapú erőszak – verbális erőszak, gúnyolódás, szidalmazás, fenyegetés és tettlegesség – gyakran a nemi szerepekkel kapcsolatos vélekedésekkel és elvárásokkal függ össze. Az LMBT+ közösség tagjait vagy azokat, akik melegeknek, leszbikusnak vagy „másnak” tűnnek, gyakorta érik nyilvános támadások. Az LMBT+ emberekkel szemben elkövetett agresszió lehet szervezett (pl. amikor egy csoport azért megy a meleg férfiak jól ismert találkozóhelyére, hogy összeverje őket), vagy „spontán” felindulás eredménye (pl. amikor egy párjával kézen fogva sétáló leszbikus nőt megtámadnak az utcán). A nyilvános érzelemnyilvánítás így biztonsági kérdéssé válik – a felmérések szerint sok LMBT+ személy tartózkodik is minden ilyesmitől. Erről a fajta utcai erőszakról jellemzően kevés adat áll rendelkezésre.

Verbális (szóbeli) erőszak és gyűlöletbeszéd

Számos kultúrában léteznek olyan szólások és közmondások, melyek szerint a szavak ártalmatlanok, és a régmúltba nyúló hagyományok is arra tanítanak,

hogya a szóbeli támadásokat jobb figyelmen kívül hagyni. Ha azonban ezek a támadások rendszeressé és szisztematikussá válnak, és kifejezetten valakinek az érzékeny pontjára⁷ irányulnak, akkor a támadások célpontja joggal érezheti magát szóbeli bántalmazás áldozatának.

A verbális erőszak lehet „egyenre szabott”, megnyilvánulhat a célszemély valamely személyes tulajdonsága alapján (négyszemközt vagy mások előtt) történő megalázásában, gúnyolásában, a számára viszolygást keltő trágár kifejezések használatában, szeretteinek becsmélésében, vagy fenyegetésben; ez utóbbi történhet a bántalmazott vagy a számára kedves személy elleni másfajta erőszak kilátásba helyezésével. Más esetekben a szóbeli bántalmazás az áldozat hovatartozásával függ össze, például vallásával, kultúrájával, nyelvével, (vélt) szexuális irányultságával vagy hagyományaival. A bántalmazók gyakran tudatosan az áldozat érzelmileg legsebezhetőbb pontjait célozzák meg, hogy szavaik fájdalmasak, megalázóak és fenyegetőek legyenek a számára.

A nőket női mivoltuk miatt érő verbális erőszak nagy része szexualizált, és szexuális erőszaknak számít. A nyilvános térben történő nemi alapú verbális erőszak nagymértékben kapcsolódik a nemi szerepekhez; megnyilvánulhat a nőket minősítő vagy szexuális tárgyként beállító megjegyzések és viccek formájában – ilyenek például a nők könnyűvérűségéről, a prostitúcióról vagy a nemi erőszakról szóló viccek. Az iskolai zaklatások nagy része a fiatalok (különösen a fiúk) (vélt) szexuális irányultságával vagy identitásával függ össze. Az olyan szavak rendszeres használata, mint a „homokos” vagy a „buzi”, gyakran traumatizálja azokat, akiket a többiek melegnek vagy leszbikusnak tartanak. Valószínűleg ez az egyik oka annak, hogy sok meleg és leszbikus csak a középiskola elvégzése után „bújik elő”.

A verbális erőszak egy része gyűlöletbeszédnek minősül, mely utóbbi sokféle formát ölthet: megjelenhet a közösségi médiában közzétett szövegek, videók, mémek, képek vagy olyan erőszakos üzenetek formájában, amelyek egy adott személyt vagy csoportot fenyegetnek bizonyos tulajdonságai miatt. A Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottság (ECRI) az alábbiak szerint határozza meg a gyűlöletbeszéd fogalmát:

(...) valamely személy vagy csoport becsmélésére, lealacsonyítására vagy gyűlöletére történő bátorítás, ösztönzés és felbujtás minden formája, továbbá az ilyen személy vagy csoport zaklatása, megsértése, negatív sztereotipizálása, megbélyegzése vagy fenyegetése az érintett(ek) faji⁸ hovatartozása, bőrszíne, származása, nemzeti vagy etnikai hovatartozása, életkora, fogyatékosága, nyelve, vallása vagy meggyőződése, biológiai vagy társadalmi neme, nemi identitása, szexuális irányultsága vagy más személyes tulajdonsága

vagy státusza alapján, valamint az ilyen megnyilvánulások indokoltként való feltüntetése és mentetegetése.⁹

A nemi alapú gyűlöletbeszéd mind a magán-, mind a nyilvános szférában – ideértve a nyilvános térnek minősülő internetet is – előfordul, elsősorban a nők ellen (ekkor gyakran „szexista gyűlöletbeszédnek”¹⁰ nevezik) és az LGBT+ emberek ellen irányul, biológiai vagy társadalmi nemük, szexuális irányultságuk vagy nemi identitásuk miatt. A nemi alapú erőszaknak ez a formája magánjellegű e-mailekben, sms-ekben vagy online küldött üzenetekben is megjelenhet.

A nemi alapú gyűlöletbeszéd sokféle módon, például viccelődés, pletykálás, fenyegetés, rágalmazás, erőszakra vagy gyűlöletre való felbujtás formájában történhet. Célja egy személy vagy embercsoport megalázása, emberi méltóságától való megfosztása és megfélemlítése. Csakúgy, mint az erőszak minden más fajtája, a nemi alapú gyűlöletbeszéd is általában erősen romboló hatású: elszenvedői gyakran kiszolgáltatottnak és tehetetlennek érzik magukat. Bizonytalanná, riadttá válnak, elveszítik önbizalmukat, időnként öngyilkosságot kísérelnek meg. A gyűlöletbeszéd olykor gyűlölet-bűncselekményekhez is vezethet – azaz olyan bűncselekményekhez, amelyek indítéka az elkövetőnek a sajátjától eltérő identitásúakkal szembeni előítélete. Gyűlölet-bűncselekmény történhet többek között fizikai bántalmazás, rongálás, gyújtogatás vagy akár gyilkosság formájában. Az áldozatokat tudatosan választják ki valamilyen vélt vagy valós tulajdonságuk miatt.

Érzelmi (lelki) erőszak

Az erőszak minden formájának van érzelmi vonzata, hiszen az erőszak vagy a bántalmazás fő célja a másik személy integritásának és méltóságának megsértése. Mindazonáltal az erőszaknak vannak olyan formái, amelyek más kategóriákba nem sorolható módon történnek, és amelyeknek csak „tisztán” lelki komponense van. Ilyen módszer például a kiközösítés vagy elszigetelés, az információ visszatartása, a szándékos megfélemlítés és a fenyegetés.

A magánszférában a lelki erőszak (lelki terror) megvalósulhat fizikai erőszak alkalmazása nélküli vagy nem szóbeli fenyegetés révén, például korábbi erőszakos cselekményekre utaló viselkedéssel, továbbá a másik személy szándékos semmibe vétele vagy elhanyagolása révén.

A nyilvános szférában elkövetett lelki erőszak egyik gyakori példája a hagyományos nemi szerepektől eltérő módon viselkedő fiatalok kirekesztése. Ez leginkább a kortárs csoportokra jellemző, de a felelős pozícióban lévő felnőttek – például tanárok és edzők – is lehetnek elkövetők. A kirekesztés leginkább a csoport bizonyos tevékenységeiből való kizárást jelenti, és együtt járhat megfélemlítéssel is, hasonlóan a magánszférában elkövetett lelki bántalmazáshoz.

Szexuális erőszak

A szexuális erőszak elkövetési körülményeire vonatkozóan rendelkezésre álló, egyre nagyobb mennyiségű információ alapján egyértelművé vált, hogy a szexuális erőszak – az erőszak más formáihoz hasonlóan – nem más, mint hatalommal való visszaélés. Szexuális erőszaknak minősül többek között a beleegyezés nélkül hüvelyi, anális vagy orális behatolás a másik személy testébe bármely testrész vagy tárgy használatával; a beleegyezés nélküli szexuális természetű egyéb cselekmények; valamint más ember rábírása arra, hogy beleegyezés nélküli, szexuális természetű cselekményben vegyen részt egy harmadik személlyel. Szexuális erőszaknak minősül a házastárs által elkövetett nemi erőszak és a nemi erőszak kísérlete is. A szexuális kényszerítés esetei közé tartozik például, ha valakit arra kényszerítenek, hogy egy másik embert önkielégítés közben nézzen, vagy ő maga mások előtt maszturbáljon, vagy nem biztonságos szexben részt vegyen, továbbá ide sorolható a szexuális zaklatás, valamint a reprodukciós jogokkal kapcsolatos visszaélések is (például a magzat kihordására való kényszerítés, a kényszerített terhességmegszakítás, a kényszersterilizálás, a nők nemi szervének megcsonkítása).

A szexuális erőszak bizonyos formái az áldozat személyes határaival kapcsolatosak, és inkább a magánszférára jellemzőek. Az elkövető szándékosan áthágja ezeket a határokat, erre példa a randierőszak, bizonyos típusú szexuális tevékenységek erőltetése, a szexuális figyelem megvonása büntetésként, vagy a másik rábírása pornográf tartalom nézésére (és esetleg utánzására).

A szexuális erőszak valamennyi formája megjelenhet a magánszférában és a nyilvános szférában egyaránt. A szexuális erőszaknak azonban létezik három olyan, a nyilvános szférában előforduló sajátos formája, amelyeket érdemes megemlíteni: a munkahelyi szexuális zaklatás, a szexuális erőszak „fegyverként” és kínzási módszerként való alkalmazása háborúban, valamint a (vélelmezetten) LMBT+ emberek ellen az előírt nemi szerepek elutasítása miatti „büntetésként” alkalmazott szexuális erőszak.

Társadalmi-gazdasági erőszak

A társadalmi-gazdasági erőforrásoktól való megfosztottság nem csak kiszolgáltatottabbá teheti az áldozatot az erőszak más formáival szemben, de akár kiváltó oka is lehet azoknak. A globális gazdasági adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a globalizáció egyik következménye a szegénység, „elnőiesedés”¹¹ (azaz a nők általában gazdaságilag kiszolgáltatottabbak, mint a férfiak), azonban a gazdasági kiszolgáltatottság egyéni szinten is létezik. Számtalan bántalmazó kapcsolat sajátos jellemzője, ezért érdemes külön erőszak típusként kezelni. Azonban fordított esetben – vagyis ha a kapcsolatban a nőnek magasabb a gazdasági státusza – sem feltétlenül szűnik meg az erőszak veszélye: a férfi státuszának megkérdőjelezése, „egzisztenciális kasztrálása” konfliktusokat gerjeszthet, különösen, ha a kapcsolat korábban is bántalmazó jellegű volt.

A társadalmi-gazdasági erőszak tipikus formái közé tartozik, amikor a bántalmazó elveszi a másik fél fizetését, vagy nem engedi, hogy önálló jövedelemhez jusson („háztartásbeli” státuszban tartás vagy családi vállalkozásban való, fizetés nélküli munkavégzés), vagy az áldozatot célzott fizikai bántalmazás útján munkaképtelenné teszi.

A nyilvános szférában tapasztalható társadalmi-gazdasági erőszak egyszerre oka és következménye a társadalomban uralkodó nemi hatalmi viszonyoknak. Megjelenési formái közé tartozik az oktatáshoz vagy az (egyenlő bérezésű) fizetett munkához való hozzáférés megtagadása (főként a nők esetében), bizonyos szolgáltatásokhoz való hozzáférés megtagadása, kizárás bizonyos munkakörökből, az állampolgári, kulturális, szociális és politikai jogok megtagadása. Az LMBT+ emberek akár büntetőjogi következményekkel is szembesülhetnek.

A nemi alapú társadalmi-gazdasági erőszak egyes, a nyilvános szférában előforduló formái hozzájárulnak ahhoz, hogy a nők gazdaságilag/pénzügyileg függővé váljanak partnerüktől (alacsonyabb bérezés, nincs vagy nagyon alacsony összegű gyermekgondozási juttatások, vagy a juttatás mértéke a kereső férfi partner jövedelemadójaához kötött). A párkapcsolaton belüli ilyen függőségi viszony lehetővé teszi az arra amúgy is hajlamos fél számára, hogy bántalmazza partnerét anélkül, hogy tartania kellene attól, hogy elveszíti őt.

Kapcsolati erőszak

A kapcsolati erőszak (beleértve a családon belüli és a párkapcsolati erőszakot) a nemi alapú erőszak leggyakrabban előforduló formája. Azért is igényel kiemelt figyelmet, mert a bántalmazott és a bántalmazó közeli kapcsolatban áll, ezért az erőszak dinamikája gyökeresen eltér az idegenek között előforduló erőszakos incidensekétől.

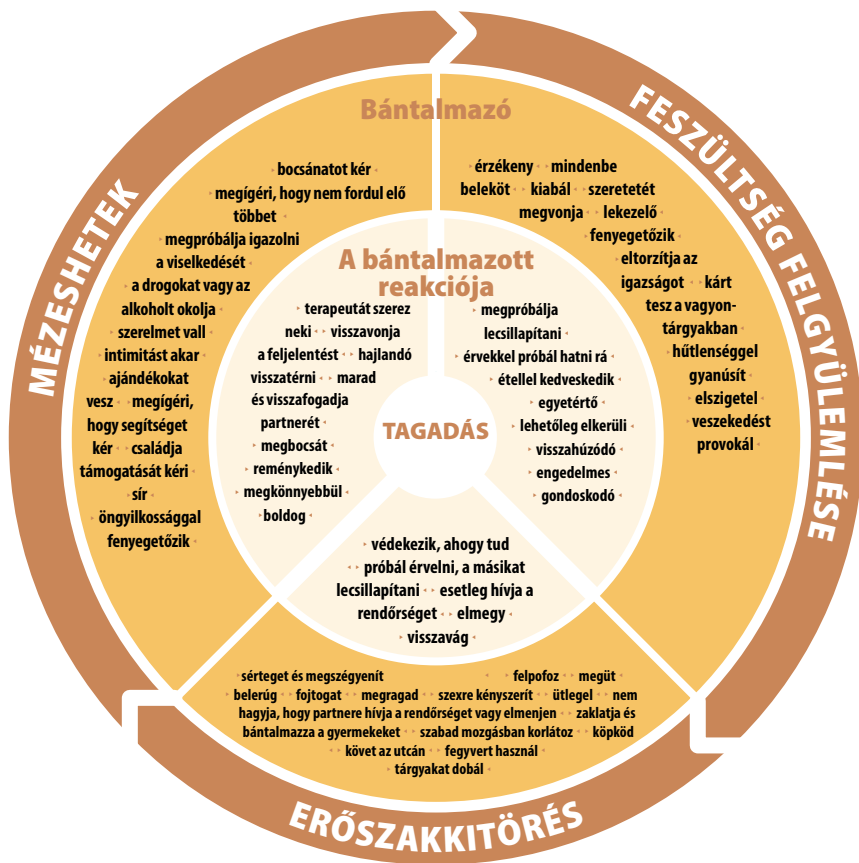
A kapcsolati erőszakot sokáig magánügynek vagy családi ügynek tekintették, ami jelentősen hátráltatta, hogy azt az emberi jogok megsértésének minősítsék. A jelenség rejtett voltának fenntartásához hozzájárult az a szemlélet, mely szerint a nemzetközi emberi jogi szabályozás csupán az egyén és az állam közötti kapcsolatra vonatkozik. Ma azonban már az az általános nézet, hogy a nemzetközi jog értelmében az állam felelőssége nemcsak arra terjed ki, amit tesz, hanem arra is, amit nem tesz, vagyis például ha az állam elmulasztja megvédeni polgárait az erőszakkal vagy a visszaélésekkel szemben (az „elvárható gondosság” elve).

Az Isztambuli Egyezmény szerint a kapcsolati/családon belüli erőszak fogalomkörébe tartoznak „a fizikai, a szexuális, az érzelmi vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, illetve a volt vagy jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen lakik

vagy lakott-e”. Bár a kapcsolati erőszakot túlnyomó részben férfiak követik el nők ellen, ugyanolyan sűrűn fordul elő azonos neműek kapcsolataiban, mint a heteroszexuális kapcsolatokban, és az is megtörténik, hogy nők bántalmazták férfi partnerüket. A kapcsolati erőszak – például a nemi erőszak, a tettleges, szexuális vagy érzelmi bántalmazás – a bántalmazott súlyos testi és lelki szenvedéséhez, sérüléséhez, gyakran halálához vezet. Az áldozat akarata ellenére, azzal a szándékkal követik el, hogy megalázzák, megfélemlítsék és irányítsák őt. Az áldozatnak többnyire nincs lehetősége jogorvoslatra, mivel a kapcsolódó rendőrségi és bűnüldözési mechanizmusok gyakran érzéketlenek a nemi vonatkozásokra, vagy ellenségesek, vagy egyszerűen hiányoznak.¹²

A párkapcsolati erőszakkal kapcsolatban gyakran visszatérő kérdés, hogy az áldozat „miért marad?” Erre a kérdésre nincs egyszerű válasz, mivel a párkapcsolati erőszak komplex jelenség, és gyakran fizikai, érzelmi és gazdasági bántalmazással jár. Hatására kialakulhat a „bántalmazott nő szindróma”, amikor a bántalmazó kapcsolatban élő nő elkezd tehetetlennek, értéktelennek, erőtlennek érezni magát, és beletörődik a fennálló helyzetbe. Ez a szindróma viszont nem ad magyarázatot arra, hogy egyes nők miért ölik meg erőszakos partnerüket, és elvonja a figyelmet más okokról, amelyek miatt a nők benne maradnak egy bántalmazó kapcsolatban. Ilyen okok lehetnek a bántalmazótól való pénzügyi függőség, a társadalmi elvárások kényszerítő ereje és az alternatívák – például a bántalmazás áldozatai számára fenntartott menhelyek – hiánya. A párkapcsolati erőszak gyakran együtt jár azzal, hogy a bántalmazó elszigeteli az áldozatot a családjától és a barátaitól, megfosztja személyes tárgyaitól, manipulálja a gyermekeket, és azzal fenyeget, hogy bosszút áll a nőn, a gyermekeken vagy más családtagokon. A fentiekén túl a család fontosságára vonatkozó általános társadalmi nyomás is a nőkre nehezedik: „a gyerekeknek apa kell, még ha nem is tökéletes”, ami gyakorta nemcsak megnehezíti, hanem kifejezetten veszélyessé is teszi a bántalmazó kapcsolatból való kilépést.

A bántalmazó kapcsolatok fenntartásának lehet más oka is. Ennek megértését segítheti az „erőszak ciklusát” bemutató alábbi grafikon:¹³

A ciklusok során a bántalmazó viselkedés néha reflexszerű, és valamilyen körülmény váltja ki, máskor viszont előre megfontolt és szándékos. Célja, hogy a bántalmazott személyt ígéretes és tagadás útján a kapcsolatban tartsa. Alapesetben az erőszakkitörést az úgynevezett „mézeshetek” fázisa követi. Ilyenkor a bántalmazó hirtelen újra szeretetreméltóan viselkedik – azért is nevezik mézesheteknek, mert az áldozat rendszerint úgy érzi: végre visszakapta azt a férfit (vagy nőt), akit a kapcsolat elején megismert. Ebben a fázisban a bántalmazó bűnbánóan viselkedik, bocsánatot kér, megígéri, hogy megváltozik, és akár ajándékokat is ad. Ez az időszak azonban nem tart sokáig, mivel egyetlen célja az, hogy eloszlassa az áldozat aggodalmait a kapcsolat jövőjét illetően. Az áldozat ebben a fázisban általában bizakodó, aktívan jelen van a kapcsolatban, hiszen senki nem szeret a negatív élményein rágódni. Ezért örömmel fogadja a látszólagos változásokat és ígéreteket.

Amint az áldozat aggodalmait elcsitulnak, újra visszaáll a korábbi hatalmi struktúra. A párkapcsolati erőszakra jellemző sok kisebb-nagyobb incidens nyomán egyre

kiélezetebbé válik a helyzet, végül a felgyülemlett feszültség újabb erőszakos támadásban csúcsosodik ki. A kapcsolat elején az erőszakos incidensek között fél vagy akár egy év is eltelhet, ami megnehezíti a ciklikus jelleg felismerését. Az első alkalmakkor a bántalmazó pusztán szavakkal bántja partnerét, majd a bántalmazás enyhébb fizikai formái következnek – ami szintén megnehezíti az áldozat számára, hogy felismerje, hogyan követik egymást az egyes fázisok, és hogy az erőszak – a szidalmazás, tányérdobálás, vagy akár taszigálás és pofozás – valószínűleg eskalálódni fog, és súlyos testi sértésbe, vagy még rosszabbra torkollik.

Idővel nemcsak a bántalmazás súlyossága fokozódik, hanem jellemzően az incidensek is egyre sűrűbben követik egymást. Végül teljesen el is maradhat a „mézeshetek” fázisa – amely bizonyos bántalmazó kapcsolatoknak már eleve sem volt része. Helyette – különösen azokban a társadalmi csoportokban, ahol a kapcsolati erőszak és a merev nemi szerepek kevésbé elfogadottak – olyan szakasz következhet, amelyet az erőszak bagatellizálására vagy teljes letagadására irányuló kísérletek jellemeznek.

Olyan közegben, ahol a nemi szerepek merevebbek, az elkövető könnyebben háríthatja el a felelősségét. A tanult nemi szerepek, amelyekhez a társadalmi elvárások szerint nőként és férfiként alkalmazkodnunk kellene, számos ellentmondást vagy teljesíthetetlen követelményt tartalmaznak. Ugyanakkor a hegemon férfi nemi szerep része, hogy a férfi ellenőrzi, hogy a nők és a gyerekek megfelelnek-e a rájuk rótt szerepüknek, és ha szükséges, megfegyelmezza őket. Ez a két feltétel együttesen lehetővé teszi, hogy a párkapcsolatokban a bántalmazók igazoltnak tekintsék viselkedésüket: erőszak esetén mindig lehet találni okot arra, hogy miért a nő volt a hibás tulajdonképpen, és ezáltal jogosnak feltüntetni a „büntetést”.

Sok országban a fizikai és érzelmi bántalmazást, amely gyakran szexuális erőszakkal is együtt jár, a „szervedély” megnyilvánulásának vagy abból fakadó bűncselekménynek tekintik, amelynek indítéka „szerelemföltés” vagy az, hogy valaki nem tett eleget partnere elvárásainak. Ezt a felfogást súlykolja időnként a média is. Ezt a fajta szóhasználatot azonban kerülni kell, amikor a nemi alapú erőszakra beszélünk, mivel ezzel azt a szemléletet erősítenénk, hogy az elkövető nem vonható felelősségre, és valójában az áldozat a hibás. A szexuális visszaélések és kizsákmányolások esetében gyakran hivatkoznak enyhítő körülményként az alkoholos befolyásoltságra is, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a bántalmazásokat szisztematikusan követik el. Ahogy Ronda Copelon megjegyzi, az alkohol valóban agresszívvá tehet, de „sok férfi berúg, és mégsem veri meg a feleségét, és ... sok férfi józanul is veri a feleségét. Ahol az alkohol közrejátszik a férfiak által elkövetett erőszakban, ott ez fontos tényező az erőszak visszaszorítására irányuló erőfeszítésekben – de nem ez az erőszak okozója.”¹⁴

Zaklatás és szexuális zaklatás

Előzetes engedélykérés nélkül megölelhetem a kollégámat a munkahelyen, vagy ez már szexuális zaklatás? Szabad megjegyzéseket tenni egy nő testére?

Tulajdonképpen mikortól beszélhetünk zaklatásról? Már az elején érdemes leszögezni, hogy a zaklatás bármely formája általában megszegyenítő és megalázó, és veszélyezteti az érintett testi és lelki épségét. Az Európa Tanács Iztambuli Egyezménye a következőképpen határozza meg a szexuális zaklatás fogalmát:

...bármilyen nem kívánt, szexuális természetű szóbeli, nem szóbeli vagy fizikai cselekmény, amelynek célja vagy hatása egy személy méltóságának megsértése, különösen akkor, ha az megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy sértő környezetet teremt...¹⁵

A zaklatás és a szexuális zaklatás fogalmát az Európai Parlament és a Tanács 2002/73/EK irányelve¹⁶ is definiálja. Ennek értelmében akkor beszélünk zaklatásról „ha egy személy nemével kapcsolatos nemkívánatos magatartásra kerül sor olyan céllal vagy hatással, amely sérti az adott személy méltóságát, és amely megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy sértő környezetet teremt”. Továbbá szexuális zaklatásnak minősül a „szexuális természetű, nemkívánatos magatartás minden formája, amely szóbeli, nem szavakkal történő vagy fizikai módon valósul meg, olyan céllal vagy hatással, amely sérti az adott személy méltóságát és különösen amennyiben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy sértő környezetet teremt”. Az irányelv kimondja, hogy a zaklatás megkülönböztetésnek minősül és jogellenes.

A verbális szexuális zaklatás megnyilvánulása többek között, amikor szexuális természetű megjegyzéseket tesznek valaki testére, trágár megjegyzéseket vagy célozgatásokat tesznek, faggatóznak a másik szexuális fantáziáiról, preferenciáiról vagy korábbi szexuális életéről, tolokodó kérdéseket tesznek föl a társasági vagy nemi életéről, szexuális célzattal minősítik a ruházatát, testfelépítését vagy külsejét, határozott elutasítása ellenére kitaróan randira hívják, hazugságokat vagy pletykákat terjesztenek szexuális életéről vagy szexuális preferenciáiról.

A nonverbális zaklatás formái közé tartozik a mustrálgatás („vetköztető pillantás”), a követés vagy fenyegető zaklatás, a szexre utaló képek mutogatása, továbbá

a szexuális célzatú gesztusok, mozdulatok, arckifejezések, például kacsintás, csókok dobálása vagy az ajkak megnyalása.

A fizikai zaklatás esetei közé tartozik a nyak vagy váll masszírozása, a másik ruhájának, hajának vagy testének megérintése, a másik ember átölelése, simogatása, fogdosása, továbbá a hozzádörgölözés.

A zaklatás fogalmának megértésében az a fő tényező, hogy az ilyen jellegű közeledés kellemetlen az érintett számára. Előfordulhat – az adott helyzet és a körülmények függvényében –, hogy valaki szívesen vesz, elfogad valamilyen szexista beszólást vagy a testére vonatkozó megjegyzést. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy az ilyen magatartás akkor is megalázó és megszegyenítő lehet, ha valaki elfogadja, vagy egyenesen bóknak veszi. Nem mellékesen: az elfogadás nem feltétlenül szívből jövő – meglehet, hogy a külvilágból érkező, gyakran láthatatlan nyomás eredménye.

4. Nemek és nemi identitás

Valamennyi társas kapcsolatunkban fontos szerepe van a nemnek. Amikor az emberek interakcióba lépnek egymással, az önmagukról alkotott képük – beleértve az identitásukat, jogaikat és lehetőségeiket – találkozik azzal, ahogyan mások látják őket, és ahogyan mások viselkednek velük szemben. Azonban gyakran úgy tűnik, hogy a nem a maga valóságában hiányzik a társas kapcsolatainkból, mivel az, ahogy a nemeket érzékeljük, a legtöbbünk esetében olyan mélyen beépült elképzeléseken alapul, hogy számunkra az az érzékelési mód tűnik „normálisnak” és természetesnek. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan működünk társas kapcsolatainkban, képesnek kell lennünk arra, hogy megkérdőjelezzük azokat a dolgokat, amelyeket a mindennapi életben magától értetődőnek veszünk. Ezek közé tartozik identitásunk egyik kulcseleme: a társadalmi nem.

Ez a kézikönyv segédanyagként szolgál a másokkal való munkához, ugyanakkor rávilágít arra is, hogy önmagunkon is folyamatosan dolgoznunk kell. Talán még az is kijelenthető, hogy első nem valósítható meg a második nélkül. Ennek hátterében egyszerű okok állnak: mindannyian szubjektív látásmóddal és a társas együttélés során szerzett egyéni tapasztalatokkal rendelkezünk – így mindenkit személyesen érintenek a nemekkel kapcsolatos kérdések. Vegyünk egy hétköznapi példát: a legtöbb embernek volt már olyan tapasztalata, hogy valakiről a külső jegyei alapján nem tudta azonnal megállapítani, hogy „férfi” vagy „nő”. Közülük már kevesebben teszik föl maguknak a kérdést, hogy voltaképp mit is árul ez el a nemekről, és mi köze mindennek a nemi sztereotípiákhoz. Igazság szerint az emberek mindennapi érzékelése is általában olyan, a nemekre vonatkozó feltételezéseken alapul, amelyeket soha életükben nem kérdőjeleztek meg.

A „nemi tudatosság” mint fogalom létezése arra utal, hogy fontos lenne, ha mindannyian tisztában lennénk például a következőkkel:

- Valószínűleg besoroljuk magunkat a két kategória: férfi és nő valamelyikébe, de ezek a kategóriák valójában nem alkalmasak arra, hogy tükrözzék a nemi és szexuális identitások komplexitását;
- Tudatosan és öntudatlanul is számos módon, többek között a másokkal való kapcsolatainkban is, kifejezzük nemi önazonosságunkat;
- Értelmezzük és felmérjük mások nemét, és ez befolyásolja, hogyan viselkedünk velük;
- Képeket, asszociációkat, feltételezéseket és normatív mércéket használunk mások nemének és szexualitásának értelmezéséhez, és gyakran nem vagyunk tudatában annak, hogy ez miként történik, vagy hogy ezek honnan származnak;
- A nem alapvetően befolyásolja, hogy egy adott társadalomban kik rendelkeznek és kik nem rendelkeznek ilyen vagy olyan hatalommal, kiváltságokkal és lehetőségekkel. Ez kihat az egyenlőség és a megkülönböztetésmentes bánásmód irányába történő fejlődésre.

A nemi tudatosság mindenki számára fontos cél, de az ezzel a kérdéssel való tudatos munka különösen fontos az ifjúságsegítők és azon kortárs segítők számára, akik fiatalok körében a nemekhez és az erőszakhoz fűződő kérdésekkel szeretnének foglalkozni. A nemi vonatkozások tudatosítására azért van szükség, mert bár soha senki sem tud teljesen „kilépni” az identitásunkat, az értékeinket és az érzékelésünket kisebb-nagyobb mértékben alakító társadalmi és kulturális keretektől, képesek vagyunk önreflexiós és önvizsgálati módszereket kifejleszteni magunkban, ami nagyon fontos a csoportmunka és a csoportdinamika szempontjából. A nemi tudatosságot folyamatként érdemes felfogni, mert az önmagunkról és másokról mint nemileg meghatározott, szexuális lényekről való gondolkodásunk az idő múlásával és a közegtől függően is változik.

A biológiai nem és a társadalmi nem

A szexualitással és a nemekkel kapcsolatos elméletekben rendszeresen felbukkannak különböző fogalmak – ilyen például a biológiai nem, a társadalmi nem (gender vagy néha dzsender), a nemi identitás, a nemi önkifejezés, a társadalmi nemi szerepek, illetve a szexuális irányultság vagy orientáció. Fontos, hogy tisztában legyünk ezeknek a kifejezéseknek a jelentésével.

A társadalmi nem olyan téma, amely áthatja a társadalomról, a jogról, a politikáról és a kultúráról való gondolkodást, és gyakran az identitás és a társadalmi pozíció más aspektusaival – például a társadalmi osztállyal, az etnikai hovatartozással, az életkorral és a fizikai képességekkel – összefüggésben kerül szóba. Fontos fogalomként szerepel különféle társadalmi és politikai vitákban, és az adott kultúrától függően eltérő módon befolyásolhatja azokat.

A „gender” meglehetősen terhelt szó: a politikusok és közéleti személyek gyakran negatív felhanggal használják, például genderörületet emlegetnek, vagy a „gyermekünket fenyegető” ideológiaként utalnak rá. Ezek a példák is mutatják, miként lehet ezt a fogalmat félreérteni és átpolitizálni.

Vannak olyan nyelvek, amelyekben nem létezik külön szó a „gender”-re. Ezekben általában a „nem” szót használják, amely elé különböző jelzőket tesznek – például biológiai, illetve kulturális vagy társadalmi nemről beszélnek – a két fogalom megkülönböztetése érdekében. Sokszor azonban még ha az adott nyelvben létezik is két külön szó rájuk, gyakran egymás szinonimájaként használják őket.

A biológiai nem és a társadalmi nem meghatározása

A különböző szervezetek számos definíciót kidolgoztak már, amelyek hasznos kiindulópontot jelentenek a téma megtárgyalásához.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) a biológiai nem és a társadalmi nem közti különbségeket a következők szerint összegzi:

A biológiai nem „a férfiak és nők megkülönböztetése eltérő biológiai és testi jellemzőik, például ivarszervek, kromoszómák, hormonok stb.” alapján.

A társadalmi nem „nőkre és férfiakra vonatkozóan társadalmilag kialakított jellemzőket – például normákat, szerepeket, a férfiak és nők közötti viszonyrendszereket stb. – jelenti. Ezek a jellemzők társadalmanként eltérőek, és időben is változhatnak. A társadalmi nem fogalmának öt fontos összetevője van: kapcsolati, hierarchikus, történelmi, kontextuális és intézményi. Bár a legtöbb ember biológiai értelemben vagy férfinak, vagy nőnek születik, a megfelelő normákat és viselkedésformákat tanulás útján sajátítjuk el, beleértve azt is, hogy hogyan kell otthon, a tágabb közösségben vagy a munkahelyen az azonos vagy ellenkező neműekkel érintkezniük. Azok az egyének vagy csoportok, amelyek nem „illeszkednek” a bevett nemi normákhoz, gyakran szembesülnek megbélyegzéssel, megkülönböztetéssel vagy társadalmi kirekesztéssel – melyek mind károsak az egészségre nézve.”¹⁷

Az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Isztambuli Egyezmény) az első olyan nemzetközi emberi jogi dokumentum, amely tartalmazza a társadalmi nem (gender) meghatározását. A 3. cikk szerint a társadalmi nem alatt a következők értendők: „azok a társadalmilag kialakult szerepek, viselkedésformák, tevékenységek és jellegzetes tulajdonságok, amelyeket egy adott társadalom a nők és a férfiak tekintetében helyesnek tekint”¹⁸.

Az Európai Unió önállóan működő szerve, a Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (EIGE) részletesen meghatározza a biológiai nem és a társadalmi nem fogalmát:

„Biológiai nem alatt azokat a biológiai és fiziológiai jellemzőket értjük, amelyek alapján az embereket nőként vagy férfiként határozzuk meg. Ezek a biológiai jellegek nem zárják ki kölcsönösen egymást – mivel vannak olyan emberek, akik mindkét nem jellemzőivel rendelkeznek –, de ezek alapján rendszerint megkülönböztethetők egymástól a nők és a férfiak.”

„Társadalmi nem alatt a női és férfi mivolthoz kapcsolódó társadalmi jellemzőket és lehetőségeket, továbbá a nők és a férfiak, illetve a lányok és a fiúk közötti kapcsolatokat, valamint a nők közötti, illetve a férfiak közötti viszonyokat értjük. Ezeket a jellemzőket, lehetőségeket és viszonyokat a társadalom alakítja ki, és a szocializáció során sajátítjuk el. Kontextustól függően és koronként eltérnek, és meg is változhatnak. A társadalmi nem határozza meg, hogy az adott közegben mit várnak el, engednek meg és értékelnek egy nő vagy egy férfi esetében. A legtöbb társadalomban különbségek és egyenlőtlenések vannak a nők és a férfiak között a rájuk rótt feladatok, az általuk végzett tevékenységek, az erőforrásokhoz való hozzáférés és az azok feletti ellenőrzés, valamint a döntéshozatali lehetőségek tekintetében. A társadalmi nem a tágabb társadalmi-kulturális viszonyrendszer alkotóeleme. A társadalmi-kulturális elemzés további fontos kritériumai közé tartozik a társadalmi osztály, a faji hovatartozás, a szegénységi szint, az etnikai hovatartozás, valamint az életkor.”¹⁹

Más definíciók is léteznek²⁰, de a két fogalom közötti általános különbségek a következők szerint foglalhatók össze:

BIOLÓGIAI NEM

- A „biológiai nem” a férfiak és nők közötti biológiai különbségekre utal (például ivarmirigyek, nemi szervek, kromoszómák, hormonok).
- A biológiai nemet általában születéskor határozzák meg (néha – amikor a nemi jellemzők nem jelzik egyértelműen a baba nemét, például az „interszex” emberek esetében – ez később történik).
- A biológiai nem módosítható: a transzszexuális emberek – akik az egyik nemre jellemző nemi jegyekkel születnek, de nemi identitásuk szerint a másik nemhez tartoznak – esetében nemi helyreállító beavatkozást végeznek, ami többek között a nemi szervek sebészeti úton történő átalakítását és hormonterápiát alkalmazását foglalja magában.

TÁRSADALMI NEM

- A társadalmi nem társadalmi, pszichológiai és kulturális konstrukció, amelyet a szocializációs folyamat révén sajátítunk el. A különböző társadalmak és kultúrák eltérő módon értelmezhetik, hogy mi számít „férfias”-nak és mi „nőies”-nek. A társadalmak a nemekkel kapcsolatban normákat és elvárásokat alakítanak ki, amelyeket az emberek az életük során – többek között a családban, az iskolában és a médián keresztül – tanulnak meg. Mindezek a hatások a társadalomban mindenkire bizonyos szerepeket és viselkedésmintákat kényszerítenek. A nemi normák – amelyek gyakran arra korlátozódnak, hogy mit tartunk férfiasnak és mit nőiesnek – idővel változnak, de általában egy heteronormatív rendre épülnek, amely szerint két nem létezik, amelyek vonzódnak egymáshoz. Azok, akik érzékelhetően nem illenek bele a nemekről alkotott hagyományos kétpólusú felosztásba, gyakran lesznek kirekesztés, diszkrimináció és erőszak áldozatai.
- A társadalmi nem egyrészt a tudományos elemzéshez használt kategória, az identitás kialakulásának vizsgálatát szolgáló megközelítésmód, másrészt politikai fogalom, amely segíti a társadalmon belüli hatalommegosztás megértését.
- A társadalmi nemekre vonatkozó normákat a társadalom valamennyi tagja megtanulja és magáévá teszi.
- A társadalmi nemekre vonatkozó normák a különböző kultúrákban és koronként eltérnek.
- A társadalmi nemekre vonatkozó hagyományos normák hierarchikusak: a nemeket illetően egyenlőtlen hatalmi struktúrát feltételeznek, amely többnyire a nőket hozza hátrányos helyzetbe.
- A társadalmi nemet nem feltétlenül határozza meg a biológiai nem: az egyén társadalmi neme vagy megegyezik a biológiai nemével, vagy nem. A társadalmi nem inkább az identitásunkhoz kapcsolódik, és ahhoz, hogyan

tekintünk saját magunkra. Például azonosíthatja magát valaki férfiként, nőként, transzneműként, egyéb neműként vagy nem nélkülüként („nem meghatározott” neműként). Azokat az embereket, akik nem definiálják magukat sem férfiként, sem nőként, gyakran a „nem bináris” vagy „genderqueer” gyűjtőszóval jelölik – de a valóságban a nemi identitások palettája végtelen.

- A nemi hovatartozás minden ember számára a legbelsőbb magánügy: van, aki már gyermekkorában tisztában van saját nemi identitásával, és van, aki csak később jut el ide.
- A társadalmi nem más identitáselemekkel együtt, azokkal összefüggésben létezik, ilyen például a társadalmi osztály, bőrszín, etnikai származás, vallás vagy a fogyatékoság. (Az interszekcionalitásról bővebben a 4. fejezetben lesz szó).
- A társadalmi nemünket számos módon kifejezzük (nemi önkifejezés) részben szándékosan, részben öntudatlanul – például az öltözködésünkkel, mozdulatainkkal, a frizuránkkal, vagy ahogy másokkal érintkezünk.²¹

A nemi önkifejezés egyik napról a másikra vagy különböző helyzetekben változhat, de a legtöbb ember meg tudja határozni azt a tartományt, amelyik a legkényelmesebb számára. Vannak, akik másokhoz képest szélesebb skálán fejezik ki nemi identitásukat.

A társadalmi nem fogalma bonyolultnak tűnhet, de könnyebben megérthetjük, ha nem fogadjuk el tényként azt az általánosan elterjedt nézetet, mely szerint a nők és férfiak közötti különbségek biológiailag determináltak.

Míg a biológiai nemi jellegek a különböző emberi társadalmakban és az idők folyamán többé-kevésbé változatlanok maradtak, a társadalmi nemi jellemzők tekintetében jelentős különbségeket láthatunk.

Biológiai nemi sajátosságok például:

- A nők menstruálhatnak, a férfiak pedig nem.
- A férfiaknak van heréje, a nőknek nincsen.
- A nők melle általában képes a szoptatásra (tejtermelésre), míg a férfiaké nem.
- A férfiak általában erősebb csontozatúak, mint a nők.

Társadalmi nemi sajátosságok például:

- A legtöbb országban a nők lényegesen kevesebbet keresnek, mint a férfiak.
- Egyes országokban a dohányipar a nőket azzal célozza meg, hogy bizonyos cigarettamárkák dobozát „nőiessé” teszi (kozmetikumok csomagolására emlékeztető és karcsúságot sugalló kis cigarettás dobozok, „nőies” színek, például rózsaszín használata).
- A világ legtöbb országában a nők több házimunkát végeznek, mint a férfiak.
- Egyes országokban a törvény lehetővé teszi az azonos nemű partnerek házasságát, más országokban pedig nem.

A nemekkel kapcsolatos kérdésekről folytatott foglalkozások levezetése

Mielőtt belefognánk a társadalmi nemek és a szocializáció összefüggéseinek vizsgálatába, fontos néhány szempontot felidézni azzal kapcsolatban, hogyan érdemes a társadalmi nemekről, valamint az adott közegben a nemekkel kapcsolatban felmerülő kérdésekről beszélni, illetve mi köze van mindennek a fiatalokkal való munkához.

- A (társadalmi) nem érzékeny téma. A nemek és a nemi kérdések értelmezése, a kapcsolódó érzések gyakran nagyon személyesek, és amikor ilyen témák szóba kerülnek, az felszínre hozhat múltbeli tapasztalatokhoz fűződő emlékeket, érzelmeket, illetve a jelennel kapcsolatos érzéseket is. Amikor identitást érintő kérdésekkel foglalkozunk, nem mindig lehet tudni, hogy ki milyen „csomagot” cipel. Ezért mielőtt a csoportsegítő ilyen beszélgetésekbe bocsátkozna fiatalokkal, alaposan át kell gondolnia, hogyan vezesse le ezeket a foglalkozásokat tapintatosan és felelősségteljesen.
- A társadalmi nem politikai kérdés. A nemekről folytatott beszélgetések könnyen heves vitává fajulhatnak, amelynek során politikai kérdések is felmerülhetnek, és különböző ideológiai, vallási vagy más szilárd meggyőződésen alapuló, markánsan eltérő nézetek csaphatnak össze. Az ilyen beszélgetések levezetése kihívást jelent, és egyrészt azt igényli, hogy tisztában legyünk saját attitűdjeinkkel és meggyőződéseinkkel, másrészt tudnunk kell azt is, miként támogathatunk másokat abban, hogy értelmes vitát folytassanak ezekről a kérdésekről.
- A résztvevők rendszerint nincsenek teljesen tisztában az alapvető fogalmakkal. A fenti meghatározások és megkülönböztetések ellenére a köznyelvben nem különül el, mikor milyen értelemben használják a „nem” szót. Vagy például vannak olyan kérdőívek vagy űrlapok, amelyekben meg kell adni, milyen nemű az ember, de választási lehetőségként csupán a „férfi” és „nő” kategóriákat adják meg, figyelmen kívül hagyva a többi lehetőséget.
- A társadalmi nem ügye mindenkit érint. A társadalmi nemi kérdésekre elsősorban a nőmozgalom és a feministák hívták föl a figyelmet, többek között a nemek közötti egyenlőség megteremtésére, a nők és férfiak társadalmi státuszának és szerepének megkérdőjelezésére, valamint a nemi sztereotípiák vizsgálatára és lebontására irányuló munkájuk révén. Ezért egyesek hajlamosak a társadalmi nemek ügyét kizárólag a nőkkel és a velük kapcsolatos kérdésekkel összefüggésbe hozni. Fontos azonban leszögezni, hogy mindenkinek van nemi identitása, és amikor társadalmi nemekkel foglalkozunk, nem csak a nőket érintő ügyeket tárgyaljuk.
- A társadalmi nemek közötti viszonyok alapvetően hatalmi viszonyok. A társadalmi nemek érdemi elemzése nem szűkíthető le a férfi és női identitás egymáshoz való viszonyának vizsgálatára; azt is figyelembe kell venni, hogy ezek a viszonyok hogyan függnek a hatalom birtoklásától, és hogyan szolgálják a hatalomhoz és az erőforrásokhoz való hozzáférés terén tapasztalható különbségek – és más egyenlőtlenségek – újratermelését.

Általában ez a struktúra a férfiakat részesíti előnyben, a nőket pedig alávett helyzetbe kényszeríti. Azt is fontos felismerni, hogy „...a jelenlegi nemi normák miatt sok férfi a társadalom peremére szorul, és hogy a kulturálisan meghatározott nemi szerepek kirekesztik és elszigetelik azokat, akik nem illeszkednek tökéletesen a férfi-nő kategóriákba”.²²

Társadalmi nem és szocializáció

A társadalmi normákat az emberek az együttélés és a társas érintkezések során szerzett tapasztalataikon keresztül sajátítják el. Azonban nem biztos, hogy mindig tudatosul bennünk, hogy mit és hogyan tapasztalunk és tanulunk. Más szóval: az emberek nagyon fogékonyak tudnak lenni a környezetükben érzékelhető nemi jelzésekre, de nem feltétlenül tudnák megmagyarázni, hogy ezek tulajdonképpen mitől is váltak a nemre utaló jelekké.

Hétköznapi tudásunk részét képezik mindenféle értékek, normák, szerepek, valamint a viselkedés értékeléséhez szükséges módszerek, és ez a tudás folyamatosan bővül és finomodik. „...noha mélyen elmerülünk a mindennapi rutinban, amelyet a társas érintkezéseink teréül szolgáló társadalmi közegre vonatkozó gyakorlati tudásunk alapján alakítunk ki, ritkán gondolkodunk el az általunk átélt dolgok jelentésén, és még ritkábban foglalkozunk azzal, hogy összehasonlítsuk saját tapasztalatainkat mások sorsával...”²³ Nincs könnyű feladatunk, ha szeretnénk megérteni, hogyan is sajátítjuk el a (társadalmi) nemekre vonatkozó ismereteinket. Ehhez arra van szükség, hogy eltávolodjunk önmagunktól, megszokott látás- és viselkedésmódunktól, és elgondolkozzunk azon, mit is jelentenek a (társadalmi) nemek, és hogyan tettünk szert ilyen hatalmas és látszólag „magától értetődő” tudásra a nemi szerepekről, értékekről és identitásokról.

Mindannyian egy már korábban kialakult társadalmi-kulturális rendszerbe születünk bele, ahol a dolgoknak is megszabott jelentése van. Általában szocializációnak nevezik azt a folyamatot, amelynek során kora gyermekkorunktól kezdve megtanulunk alkalmazkodni a társadalmi normákhoz és elvárásokhoz, hogy ezáltal képesek legyünk megfelelően viselkedni és beilleszkedni a társadalomba. Ugyanez vonatkozik többek között a férfiasságra és nőiességre vonatkozó minták, szerepek és viselkedésformák összességére is. Az, hogy valaki „férfinak” vagy „nőnek” születik, nem csupán azt jelenti, hogy valamelyik biológiai nembe sorolják, hanem azt is, hogy olyan „férfi” vagy „női” tulajdonságok örököse, amelyekkel az adott kategóriába tartozóként rendelkeznie kellene, és amelyekkel együtt járnak mindenféle elvárások azzal kapcsolatban, hogy miként kell viselkednie, játszania, öltözködni, reagálnia és kifejeznie az érzelmeit.

Jane Pilcher és Imelda Whelehan szerint:

A nemi különbségek magyarázatakor előkerül a szocializáció kérdése, ahol különös hangsúlyt kap az a folyamat, ahogyan az egyének megtanulják, hogy miként váljanak férfivá vagy nővé identitásukban, megjelenésükben, értékeikben és viselkedésükben. A szocializáció elsődleges szakasza a csecsemő- és gyermekkorban zajlik, a felnőttek (különösen a szülők) és a gyermekek közötti interakciókon keresztül. Mindazonáltal a szocializáció életünk végéig tartó folyamat. Ahogy az egyének felnőnek és idősebbek lesznek, folyamatosan új helyzetekkel és tapasztalatokkal találják szemben magukat, és így a nőiség és a férfiasság új aspektusait tanulják meg az életük során.²⁴

Azonban hiába tudjuk, hogy létezik egy „szocializációnak” nevezett folyamat, ez nem ugyanaz, mintha elemeznénk, hogy az hogyan történik. Ennek a témának a feldolgozása kihívást jelenthet, különös tekintettel arra, hogy egy ilyen kézikönyv használatára számtalan különféle közegben kerülhet sor. A (társadalmi) nemeket tanulmányozó antropológusok számára kulcsfontosságú szempont, hogy a nők és férfiak egymáshoz való viszonya és a köztük zajló érintkezések módja, valamint a nemek fogalmának társadalmi értelmezése helytől függően gyökeresen eltérhet. Ezt szem előtt tartva kétféleképpen beszélhetünk a szocializációról. A szocializáció egyrészt egy általános fogalom, amely azokhoz a folyamatokhoz kapcsolódik, amelyek a másokkal való érintkezéseink révén az idők során alakítanak minket és irányt szabnak nekünk, és amelyek eredményeként kialakul a (társadalmi) nemi identitásunk, másrészt olyan fogalom, amelynek a szociológiában saját történetisége van.

A szocializációs elméletek általában azt feltételezik, hogy az uralkodó nemi szerepeket, a nemi különbségeket és az értékeket a számunkra fontos közvetítőkkel való interakciókon keresztül tanuljuk meg. Ilyen közvetítő a család, a tanárok, a kortárs csoportok, valamint a média által közölt képek és információk. Ez az általános kép azonban bonyolultabbá válik, ha megvizsgáljuk a szocializációs folyamatokra vonatkozó véleményekben fennálló különbségeket. A főbb kérdések a következők:

- Mekkora jelentőséget kell tulajdonítanunk a szocializációs folyamatban részt vevő különböző közvetítőknak?
- Milyen mértékben és módon képesek az emberek aktívan megbirkózni ezekkel a hatásokkal, és kialakítani saját fogalmaikat a nemi identitásról?

Az 1970-es évek legmeghatározóbb elméletei, amelyek aztán széles körben elfogadottá váltak, a szereptanulást állítják előtérbe; eszerint a gyermekek a felnőttekkel, különösen a szüleikkel való interakció révén tanulják meg és internalizálják a helyes nemi szerepeket és viselkedésformákat. A hétköznapi helyzetekben a szülők gyakran megszabják a gyermekek számára, mi a nemüknek megfelelő viselkedés, és kijelölik annak határait – például megmondják, hogy milyen játékokkal játszhatnak. Közvetett módon saját viselkedésükkel is példát mutatnak a nemi szerepekre. A gyerekek az így kapott térkép segítségével – amely mutatja a számukra fontos felnőttek által megszabott főbb irányokat – megtanulnak lányként vagy fiúként eligazodni a világban. A szerepek elsajátítását hangsúlyozó szocializációs elméletek visszatérő eleme, hogy a külvilág pozitív és negatív visszajelzései nyomán hogyan történik a viselkedés – az adott közeg függvényében többé vagy kevésbé merev – határainak megerősítése, mely folyamat eredményeként megtörténik a női és férfi szerepek és viselkedésformák normáinak internalizálása.

Saját személyes hatásunk a társadalmi nemről alkotott felfogásra

Bár a jelen kiadványban nincs lehetőség a szereptanulási elméletek részletes kifejtésére, érdemes megemlíteni ennek a megközelítésnek a korlátait. A szereptanulási elméletek hasznosnak bizonyulhatnak annak feltárásában, hogyan alakulnak ki a „domináns” vagy „hegemón” nemi szerepek, ugyanakkor nem adnak kielégítő magyarázatot arra, hogy egyes férfiak és nők miért szállnak szembe a szexizmussal és a heteroszexizmussal (mely szerint a heteroszexualitás az egyetlen helyes szexuális irányultság). Az ilyen elméletek azt sem magyarázzák meg, hogy a nemi szerepek hogyan váltak sok tekintetben komplexebbé és zavarosabbá. Miért van például az, hogy egyes emberek láthatóan elfogadják bizonyos szerepeket, és azoknak megfelelően élnek, míg mások elutasítják vagy próbálják szétzúzni azokat?

Például a sztereotip szerepfelfogás szerint az apa az otthonán kívül dolgozik, történelmileg pedig a férfi a katona szerepét tölti be. Néhány európai országban azonban egyre gyakrabban látni olyan férfiakat, akik gyermekgondozási szabadságot vesznek ki és gyermekük elsődleges gondozójává válnak, életük másik időszakában pedig a hadseregben teljesítenek katonai szolgálatot. Hasonlóképpen az iskolákat sokan a sztereotip női és férfi szerepek közvetítőjének tekintik, de ez a nézet ma már sok tekintetben nem állja meg a helyét, mivel a bekövetkezett változások nyomán a tananyagok és tantervek ma már érzékenyebbek a társadalmi nemi szempontokra. Ezen a területen azonban még bőven akad tennivaló.

Talán a legfontosabb mégis az, hogy a szocializáció mint a normakövetést garantáló erő szerepének a túlhangsúlyozása ugyanúgy tévútra vezet, mint a társadalom egyénre gyakorolt hatásának tagadása. Végül is a jelen kézikönyvhöz hasonló segédanyagok módszertanilag azon a meggyőződésen alapulnak, hogy

a nemekről alkotott felfogásunk változhat, és hogy az emberek a nemi normákat életük során alakítani tudják, és alakítják is. Ezért a társadalmi nemekre vonatkozó jelenlegi elméletek jelentős része hangsúlyozza, hogy az ember tud reflektálni saját nemi identitására, és képes azt alakítani és meghatározni. Különösen a fiatalokra jellemző – legalábbis egyes helyeken –, hogy a stílusuk megválasztása, továbbá a popkultúra használata és a társas kapcsolataik alakítása révén önállóbban döntenek el, hogyan fejezik ki önmagukat, és hogyan élnek a testükben. A fentiek miatt egyre általánosabb az a felfogás, hogy a szocializáció folyamata és az egyén autonóm döntései egyformán szerepet játszanak.

A nemek egyenlősége és nemi egyenlőség szempontjainak általános érvényesítése

Amikor a nemek egyenlőségéről beszélünk²⁵, akkor gyakran a nők és a férfiak közötti egyenlőséget értjük alatta. Olyan viszonyokra gondolunk, amikor a nők és a férfiak egyenlő jogokat és lehetőségeket élveznek, és a két nem viselkedése, céljai, kívánságai és igényei egyenlő megítélés alá esnek, egyformán fontosak, továbbá a férfiak és a nők egyenlő mértékben rendelkeznek a különböző erőforrásokkal, és egyenlő mértékben férnek hozzá azokhoz.

Azonban a nemek egyenlősége tágabban is értelmezhető, és kiterjeszhető a nemi identitáshoz, valamint a szexuális irányultsághoz kapcsolódó viszonyrendszerekre is.

Az Európa Tanács a nemek egyenlőségére vonatkozóan számos dokumentumot elfogadott, például a nők elleni erőszak felszámolásáról, a férfiak és nők politikai és társadalmi döntéshozatalban való kiegyensúlyozott részvételéről, továbbá a nemeknek a médiában, az oktatásban, az egészségügyben és a sportban való egyenlőségéről.²⁶ Ezekben a dokumentumokban a nemek egyenlősége a férfiak és nők közötti egyenlőséget jelenti. A nemi identitás és a szexuális irányultság kérdéseit az Európa Tanács külön kezeli.²⁷

Az Európa Tanács értelmezésében a nemek közötti egyenlőség azt jelenti, hogy:

a két nem egyformán látható, egyenlően részt vesz és egyenlő érdekérvényesítési képességgel rendelkezik a köz- és a magánélet minden területén. A nemi egyenlőség ellentéte a nemi egyenlőtlenség, nem pedig a nemek különbözősége. Cél az, hogy a nők és a férfiak egyaránt teljes mértékben szerepet vállalhassanak a társadalomban. Ez a férfiak és nők közötti különbségek és az általuk betöltött sokrétű társadalmi szerepek egyenlő elfogadottságát és megítélését jelenti. A nemek egyenlősége magában foglalja a különbözőséghez való jogot, vagyis feltételezi a férfiak és nők között –

a társadalmi helyzet, politikai meggyőződés, vallás, etnikai vagy faji hovatartozás, illetve szexuális irányultság terén – meglévő különbségek figyelembevételét is. A nemek egyenlősége azt is jelenti, hogy megvitatjuk, hogyan léphetünk tovább és változtathatjuk meg azokat a társadalmi struktúrákat, amelyek hozzájárulnak a férfiak és a nők közötti egyenlőtlen hatalmi viszonyok fenntartásához, és hogyan érhetjük el, hogy a férfi és női értékek és prioritások jobban egyensúlyba kerüljenek.²⁸

Bár nemzetközi szinten jelentős előrelépések történtek a nemek egyenlőségének biztosítása felé, továbbra is sok nőt ér hátrányos megkülönböztetés és erőszak. Globális szinten a munkaerőpiacon a nők továbbra is átlagosan 24%-kal kevesebbet keresnek, mint a férfiak²⁹, és az Európa Tanács tagállamaiban a parlamenti képviselőknek csupán kb. a negyede, a polgármestereknek pedig mindössze 13%-a nő.³⁰ Az ENSZ egyik (az 5-ös számú) fenntartható fejlődési célja: „A nemek egyenlőségének megvalósítása, minden nő és lány társadalmi szerepének megerősítése”.³¹

Számos különböző modell és elmélet született annak magyarázatára, hogyan alakulhatott ki az a helyzet, hogy a férfiak a társadalmi hierarchiában jellemzően a nők fölött állnak. A férfidominanciát röviden gyakran „patriarchátusnak” nevezik, és magával a patriarchátussal is bonyolult elméletek foglalkoznak. Ennek kapcsán általában arról van szó, hogy a nemi szerepek és a két nem számára elérhető lehetőségek hogyan hatottak abba az irányba, hogy a nők a férfikkal szemben alávett helyzetbe kerültek. A patriarchátussal együtt jár a nők tulajdonságaira és értékére, valamint lehetőségeire és szerepeire – ezen belül a feleség és az anya heteronormatív szerepére – vonatkozó alapvető elképzelések elfogadása. Ezeket általában biológiai érvekkel próbálják alátámasztani, például azzal, hogy a nők „természetüknél fogva” gondoskodók. Egyes magyarázatok szerint a patriarchátus azon a nemek közötti munkamegosztáson alapul, amely a kapitalista társadalmakat is általánosan jellemzi, vagyis hogy a nyilvános szférában túlnyomórészt férfiak dolgoznak, míg a női munka („a családi tűzhely őrzése”) a magánszférába szorul, ez pedig jelentősen hozzájárul a hagyományos nemiszerep-leosztás tartósításához. Fontos azonban tudni, hogy a kép ennél bonyolultabb, ugyanis ezek az elméletek figyelmen kívül hagyják a nőnek az ipari társadalmak munkaerőpiacán betöltött szerepét, illetve azt, hogy a nemi szerepek jelentős változásokon mentek keresztül azokban a társadalmakban, ahol a nehézipar helyét átvette a szolgáltatóipar és az infokommunikációs szektor.

A feminista elméletek és a nőmozgalom egyik jelentős eredménye, hogy a magánszférában végzett munkát beemelték a politikai és gazdasági diskurzusba. Ennek nyomán jobban tudatosult az emberekben az a „láthatatlan” munka, amellyel a nők hozzájárulnak a gazdasághoz és az általános jólléthez, illetve

olyan szakpolitikai intézkedések születtek, amelyek a fizetetlen háztartási munka arányosabb elosztását célozzák a férfiak és nők között. Ez nélkülözhetetlen lépés ahhoz, hogy a fizetett munka területén és a közszférában megvalósulhasson a nemek egyenlősége.

A heteronormatív társadalmak nagyon mereven megszabják a nők és férfiak társadalmi szerepét. Mary Holmes szavaival: „A normális nőre/férfira és a normális szexualitásra vonatkozó társadalmi szabályok megkövetelik, hogy egyértelműen meg tudjuk határozni, ki a fiú és ki a lány, hogy aztán a fiúk és a lányok felnőve egymásba szeressenek, és további fiúkat és lányokat hozzanak létre.”³² Az ilyen nézetek és normák vezetnek többek között az LMBT+ emberek nyilvános térben történő közvetlen vagy közvetett diszkriminációjához is, korlátozva – vagy akár megtagadva – a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférésüket. Az LMBT+ emberek emellett rendszerszintű diszkriminációval és erőszakkal is találkozhatnak. Számos országban nincs joguk házasságra vagy élettársi kapcsolatra lépni, sőt, egyes országokban pusztán szexuális irányultságuk vagy nemi identitásuk miatt halálra is ítélik őket. Az LMBT+ embereket érintő nemi alapú erőszakról bővebben a 4. fejezet LMBT+ című szakaszában lesz szó.

A nemi egyenlőség szempontjainak általános érvényesítése

A „gender mainstreaming”, vagyis a nemi egyenlőségi szempontok általános érvényesítése azért került előtérbe, mert sokan felismerték, hogy új megközelítésre van szükség a politikai döntéshozatalban – olyanra, amely mind a férfiak, mind a nők szempontjait és igényeit figyelembe veszi. A gender mainstreaming azt jelenti, hogy a nemek egyenlőségének szempontjait minden szinten beépítik a szakpolitikákba, programokba és projektekbe. A nők és férfiak szükségletei és körülményei eltérnek, a két nem képviselői nem egyenlő mértékben férnek hozzá a hatalomhoz, az erőforrásokhoz és az igazságszolgáltatási rendszerhez, beleértve az emberi jogi intézményeket is. A férfiak és a nők körülményei országonként, régióként, továbbá életkoruk, etnikai vagy társadalmi hátterük és más tényezők függvényében is különböznek. A gender mainstreaming azt jelenti, hogy ezeket a különbségeket figyelembe vesszük a szakpolitikák, programok és projektek megtervezésénél, végrehajtásánál és értékelésénél, hogy azok egyenlő mértékben szolgálják a nők és a férfiak javát, és ne fokozzák, hanem csökkentik az egyenlőtlenségeket. A gender mainstreaming célja a nemek közötti egyenlőtlenségek felszámolása, beleértve a rejtett egyenlőtlenségeket is. Így válik a nemek egyenlőségének eszközévé.

A nemi egyenlőségi szempontok általános érvényesítése az Európa Tanács nemi egyenlőségről szóló stratégiájának egyik célja, és a szervezet különböző részei aktívan dolgoznak a stratégia megvalósításán, többek között a sport, a média, az audiovizuális szektor, az egészségügy stb. területén. Az Európai Unió céljai között is szerepel a nemi egyenlőségi szempontok általános érvényesítése, amint azt az Európai Unió működéséről szóló szerződés 8. cikke is kimondja.³³

A nemi egyenlőségi szempontok integrálása azonban nem helyettesíti a kifejezetten a nemi egyenlőtlenségek felszámolását célzó szakpolitikákat. Együtt kell járnia a nők helyzetének javítását célzó szakpolitikákkal, ezen belül a nemi egyenlőség előmozdítására irányuló megerősítő intézkedésekkel. A gender mainstreaming a nemek közötti egyenlőség megteremtésének fontos eszköze.

5. A nemi alapú erőszak és az emberi jogok

A nemi alapú erőszak emberi jogi szempontból is fontos ügy, hiszen az ilyen erőszak érintettjeinek sérülhetnek az emberi jogai, így például az élethez való joga, a kínzástól és megalázó bánásmódtól való mentességhez való joga, a diszkriminációmentességhez való joga, valamint a személyes biztonsághoz való joga. Mindezek a jogok megtalálhatók a nemzetközi és regionális emberi jogi dokumentumokban, különös tekintettel az ENSZ és az Európa Tanács által elfogadott okmányokra.

Egyesült Nemzetek Szervezete

Az élethez való jogot, a nemek közötti egyenlőséget, a nemi alapon történő megkülönböztetés tilalmát, a testi épség védelmét, az egészséghez való jogot – hogy csak néhányat említsünk a nemi alapú erőszak által érintett emberi jogok közül – az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya rögzíti.

A nőkkel szembeni erőszak és hátrányos megkülönböztetés elleni erősebb fellépés érdekében az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) kifejezetten ezt a célt szolgáló dokumentumokat és intézkedéseket fogadott el.

Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről (CEDAW)

A nők jogaival foglalkozó nemzetközi emberi jogi dokumentumok közül az egyik legfontosabb az ENSZ által elfogadott Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (angol rövidítése: CEDAW), amely többek között tiltja a nemi alapon történő diszkriminációt. Az Egyezmény meghatározása szerint a nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetés

a nemi hovatartozás miatti minden olyan megkülönböztetést, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek az a hatása vagy célja, hogy csorbítsa vagy megsemmisítse a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári vagy bármely más területen fennálló emberi jogoknak és alapvető szabadságjogoknak elismerését, megvalósítását és nők által való gyakorlását a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján, függetlenül családi állapotuktól.³⁴

Az Egyezmény részes államai kötelesek minden olyan intézkedést meghozni, amely a nők és a férfiak közötti egyenlőség biztosításához szükséges, ennek

megfelelően a diszkrimináció leküzdését és a nők jogainak előmozdítását célzó jogszabályokat kell elfogadniuk. Meg kell azonban jegyezni, hogy a nők egyenjogúságának elérésére való törekvés nem jelenti azt, hogy azokon a területeken, ahol erre szükség van – például az anyasággal kapcsolatban – ne részesülhetnének különleges védelemben.

Az Egyezmény előírja a benne foglaltak betartásának ellenőrzését: a részes államoknak rendszeres időközönként jelentést kell benyújtaniuk az Egyezményben foglaltak végrehajtása érdekében hozott intézkedésekről, a CEDAW Bizottság (az Egyezmény által létrehozott testület, teljes neve magyarul: Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság) pedig nyomon követi, hogy milyen mértékben teljesítették az Egyezményben előírt kötelezettségeket. A végrehajtási mechanizmus azonban meglehetősen erélytelen, és elsősorban az erkölcsi nyomásgyakorlásra támaszkodik. A végrehajtást hátráltatja a részes államok alkudozása folytán az eredeti dokumentumhoz csatolt számos fenntartás és kivétel is.

A nőkkel kapcsolatos más kérdésekkel ellentétben – mint például a választójog, az egyenlőség vagy a diszkrimináció – a nők elleni erőszakot csak a közelmúltban ismerték el olyan ügyként, amelynek kiemelt figyelmet kell szentelni a nemzetközi emberi jogi szabályozásban. Az 1979-ben elfogadott és 1981-ben hatályba lépett CEDAW nem tesz említést erőszakról, nemi erőszakról, visszaélésről vagy bántalmazásról.³⁵ Ezért a CEDAW Bizottság 1992-ben kiadta a 19. sz. általános ajánlást, amelyben sürgeti a részes államokat, hogy készítsenek jelentést a nők ellen elkövetett erőszakos cselekményekről is. Emellett a CEDAW kiegészült egy egyéni panasztételi eljárással, amelynek keretében az egyének a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése után panaszt nyújthatnak be az állam ellen az Egyezményben rögzített bármely joguk megsértése esetén.

1993-ban Bécsben az ENSZ Közgyűlése elfogadta a „Nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról” című dokumentumot. A Nyilatkozat jelentősége abban áll, hogy a nők elleni erőszak ügyét nemzetközi szintre emelte, és függetlenítette a kulturális relativizmustól (azaz az egyes kultúrák eltérő értékrendjétől). A Nyilatkozat számos olyan jelenséggel foglalkozik, mint a nőinemizervcsonkítás, a nemi erőszak, a kínzás, a családon belüli fizikai bántalmazás és a nők szexuális rabszolgasága, amelyeket korábban – legalábbis bizonyos helyeken – elfogadhatónak vagy a törvény hatókörén kívülinek tekintettek. Mérföldkőnek számított, hogy az ENSZ kiterjesztette a nemzetközi jog hatályát az ilyen gyakorlatokra és szokásokra, és ezzel az egyén testi integritásához való jogát a kulturális jogokra vonatkozó követelések fölé helyezte. A Nyilatkozat felhívta a figyelmet arra is, hogy az ilyen gyakorlatok nemzeti vagy kulturális támogatásával figyelmen kívül hagyják a nők kívánságait, valamint mindazoknak a hangját, akik még az állítólagosan homogén kultúrákban élve is ellenzik az ilyen hagyományokat.

A Nyilatkozat azért is fontos, mert elismeri a köz- és a magánélet között húzódó, látszólag „természetes” határok újragondolásának szükségességét – amit a feminista csoportok már régóta szorgalmaztak. Az ENSZ Nyilatkozat nemcsak az állam által a nők ellen elkövetett erőszakot tiltja, hanem a magánéletben történő erőszakot is, beleértve „...a bántalmazást, a lánygyermekkel való családon belüli szexuális visszaélést, a hozományhoz kapcsolódó erőszakot, a házasságon belüli nemi erőszakot, a női nemi szervek megcsonkítását és más, a nőket károsító hagyományos szokásokat, továbbá a nem a házastárs által elkövetett erőszakos cselekményeket és a kizsákmányoláshoz kötődő erőszakot”.³⁶ A Nyilatkozat a nők elleni erőszak kulturális hagyományokon alapuló formáit is tiltja.

Bár a Nyilatkozat nem kötelező erejű, mégis jelentősen hozzájárult a hallgatás falának áttöréséhez, és a nők elleni erőszak nemzetközi emberi jogi jogsértésként való elismertetéséhez.

Szexuális irányultsággal és nemi identitással foglalkozó független szakértő

2016-ban az ENSZ főtitkára kinevezett egy, a szexuális irányultságon és a nemi identitáson alapuló erőszak és megkülönböztetés elleni védelemmel foglalkozó független szakértőt, akinek feladata „a meglévő nemzetközi emberi jogi eszközök végrehajtásának ellenőrzése az egyének szexuális irányultsága vagy nemi identitása alapján elkövetett erőszak és megkülönböztetés leküzdésére irányuló erőfeszítések szemszögéből [...], valamint az erőszak és megkülönböztetés kiváltó okainak azonosítása és kezelése”.³⁷

EURÓPA TANÁCS

A nemek közötti egyenlőséggel és a nemi alapú erőszakkal mint emberi jogi kérdéssel elsőként olyan emberi jogi okmányok foglalkoztak, mint az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Európai Szociális Karta. Mivel az Európa Tanács számára egyre nyilvánvalóbbá vált ennek a problémának a kiterjedtsége és makacs volta, ezért kifejezetten a nemi alapú erőszak különböző formáival foglalkozó dokumentumokat is kidolgozott.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (más néven: az Emberi Jogok Európai Egyezménye, rövidítve: EJEE) számos cikke foglalkozik a nemi alapú erőszakkal:

A 8. cikk védi a magán- és családi élethez való jogot.

A 12. cikk rögzíti, hogy a házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra.

A 14. cikk megtilt mindennemű hátrányos megkülönböztetést az Egyezményben meghatározott jogok tekintetében, ideértve a nem alapján történő diszkriminációt is.

Az Egyezmény Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyvének **5. cikke** kimondja, hogy a házastársaknak egyenlő jogaik vannak a házasság tekintetében.

Az Egyezmény Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyve kiterjeszti a megkülönböztetés **14. cikkben** foglalt tilalmát az Egyezményben külön nem nevesített jogok vonatkozásában is.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez erőteljes és jól ismert végrehajtási mechanizmus társul: az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB), amely az egyének által az államuk ellen, továbbá az államok által egymás ellen benyújtott panaszokkal foglalkozik.

Az Európai Szociális Karta

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye később kiegészült az 1961-ben elfogadott és 1996-ban módosított Európai Szociális Kartával. Ez a dokumentum gazdasági és szociális jogokkal foglalkozik, és a lakhatás, az egészségügy, az oktatás, a foglalkoztatás, a jogi és szociális védelem, valamint a személyek mozgása terén rögzíti a jogokat. A Szociális Kartában rögzített valamennyi jogot mindennemű megkülönböztetés nélkül – ideértve a (biológiai és társadalmi) nem alapján történő megkülönböztetést – kell biztosítani. A Módosított Karta értelmében meg kell teremteni a nők és férfiak közötti egyenlőséget az oktatás, a munkavégzés és a családi élet terén, továbbá megfelelő intézkedéseket kell hozni az esélyegyenlőség és az egyenlő javadalmazáshoz való jog biztosítása érdekében.

Lanzarote Egyezmény

Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről (más néven: Lanzarote Egyezmény)³⁸ 2010. július 1-jén lépett hatályba, és azt az Európa Tanács összes tagállama, továbbá Oroszország (akkor még tag) és Tunézia is aláírta.

A Lanzarote Egyezmény a gyermekek szexuális kizsákmányolással és szexuális visszaéléssel szembeni védelmét biztosító átfogó nemzetközi jogi dokumentum. Hatálya kiterjed a családon belül vagy bizalmi helyzetben levő személy által elkövetett szexuális visszaélésekre és a kereskedelmi vagy haszonszerzési céllal elkövetett cselekményekre is. Az Egyezmény tiltja a gyermekekkel szembeni szexuális bűncselekmények minden lehetséges fajtáját (többek között a gyermek szexuális zaklatását, a gyermek prostitúció útján történő kizsákmányolását,

a gyermek behálózását és megrontását azáltal, hogy pornográf tartalmakat és szexuális tevékenységeket nézetnek vele, valamint a gyermekekkel szembeni szexuális visszaélésre alkalmas anyagokkal kapcsolatos bűncselekményeket). Az Egyezmény értelmében az európai és Európán kívüli részes államok kötelesek olyan jogszabályokat alkotni, amelyek büntethetővé teszik a szexuális kizsákmányolás és a gyermekekkel szembeni visszaélés minden formáját, és konkrét intézkedéseket hozni a gyermekek legfőbb érdekének előtérbe helyezése érdekében az alábbi négy területen:

- **Megelőzés:** a gyermekeket fel kell világosítani a szexuális kizsákmányolás és a szexuális visszaélés veszélyeiről, valamint az önvédelem módjairól; a gyermekekkel foglalkozó személyeket szűrni és képezni kell; létre kell hozni a szexuális bűncselekmények (potenciális vagy elítélt) tetteseinek szóló intervenció programokat vagy intézkedéseket, és azokat rendszeresen értékelni kell.
- **Védelem:** kifejezetten ösztönözni kell a szexuális kizsákmányolásra vagy szexuális visszaélésre vonatkozó minden gyanú bejelentését; telefonos és online segélyvonalakat kell létrehozni; az áldozatokat és családjaikat támogató programokat kell felállítani; terápiás segítséget és sürgősségi pszichológiai ellátást kell biztosítani; az áldozat biztonsága, magánélete, személyazonossága és képmása védelmének érdekében gyermekbarát bírósági eljárást kell alkalmazni (például a kiskorú áldozatok meghallgatásakor az ilyen alkalmak számát korlátozni kell, a beszélgetést megnyugtató helyen, erre a célra kiképzett szakemberekkel kell lefolytatni).
- **Büntetőeljárás:** az Egyezmény előírja az államok számára, hogy a gyermekek elleni valamennyi szexuális bűncselekményt (beleértve a családtagok vagy bizalmi helyzetben levő személyek által elkövetett szexuális visszaélést, a gyermekek prostitúció útján történő kizsákmányolását, a gyermekek pornográf előadásban, filmen vagy fotón való szerepeltetését, a gyermekek megrontását, a gyermekek szexuális célú megszóllítását) tegyék büntetendővé. Az Egyezmény felszólítja az országokat, hogy hosszabbítsák meg a gyermekek ellen elkövetett szexuális bűncselekmények elévülési idejét, hogy az eljárást az áldozat nagykorúságának elérése után is meg lehessen indítani. Közös kritériumokat is megállapít annak biztosítására, hogy minden ország hatékony és arányos büntetési rendszert vezessen be, és lehetővé teszi, hogy egy állampolgárt akkor is felelősségre lehessen vonni egy bűncselekmény miatt, ha azt külföldön követi el („extraterritoriális joghatóság elve”). Például a szexuális bűncselekmények elkövetői ellen büntetőeljárás indítható, amikor visszatérnek hazájukba.
- **A nemzeti és nemzetközi együttműködés elősegítése:** Az együttműködés segíti az országokat a problémák meghatározásában és elemzésében, a közös megoldások megtalálásában és alkalmazásában, az adatok és a szakértelem megosztásában, az elkövetők büntetlenségének felszámolásában, valamint a megelőzési és védelmi intézkedések javításában. A Lanzarote Egyezményhez nemcsak európai, hanem Európán kívüli országok is csatlakozhatnak, ez is megkönnyíti a gyermekek elleni szexuális bűncselekmények leküzdésére irányuló nemzetközi együttműködést.

Az Egyezmény végrehajtását a részes országok képviselőiből álló bizottság (a Felek Bizottsága, vagy Lanzarote Bizottság) ellenőrzi, amely a nemzeti hatóságoktól és más forrásokból származó információk alapján értékeli, hogyan valósul meg a gyermekek szexuális erőszakkal szembeni védelme nemzeti szinten. A Lanzarote Bizottság emellett platformként is szolgál a felmerülő kihívások és a bevált gyakorlatok megosztására és megvitatására.

Isztambuli Egyezmény

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2011. május 11-én Isztambulban elfogadott Egyezmény a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (más néven: Isztambuli Egyezmény) 2014. augusztus 1-jén lépett hatályba. Az Egyezmény a nők elleni nemi alapú erőszakot az emberi jogok megsértésének és a hátrányos megkülönböztetés egyik formájának nyilvánítja.

Az Egyezmény kötelezi a részes államokat, hogy hozzanak intézkedéseket a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni fellépés érdekében, melyek kiterjednek többek között az alábbiakra:

- **Megelőzés:** Az államok rendszeresen figyelemfelkeltő kampányokat folytatnak; képzést nyújtanak az áldozatokkal foglalkozó szakemberek számára; beépítik a tantervbe az olyan témákat, mint a nemek közötti egyenlőség és az erőszakmentes konfliktusmegoldás a személyközi kapcsolatokban; kezelési programokat hoznak létre a kapcsolati erőszakot elkövetők és a szexuális bűnözők számára; szorosan együttműködnek a nemkormányzati szervezetekkel; és bevonják a médiát és a magánszektor is a nemi sztereotípiák felszámolására és a kölcsönös tisztelet előmozdítására irányuló munkába.
- **Védelem:** Az illetékes hatóságok jogkört kapnak arra, hogy a családon belüli erőszak elkövetőjét távol tartsák otthonától; biztosítani kell, hogy az emberek az általuk értett nyelven megfelelő tájékoztatást kapjanak a rendelkezésre álló szolgálatokról, az államok kellő számban és megfelelő földrajzi eloszlásban könnyen hozzáférhető menhelyeket hoznak létre; országos, éjjel-nappal elérhető, díjmentesen hívható telefonos segélyvonalakat működtetnek, valamint könnyen hozzáférhető krízisközpontokat hoznak létre a nemi erőszak áldozatai és a szexuális erőszak más formáinak áldozatai számára.
- **Büntetőeljárás:** Az Egyezmény definiálja és büncselekménynek nyilvánítja a nők elleni erőszak különböző formáit, beleértve a kapcsolati erőszakot is. Az egyezmény részes államainak új büncselekmény-kategóriákat kell bevezetniük, ha azok korábban nem szerepeltek a jogszabályaikban. Ilyen lehet például a lelki és fizikai erőszak, a szexuális erőszak, ideértve a nemi erőszakot is, a fenyegető zaklatás, a női nemi szervek megcsonkítása, a kényszerházasság, a kényszerített terhességmegszakítás és a kényszerített sterilizálás. Emellett biztosítaniuk kell, hogy a kultúrára, a hagyományra vagy a „becsületre” való hivatkozás ne szolgálhasson igazolásul a fent felsorolt

cselekményekre. A részes államoknak számos intézkedést kell hozniuk annak érdekében, hogy biztosítsák a nők elleni erőszakkal kapcsolatos bejelentések hatékony kivizsgálását, beleértve a kapcsolati erőszak eseteit is. Ez azt jelenti, hogy a bűnüldöző szervek kötelesek reagálni a segélyhívásokra, bizonyítékokat gyűjteni, és a veszélyeztetettek megfelelő védelme érdekében felmérni a további erőszak kockázatát. Ezen kívül a bírósági eljárásokat úgy kell lefolytatni, hogy az eljárás minden szakaszában tiszteletben tartsák az áldozatok jogait, és elkerüljék a másodlagos áldozattá válást.

- **Integrált szakpolitikák kialakítása:** Mivel egy intézmény önmagában nehezen tudja felvenni a harcot az erőszak ellen, az Egyezmény felszólítja a részes államokat arra, hogy a kormányzati szervek, a civil társadalom szervezetei, a nemzeti emberi jogi intézmények, a nemzeti, regionális és a helyi parlamentek és hatóságok részvételével átfogó és összehangolt szakpolitikákat fogadjanak el és hajtsanak végre. Erre azért van szükség, hogy a nők elleni erőszak – ezen belül többek között a kapcsolati erőszak – megelőzését és felszámolását célzó szakpolitikák végrehajtása a kormányzat minden szintjén és az összes érintett szervnél és intézménynél megvalósuljon.

Az Egyezmény egyértelmű üzenetet küld az egész világnak: az erőszak alkalmazása soha nem megfelelő módszer a nehézségek megoldására, és nem vezethet békéhez sem a magán-, sem a közéletben. Nyomatékosítja, hogy a nők elleni erőszak elfogadhatatlan és nem tűrhető tovább. Bár az Egyezmény fő célja a nők elleni erőszak valamennyi formájának (beleértve a kapcsolati erőszakot is) felszámolása, elismeri, hogy a kapcsolati erőszaknak fiúk és férfiak is áldozatul eshetnek. A férfi áldozatok között lehetnek melegek vagy transzneműek, illetve olyanok, akik más okból nem felelnek meg a társadalom által megfelelőnek ítélt magatartásformáknak. Az Egyezmény külön fejezetet szentel a női migránsokat és menedékkérőket érő nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó aspektusoknak. Kiemeli a civil szervezetek szerepét is, és megköveteli a részes államoktól, hogy nagyobb politikai és pénzügyi támogatást biztosítsanak azok tevékenységeihez. Az Egyezmény alapján létrejött ellenőrzési mechanizmus két testület munkájára épül:

- A GREVIO (A nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni fellépés szakértői csoportja) tagjai olyan független és pártatlan szakértők, akik elismert szakértelemmel rendelkeznek az emberi jogok, a nemek közötti egyenlőség, a nők elleni erőszak, illetve az áldozatok segítése és védelme terén; vagy jelentős szakmai tapasztalatokkal rendelkeznek a fentiek közül bármelyik területen. A GREVIO jelentéseket készít és tesz közzé az Egyezményt ratifikáló országok olyan jogalkotási és egyéb intézkedéseiről, amelyeknek célja az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása (értékelési eljárás). Meghatározott körülmények esetén a csoport vizsgálatot kezdeményezhet (vizsgálati eljárás).
- A Részes Felek Bizottsága az Egyezményt aláíró felek képviselőiből áll. A Bizottság ajánlásokat tehet a GREVIO jelentéseiben szereplő

következtetések végrehajtása érdekében hozandó intézkedésekre. Emellett felügyeli saját ajánlásainak végrehajtását, megvizsgálja a GREVIO tagjai által végzett vizsgálatok eredményeit, és mérlegeli az ezek alapján szükséges intézkedéseket.

Az Isztambuli Egyezmény több szempontból is úttörő jelentőségű:

- Az első nemzetközi okmány, amely definiálja a „társadalmi nem” (gender) fogalmát.
- Rögzíti, hogy adott esetben az összes érintett állami szerv és nemkormányzati szolgálat vegyen részt a szükséges intézkedések megtételében, hogy a nők elleni erőszak és kapcsolati erőszak ellen összehangolt módon tudjanak fellépni. Tehát az állami szervek és a civil szervezetek ne külön-külön, hanem egymással együttműködve, közösen kidolgozott eljárások alapján járjanak el.
- Büntetendővé tesz olyan cselekményeket, mint a nőinemszerv-csonkítás, a kényszerházasság, a fenyegető zaklatás, a kényszerített terhességmegszakítás és a kényszersterilizálás. Ez azt jelenti, hogy az államok kötelesek jogszabályokat alkotni e súlyos bűncselekmények ellen.
- A nők elleni erőszakot az emberi jogok megsértésének és a hátrányos megkülönböztetés egyik formájának nyilvánítja. Az államokat felelősség terheli azért, ha nem reagálnak megfelelően az ilyen erőszakra.
- Kötelezi az Egyezményt aláíró és ratifikáló államokat, hogy kérjék fel a nemzeti parlamentjüket az ellenőrzési folyamatban való részvételre.

Ajánlás a nők erőszakkal szembeni védelméről

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2002)5. számú Ajánlása a nők erőszakkal szembeni védelméről meghatároz egy sor intézkedést, melyek célja a nőkkel szembeni erőszak minden formájának megszüntetése.³⁹ Ezek felölelik a nők elleni erőszak megelőzésére és kivizsgálására, az áldozatok segítésére, az elkövetőkkel való foglalkozásra, a tudatosság növelésére, az oktatásra és képzésre, valamint a vonatkozó adatok gyűjtésére irányuló jogalkotási és szakpolitikai intézkedéseket. Az Ajánlásban foglaltak végrehajtását rendszeresen ellenőrizni kell, és tájékoztatni az Európa Tanácsot az elért eredményekről és az esetleges hiányosságokról.

Az emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezmény

Az Európa Tanács Emberkereskedelem elleni fellépésről szóló, a Miniszteri Bizottság által 2005. május 16-án elfogadott egyezménye⁴⁰ 2008. február 1-jén lépett hatályba. Az Egyezmény a meglévő nemzetközi jogi aktusokra épül, azonban túlmutat a korábban megszabott követelményeken, és erősebb védelmet biztosít az áldozatok számára.

Hatálya széleskörű; az Egyezmény értelmében az emberkereskedelem minden formájával szemben fel kell lépni, függetlenül attól, hogy országhatáron belüli vagy azon átívelő, illetve hogy szervezett bűnözés keretében történik-e vagy sem, továbbá kiterjed az emberkereskedelem valamennyi áldozatára (nőkre, férfiakra és gyermekekre egyaránt). Az Egyezmény leszögezi, hogy az emberkereskedelem kizsákmányolás céljából történik, melynek formái között a szexuális kizsákmányolást, a kényszermunkát vagy -szolgáltatásokat, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot, a szolgátságot és a szervenek eltávolítását említi.

Az Egyezmény úttörő jellegét az emberi jogi megközelítés hangsúlyozása, valamint az áldozatok védelemének középpontba állítása adja. A preambulum kimondja, hogy az emberkereskedelem az emberi jogok, az emberi méltóság és integritás megsértését jelenti. Az Egyezmény meghatározza az emberkereskedelem áldozatait megillető jogokat, így különösen azt a jogot, hogy áldozatként elismerjék, védelemben és segítségben részesülhessen, továbbá kapjon legalább 30 napos felépülési és gondolkodási időt, valamint meghosszabbítható tartózkodási engedélyt, továbbá kártérítésben részesülhessen az elszenvedett sérelmekért.

Az Egyezmény által bevezetett másik fontos újítás a benne foglalt kötelezettségek végrehajtásának nyomon követését biztosító, két pilléren nyugvó ellenőrző mechanizmus: az egyik ilyen pillér az Emberkereskedelem Elleni Küzdelem Szakértői Csoportja (angol rövidítése: GRETA), a másik a Felek Bizottsága.

Az Egyezménynek nemcsak az Európa Tanács tagországai lehetnek részes államai, hanem más államok és az Európai Unió csatlakozására is van lehetőség.

Ajánlás a szexuális irányultságról és a nemi identitásról

A szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről szóló, CM/Rec (2010)5. számú ajánlást⁴¹ 2010. március 31-én fogadta el az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága. Ez a világon az első olyan jogi okmány, amelyik kifejezetten az LMBT+ emberekkel szembeni megkülönböztetéssel foglalkozik. Az Ajánlás a korábbi európai és nemzetközi emberi jogi dokumentumokból – különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Egyezményére és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogára – levezethető, és az LGBT+ emberekre vonatkozó alapelvek megfogalmazásával kezdődik. Az ajánlás végrehajtását az Európa Tanács Emberi Jogi Irányítóbizottsága (CDDH) rendszeresen felülvizsgálja. Jelentései segítenek az Európa Tanácsnak abban, hogy átfogó képet alkosson az LMBT+ emberekkel szembeni diszkrimináció európai helyzetéről, és meghatározza azokat a területeket, amelyeknek kiemelt figyelmet kell szentelni a munkája során. Az Ajánlásról bővebben a 4. fejezet LMBT+ című szakaszában lehet olvasni.

Ajánlás a szexizmus megelőzéséről és felszámolásáról

2019 márciusában az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta a szexizmus megelőzéséről és felszámolásáról szóló ajánlást. Ez a legelső olyan jogi dokumentum, amelynek szövege tartalmazza a szexizmus nemzetközileg elfogadott meghatározását.

- Az Ajánlás több konkrét intézkedést javasol arra nézve, miként lehet fellépni ez ellen a széles körben elterjedt jelenség ellen, többek között jogalkotás és közpolitikák, valamint a tudatosság növelése révén. Eszközöket és lépéseket ajánl a szexizmus és a szexista magatartás megelőzésére és felszámolására a nyelvezet és a kommunikáció, az internet és a közösségi platformok, a média és a reklám területén. Továbbá felszólítja az államokat, hogy tegyenek külön erőfeszítéseket az igazságszolgáltatási és oktatási intézményekben, a kultúrában és a sportban, valamint a magánszférában megjelenő szexista megnyilvánulások felszámolása érdekében.

A nemzeti szintű fellépés továbbra is kulcsfontosságú

Annak ellenére, hogy a fent említett dokumentumok révén jelentős előrelépés történt, a vonatkozó jogok elismerése és a meglévő jogi intézkedések nem elegendőek. Hatékony mechanizmusokat és folyamatokat kell létrehozni az erőszak megelőzésére és a nemek közötti esélyegyenlőség általános érvényesítésére. A nemzetközi emberi jogi mechanizmusok mellett szükség van nemzeti szintű szakpolitikákra és testületekre, ilyenek többek között:

- a nemek közötti esélyegyenlőség előmozdításával foglalkozó, világos cselekvési terv alapján működő nemzeti bizottságok;
- esélyegyenlőségi ombudsman;
- a jogi és tényleges egyenlőséget hatékonyan garantáló jogszabályok;
- megerősítő intézkedések, például női kvóták az oktatásban és a foglalkoztatásban;
- női civil szervezetek és LMBT+ szervezetek, az egyetemeken nőtudományi és LMBT+ képzési programok. Ezek fontos szerepet játszhatnak az érdekérvényesítő munkában és a lobbizásban.

6. Ifjúsági munka és ifjúságpolitikai válaszok a nemek és a nemi alapú erőszak kérdéseire

Az Európa Tanács ifjúsági szektora fontos szerepet játszik a fiatalokat érintő problémák megoldását célzó irányelvek és szakpolitikák kialakításában és érvényre juttatásában. Az Ifjúsági Főosztály – a Miniszteri Bizottság ajánlásai és más dokumentumok alapján – irányt mutat a tagállamoknak saját nemzeti ifjúságpolitikájuk kidolgozásához. Ezek az iránymutatások az Európa Tanács értékein alapulnak, céljuk, hogy az ifjúságpolitikában Európa-szerte érvényesüljenek az alapvető követelmények.

A nemek, a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak kérdésköre mindig is része volt az Európa Tanács ifjúsági stratégiájának és tevékenységeinek. 2008-ban az ifjúságért felelős miniszterek konferenciáján a miniszterek Agenda 2020 címmel elfogadtak egy fontos stratégiai dokumentumot, melyben az ifjúsági szektor egyik prioritásaként a nemek közötti egyenlőség megvalósítását és a nemi alapú erőszak minden formájának megelőzését jelölték meg.⁴²

E prioritás az Európa Tanács minden szintjén és tagállami szinten is figyelmet kap, az egyes országok szem előtt tartják ifjúságpolitikájuk kialakítása és megvalósítása során. A nemi egyenlőség alapelve érvényesül az Európa Tanács oktatási és képzési tevékenységei során, ahol mindig törekedni kell a nemi szempontból vegyes összetételű résztvevők kiválasztására, és amelyek többek között a nemek, a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak témakörével is foglalkoznak. A Közös Ifjúsági Tanács – amely az Ifjúsági Főosztály döntéshozó szerve⁴³ – 2017-ben iránymutatást fogadott el a nemi esélyegyenlőség szempontjainak az Európa Tanács és partnerei interkulturális programjaiba való beépítéséről és általános érvényesítéséről.⁴⁴ Ennek célja, hogy az Európa Tanács és a partnerei által megvalósítandó interkulturális ifjúsági tevékenységek szervezői és képzői biztosítani tudják a nemek közötti egyenlőséget az adott projekt vagy program minden szakaszában.

A nemek, a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak terén végzett munka világosan megjelenik az Európa Tanács ifjúsági szektora által szervezett emberi jogi képzési programokban. Az Európai Ifjúsági Központokban tartott képzéseken és szemináriumokon szerzett tapasztalatok, illetve az Európa Tanács által készített képzési segédanyagok – mint például a *Kompasz* kézikönyv – használata során levont tanulságok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy létrejött az Európa Tanács demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről szóló chartája. Ez a dokumentum a nemek közötti egyenlőség előmozdítását az emberi jogi nevelés és az állampolgárságra nevelés egyik céljaként jelöli meg.

Az Európa Tanács 2013 és 2018 között futó No Hate Speech Movement ifjúsági kampánya fiatalok százezreit aktivizálta és ösztönözte arra, hogy lépjenek fel az online gyűlöletbeszéd, ezen belül a szexista és homofób gyűlöletbeszéd ellen.

Az Európa Tanács ifjúsági szektora 2009-ben azzal a céllal indította el az *Enter!* projektet, hogy a fiatalokat – különösen a hátrányos helyzetű környékről származó fiatalokat – érintő kirekesztés, megkülönböztetés és erőszak felszámolása érdekében az ifjúságpolitika terén lépések történjenek. A projekt keretében folyó munka eredményeire építve fogadta el az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a hátrányos helyzetű környékről származó fiatalok szociális jogokhoz való hozzáféréseiről szóló CM/Rec(2015)3 számú ajánlást. Az ajánlás felszólítja a tagállamokat, hogy a hátrányos helyzetű vidékek ifjúságpolitikáinak kialakításakor alkalmazzanak a nemek esélyegyenlőségét szem előtt tartó megközelítést, illetve támogassák a fiatal nők és férfiak kapacitásépítését és egyenlő részvételét, hogy ezzel is erősítsék a nemi egyenlőséget a hátrányos helyzetű területeken élő fiatalok körében.

A nemekhez kapcsolódó témák és kérdések az Ifjúsági Főosztály minden tevékenységében megjelennek, így a marginalizált csoportokat, pl. a menekülteket vagy a romákat érintő problémák felszámolására irányuló munka terén is. A Fiatalok a Demokráciáért program – amelynek keretében ezek a tevékenységek megvalósulnak – prioritásai közé tartozik a megkülönböztetés és a kirekesztés minden formája elleni fellépés, valamint a metszetszemléletű megközelítés (nemek közötti egyenlőség, szexuális orientáció, nemi identitás és éptestőség/fogyatékoság) alkalmazása.

2018-ban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta az ifjúsági munkáról szóló CM/Rec(2017)4. sz. ajánlást.⁴⁵ Az ajánlás ösztönzi a tagállamokat, hogy alakítsanak ki az ifjúsági munkára vonatkozó szakpolitikákat és gyakorlatokat, és fejlesszék azokat. Arra vonatkozólag is fogalmaz meg javaslatokat, hogy az Európa Tanács ifjúsági szektora hogyan támogassa a tagállamokat ezen feladatuk végrehajtásában, hogy az ifjúsági munka – az együttműködés, a kortárs tanulás és a közös munka révén – a lehető legjobban hozzájárulhasson Európa jövőjéhez. Az ajánlás az ifjúsági munkát az alábbiak szerint határozza meg:

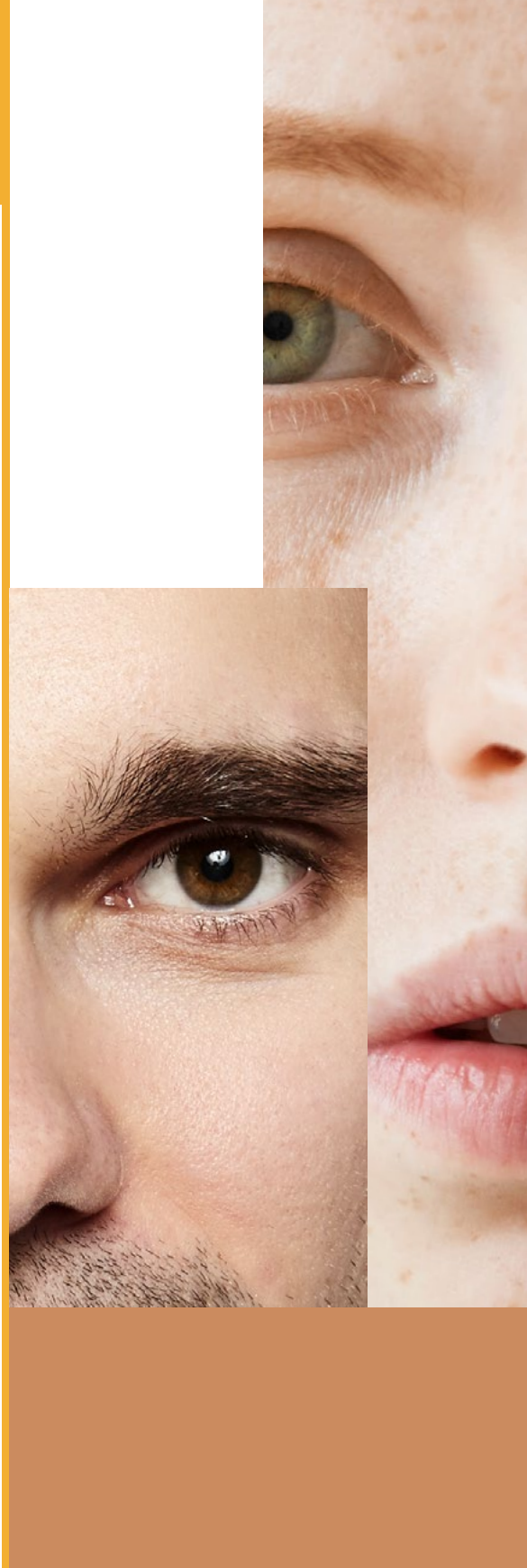
... a fiatalok által, az ő részvételükkel vagy az ő javukra – egyéni vagy csoportos formában – megvalósított társadalmi, kulturális, oktatási, környezetvédelmi és/vagy politikai tevékenységek széles köre. Az ifjúsági munkát fizetett és/vagy önkéntes ifjúságsegítő szakemberek végzik a fiatalokra összpontosítva és azok önkéntes részvételével a nemformális és informális tanulás eszközeire építve. Az ifjúsági munka nem más, mint a fiatalokkal és az őket körülvevő társadalommal foglalkozó társas tevékenység, amely elősegíti a fiatalok aktív részvételét, valamint a közösség életébe és a döntéshozatalba való bevonását.

Az ifjúsági munkáról szóló ajánlás kifejezetten felhívja a figyelmet arra, hogy az ifjúsági munkához jogi és politikai támogatásra, fenntartható finanszírozásra és struktúrára, továbbá mind a különböző szektorok, mind pedig a helyi és országos szintű szereplők közötti megfelelő koordinációra, valamint az ifjúságsegítők képzéséhez kompetencia-alapú keretek kialakítására van szükség. Ezek a követelmények különösen fontosak akkor, amikor a nemek, a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak kérdéseivel foglalkozunk. Ezeknek a témáknak a feldolgozása rendkívüli kihívást jelenthet ellenséges környezetben vagy erős nemi sztereotípiák jellemezte közegekben.

Jegyzetek

- 1 Forrás és további információ: The Spotlight Initiative to eliminate violence against women and girls [Spotlight – Kezdeményezés a nők és a lányok elleni erőszak kiküszöbölésére] <https://www.un.org/en/spotlight-initiative>, <https://www.spotlightinitiative.org/>
- 2 Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2015. [Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságának 2015. évi jelentése a szexuális irányultságon és a nemi identitáson alapuló megkülönböztetésről és erőszakról] <https://digitallibrary.un.org/record/797193>
- 3 EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance [EU LMBT felmérés: Az Európai Unió leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyek körében végzett felmérése. Rövid áttekintés], Luxembourg, az Európai Unió Kiadóhivatala, 2013, 16. oldal, https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf, frissebb felmérés: <https://rm.coe.int/juul-van-hoof-presentation/1680a45423>
- 4 Az ENSZ Nők elleni erőszak megszüntetéséről szóló nyilatkozata, 1. cikk, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>
- 5 Az Európa Tanács Egyezménye a nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Isztambuli Egyezmény), 3. cikk, <https://rm.coe.int/168008482e>
- 6 The Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence [Az Európa Tanács nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló egyezményéhez kapcsolódó magyarázó jelentés]
- 7 „Érzékeny pont” bármi lehet, amire valaki különösen érzékeny – lehet egy számára fontos személy, a vallása vagy az etnikai hovatartozása. Olyasvalami is lehet, amit az illető szégyell (akár indokoltan, akár nem, akár belső elfojtás, akár személyes meggyőződés eredményeként).
- 8 Minthogy minden ember ugyanahhoz a fajhoz tartozik, az ECRI elutasítja a különböző emberi fajok létrehozott elméleteket. Mindazonáltal ebben az Ajánlásban az ECRI azért használja a „faj” kifejezést, hogy azok a személyek, akiket általában és tévesen valamely „fajhoz” tartozónak tekintenek, az Ajánlás által biztosított védelemből ne zárassanak ki.
- 9 ECRI General Policy Recommendation No. 15 on combating hate speech [Az ECRI 2015. december 8-án elfogadott, 15. számú általános politikai ajánlása a gyűlöletbeszéd elleni küzdelemről], Európa Tanács, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>
- 10 A szexista gyűlöletbeszédéről további információk találhatóak itt: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680651592> (összefoglaló a szexista gyűlöletbeszédéről) és itt: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806cac1f> (beszámoló a szexista gyűlöletbeszéd témájában tartott szemináriumról, 2016. február 10-12.)
- 11 UN Women, The Feminisation of Poverty Fact Sheet No 1 [UN Women: A szegénység elnőiesedése, 1. sz. tájékoztató] <https://www.un.org/womenwatch/daw/followup/session/presskit/fs1.htm>
- 12 Copelon, R., (1994). 'Understanding Domestic Violence as Torture' [A családon belüli erőszak mint kínzás], megjelent: Cook, R. (Ed.). Human Rights of Women. National and International Perspectives. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. (116- 152. oldal).
- 13 További információk: <https://nokjoga.hu/alapinformaciok-a-nok-elleni-eroszakrol/miert-maradnak-a-nok/>
- 14 Copelon: 128-129. oldal
- 15 Az Európa Tanács Egyezménye a nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról, 40. cikk, <https://rm.coe.int/168008482e>
- 16 Az Európai Parlament és a Tanács 2002/73/EK irányelve (2002. szeptember 23.) a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló 76/207/EGK tanácsi irányelv módosításáról, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HU/TXT/?from=HU&uri=CELEX%3A32002L0073>.
- 17 Forrás: <http://www.who.int/gender-equity-rights/knowledge/glossary/en/> (már nem működő link)
- 18 Az Európa Tanács Egyezménye a nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról, <https://rm.coe.int/168008482e>
- 19 Forrás: <http://eige.europa.eu/rdc/thesaurus/terms/1361>
- 20 További fogalom meghatározások találhatóak az Európa Tanács által 2016-ban közzétett Nemi egyenlőségi fogalomtárban: <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6947-gender-equality-glossary.html>

- 21 Forrás: <http://www.gendersanity.com/diagram.html> (már nem működő link)
- 22 Alsop, R., Fitzsimons, A. & Lennon, K. (2002). *Theorising Gender [A nemek elmélete]*, Oxford: Polity, 5. oldal
- 23 Ibid, 7. oldal
- 24 Pilcher, J. & Whelehan, I. (2004). 50 Key Concepts in Gender Studies *[A társadalmi nemek tudományának 50 kulcsfogalma]*. London: Sage, 7. oldal
- 25 További információ: <https://www.coe.int/en/web/genderequality>
- 26 További információ: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/standards-and-mechanisms>
- 27 További információ: <http://www.coe.int/en/web/sogi>
- 28 Gender Equality Glossary *[Nemi egyenlőségi fogalomtár]*, Európa Tanács, 2016. március, <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6947-gender-equality-glossary.html>, részletes definíció itt található: <https://rm.coe.int/1680596135>
- 29 Frissebb adatok: https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2016/08/5_Why-It-Matters-2020.pdf
- 30 Balanced participation of women and men in decision-making - Analytical Report - 2016 data *[Nők és férfiak kiegyensúlyozott részvétele a döntéshozatalban – Részletes jelentés – 2016-os adatok]*, Európa Tanács, 2017: <https://rm.coe.int/analytical-report-data-2016-/1680751a3e>
- 31 További információk: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>
- 32 Mary Holmes, *What is Gender? Sociological Approaches [Mi a gender? – Szociológiai megközelítés]*, SAGE Publications, 2007, 21. oldal
- 33 Az Európa Tanácsnak a nemi egyenlőségi szempontok általános érvényesítéssel kapcsolatos munkájáról további információk: <https://www.coe.int/gender-mainstreaming>
- 34 A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény (CEDAW), 1. cikk, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>, magyarul: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98200010.tvr> (az idézett cikk fordítása a hivatalos szöveghez képest javítva)
- 35 A CEDAW Bizottság 2017-ben elfogadta a nők elleni erőszakra szóló 35. számú általános ajánlást is, amely a 19. számú általános ajánlást egészíti ki. <https://digitallibrary.un.org/record/1305057>
- 36 Az ENSZ Nők elleni erőszak megszüntetéséről szóló nyilatkozata (1993. december 20-án elfogadott 48/104. számú közgyűlési határozat), 2. cikk (a) pontja: <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>
- 37 <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-sexual-orientation-and-gender-identity>
- 38 Az Európa Tanács egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről (Lanzarote Egyezmény): <https://rm.coe.int/1680084822>, magyarul: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500092.tv>
- 39 <https://www.coe.int/en/web/genderequality/recommendation-rec-2002-5-and-other-tools-of-the-council-of-europe-concerning-violence-against-women>
- 40 <https://rm.coe.int/168008371d>, magyarul: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300018.tv>
- 41 <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5>, magyarul: <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/download/cfd/30000/CM-Rec-2010-5-ajanlas.pdf>
- 42 The future of the Council of Europe youth policy: AGENDA 2020 *[Az Európa Tanács ifjúságpolitikájának jövője: Agenda 2020]*, az Európa Tanács ifjúságért felelős miniszterei 8. konferenciája, Kijev, Ukrajna, 2008. október 10-11., <https://rm.coe.int/1680702429>
- 43 Az Európa Tanács Ifjúsági Osztályának társirányítási rendszeréről lásd még: <https://www.coe.int/en/web/youth/co-management>
- 44 Gender equality in the intercultural youth activities of the Council of Europe and its partners, Guidelines adopted by the Joint Council on Youth at its 36th meeting – March 2017 *[Nemek közötti egyenlőség az Európa Tanács és partnerei interkulturális ifjúsági tevékenységeiben – Az Európa Tanács Ifjúsági Közös Tanácsa 36. ülésén elfogadott iránymutatások, 2017. március]*, <https://rm.coe.int/guidelines-for-gender-equality-in-international-youth-activities/16807840f2>
- 45 <https://rm.coe.int/1680717e78>

2. FEJEZET

Gyakorlatok a
nemek és a nemi
alapú erőszak
témakörének
fiatalokkal
történő
feldolgozásához

Gyakorlatok a nemek és a nemi alapú erőszak témakörének fiatalokkal történő feldolgozásához

A könyv pedagógiai alapjai és útmutató a csoportsegítőknek

Ez a kézikönyv elsősorban a fiatalokkal nemformális nevelési környezetben végzett munkához készült, de könnyen adaptálható és jól használható formális oktatási közegben is. A nemformális nevelés alapelvei érvényesülnek benne, különösen a jelen fejezetben szereplő gyakorlatok levezetése és a csoportsegítés tekintetében.

Az alábbiakban bemutatott gyakorlatok mindegyike az emberi jogi nevelés elméletére és tapasztalataira épül. A kézikönyv a nemi alapú erőszak témáját emberi jogi szemszögből közelíti meg, és az emberi jogi nevelés módszertanára építve kínál eszközöket ahhoz, hogy a fiatalok minél többet megtudjanak a nemi alapú erőszakról és az ellene való fellépés lehetőségeiről.

Ebben a részben az emberi jogi nevelésre és a nemformális tanulásra vonatkozó alapvető információkat és gyakorlati tanácsokat találhat az olvasó, és azt is megtudhatja, hogyan érdemes ezeket alkalmazni a kézikönyv használata során. Ez alapján a csoportsegítők remélhetőleg ki tudják választani a csoportjuknak legmegfelelőbb gyakorlatokat, és magabiztosan le tudják vezetni azokat. A könyv kifejezetten arra vonatkozóan is ad tanácsot, hogyan érdemes a nemekhez kapcsolódó kérdésekkel a fiatalokkal való munka során foglalkozni.

Emberi jogi nevelés – több mint pedagógiai megközelítés

A nemi alapú erőszak emberi jogi jogsértés, megelőzése és felszámolása az emberi jogi keretek alkalmazásával lehetséges, ezen keretrendszer megismerését és megértését viszont az emberi jogi nevelés segítheti.

Mielőtt belekezdenénk a gyakorlatokba, fontos megérteni azt a pedagógiai szemléletet, amelyre ez a kézikönyv és a gyakorlatok épülnek. Az emberi jogi nevelés pedagógiai alapjait a *Kompasz – kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez* című kiadványban ismertetett megközelítés jelenti.

Az emberi jogi nevelés célja a változás – mind egyéni, mind társadalmi szinten –, ennek érdekében pedig többek között a fiatalok kompetenciáinak fejlesztése, hogy olyan aktív és felelős állampolgárokká váljanak, akik részt vesznek közösségük életében. A nevelési folyamat tehát az emberi jogokért való konstruktív fellépéshez szükséges ismeretek, készségek, értékek és attitűdök

fejlesztésére irányul. Jelen kézikönyv esetében az ilyen aktív cselekvés elsősorban a nemekhez kapcsolódó emberi jogok védelmére, például a nemi alapú erőszak felszámolására irányul.

A *Kompasz* az emberi jogi nevelést így definiálja:

... olyan oktatási-képzési programok és tevékenységek, amelyek célja az emberi méltóságban való egyenlőség előmozdítása, szorosan kapcsolódva olyan más programokhoz, amelyek az interkulturális tanulást, a részvételt és a kisebbségek önérvényesítő képességének erősítését állítják előtérbe.²

Az Európa Tanács demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről szóló chartája az emberi jogi nevelés fogalmát még részletesebben írja körül:

... oktatás, képzés, tudatosságnövelés, tájékoztatás, gyakorlatok és tevékenységek, amelyek célja, hogy a diákok számára átadott ismeretek, készségek és rálátás, valamint szemléletmódjuk és viselkedésük alakítása révén képessé tegyék őket arra, hogy hozzájáruljanak a társadalomban az emberi jogok egyetemes kultúrájának felépítéséhez, illetve megóvásához az emberi jogok és alapvető szabadságok előmozdítása és védelme érdekében.³

Az emberi jogi nevelésnek más definíciói is léteznek, de mindegyik tartalmazza az alábbi három fontos dimenziót:

- **Tanulás az emberi jogokról** – az emberi jogokkal kapcsolatos ismeretek elsajátítása, az emberi jogok megértése: mit jelentenek, hogyan lehet megvédeni és megőrizni őket.
- **Tanulás az emberi jogokon keresztül** – vagyis a tanulás kereteinek és a tanulási folyamat felépítésének és lebonyolításának összhangban kell lennie az emberi jogi értékekkel (ilyenek pl. a részvétel, a gondolat- és szólásszabadság stb.). Az emberi jogi nevelésnél a tanulás folyamata ugyanolyan hangsúlyos, mint a tanulás tárgya.
- **Tanulás az emberi jogokért** – vagyis olyan készségek, attitűdök és értékek elsajátítására irányul a tanulás, amelyek révén a fiatalok képesek az emberi jogi értékeket a saját életükben is alkalmazni, és akár önállóan, akár másokkal együtt fellépni az emberi jogok védelme és előmozdítása érdekében.

Miként lehet ezt a három dimenziót a fiatalokkal végzett képzési-nevelési tevékenységekbe beépíteni? Az emberi jogi nevelés folyamatában az alábbi alapelveket fontos tiszteletben tartani:

- **A résztvevők már meglévő ismereteiből,** nézeteiből, tapasztalataiból induljunk ki. Erre építve támogassuk őket abban, hogy közösen keressenek és fedezzenek fel új gondolatokat, élményeket, és mindezeket az egyetemes emberi jogok tükrében tudják értékelni;
- **Ösztönözzük a fiatalok aktív részvételét,** például a beszélgetések alakításában és a tanulási tevékenységek tárgyának meghatározásában. Támogassuk őket az egymástól való tanulásban.
- **Bátorítsuk a fiatalokat arra,** hogy a tanultakat ültessék át a gyakorlatba, az igazságtalanság, az egyenlőtlenség és az emberi jogi jogsértések elleni egyszerű, mégis értelmes cselekvésbe és személyes attitűdjeikbe.

Az emberi jogi cselekvést támogató ismeretek, készségek, attitűdök és értékek

Ahhoz, hogy a fiatalok az emberi jogok védelmében fel tudjanak lépni, és jobban átlássák az emberi jogi problémákat, szükségük van bizonyos ismeretekre és alapkészségekre, valamint arra, hogy megértsenek bizonyos dolgokat. Ezen túlmenően szükség van arra is, hogy megfelelő attitűdök és értékek alakuljanak ki bennük, és cselekedeteik ezekkel összhangban legyenek.

Ami az **ismereteket** illeti, fontos, hogy a fiatalok megértsék az emberi jogokhoz kapcsolódó alapvető fogalmakat és azt, hogyan fejlődtek az emberi jogok a történelem során. Ismerniük kell a főbb emberi jogi dokumentumokban megfogalmazott normákat és az emberi jogok védelmét szolgáló mechanizmusokat. Vagyis ismerniük kell a saját jogaikat és azt, hogy azok hogyan függenek össze mások jogaival, továbbá tudniuk kell azt is, mit lehet tenni az emberi jogok védelmében.

Ami a **készségeket** illeti, fontos, hogy a fiatalok képesek legyenek felszólalni és kiállni az emberi jogokért a nyilvánosság előtt és a saját közvetlen környezetükben egyaránt, tudják az eseményeket emberi jogi szemüvegen át látni, és meg tudják fogalmazni, mi minősül az emberi jogok megsértésének. Fontos készségek közé tartozik emellett a konfliktusok kezelése és konstruktív irányba fordítása, valamint a közösségben való aktív és építő jellegű részvétel.

Végül, ami az **attitűdöket és értékeket** illeti, fontos, hogy a fiatalok motiváltak és elkötelezettek legyenek az emberi méltóság védelme mellett, empátikusak és szolidárisak legyenek mások iránt, fejlett igazságérzettel rendelkezzenek, és felelősséget érezzenek a saját és mások tetteiért.

A nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak kapcsán fontos, hogy a fiatalok bízzanak magukban, és képesnek érezzék magukat arra, hogy – az emberi jogi keretek között – fellépjenek a nemek közötti egyenlőtlenséggel és a nemi sztereotípiákkal szemben, kritikusan tudják felmérni azt is, mi a saját szerepük ezek fenntartásában vagy leküzdésében. Az is lényeges, hogy ismerjék a kifejezetten a nemek közötti egyenlőséggel foglalkozó emberi jogi dokumentumokat is.

Fontos, hogy a fiatalok világosan lássák, hogy az emberi jogok – a nemek közötti egyenlőséghez kapcsolódó jogok is – az emberi szükségleteken alapulnak, és megértsék, miért van szükség ezek védelmére. Azok a fiatalok, akik nem rendelkeznek közvetlen tapasztalatokkal a nemi alapú erőszakról, úgy gondolhatják, hogy a kérdés nem érinti őket, de emberi jogi szempontból ez az álláspont elfogadhatatlan. A világon mindenhol minden ember felelős azért, hogy védje mások emberi jogait, beleértve a nemekhez kapcsolódó jogokat is.

Az embereknek eltérő elképzeléseik vannak arról, mik a fontos értékek, és ezért a jogokról és a kötelességekről is sokféleképpen vélekednek. Ebből következik, hogy az emberi jogi kérdések, és ezen belül a nemekhez kapcsolódó kérdések sokszor vitát váltanak ki. Az emberi jogi nevelés keretét biztosít ahhoz, hogy foglalkozunk azokkal a különbségekkel, amelyek az értékek eltérő felfogásából adódnak, és amelyek a vélemények ütközésében nyilvánulnak meg. Az emberi jogi nevelés célja az is, hogy a fiatalok képessé váljanak arra, hogy értékeljék és tiszteletben tartsák a különböző álláspontokat, még akkor is, ha azokkal nem feltétlenül értenek egyet, valamint fejlődjenek azon készségeik, amelyek révén kölcsönösen elfogadható megoldásokra juthatnak.

Ez a kézikönyv és a benne szereplő gyakorlatok azon a felfogáson alapulnak, hogy a véleménykülönbségek konstruktív módon felhasználhatók a tanulási folyamatban, feltéve, hogy a csoportsegítő képes magabiztosan kezelni a lehetséges konfliktusokat, és foglalkozni a csoporton belüli eltérő véleményekkel. A cél nem feltétlenül az, hogy a végén mindenki egyetértsen az adott kérdésben, hanem inkább az, hogy a résztvevők képesek legyenek tanulni a vitafolyamatból (pl. azáltal, hogy megtanulnak odafigyelni egymásra, kifejezni a gondolataikat, utánajárni a tényeknek, tiszteletben tartani a véleménykülönbségeket stb.).

Tapasztalati tanulás – az emberi jogi nevelés alapja

A készségeket és az értékeket – mint például a jó kommunikációs készség, a kritikai gondolkodás, az érdekérvényesítés, a tolerancia és a tisztelet – nem igazán lehet „tanítani”, ezeket tapasztalati úton lehet elsajátítani. Ezért a kézikönyvben ismertetett valamennyi gyakorlat úgy foglalkozik a nemek közötti egyenlőséghez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó érzékeny kérdésekkel, hogy közben elősegíti az együttműködést, a részvételt és a tapasztalatokon keresztül történő tanulást. A gyakorlatok arra ösztönzik a fiatalokat, hogy gondolkodjanak, érezzenek és cselekedjenek, és szellemi, lelki és testi képességeiket használva védelmezzék a nemekhez kapcsolódó emberi jogokat.

A kézikönyvben szereplő gyakorlatok felépítése a David Kolbe-féle tapasztalati tanulási ciklust követi.

Forrás: Kompas – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez, Európa Tanács, 2020

A fentiek értelmében nem elegendő csupán elvégezni egy gyakorlatot (a tanulási ciklus 1. szakasza). Fontos, hogy minden gyakorlatot feldolgozás és értékelés kövessen, amikor a résztvevők végiggondolják, hogy mi történt és miért (2. szakasz); értékelik a tapasztalataikat és levonják a tanulságokat (3. szakasz). Végül eldöntik, hogyan szeretnék alkalmazni, a gyakorlatba átültetni a tanultakat (4. szakasz). Így módon aztán visszakanyarodunk az 1. fázishoz, és a tanulási folyamat új ciklusa kezdődik.

Iskolai környezetben az itt bemutatott vagy ezekhez hasonló gyakorlatok segíthetnek lebontani a tantárgyak közötti mesterséges korlátokat, és lehetőséget teremtenek arra is, hogy kiterjesszük és összekapcsoljuk a tananyagot a fiatalokat érdeklő dolgokkal, és így egy-egy kérdést holisztikusabb módon közelítsünk meg. Nemformális nevelési környezetben pedig az ilyen gyakorlatok felkelthetik a fiatalok érdeklődését különféle témák iránt, és mivel nem didaktikus módszerekre épülnek, gyakran eleve vonzóbbak is a fiatalok számára.

A gyakorlatok alkalmazása

A gyakorlatok kiválasztása

Ez a kézikönyv a nem alapú erőszak témakörének fiatalokkal történő feldolgozásához kínál gyakorlatokat.

Csoportsegítőként mindig olyan gyakorlatot válasszunk, melynek nehézségi szintje megfelel saját kompetenciáinknak és a csoport felkészültségének, és belefér

a rendelkezésre álló időbe. Olvassuk át figyelmesen – legalább kétszer – a tervezett gyakorlat leírását, és próbáljuk meg elképzelni, hogyan reagál majd a csoport, és vajon miket fognak mondani. Győződjünk meg arról, hogy megvan-e minden szükséges eszköz, kellék, és elég nagy-e a rendelkezésünkre álló tér, különösen, ha kiscsoportos munkát is tervezünk.

Az egyes gyakorlatokra vonatkozó utasításokat tekintsük útmutatásnak! Fontos, hogy mindenki az adott csoport igényeihez és viszonyaihoz igazodva, továbbá a saját felkészültségének és csoportsegítői képességeinek figyelembevételével válassza ki, milyen témával foglalkozik, és ehhez milyen gyakorlatot használ. Nem létezik olyan gyakorlat, amelyik bármilyen európai vagy nemzetközi környezetben tökéletesen illeszkedne, minden csoportnak megfelelné. Ezért a csoportsegítő feladata, hogy szükség szerint adaptálja azt, a gyakorlat fő céljainak és dinamikájának megtartása mellett.

A gyakorlatok ismertetésénél használt címsorok és piktogramok

A könyv az összes gyakorlatot az alábbi felépítésben és formában mutatja be.

Nehézségi szint

A nehézségi szint utal egyrészt az alkalmazott módszer komplexitására, másrészt arra, hogy a gyakorlat eredményes megvalósításához milyen magas szintű kritikai gondolkodásra, elemző és kommunikációs képességekre van szükség a résztvevők részéről.

Az alapszintű készségeket igénylő gyakorlatok általában az alkalmazott módszer tekintetében is egyszerűek, kevés előkészületet tesznek szükségessé, és viszonylag rövidek. Ellenben a jó kommunikációs és gondolkodási készségeket igénylő gyakorlatok gyakran több, egymásra épülő részből állnak, több előkészületet igényelnek, és hosszabb ideig tartanak. Ezek általában a csoportsegítő részéről is nagyobb rátermettséget és tapasztalatot, valamint fejlettebb érzelmi intelligenciát követelnek meg. A négyfokú skála azt jelzi, hogy a részvételhez milyen szintű intellektuális és érzelmi kompetenciák szükségesek, és mennyi előkészítést igényel a gyakorlat. Az adott nehézségi szint a résztvevőkre és a csoportsegítőre egyaránt vonatkozik. A könnyebbek általában minden szempontból egyszerűbbek, a nehezebbek pedig minden szempontból bonyolultabbak: az 1-es nehézségi szintű gyakorlatok nagyon kevés előkészületet igényelnek és alacsonyabb szintű érzelmi kompetenciákat követelnek meg mind a résztvevők, mind a csoportsegítő részéről, a 4-es szintűek pedig sokkal többet.

A gyakorlatról

Rövid összefoglaló a gyakorlat típusáról, témájáról és a tárgyalt kérdésekről.

Csoportlétszám

A gyakorlat levezetéséhez ideálisnak tekintett létszám (minimum és maximum értékekkel).

Szükséges idő

A gyakorlat becsült időszükséglete percben, beleértve az azt megelőző és követő megbeszélést is.

Célok

A gyakorlat várható eredménye, vagyis a gyakorlat során elsajátítható ismeretek, készségek, attitűdök és értékek.

Szükséges eszközök

A gyakorlat lebonyolításához szükséges eszközök, kellékek listája.

Előkészítés

A gyakorlat megkezdése előtt elvégzendő feladatok és az előkészítendő eszközök, kellékek és segédletek felsorolása.

A gyakorlat menete

A gyakorlat levezetésére, menetére vonatkozó instrukciók.

Feldolgozás és értékelés

Az itt javasolt kérdések segítik a gyakorlat során tapasztaltak feldolgozását, a következtetések levonását, a tanultak értékelését. (A tapasztalati tanulási ciklus 2-3. szakasza).

Tanácsok a csoportsegítőknél

Javaslatok arra vonatkozóan, mire érdemes a csoportsegítőnek odafigyelnie, különösen a feldolgozás során; ötletek a gyakorlat esetleges módosításához, adaptálásához; valamint kapcsolódó háttérinformációk és források a további tájékozódáshoz.

Javaslatok a folytatáshoz

Ötletek a továbblépéshez, valamint pár olyan gyakorlat címe, amelyek hasonló kérdésekkel vagy témákkal foglalkoznak.

*Javaslatok
a cselekvésre*

Javaslatok a fiatalok által megvalósítható tevékenységekre és cselekvési lehetőségekre a gyakorlat során tárgyalt kérdésekhez és témákhoz kapcsolódóan.

Segédletek

Szerepkártyák, feladatkártyák, háttéranyagok, megvitatandó kérdések vagy más egyéb segédanyagok, amelyek a gyakorlathoz szükségesek.

Tanácsok a gyakorlatok levezetéséhez

Ebben a kézikönyvben csoportsegítőnek nevezzük azt a személyt, aki előkészíti, ismerteti és levezeti a gyakorlatokat. A csoportsegítő feladata, hogy segítsen felszínre hozni a résztvevők már meglévő ismereteit, ösztönözze őket arra, hogy bővítsék a tudásukat és kibontakoztassák képességeiket. A csoportsegítés (idegen szóval: facilitálás) azt jelenti, hogy olyan biztonságos környezetet teremtünk a résztvevők számára, ahol tanulhatnak, kísérletezhetnek, kutathatnak és fejlődhetnek. Ez különbözik attól a folyamattól, amikor egy személy – „a szakértő” – ismereteket és készségeket ad át másoknak. A csoportsegítő szó használata is azt sugallja, hogy a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak témakörében végzett nevelési-képzési tevékenység demokratikus és részvétellel építő megközelítést igényel. Aki ezt a könyvet kezébe veszi, feltételezhetően maga is ily módon foglalkozik a fiatalokkal, például iskolában, ifjúsági klubban, képzéseken, ifjúsági táborban vagy más foglalkozás keretében.

Az alábbiakban egyrészt az ifjúsági csoportokkal végzett tevékenységekre vonatkozó általános jellegű javaslatok olvashatók, másrészt konkrét tanácsok a jelen kézikönyvben érintett kényes témákkal való munkához. A facilitálás módszereit illetően sokféle megközelítés létezik, de abban mindenki egyetért, hogy nagyon oda kell figyelni és tekintettel kell lenni a résztvevők hátterére, körülményeire, sajátos helyzetére és szükségleteire. Az itt található valamennyi gyakorlat könnyen adaptálható az adott viszonyokhoz, igényekhez. Azonban a nemekhez kapcsolódó kérdésekkel, és kiváltképp a nemi alapú erőszak kérdésével foglalkozó gyakorlatok levezetése különös érzékenységet igényel, mint ahogy a morális dilemmákhoz és a felelősséget érintő kérdésekhez is körültekintően kell közelíteni.

- A gyakorlatok levezetéséhez nem szükséges, hogy a csoportsegítők rendelkezzenek ezen a téren előzetes tapasztalattal, viszont azt fontos leszögezni, hogy a nemek közötti egyenlőség és a nemi alapú erőszak kérdésével foglalkozni komoly és nehéz feladat. Mindenképpen interaktív és részvétellel építő módszerek alkalmazására, továbbá a kapcsolódó kérdések óvatos és érzékeny megközelítésére van szükség, főleg mivel könnyen előfordulhat, hogy a beszélgetés során a résztvevők némelyike kifejezetten személyes élményeket is megoszt a csoporttal.

- A nemeket érintő kérdésekkel való munka – csakúgy mint az emberi jogi nevelés más területei – sajátos kompetenciákat igényel. Fontos, hogy a fiatalokkal foglalkozó pedagógusok, képzők, ifjúságsegítők, aktivisták mindig először „saját magukon dolgozzanak”: gondolják át és kritikus szemmel vizsgálják felül saját attitűdjeiket, meggyőződéseiket, ismereteiket és viselkedésüket, mindazt, amit általában magukkal hoznak az ifjúsági munkába, és különösen a nemekkel kapcsolatos tevékenységekbe.
- Ahhoz, hogy valaki nekiálljon a gyakorlatoknak, nem szükséges előtte az egész könyvet kiolvasnia; minden attól függ, mennyire van tisztában az illető saját magával és a csoport szükségleteivel, és mennyire érzi magát kompetensnek az adott területen. Ugyanakkor a gyakorlat előtt mindig érdemes alaposan átgondolni az adott témát és a lehetséges buktatókat.
- Mindent, ami a kézikönyvben található, a csoportsegítőknél le kell „fordítaniuk” a helyi viszonyokra. Például az itt szereplő információkat egészítsék ki az adott ország intézményeire, jogi és igazságügyi rendszerére, a civil szervezetekre és a helyi viszonyokra vonatkozó ismeretekkel. Az is fontos, hogy átgondolják, hogy az itt felvázolt nézőpontok illeszkednek-e saját tapasztalataikhoz és az adott közeghez, és indokolt esetben módosítsák vagy cseréljék le az itt található a példákat, ötleteket és magyarázatokat.
- Végezetül: bármilyen ifjúsági munkáról is legyen szó, azon belül mindenképpen fontos lenne foglalkozni a nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó, valamint az ezekkel összefüggő témákkal, mivel ezek minden fiatalot érintenek. Az ilyen programok során tárgyalt kérdések és fogalmak mind relevánsak a fiatalok életére nézve, és közvetlenül érintik a világot, amelyben élnek.

Sajátos morális és gyakorlati megfontolások

Morális kérdések minden oktatási, nevelési és képzési helyzetben felmerülnek, ha az adott tevékenységben egynél több ember vesz részt, és ezek különösen lényegesek akkor, amikor az identitás és a hatalom problematikájáról van szó, ami gyakran előfordul a nemek vagy a nemi alapú erőszak témáját érintő gyakorlatok esetén. Van néhány fontos szempont, amelyeket figyelembe kell venni, amikor fiatalok körében a nemek és a nemi alapú erőszak témájával foglalkozunk, és ezek különösen relevánsak a gyakorlatok kiválasztásakor.

A „gender” politikailag érzékeny téma

A nemeket érintő kérdések politikai szempontból erősen terheltek lehetnek. Például az LMBT+ emberek jogegyenlősége vagy a fiatal nők reprodukciós jogai óriási, és gyakran igen éles vitákat váltanak ki a nyilvános és a politikai térben is a különböző politikai meggyőződésű, továbbá a különböző társadalmi, vallási vagy kulturális háttérrel rendelkező emberek között. Személyes szinten pedig előfordulhat, hogy a fiatalokat körülvevő, tekintéllyel bíró személyek – pl. szülők, tanárok, hivatásos ifjúságsegítők – ellenzik, hogy bizonyos témák, például a szexualitással kapcsolatos kérdések megvitatására, feldolgozására

az ifjúsági munka vagy a szabadidős tevékenységek keretében kerüljön sor. A csoportsegítőnek tisztában kell lennie az ilyen potenciális problémákkal, mielőtt a fiatalok körében elkezdene ezekkel a témákkal foglalkozni, vagy amikor kiválasztja a kézikönyvből a gyakorlatokat. Az is fontos, hogy meggyőződjön arról, hogy a szervezete támogatja mindezt, és hogy az általa tervezett tevékenység nem ellentétes annak írott vagy íratlan szabályaival.

Számítanak a kulturális különbségek

A csoport tagjainak kulturális háttere fontos tényező lehet a megközelítésmód és a gyakorlatok kiválasztásakor. Egyes körökben és közösségekben a nemekhez kapcsolódó bizonyos kérdéseket (mint például a párkapcsolatok, a szex és a szexualitás) nem szabad nyilvánosan vagy koedukált csoportban megbeszélni. Sok fiatalnak ezért nehézséget okozhat, hogy ilyen kérdésekhez hozzászóljon, vagy ilyen beszélgetésben egyáltalán részt vegyen, különösen, ha a másik nem tagjai vagy számukra kevésbé ismert emberek is jelen vannak. Ráadásul a családon belüli erőszak és a szexuális bántalmazás létezését egyes hagyományos közösségekben (ahogy számos modern, világi közösségben is) gyakran tagadják. Ebből kifolyólag egy adott résztvevő szocializációja befolyásolni fogja, hogy hajlandó lesz-e ezekről a témákról beszélgetni, illetve részt venni a tervezett foglalkozáson. A kulturális háttér jelentőségét azonban túlértékelni sem szabad.

Nem minden „hagyományos közösségből” származó fiatalnak okoz nehézséget, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozzon. Gyakran meghatározóbb a személy társadalmi háttere, mint a vallása a tekintetben, hogy hogyan viszonyul a szexualitással kapcsolatos kérdésekhez. Azonban tény, hogy a részt vevő fiatalok nagyon különböző kulturális és társadalmi háttérrel rendelkezhetnek, és mindegyikük sajátos módon viszonyulhat ezekhez a kérdésekhez, ami azt jelenti, hogy mind a képzési program kidolgozásakor, mind a gyakorlatok kiválasztásakor figyelembe kell venni a csoport interkulturális jellegét.

Kontextus

Hasznos lehet végiggondolni, hogy a fiatalokkal végzett munkánk során miért is szeretnék a nemekhez kapcsolódó kérdésekkel foglalkozni. Tegyük fel magunknak az alábbi kérdéseket:

- Miért relevánsak ezek a kérdések, és miért van szükség arra, hogy ebben a közegben foglalkozzam velük?
- Az adott ifjúsági csoport tagjai miért akarnak ilyen kérdésekkel foglalkozni, miért van erre szükségük?
- Milyen nevelési célokat szeretnék elérni az ilyen kérdések feszegetésével?

Mielőtt belekezdenénk a munkába, fontos végiggondolni a fenti kérdéseket. A válaszok segítenek majd kiválasztani a céljainknak leginkább megfelelő gyakorlatokat.

Fontos azt is átgondolni, hogy az aktuális nevelési célok tükrében milyen csoportbontásban lenne tanácsos dolgozni. Ha például a résztvevőkkel a női szexualitás kérdését kívánjuk feldolgozni, érdemes lehet először egynemű csoportokat kialakítani, hogy a résztvevők ne érezzék azt, hogy olyasmiről kell beszélniük, amit nem szívesen vitatnak meg a másik nem jelenlétében.

Végezetül, még ha az adott közeg sajátosságaiból adódó okok miatt tudatosan is döntöttük el, hogy ezzel vagy azzal a célcsoporttal fogunk dolgozni, akkor is tartsuk észben, hogy igazából soha nem tudhatjuk, hogy ki milyen „csomaggal” érkezett. Például ha egy kizárólag nőkből álló csoporttal dolgozunk is, nem biztos, hogy tudjuk, kinek milyen a szexuális irányultsága.

Így azt is figyelembe kell venni, hogy akár egynemű, akár vegyes csoportról van szó, mindig vannak apró különbségek a tagok között, amelyek bonyolíthatják vagy éppen gazdagíthatják a dinamikát. Azt is szem előtt kell tartani, hogy az elnyomott és marginalizált csoportok tagjai ugyanúgy nem immúnisak az előítéletekkel szemben, mint ahogy a privilegizált rétegekhez tartozók sem. A legfontosabb az, hogy csak akkor tudnak a résztvevők teljes mértékben jelen lenni és részt venni, ha mindenki azt érzi, hogy biztonságban van, és tisztelet veszi körül.

A résztvevők bizalmas információkat oszthatnak meg magukról

Nem tudhatjuk, hogy ki milyen „csomaggal” érkezett, ezért nyilván azt sem tudhatjuk, hogy nincs-e olyan a résztvevők között, aki már átélt szexuális vagy párkapcsolati erőszakot vagy más nemi alapú erőszakot. És bár nagyon fontos, hogy biztonságos teret alakítsunk ki, ahol a résztvevők képesek a nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó érzékeny témákról beszélgetni, fel kell készülni arra a lehetőségre is, hogy az ilyen biztonságos közeg és a gyakorlat hatására egyes résztvevők esetleg fájdalmas – a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos – személyes emlékeket oszthatnak majd meg a csoporttal. Ha erre kerül sor, az minden jelenlévő számára nehéz – az érintett résztvevő, a többi csoporttag és a csoportsegítő számára is.

A csoportsegítőnek nem könnyű az ilyen helyzetekre előre felkészülnie. A megnyilatkozó résztvevő nagyon zaklatottá válhat, ahogy a történet hallatán a csoport többi tagja is. Ilyen esetben az alábbiakat fontos szem előtt tartani:

- Ne szóljunk közbe, ne próbáljuk leállítani a résztvevőt.
- Hallgassuk meg, és hagyjuk olyan hosszan beszélni, ahogy szeretne.
- Ne próbáljuk a többi résztvevőt arra ösztökélni, hogy osszanak meg hasonlóan súlyos élményeket.
- Érdemes lehet szünetet tartani, hogy a résztvevők kicsit felfrissülhessenek, és oldódjon a feszült légkör.
- Fordítsunk különös figyelmet az érintett résztvevőre, és gondoskodjunk róla, hogy ne maradjon magára, hacsak nem kifejezetten ezt szeretné. Adott esetben a csoportsegítő vagy másvalaki, akiben a résztvevő megbízik, átkísérheti egy másik helyiségbe, ahol megnyugodhat és erőt gyűjthet. Lehet, hogy szüksége van arra, hogy kicsit kilépjen a csoportból vagy egyedül legyen.

- Szükség lehet arra, hogy – vagy azonnal, vagy egy későbbi időpontban – a teljes csoporttal megbeszéljünk a történeteket.
- Bárhogyan is döntünk, illetve bárhogyan is dönt a csoport azzal kapcsolatban, hogy mi következzen ezután – beleértve azt is, hogy hogyan dolgozza fel a csoport a történeteket –, azt csak az érintett résztvevővel egyeztetve, az ő hozzájárulásával lehet megtenni.

A csoportsegítő ne próbálja meg a pszichológus szerepét magára venni, ne akarjon „terápiába” kezdeni a résztvevővel. Lehet, hogy szükség van ilyen jellegű támogatásra, de ez nem a csoportsegítő felelőssége és feladata. Azt viszont felajánlhatjuk, hogy elmondjuk neki, milyen támogató szolgáltatások érhetőek el és hol.

Végezetül, amikor az ifjúsági munka során ilyen személyes információkat oszt meg valaki, az nem feltétlenül csak azt jelenti, hogy meg kell birkóznunk egy bonyolult és érzelmileg terhelt helyzettel. Ha egy résztvevő olyan személyes élményről számol be, ami bűncselekménynek minősül (nemi erőszak, szexuális visszaélés, súlyos testi sértés), akkor a csoportsegítő kötelessége lehet, hogy tájékoztassa az illetékes hatóságokat (rendőrség, szociális szolgálat stb.), különösen, ha az érintett személy kiskorú (18 évesnél fiatalabb). Amennyiben ilyen helyzet áll elő, pontosan tisztában kell lennünk a jogi kötelezettségeinkkel. Az a minimum, hogy – a titoktartás fontossága ellenére – tájékoztatnunk kell a felettesünket (pl. a szervezet elnökét, a felelős ifjúságsegítőt, a közvetlen főnököt vagy a munkáltatót). Vele közösen kell eldönteni, hogy szükség van-e további lépésekre. Természetesen az érintett résztvevőt mindenről tájékoztatni kell, és gondoskodni kell arról is, hogy az intézkedések ne jelenthessenek további kockázatot a számára.

Jegyzetek

- 1 Kompassz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez, Európa Tanács, 2022, 17. oldal
- 2 A Miniszteri Bizottság CM/Rec(2010) 7. sz. ajánlása az Európa Tanács a demokratikus állampolgárságra nevelésről és emberi jogi nevelésről szóló Chartájáról <https://rm.coe.int/1680487827>
- 3 További információkért lásd: Compilation of good practices to promote an education free from gender stereotypes and identifying ways to implement the measures which are included in the Committee of Ministers' Recommendation on gender mainstreaming in education [Jó gyakorlatok a nemi sztereotípiáktól mentes oktatás előmozdítására, valamint a nemek közötti esélyegyenlőségnek az oktatásban való általános érvényesítéséről szóló miniszteri bizottsági ajánlásban foglalt intézkedések megvalósításának lehetőségei]. Európa Tanács, 2015. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680590fe0>

Gyakorlatok összefoglaló táblázata

Old.	Szükséges idő (perc)	Cím	A gyakorlatról röviden	Nehézségi szint	Csoportlétszám
80	60	A nem az nem!	A résztvevők ötletelés és szerepjáték segítségével feltárják, miképpen lehet reagálni a nem kívánt szexuális közeledésre, a szexuális zaklatásra és a szexuális jellegű bullyingra.	3	6-30
84	60	A nemi alapú erőszak következményei	A résztvevők a nemi alapú erőszak különböző formáit bemutató történetek alapján megvitatják, hogy az ilyen esetek milyen következményekkel járnak mind az érintett személyre, mind a társadalom egészére nézve.	2	8-30
91	60	Biztonság az életemben	A gyakorlat az ötletbörze módszerén alapul, segít a résztvevőknek átgondolni és megvitatni, hogyan próbálják az emberek elkerülni az erőszakot, és milyen veszélyek leselkednek a biztonságukra aszerint, hogy milyen neműek. Rávilágít arra, hogy az erőszak máshogy érinti a nőket és a férfiakat, és hogy a fiatalok nem kapnak megfelelő információkat a kapcsolati erőszak természetéről.	2	8-20
95	120	Erőszak az online médiában	A gyakorlat során a résztvevők kutatást végeznek: azt vizsgálják, hogyan jelenik meg az erőszak az online médiában.	1	10-30
99	120	Erőszakmentes zóna	Szimulációs gyakorlat, melynek során a résztvevők egy iskolai közösség tagjaiként szabályzatot készítenek az iskolában előforduló nemi alapú erőszak leküzdése és megelőzése céljából.	4	10-30

Old.	Szükséges idő (perc)	Cím	A gyakorlatról röviden	Nehézségi szint	Csoportlétszám
110	40-60	Helyek és helyzetek	A gyakorlat során a résztvevők átgondolják, mennyire vannak biztonságban az LMBT+ fiatalok különböző hétköznapi szituációkban. A résztvevők a térben elfoglalt helyzetükkel fejezik ki, mennyire tartják biztonságosnak egy LMBT+ ember számára identitása felvállalását bizonyos szituációkban.	2	10-30
114	60	Herceg hófehér paripán	Ez a rövid szerepjáték azt mutatja be, milyen nehéz felismerni a bántalmazást, és hogy milyen korai előjelek alapján lehet beazonosítani a potenciális elkövetőket. Jó kiindulópont az arról szóló beszélgetéshez, hogy a társadalom hogyan romantizálja az olyan kapcsolatokat, amelyekben egyébként jelen lehet az erőszak és az elnyomás.	3	10-20
118	165	Hétköznapi szexizmus	A gyakorlat során a résztvevőknek el kell dönteniük, hogyan reagálnának az online szexista gyűlöletbeszéd különböző eseteire. Ezután a nemi alapú erőszak elleni online akciót terveznek, amelyet később esetleg meg is valósítanak.	2	6-20
125	60-90	Jó, jobb, legjobb	A gyakorlat azt vizsgálja, hogyan befolyásolják a fiatalok életét a nemi sztereotípiák, illetve milyen értékeket társít a társadalom a „nőies” és „férfias” tulajdonságokhoz. A résztvevők kártyák segítségével vitatják meg, mely tulajdonságokat tekintenek általában férfiasnak, és melyeket nőiesnek.	2	8-20

Gyakorlatok összefoglaló táblázata

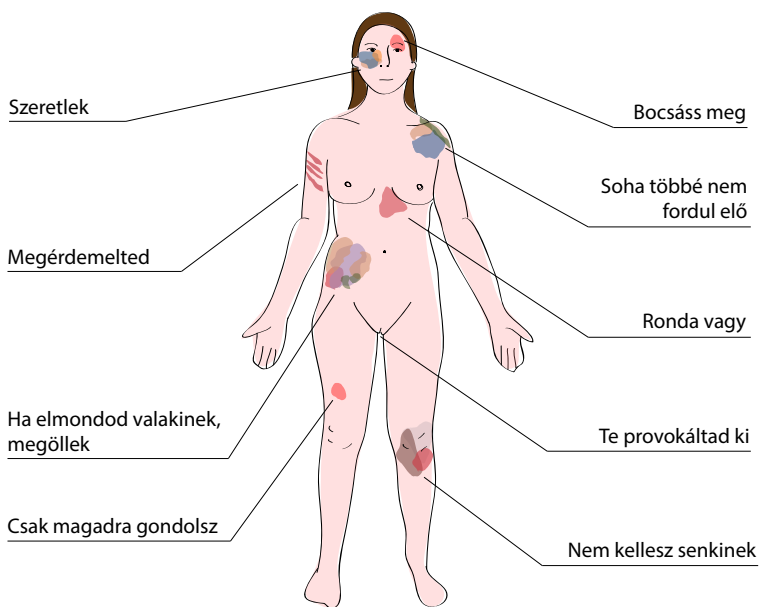
Old.	Szükséges idő (perc)	Cím	A gyakorlatról röviden	Nehézségi szint	Csoportlétszám
130	60	Kati története	Ez a rövid szimulációs gyakorlat segít felébreszteni az empátiát a párkapcsolati és a családon belüli erőszak áldozatai iránt, valamint rámutat arra, hogy az erőszakos kapcsolatból való kilépés általában fokozatosan történik.	4	10-20
137	90	Magas elvárások	A gyakorlat során a résztvevők közösen gondolkodnak arról, hogy a mai társadalom milyen különböző elvárásokat és követelményeket támaszt a lányokkal és nőkkel, illetve a fiúkkal és férfiakkal szemben. Ebből kiindulva a résztvevők megvizsgálják a nemek közötti egyenlőség kérdését.	1	15-30
140	90	Maria története	A gyakorlat témája a fogyatékossgal élő nők kényszersterilizációja, ami még a közelmúltban is elterjedt gyakorlat volt. A résztvevők egy valós történeten keresztül vizsgálják, hogyan hathat a nemi alapú erőszak az emberek életére, majd megvitatják, hogy a történelem során történt erőszakos események mit tanítanak nekünk arról, hogy mit tehetünk ma az erőszak felszámolása és megelőzése érdekében.	3	6-30
146	190	N. kontra Svédország	Ez a szimulációs gyakorlat a menedékkjogot kérő nők körüli problémákat vizsgálja egy, az Emberi Jogok Európai Bírósága elé terjesztett ügy kapcsán.	4	Tetszőleges

Old.	Szükséges idő (perc)	Cím	A gyakorlatról röviden	Nehézségi szint	Csoportlétszám
155	120	Nemi zűrzavar	A gyakorlat során a résztvevők áttekintik a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos fogalmakat, kifejezéseket, és azt, hogyan értelmezik/használják ezeket a fiatalok, a média és az oktatásügyi szervek. A résztvevők megvitatják, mi köze a nyelvhasználatnak a nemi alapú erőszakhoz.	3	10-30
159	60-90	Nemünkbe zárva	A gyakorlat ráirányítja a figyelmet a társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdésekre és azokra a problémákra, amelyek a mereven kijelölt nemi szerepekből eredhetnek. A résztvevők megvizsgálják, milyen képet közvetít a média a férfiakról és a nőkről.	3	6-30
163	120	Stella	A gyakorlat a rangsorolás eszközt használva világít rá a résztvevők morális értékei közötti különbségekre, és indít beszélgetést a nemek közti egyenlőtlenség témájáról és arról, hogyan épülnek be a nemi sztereotípiák a szocializáció során.	2	5-30
167	60-75	Szexszel jobban eladható?	A gyakorlat a nemek és a szexualitás nyilvános megítéléséhez kapcsolódó kérdésekkel foglalkozik. A résztvevők megvizsgálják, hogyan jelennek meg a nemek az újságok és a folyóiratok reklámjaiban, hirdetéseiben.	2	10-30
172	60	Te mit tennél?	A gyakorlat során a résztvevők véleményt alkotnak a nemekkel, a szexualitással, a párkapcsolattal és az erőszakkal összefüggésben felmerülő hétköznapi dilemmák kapcsán, majd gondolataikat megosztják egymással.	2	6-30

NO
HATE

26. lecke

a testem

Házi feladat

- ☞ A nők 70%-a él át erőszakot az élete során
- ✂ Állítsuk meg a nők elleni erőszakot!
- 👄 November 25. – A nők elleni erőszak felszámolásának világnapja

A posztert a No Hate Ninjas aktivistacsoport készítette a No Hate Speech Mozgalom portugáliai ifjúsági kampányához.

A nem az nem!
A nemi alapú
erőszak
következményei
Biztonság az
életemben
Erőszak az online
médiában
Erőszakmentes zóna
Helyek és helyzetek
Herceg hófehér
paripán
Hétköznapi
szexizmus
Jó, jobb, legjobb
Kati története
Magas elvárások
Maria története
N. kontra
Svédország
Nemi zűrzavar
Nemünkbe zárva
Stella
Szexszel jobban
eladható?
Te mit tennél?

18 gyakorlat a nemek és a nemi alapú erőszak témakörének fiatalokkal történő feldolgozásához

„Időnként azzal vigyázunk magunkra a legjobban, ha NEMET mondunk.”

Claudia Black

A nem az nem!

Szint: 3

6–30 fő

60 perc

Nehézségi szint: 3

Csoportlétszám: 6–30 fő

Szükséges idő: 60 perc

A gyakorlatról: A résztvevők ötletelés és szerepjáték segítségével feltárják, miképpen lehet reagálni a nem kívánt szexuális közeledésre, a szexuális zaklatásra és a szexuális jellegű bullyingra.

Célok:

- A szexuális jellegű bullying és zaklatás fiatalok által leggyakrabban tapasztalt formáinak felismerése
- A nem kívánt szexuális közeledésre vagy szexuális jellegű bullyingra való reagálás módjainak gyakorlása
- Annak megértése, milyen veszélyeket rejtnek a fiatalok, különösen a nők számára a félreérthető, nem egyértelmű szexuális célzások és reakciók

• Flipchart és vastag filctollak

Szükséges eszközök:

Előkészítés:

Olvassuk át alaposan a gyakorlat leírását. Készüljünk fel a szexuális jellegű bullying és a szexuális zaklatás témájából (ld. még 4. fejezet). Ha ismerünk pár embert a csoportból, érdemes lehet előzőleg megkérni közülük egyet-kettőt, hogy segítsenek majd a szerepjáték beindításában. Fontos, hogy ezt a gyakorlatot két csoportsegítő vezesse.

A gyakorlat menete

- 1) Felvezetésként kérdezzük meg a résztvevőket, hallottak-e már a szexuális zaklatásról vagy a szexuális jellegű bullyingról (ez utóbbit gyakran szexuális megfélemlítésnek is nevezik). Ha még nem, vagy nem világos számukra ezeknek a kifejezéseknek jelentése, akkor érdemes lehet tisztázni. Kérjük meg őket, hogy írjanak a táblára vagy egy nagy flipchart papírra példákat a szexuális zaklatás és a szexuális jellegű bullying különböző formáira.
- 2) Amikor elkészült a lista, kérjük meg a résztvevőket, hogy mondjanak példákat arra, hogyan tudnának reagálni a szexuális zaklatás és a szexuális jellegű bullying különböző formáira. A válaszokat írjuk fel a táblára/flipchart papírra a szexuális zaklatással/bullyinggal kapcsolatban korábban említett megfelelő példa mellé. Ha a résztvevők fizikai erőszak alkalmazását vetik fel lehetőségként, kérjük meg őket, hogy próbáljanak erőszakmentes alternatívákat kidolgozni.
- 3) Kérjük fel legalább két önkéntest a szerepjátékhoz: a feladat az lesz, hogy játsszanak el egy olyan jelenetet, amikor valaki nem kívánt szexuális közeledésre, szexuális zaklatásra vagy szexuális jellegű bullyingra reagál. Ha szükséges, soroljunk fel néhány lehetséges szituációt, például: valaki nem kívánt megjegyzést tesz a másik külsejére vagy megjelenésére; az egyik érzelmi zsarolással akarja rávenni a másikat olyasmire, amit az nem akar („ha igazán szeretnél, megtennék”); vagy homofób gúnyolódás, sértegetés.
- 4) Adjunk az önkénteseknek pár percet, hogy kiválasszák az eljátszandó jelenetet, és felkészüljenek a szerepjátékra. Ha nehezükre esik választani, adjuk meg mi a szituációt (a Tanácsok a csoportsegítőnek című részben található pár ötlet).
- 5) Az önkéntesek eljátszák a jelenetet a többiek előtt.
- 6) Kérjük meg a szereplőket, hogy játsszák el ismét ugyanezt a jelenetet, de előtte mondjuk el a csoportnak, hogy a többiek ezúttal közbeléphetnek, és más megoldást javasolhatnak az adott helyzetre. Aki változtatni szeretne, az kiáltsa el magát, hogy „Állj!” Ekkor a játékosok félbehagyják a jelenetet, és aki megállította, az helyet cserél valamelyikükkel. Ezután a jelenet folytatódik, de ezúttal az újonnan belépett szereplő reakcióját láthatjuk. Így a szituációt el lehet mozdítani egy új, esetleg kedvezőbb vagy asszertívabb irányba. A nézőknek lehetősége nyílik, hogy aktív szerepet vállaljanak, és alternatívákat kínálnak arra, hogyan lehet a nemkívánt szexuális közeledésre, illetve a szexuális zaklatásra/bullyingra reagálni. Ismételjük a jelenetet egészen addig, amíg a nézők ki nem fogynak az ötletekből, vagy amíg a szereplők legföljebb három alkalommal le nem cserélődtek.
- 7) Kérjük újabb önkénteseket a következő jelenethez, és ismételjük meg a fentieket. Törekedjünk arra, hogy – amennyire az időkeretek engedik – mindenki szerepelhessen, aki szeretne. Ezután lépünk tovább a Feldolgozás és értékelés részre.

Feldolgozás és értékelés

Kérjük meg a résztvevőket, hogy osszák meg a többiekkel a gondolataikat és azt, hogy mit tanultak ebből a gyakorlatból.

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Nehéz volt eljátszani olyan jeleneteket, amelyekben szexuálisan zaklatnak vagy megfélemlítenek valakit? Miért/Miért nem?

- Könnyű volt reagálni az ilyen zaklatásra/bullyingra? Miért/Miért nem?
- Vajon egyesek miért követnek el ilyesmit, miért folyamodnak a szexuális zaklatás vagy szexuális jellegű bullying eszközéhez? Mit akarnak ezzel elérni?
- Volt olyan jelenet, amikor erőszakos módon reagált valaki? Van olyan helyzet, amikor az erőszak a megfelelő válasz?
- Miért nehéz egyeseknek a szexuális jellegű bullyingra/zaklatásra reagálni?
- Miért van az, hogy olykor még a szexuális zaklatás legdurvább formái, például nemi erőszak vagy szexuális bántalmazás esetén sem tesznek feljelentést a rendőrségen?
- Milyen hatással van a szexuális jellegű bullying és a szexuális zaklatás a fiatalokra?
- Ki vagy mi segíthet nektek abban, hogy megfelelően tudjatok reagálni az esetleges nem kívánt szexuális közeledésre, szexuális jellegű bullyingra, szexuális zaklatásra, illetve szükség esetén jelentsétek az ilyen esetet vagy feljelentést tegyetek?
- Hallottatok már olyan önvédelmi technikákról vagy képzésekről (pl. Krav Maga), amelyeknek célja, hogy az emberek meg tudják védeni magukat az erőszak ellen? Mi a véleményetek erről?
- A szexuális jellegű bullying és a szexuális zaklatás a nemi alapú erőszak fajtái. Milyen más formáit ismeritek a nemi alapú erőszaknak?
- Milyen emberi jogokat sért a szexuális jellegű bullying és a szexuális zaklatás?
- Mit tehetnek a fiatalok azért, hogy a kortársaik többet tudjanak a szexuális jellegű bullying / zaklatás problémájáról, illetve a megfelelő reaklási módokról?

Tanácsok a csoportsegítőknek

A gyakorlat első részében, amikor a szexuális jellegű bullyingra/zaklatásra kérünk példákat a résztvevőktől, összpontosítsunk azokra a formákra, amelyek számukra is relevánsak. Segítségként például megkérdezhetjük, hogy találkoztak-e már olyan esettel, amikor valaki megjegyzéseket tett egy másik ember külsejére vagy szexuális jellegű célzásokat tett vele kapcsolatban.

Ha a szexuális jellegű bullyingra vagy zaklatásra a résztvevők erőszakos reaklási módokat javasolnak, kérdezzük meg, hogy adott esetben lehetséges-e másképpen – erőszakmentesen – reagálni, mivel az erőszak általában további erőszakot szül. Fontos tudni, hogy extrém esetben – ha például valakinek az élete forog kockán – az erőszak alkalmazása lehet az egyetlen megoldás.

A szerepjátékhoz javasoljuk a résztvevőknek, hogy ne durva vagy extrém helyzeteket válasszanak (semmiképpen ne játsszanak el erőszakos közöszülést!), inkább az „enyhébb” formákra koncentráljanak, például:

- Valaki (szexuális jellegű) megjegyzéseket tesz a külsődre, te pedig határozottan válaszolsz: „Semmi közöd hozzá, milyen ruhát hordok. Nem fogom hagyni, hogy ilyen hangon beszélj velem, úgylahogy hagyj abba, vagy kénytelen leszek szólni az illetékeseknek.”
- Valakinek a ruháján olyan felirat vagy kép van, amely elfogadhatatlan szexuális magatartást ábrázol vagy ilyenre utal, illetve nyelvezete durva. Megkéred két

társadat, és velük együtt odamész hozzá, hogy felhívjátok a figyelmét arra, miért problémás ez az öltözék, és megkérjétek, hogy soha többé ne vegye fel.

- Valaki a beleegyezésed nélkül hozzád nyúl. Megkéred, hogy ne tegyen ilyet, és figyelmezteted, hogy jelenteni fogod az iskola vezetőségének.

Dönthetünk úgy, hogy a gyakorlat során elsősorban azzal foglalkozunk, hogyan lehet aszertívan reagálni a nem kívánt szexuális közeledésre. Vagyis hogyan mondjunk nemet, hogyan védjük meg személyes terünket és emberi jogainkat úgy, hogy közben nem mondunk vagy teszünk olyat, ami a másokra nézve sértő.

A szexuális jellegű bullyingot olykor nehéz felismerni. A kommunikáció egyes formáit – és különösen igaz ez a nonverbális kommunikációra, például a testbeszédre vagy a szemkontaktusra – különböző emberek különféleképpen értelmezhetik. Még a verbális kommunikáció esetében is történhetnek félreértések – amit az egyik ember baráti beszélgetésnek tart, azt a másik esetleg randevúnak vélheti.

Ez a gyakorlat sok érzelmet a felszínre hozhat, főleg, ha van a csoportban olyan, aki maga is találkozott már szexuális jellegű bullyinggal. Fontos, hogy ezt a gyakorlatot két csoportsegítő vezesse le, hogy az egyikük szükség esetén foglalkozhasson az ilyen résztvevőkkel.

Javaslatok a folytatáshoz

Folytathatjuk a *Kompaszból* a „Beszéljünk a szexről” című gyakorlattal, amely a szexualitással, többek közt a homoszexualitással kapcsolatos attitűdökkel foglalkozik.

Ha pedig a családon belüli erőszak témájába szeretnénk jobban belemenni, végezzük el a „Kati története” vagy a „Herceg hófehér paripán” című gyakorlatot.

Javaslatok a cselekvésre

Nézzünk utána, folyt-e mostanában országos vagy helyi tájékoztató kampány a szexuális jogokkal, szexuális erőszakkal, az ismerősök által elkövetett nemi erőszakkal vagy a randierőszakkal kapcsolatban. Próbáljuk megszerezni ezeknek az anyagait (posztereket, szórólapokat, ingyenes képeslapokat) az iskola vagy az ifjúsági klub számára, vagy készítsünk a résztvevőkkel együtt ilyen kampányanyagokat. A beszerzett vagy saját készítésű különböző anyagok alapján beszéljük meg a csoporttal, milyen kampány lenne hatásos, és hogyan kellene azt előkészíteni. Ha saját – megelőzési célú vagy tájékoztató – kampányt indítanánk, vegyük figyelembe, hogy a figyelemfelhívó anyagokat az iskolában vagy a tágabb környezetben olyan emberek is láthatják majd, akik szexuális erőszak áldozatai, túlélői. Ezért a kampányban mindenképpen szerepeljenek információk arról, milyen szolgáltatások (segélyvonalak, átmeneti otthonok) érhetőek el a szexuális bántalmazás vagy a nemi alapú erőszak érintettjei számára.

Nézzünk körül, van-e a környéken önvédelmi tanfolyam olyanoknak, akik meg akarják tanulni, hogyan tudnák megvédeni magukat az erőszakkal szemben. Ha igen, kérjük meg őket, hogy tartsanak bemutató foglalkozást.

„Az emberi viselkedés három fő forrása:
vágyakozás, indulat, gondolkodás.”

Platón

A nemi alapú erőszak következményei

Szint: 2

8–30 fő

60 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 8–30 fő

Szükséges idő: 60 perc

A gyakorlatról: A résztvevők a nemi alapú erőszak különböző formáit bemutató történetek alapján megvitatják, hogy az ilyen esetek milyen következményekkel járnak mind az érintett személyre, mind a társadalom egészére nézve.

Célok:

- A nemi alapú erőszak fogalmának megértése és a nemi alapú erőszak különböző formáinak felismeréséhez szükséges készségek fejlesztése
- A nemi alapú erőszak egyénekre és a társadalom egészére gyakorolt hatásainak megvitatása
- Az egyéni felelősség átgondolása a nemi alapú erőszak kapcsán

Szükséges eszközök:

- A történetek fénymásolva vagy kinyomtatva (csoportonként egy történet)
- Flipchart papír

Előkészítés:

Nyomtassuk ki vagy másoljuk le a gyakorlat végén található történeteket. Készítsünk elő két flipchart lapot, az egyik tetejére írjuk fel: „Következmények az áldozat szempontjából”, a másikra: „Következmények a társadalom szempontjából”. Tanácsos előzőleg átolvasni az 1. fejezet 3. pontját, amely részletesen tárgyalja a nemi alapú erőszak különböző típusait.

A gyakorlat menete

- 1) Kérdezzük meg a résztvevőket, hallottak-e már a nemi alapú erőszakról. Röviden vitassuk meg a témát, kérjünk a résztvevőktől különböző példákat a nemi alapú erőszakra. Ha jónak látjuk, ismertessük a nemi alapú erőszak definícióját.
- 2) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy a gyakorlat során 4-5 fős csoportokban fognak egy-egy rövid történetet feldolgozni. Az lesz a feladatuk, hogy elolvassák a szöveget, majd megválaszolják a végén található kérdéseket. Osszuk ki a történeteket, csoportonként egyet, és adjunk a résztvevőknek kb. 20 percet az eset megvitatására.
- 3) Amikor lejárt az idő, hívjuk vissza a csoportokat, és kérjük meg őket, hogy mondják el, mire jutottak. Beszámolójukat kezdjék azzal, hogy hangosan felolvassák az adott történetet. Hagyjuk, hogy a többi csoport is hozzászóljon a hallottakhoz. Ha a résztvevők számára esetleg nem egyértelmű, hogy a nemi alapú erőszaknak milyen típusa jelenik meg az általuk feldolgozott történetben, lehet, hogy nekünk kell azt megmondani.
- 4) Amikor a csoportok az áldozatra, illetve a társadalom egészére gyakorolt hatásokat ismertetik, írjuk fel a válaszaikat a megfelelő flipchart lapra. Minden egyes prezentáció után foglaljuk össze röviden a kapott válaszokat, majd kérdezzük meg a teljes csoportot, hogy szeretnének-e valamit hozzátenni vagy módosítani.

Feldolgozás és értékelés

Kezdjük a feldolgozást a résztvevők általános benyomásaival, majd beszéljünk a nemi alapú erőszak következményeiről és arról, mit tehetnek a résztvevők a megelőzés érdekében.

- Mit gondoltok a gyakorlatról? Hogyan éreztétek magatokat közben?
- Hallottatok már korábban a nemi alapú erőszak olyan formáiról, amelyeket a történetek bemutattak? Volt bármi, ami meglepetésként ért titeket?
- A nemi alapú erőszak hatásait illetően egyetértés volt a különböző csoportok között?
- Mit gondoltok, miért van hatással a nemi alapú erőszak a társadalom egészére?
- Mi az oka a nemi alapú erőszaknak? Ki a hibás?
- Milyen emberi jogok sérülnek a nemi alapú erőszak esetében?
- Mit csinálhatunk a nemi alapú erőszak felszámolása érdekében, és ki tud tenni az efféle változások elősegítése érdekében?
- Mit tehetek ti, hogy megelőzzétek az erőszaknak ezt a formáját, hogyan léphetünk fel ellene mindnyájan?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ez a gyakorlat a *Böngésző* „Hogyan működik a gyűlöletbeszéd” című gyakorlatára épül. A gyakorlathoz használt történeteket könnyedén módosíthatjuk, szükség esetén igazítsuk a helyi viszonyokhoz. A történetek egy részében az erőszak több típusa is megjelenik (pl. a 4. történetben: verbális erőszak, gyűlöletbeszéd, testi erőszak és gyűlölet-bűncselekmény).

Figyeljünk oda erre, amikor az erőszak különböző típusairól beszélünk, emeljük ki, hogy adott helyzetben nagyon gyakran egyszerre jelenik meg az erőszak többféle változata. Kitérhetünk az interszekcionalitás témájára is: ez olyan esetekben merül fel, amikor egy személy az erőszak és a diszkrimináció által több szinten is érintett, mint például az első történetben (társadalmi nem és fogyatékoság). Erről bővebben a 4. fejezetben olvashatunk.

Nem véletlen, hogy a gyakorlat elején nem kerül sor a nemi alapú erőszak különböző típusainak ismertetésére: a beszélgetés célja felderíteni, milyen előzetes ismeretekkel rendelkeznek a téma kapcsán a résztvevők. Amennyiben úgy ítéljük meg, a résztvevők számára így túl nehéz lesz a feladat, egy flipchart lapra felírhatjuk a nemi alapú erőszak különböző típusait, és megmutathatjuk nekik a listát, mielőtt nekiállnának a történetek feldolgozásának.

A gyakorlat során az „áldozat” szót használjuk, ennek a szónak azonban van némi negatív felhangja. Egyesek szívesebben használnak más kifejezéseket, például „erőszak célpontja” vagy „erőszak által érintett személy”. Mindazonáltal számos emberi jogi dokumentum, mint például az Európa Tanácsnak a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló egyezménye (Isztambuli Egyezmény) szintén az „áldozat” szót használja. Az egyezményhez tartozó magyarázó jelentés szerint:

„Az »áldozat« fogalma magában foglalja mind a nők elleni erőszak áldozatait, mind a kapcsolati erőszak áldozatait, a 3. cikk a. illetve b. pontjában szereplő meghatározások szerint. Míg a nők elleni erőszak áldozatai csak nők lehetnek, beleértve a lányokat, addig a kapcsolati erőszak áldozatai egyaránt lehetnek férfiak, nők és gyerekek.”

Ne felejtjük el hangsúlyozni, hogy az erőszakért minden esetben az elkövető a felelős. Sohasem az áldozat hibája!

Javaslatok a folytatáshoz

Amennyiben szeretnénk mélyrehatóbban foglalkozni a kapcsolati erőszak témájával, elvégeztessük a „Kati története” című gyakorlatot. Az online játékokban megjelenő erőszak témájával a *Böngésző* „Változtass a játékszabályokon” című gyakorlata foglalkozik, melynek során a résztvevők kis kampányt dolgoznak ki az online játékok világára jellemző szexizmus ellen. Ha a gazdasági erőszak témájába szeretnénk jobban belemenni, érdemes elvégezni a *Kompasz* „Eltérő bérek” című gyakorlatát. Ez egy szimulációs gyakorlat, amely szembesíti a résztvevőket a munkaerőpiac valóságával, és olyan témákat feszeget, mint az azonos munka eltérő bérezése, a munkahelyi diszkrimináció, valamint a fiatal munkavállalók alacsony bérezését lehetővé tevő szabályozás.

A résztvevőkkel megismertethetjük az Isztambuli Egyezmény főbb pontjait. Az egyezmény rövidített verziója a Függelékben található.

Javaslatok a cselekvésre

Visszaulva a feldolgozás utolsó kérdésére kapott résztvevői válaszokra, kérdezzük meg a csoportot, mit szeretnének együtt tenni a nemi alapú erőszak megelőzése érdekében. Közösén készítsünk tervet, majd valósítsuk meg a projektet.

Történetek

1. történet

Márta elektromos kerekesszékkal közlekedik. Élettársával, Dáviddal egy kis lakásban élnek egy kisvárosban. 6 éve vannak együtt. Dávid mindig sokat segített neki a napi teendők elvégzésében, azonban az utóbbi időben a férfi munkahelyén nagy a nyomás, rengeteget kell dolgoznia. Márta egyedül van otthon, és vannak olyan napok, amikor több mint 8 órán át nem eszik semmit. Múlt hétfőn Dávid az éjszakai műszak után, reggel arra ért haza, hogy Márta nem tudott egyedül befeküdni az ágyba, ezért az éjjel a kerekesszékeiben próbált aludni. Amikor Márta megkérte Dávidot, hogy esténként otthonról dolgozzon, a férfi azt mondta, ez nem lehetséges. Márta rokonai messze laknak, így nem igazán tud másra támaszkodni. Mivel ritkán mennek társaságba, barátja is csak kevés van. Egyszer, amikor Márta szólt Dávidnak, hogy éhes, a férfi azt mondta neki: „Ugyan már, hiszen nő vagy! Vegyél magadon erőt és főzz valamit, vagy rendelj ennivalót házhozszállítással!”

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

2. történet

Bernadett egy nagy cégnél dolgozik könyvelőként. Az utóbbi időben számos nem fogadott hívása volt egy ismeretlen telefonszámról. Amikor a számot megpróbálta visszahívni, senki nem vette fel. Egészen addig nem aggódott, amíg el nem kezdtek üzenetek érkezni egy másik számról. Nagyon kellemetlenül érezte magát, mivel az üzenetek igen durvák voltak: ribancnak nevezték őt, aki imádja a szexet, és részletesen leírták a testét. Sőt, az utolsó üzenetben meg is fenyegették: „Arról álmodom, hogy megerősököllek, és egy nap meg is fogom tenni. Imádni fogod!” Bernadett nem tudta, mitévő legyen, ezért beszélt az üzenetekről egy barátnőjének, aki azt mondta, higgadjon le. Azonban felajánlotta neki, hogy minden nap autóval elviszi a munkahelyére és haza. Bernadett kissé megnyugodott, azonban nemrég egy ismeretlen férfit vett észre a háza környékén, aki őt bámulta. Másnap szintén ott volt a férfi.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

3. történet

A 17 éves Linda szenvedélyes online gamer. Rengeteget játszik szabadidejében, és még néhány jóbarátra is szert tett az online világban. Mindig is odavolt a számítógépes játékokért, nagyon ügyes is bennük, főleg az online stratégiai játékokban. Amikor legutóbb a kedvenc játékát játszotta, az egyik férfi játékos a következő hozzászólást írta az avatárjához (amin Linda képe is látszik): „Istenem, de kib*szott dögös vagy! Bárcsak ott lennék veled, hogy megmutassam, milyen egy igazi férfi”. Bár kissé kényelmetlenül érezte magát, Linda nem reagált: végül is ez csupán egy játék, meg csak egy hülye komment. Két héttel később nem ment neki igazán jól a játék, és néhány játékos társa privát üzeneteket küldött neki: „Húzz a konyhába, és hozz nekem egy sört, kisanyám”, „Akkor gyere vissza, ha már kiszexelted magad”, „Mindig ez lesz a vége, ha az ember nőkkel játszik egy csapatban. Soha többet!”. Linda úgy döntött, a következő egy hónapban inkább nem játszik.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

4. történet

Janó és Iván 2 éve járnak együtt. Úgy döntöttek, a szilvesztert egy barátjuknál töltik egy közeli, kb. 100 km-re lévő kisvárosban. Hajnali 6-kor, a buli után kézen fogva visszaindultak a szállodába. A buszmegállóhoz közeledve megláttak egy csapat fiatal férfit feljűk haladni. Egyikük kiabálni kezdett: „Nézzétek a buzikat! Az ilyen nem érdemli meg, hogy éljen! Szégyent hoztok az országra!” Janó és Iván megijedtek. A csapatból hárman is elkezdtek feljűk szaladni. Janót hasba rúgták, Ivánt pedig az arcul csapták. Janó és Iván segítségért kiáltott. Pont ekkor érkezett a busz, amire a három férfi fel is szállt. Janó a buszsofőrtől kért segítséget, elmondta neki, hogy a három férfi összeverte őt és barátját. A férfiak visszakiabáltak: „Buzik!” A buszsofőr nem volt hajlandó segíteni, egyszerűen becsukta a busz ajtaját Janó előtt.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

5. történet

Martina (16) az iskolában ismerte meg Zsoltot (17). Mindig is tetszett neki, így hát nagyon boldog volt, amikor a fiú randizni hívta. Martina már a második randevú után biztos volt benne, hogy szerelmes belé. A harmadik randin a fiú áthívta őt magához, és elkezdte neki mondani, hogy milyen szép. Aztán egyszer csak megfogta Martina lábát. Martina ekkor nem mondott semmit, de amikor simogatni kezdte őt, levette magáról a fiú kezét. Zsolt azt javasolta, hogy vetkőzzenek le és szeretkezzenek. Martina azt mondta, neki ez még túl korai, és szeretne várni, amíg jobban megismerik egymást. A fiú azonban nem tárgított. A lány szeretett volna elmenni, de a fiú erőszakkal az ágyra teperte, majd elkezdte vetkőztetni és lába között fogdosni. Martina sikoltzott, és próbált kiszabadulni, de a fiú túl erős volt.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

6. történet

Második gyermeke születése után Sára úgy döntött, a szülési szabadság leteltével mihamarabb visszamegy dolgozni. Amikor férjének felvetette az ötletet, ő arra kérte, döntésével várjon a szülési szabadság végéig. Ahogy közeledett ez a nap, Sára több állásra is jelentkezett, az egyik helyről be is hívták interjúra, majd meg is kapta az állást. Nagyon boldog volt, örömmel újságolta a hírt férjének, aki viszont nem volt annyira elragadtatva. Az állásról kérdezgette, hangsúlyozta a nehézségeket és a problémákat, például hogy a gyerekeket bölcsődébe kell adni, gondot fog okozni az, ki menjen majd értük, gyakrabban kell étteremben enniük, és így tovább. Két óra heves szóváltás után a férje azt kérdezte Sárától: „Talán nincs elég pénzed? Mindig adok pénzt, amikor vásárolni mész. Nincs szükséged többre. Nő vagy, az a dolgod, hogy gondoskodj a gyerekeinkről”.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

7. történet

X ország kormánya átnyomott a parlamenten egy új törvényt, amely dekriminalizálja a házasságon belüli nemi erőszakot, mondván, hogy házastársak között „nem lehetséges” nemi erőszak. A kormány ezek után elfogadott egy olyan rendeletet is, mely szerint a szexuális irányultság a továbbiakban nem tartozik azon tulajdonságok közé, amelyek gyűlölet-bűncselekmény tényállásának megállapításához figyelembe vehetők.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

8. történet

A gimnáziumi tanárként dolgozó Melinda levélben tájékoztatta kollégáit, hogy pár hónapon belül nemi megerősítő (férfiból nővé átalakító) műtéteken fog átesni. Melinda 5 éve dolgozik az iskolában, és ezalatt a diákok kétszer is az év legjobb tanárának választották. Alig egy hónappal azután, hogy Melinda megkezdte a nemi átalakító folyamatot, az iskola vezetősége szülői értekezletet hívott össze, és a helyzetről tájékoztatta az oda járó gyermekek szüleit. Körülbelül 20 szülő írásban tiltakozott, kérve, hogy Melindát távolítsák el a tanári karból. Az iskola vezetősége úgy döntött, a szülők panaszaira tekintettel szeptembertől elbocsátják Melindát. Ő azonban elhatározta, hogy harcolni fog a jogaiért, és pert indított az iskola ellen.

A nemi alapú erőszak milyen formáit ismeritek fel ebben a történetben? Ki az áldozat itt, és ki az elkövető? Mik az erőszak várható következményei az áldozat számára? Mik a lehetséges következmények a társadalom egésze számára?

„Nehéz az olyan ellenséggel szemben küzdeni, aki a fejedben tanyázik.”

Sally Kempton

Biztonság az életemben

Szint: 2

8–20 fő

60 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 8–20 fő

Szükséges idő: 60 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat az ötletbörze módszerén alapul, segít a résztvevőknek átgondolni és megvitatni, hogyan próbálják az emberek elkerülni az erőszakot, és milyen veszélyek leselkednek a biztonságukra aszerint, hogy milyen neműek. Rávilágít arra, hogy az erőszak máshogy érinti a nőket és a férfiakat, és hogy a fiatalok nem kapnak megfelelő információkat a kapcsolati erőszak természetéről.

Célok:

- Annak felismerése, hogy a férfiak és a nők, illetve a fiúk és a lányok különböző mértékben vannak biztonságban, és másfajta veszélyek fenyegetik őket
- Annak felismerése, hogy a fiatalokhoz gyakran nem jutnak el a nemi alapú erőszakra vonatkozó tényszerű információk
- Annak átgondolása, hogy az ifjúsági munkának milyen szerepe lehet abban, hogy ezek az információk eljussanak a fiatalokhoz

Szükséges eszközök:

Flipchart papír és filctollak minden kiscsoport számára

Előkészítés:

A gyakorlat első részéhez tegyük körbe a székeket a terem közepén. Oda pedig, ahol a résztvevők utána csoportban fognak dolgozni, tegyünk le egy-egy flipchart lapot és filctollakat.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el, hogy a gyakorlat során a résztvevők arról fognak gondolkodni, ötleteket gyűjteni, hogy hogyan tudják az emberek megőrizni saját biztonságukat. Eleinte a fiúk és a lányok külön csoportokban fognak dolgozni. Minden csoport saját listát ír, később aztán megosztják és megvitatják az ötleteiket a többiekkel.
- 2) Alkossunk 4-5 fős fiú és lány csoportokat.
- 3) A csoportok menjenek a csoportmunkához előkészített sarkokba. Kérjük meg őket, hogy ötleteljenek: mondják el egymásnak, mit tesznek annak érdekében, hogy elkerüljék az erőszakot, és megőrizzék biztonságukat. Azt is beszéljék meg, melyek azok a veszélyek, amelyek rendszeresen fenyegetik őket. Erre a feladatra adjunk kb. 20 percet. A veszélyeket és a védekezési módokat írják fel a flipchart lapra.
- 4) Kérjük meg a résztvevőket, hogy térjenek vissza a nagycsoportba, és osszák meg egymással az eredményeiket. Rakjuk ki a falra a flipchart lapokat úgy, hogy mindenki láthassa őket. A fiúk, illetve a lányok által készített listákat tegyük egymás mellé.

Feldolgozás és értékelés

Tudakoljuk meg a résztvevőktől, mik a benyomásaik a gyakorlatról, mit gondolnak az eredményeket látva. Kezdhetjük azzal, hogy megkérdezzük, találunk-e bármi meglepőt a felsorolt veszélyeket vagy a védekezési taktikákat illetően, különösen abból a szempontból, hogy vannak-e látványos különbségek vagy hasonlóságok a lányok és a fiúk által összeállított listák között?

- Miben különbözik egymástól az, ahogyan a férfiak és ahogyan a nők próbálják megvédeni magukat? Vajon honnan erednek ezek a különbségek?
- A listán szereplő fenyegetések vajon pontosan tükrözik azt, milyen valódi veszélyek leselkednek a fiúkra és a lányokra, férfiakra és nőkre a mindennapokban? Miért/Miért nem?
- Milyen veszélyek maradtak le a listákról? Szerintetek ezek miért nem kerültek elő a beszélgetés során?
- Ott, ahol éltek, milyen veszélyek fenyegetnek titeket?
- Milyen információkat kapunk az erőszakról, illetve arról, hogyan tudjuk megvédeni magunkat vele szemben?
- Honnan kapjuk ezeket az információkat? Hitelesek ezek az információk? Komolyan veszik őket a fiatalok?
- Kinek a feladata (lenne), hogy a gyerekeket és a fiatalokat tájékoztassa az ilyen veszélyekről és arról, milyen elővigyázatossági intézkedéseket tehetnek ellenük? Ti vagy a szervezetetek hogyan járulhatnátok hozzá ahhoz, hogy ez megváltozzon?
- Abban a környezetben/országban, ahol éltek, mik a nemi alapú erőszakkal kapcsolatban a legsúlyosabb problémák?
- Milyen emberi jogokat sért a nemi alapú erőszak?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ehhez a gyakorlathoz szükséges, hogy a résztvevők már rendelkezzenek előzetes ismeretekkel arra vonatkozóan, mi az erőszak, milyen formái léteznek, és ezeket hogyan lehet definiálni. A gyakorlatra készülve mindenképpen olvassuk el a kézikönyv 1. fejezetében az erőszakra szóló részt, hogy tisztázzni tudjuk a félreértéseket, homályos pontokat, melyek a résztvevők részéről esetleg felmerülnek a hétköznapi életben meg tapasztalható erőszak formáit illetően.

A résztvevők listáin gyakran aránytalanul sok olyan veszély és megelőzési mód szerepel, amely az idegenek által elkövetett erőszakhoz kapcsolódik, noha a bizonyítékok arra mutatnak, hogy az erőszakos cselekmények többségét az áldozat által ismert személy követi el.

Vigyázat! Ha a résztvevők többsége esetleg úgy véli, hogy őt nem érheti erőszak, ez gyakran együtt jár azzal, hogy hajlamosak az áldozatokat hibáztatni, így a gyakorlat rossz esetben erősítheti is az erőszak áldozataival szembeni előítéleteket. Amikor arról beszélgetünk, milyen óvintézkedéseket tesznek, illetve hogyan védik meg magukat az emberek az erőszakkal szemben, egyes résztvevők felróhatják az áldozatoknak, hogy nem voltak eléggé elővigyázatosak. Ilyenkor fontos kihangsúlyozni, hogy mindig az erőszak elkövetői felelősek a tetteikért. Az erőszak nem a tájékozatlanság vagy a megfelelő biztonsági óvintézkedések hiánya miatt következik be, és nem is azért, mert valaki veszélyes helyzetbe keveredik. Aki nem tudja elkerülni az erőszakot és megvédeni magát, az nem „saját döntése” miatt lesz áldozat. Az elkövető viszont saját maga dönt arról, hogy erőszakot alkalmaz.

Mondjuk el, hogy az erőszak társadalmi jelenség, az ellene való védekezés pedig tanult szociális készségeket igényel. A beszélgetés fő témája mindenképpen az legyen, hogy a társadalom – beleértve a társadalmi intézményeket a családtól az iskoláig – mennyire készíti fel a fiatalokat az erőszak azon tipikus formáira, amelyek a leginkább veszélyeztetik őket.

A gyakorlat során a résztvevők egy ideig egymás csoportokban dolgoznak. Ennek kapcsán figyeljünk oda azon résztvevőkre, akik esetleg sem nőként, sem férfiként nem azonosítják magukat. Szükség esetén – ha úgy véljük, hogy a transznemű résztvevők úgy nagyobb biztonságban éreznék magukat – alkothatunk egy harmadik féle – MÁS NEMŰ – csoportot is.

Javaslatok a folytatáshoz

Az Európa Tanács által kiadott *Young People and Violence Prevention – Youth Policy Recommendations* [Fiatalok és az erőszak megelőzése: ifjúságpolitikai ajánlások] című könyv röviden áttekinti a fiatalok mindennapjaiban előforduló erőszakhoz kapcsolódó kérdéseket, és ötleteket ad arra is, mit tehetünk az erőszak ellen. A könyv letölthető innen: <https://rm.coe.int/2004-young-people-violence-prevention-en/1680702415>.

Ha szeretnénk még jobban elmélyedni a témában, elvégezhetjük a *Kompaszból* az „Erőmű” című gyakorlatot, melynek során a résztvevők először összegyűjtik a mindennapi életben előforduló erőszak megnyilvánulási formáit, majd kreatív ötleteket keresnek azok leküzdésére. Ha pedig kifejezetten a nemi alapú erőszak témáját szeretnénk alaposabban feltárni, végezzük el „A nemi alapú erőszak következményei” című gyakorlatot, ahol a résztvevők az erőszak különböző példáit elemzik.

Javaslatok a cselekvésre

Vessük fel, hogy csoport esetleg nézzen utána, milyen helyi erőszakmegelőzési programok léteznek a fiatalok számára, majd lépjenek kapcsolatba azok szervezőivel, és derítsék ki, mit csinálnak ők és hogyan. Beszéljük meg a csoporttal, hogy ők együtt hogyan tudnának tenni az erőszak megelőzéséért.

Javasolhatjuk a csoportnak, hogy vizsgáljanak meg különböző iskolai programokat olyan szempontból, hogy a tananyag mennyire foglalkozik ezekkel a témákkal. Ha az adott iskolában nyilvánvalóan hiányoznak az erőszakmegelőzési programok, javasoljuk, hogy a csoport esetleg egy ilyen téren járatos szakmai szervezettel együttműködésben dolgozzon ki saját projektet egy iskolai erőszakmegelőzési vagy a nemi kérdésekre fókuszáló emberi jogi program indítására.

A gyakorlat a következő kiadvány alapján készült: Adams, M., Bell, L.A. és Griffin, P. (szerk.) (1997). *Teaching for Diversity and Social Justice [Tanítással a sokszínűségért és a társadalmi igazságosságért]*. Routledge, 122. oldal

„Az vagy, amit megosztasz”

Charles Leadbeater

Erőszak az online médiában

Szint: 1

10-30 fő

120 perc

Nehézségi szint: 1

Csoportlétszám: 10-30 fő

Szükséges idő: 120 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat során a résztvevők kutatást végeznek: azt vizsgálják, hogyan jelenik meg az erőszak az online médiában.

Célok:

- Annak megvitatása, hogy miként jelenik meg az erőszak az online médiában
- A gyűlöletbeszéd felismerése és az ellene való fellépés
- A nemekkel kapcsolatos ismeretek és tudatosság fejlesztése a résztvevők körében

Szükséges eszközök:

- Számítógép, tablet, okostelefon internet-hozzáféréssel (csoportonként egy eszköz)
- Flipchart papír vagy nagy ív papír
- A Kutatási lap több példányban (minden csoportnak egy)

Előkészítés: Gyűjtsük össze különböző weboldalak címét, ezek között szerepeljenek ismert online sajtótermékek és/vagy alternatív médiafelületek, valamint közösségi oldalak is. Közösségi oldalaknál a résztvevők esetleg saját profiljukkal belépve vizsgálhatják az adott online felületet. Keressünk különböző véleményeket tükröző (pl. különféle politikai beállítottságú) weboldalakat. Ha kevesebb idő áll rendelkezésünkre, előre kiválaszthatunk néhány cikket, és ezeknek a linkjét adjuk meg a résztvevőknek. Semmiképp ne használjunk szélsőséges weboldalakat ehhez a gyakorlathoz.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy a következőkben „gender”-szemüvegen át (azaz a nemi vonatkozásokra figyelve), illetve az erőszak szempontjából fogják vizsgálni az online médiában megjelenő tartalmakat. Érdemes lehet a foglalkozás elején tisztázni a nem, a társadalmi nem és a nemi alapú erőszak fogalmát.
- 2) Kezdjük a gyakorlatot közös ötleteléssel: a résztvevők mondjanak példákat arra, hogyan jelenik meg az erőszak és a nemi alapú erőszak az interneten. A válaszokat írjuk fel a táblára vagy egy nagy papírlapra. Majd kérdezzük meg őket, hogy hallottak-e már a gyűlöletbeszédről, és ha még nem, vagy nem világos számukra ennek a szónak a jelentése, akkor ismertessük a Fogalomtárban található meghatározást (l. Függelék).
- 3) Ezek után osszuk a résztvevőket 4-5 fős csoportokba, és mondjuk el, hogy minden csoport kapni fog egy-egy webcímet, a feladatuk pedig az lesz, hogy tanulmányozzák az adott weboldalt a „Kutatási lap” segítségével. Vizsgáljanak meg mindenféle tartalmakat, pl. cikkeket, képeket, videókat, mémeket, hirdetések és kommenteket. Ez a tevékenység elég időigényes, adjunk erre körülbelül 45 percet. Adjuk meg a csoportoknak a vizsgálandó oldalhoz vezető linket. Facebook, Twitter, Instagram stb. tartalmak esetén a résztvevők használhatják a saját profiljukat.
- 4) Hívjuk vissza a csoportokat, és kérjük meg a résztvevőket, hogy mondják el, mire jutottak, hasonlítsák össze a megfigyeléseiket, és vonjanak le következtetéseket az erőszakra vonatkozóan, továbbá azzal kapcsolatban, hogyan hat az erőszak a különféle nemű és nemi identitású fiatalokra.
- 5) Miután bemutatták az eredményeiket, térjünk rá a feldolgozásra és az értékelésre.

Feldolgozás és értékelés

Kezdjük néhány általános kérdéssel, például tudakoljuk meg, hogyan érezték magukat a résztvevők a gyakorlat során, majd térjünk rá arra a témára, hogy mit lehet tenni és hogyan érdemes fellépni az interneten megjelenő nemi alapú erőszak ellen. Az alábbi kérdések segíthetnek ebben:

- Előfordult már korábban, hogy az erőszak témáját „gender”-szemüvegen át vizsgáltatok? Ha nem, mit tanultatok abból, hogy most ilyen szemszögből boncolgattatok ezeket a kérdéseket? Volt, ami meglepett titeket?
- A weboldalakon látott, olvasott anyagok megfelelően tükrözik a saját környezetetekben jelen lévő problémákat?
- Találkoztatok nemi sztereotípiákkal a vizsgált weboldalakon? Ha igen, mik voltak azok?
- Az erőszakos megnyilvánulásokat és eseteket tekintve többségben voltak azok, amelyeket férfiak követtek el? Ha igen, mi lehet ennek az oka?

- Voltak-e láthatatlan csoportok (LMBT+ vagy más csoportok)? Ha igen, melyek voltak azok? Mit gondoltok, ők miért nem jelentek meg?
- Találtak példát olyan gyűlöletbeszédre, amely a nemekhez kapcsolódik?
- Miért használnak az emberek nemi alapú gyűlöletbeszédet?
- Az online gyűlöletbeszéd milyen emberi jogokat sért?
- Be kellene-e tiltani a gyűlöletbeszédet a médiában? Indokoljátok a választokat!
- Hogyan lehetne hatni a médiára? Mit lehetne tenni annak érdekében, hogy más módon tudósítson az erőszakról, máshogy – ne a sztereotípiákat erősítve – mutassa be az erőszak elkövetőit, a nemeket és a különböző nemi identitású személyeket?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ez a gyakorlat elég sokáig tart, és a csoportsegítő részéről előkészítést igényel. Fontos, hogy a résztvevők által megvizsgálandó weboldalak URL címét előre gyűjtsük ki, és ügyeljünk, hogy tartalmilag eltérő weboldalakat válasszunk, amelyek különböző véleményeket és politikai álláspontokat tükröznek. Bátorítsuk a résztvevőket, hogy nézzék meg a cikkek alatti kommenteket is, mivel gyűlöletbeszédrel ott lehet találkozni a leggyakrabban.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha a résztvevők szeretnének mélyebben belemerülni ebbe a témába, és megnézni, hogyan reagálnak a webhelyek adminisztrátorai az adott oldalon előforduló erőszakos megnyilvánulásokra, próbáljuk ki velük az „Olvasd el a szabályokat!” című gyakorlatot a *Böngésző* című kiadványból. Ebben a gyakorlatban a résztvevők megvizsgálják a webhelyek felhasználási feltételeit, illetve közösségi irányelveit, lépéseket tesznek a nem megfelelő tartalmak bejelentésére, és megvitatják a bejelentések pozitív és negatív vonatkozásait.

A médiában megjelenő előítéletek és sztereotípiák alaposabb feltárásához elvégezhetjük a *Kompasz* kézikönyvben szereplő „Címlap” című gyakorlatot, a nemek témakörére adaptálva.

Azt is javasolhatjuk a résztvevőknek, hogy vizsgálják meg gender-szemüvegen keresztül az iskolai tankönyveket.

Javaslatok a cselekvésre

Bátorítsuk a résztvevőket, hogy vegyék fel a kapcsolatot helyi médiavállalatokkal, és kérdezzék meg őket a nemi alapú erőszak bemutatására vonatkozó irányelveikről. A résztvevők javasolhatják nekik, hogy használjanak ők is „gender”-szemüveget az erőszakról történő tudósítások kapcsán. Szervezhetünk beszélgetést a tudósítások tartalmát és megközelítését illető újságírói felelősségről médiaszakemberek és az ilyen pályára készülő diákok részvételével.

Kutatási lap

Nézzétek meg alaposan a kapott weboldalt, vizsgáljátok meg a cikkeket, képeket, videókat, hirdetéseket, fotókat, mémeket, kommenteket stb. A tartalmat „gender”-nézőpontból, illetve az erőszak szemszögéből vizsgáljátok, azt figyelve, hogyan ábrázolják, mutatják be a különböző nemeket és az erőszakot, illetve hogyan számolnak be az erőszakos esetekről. Beszéljétek ezt meg a csoporton belül, és válaszoljatok az alábbi kérdésekre. A válaszaitokat írjátok fel egy flipchart papírra.

- Mi a weboldal neve?
- Írjátok le, hogy jelennek meg az alábbiak:
 - a nőiség;
 - a férfiaság;
 - a nem kifejezetten nőiesnek vagy férfiasnak beállított emberek (ha szerepelnek ilyenek);
 - LGBT+ emberek (ha szerepelnek ilyenek).
- Számoljátok meg, hány példát találtok az erőszakra, beleértve az erőszakos, durva kifejezéseket, megfogalmazásokat is.
- Számoljátok meg, hányszor ábrázolják vagy mutatják be a férfiakat az erőszak „elkövetőjeként”, és hányszor az erőszak „áldozataként”?
- Számoljátok meg, hányszor ábrázolják vagy mutatják be a nőket az erőszak „elkövetőjeként”, és hányszor az erőszak „áldozataként”?
- Különbözőképpen kezeli vagy mutatja be az oldal a férfiak és a nők erőszakos megnyilvánulásait?
- Megjelenik-e gyűlöletbeszéd az oldalon? Ha igen, írjátok fel néhány példát ezek közül. A gyűlöletbeszéd a nemekhez, a nemi identitáshoz kapcsolódik, vagy más tulajdonságra vonatkozik?
- Találtatok példát olyan erőszakra, amely nemi alapú erőszaknak minősülhet? Ha igen, írjátok fel néhányat.
- Találtatok példákat uszító, felbujtó megnyilvánulásokra?
- Bármilyen egyéb észrevétel.

„A pozitív változások bekövetkezéséhez
jövőkép kell.”

Dalai Lama

Erőszakmentes zóna

Szint: 4

10–30 fő

120 perc

Nehézségi szint: 4

Csoportlétszám: 10–30 fő

Szükséges idő: 120 perc

A gyakorlatról: Szimulációs gyakorlat, melynek során a résztvevők egy iskolai közösség tagjaiként szabályzatot készítenek az iskolában előforduló nemi alapú erőszak leküzdése és megelőzése céljából.

Célok:

- Annak megértése, hogy a nemi alapú erőszak sérti az emberi jogokat
- A helyreállító (más szóval: resztoratív) igazságszolgáltatás fogalmának megismerése, és annak feltárása, hogyan alkalmazható az a nemi alapú erőszak leküzdése érdekében
- A vitakészség, valamint a közös szabályalkotáshoz szükséges készségek fejlesztése

Szükséges eszközök:

- Szerepkártyák a kiscsoportok számára, valamint a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmát ismertető szöveg több példányban.
- Flipchart lap vagy tábla, vastag filc

Előkészítés:

- Fontos, hogy legyen elegendő hely ahhoz, hogy négy kiscsoport külön-külön tudjon munkálkodni.
- Flipchart lapra írjuk fel a nemi alapú erőszak definícióját (vagy ki is vetíthetjük). Használhatjuk az 1. fejezetben található meghatározást.
- Másoljuk le vagy nyomtassuk ki a segédanyagot, vagyis a szerepkártyákat 1-1 példányban.

A gyakorlat menete

- 1) Kérdezzük meg a résztvevőket, mit jelent szerintük az, hogy „nemi alapú erőszak”. Hallgassunk meg pár választ, és ha szükségesnek ítéljük, mutassuk meg a csoportnak a fogalom definícióját az előkészített flipchart lapon, vagy projektorral vetítsük ki. Hagyjunk időt az esetleges kérdésekre. A meghatározást az 1. fejezetben találjuk.
- 2) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy szimulációs gyakorlat következik. Képzeljék el, hogy ők egy iskolai közösség tagjai. Ebben az iskolában több esetben is előfordult nemi alapú erőszak. Először egy történetet fognak meghallgatni, majd kiscsoportokban döntéseket hoznak azzal kapcsolatban, mit tesznek majd az iskolában történt nemi alapú erőszak kapcsán. Olvassuk fel a csoportnak a gyakorlat végén található történetet.

A történet felolvasását követően ismertessük a résztvevőkkel a gyakorlat további menetét, időkeretekkel együtt:

- Felkészülés – 30 perc (15 perc után a kiscsoportok konzultálhatnak a szakértőkkel)
 - Iskolai gyűlés – 40 perc (melynek végére a résztvevők elkészülnek az iskolai szabályzat vázlatával)
 - Feldolgozás és értékelés: 50 perc
- 3) Mondjuk el, hogy a kiscsoportos munka végére nem muszáj végleges formában megfogalmazni a szabályzatot. Elegendő, ha felsorolják azokat a pontokat, amelyeknek szerintük szerepelniük kell az iskola nemi alapú erőszak elleni szabályzatában.
 - 4) A résztvevőket osszuk 4 kiscsoportra, majd mondjuk el, melyik milyen szerepet kap: diákok, tanárok (beleértve az iskola vezetését), szülők, független szakértők. A szakértők csoportja lehet a többenél kisebb létszámú.
Adjuk oda a csoportoknak a megfelelő szerepkártyát, és jelöljük ki a helyet, ahol dolgozhatnak. A helyreállító igazságszolgáltatásról szóló leírásból mindegyik kiscsoport kap, kivéve a szülőkét. 15 perc elteltével jelezzük a csoportoknak, hogy mostantól konzultálhatnak a szakértőkkel.

- 5) A 30 percnyi kiscsoportos munka után hívjuk össze az egész csoportot, és kezdjük el a gyűlést, melyet a szakértők fognak levezetni. A gyűlés napirendje:
 - A résztvevők üdvözlése, a gyűlés céljainak ismertetése
 - A három csoport (szülők, diákok és tanárok) rövid prezentációja – csoportonként 3 perc
 - Kérdések és válaszok: 10 perc
 - Nyílt vita: 15 perc (opcionális)
 - A szabályok megvitatása és a tartalmi elemek véglegesítése: milyen pontokat tartalmazzon a szabályzat? (ezeket írjuk fel a táblára vagy flipchart lapra)
 - A gyűlés lezárása

- 6) Segítsünk a résztvevőknek kilépni a szerepükből. Például kérjük meg őket, hogy csukják be a szemüket, majd mondjuk el, hogy most eljönnek az iskolából és visszatérnek ebbe a terembe. Lépünk tovább a feldolgozás és értékelés részhez.

Feldolgozás és értékelés

Előfordulhat, hogy ez a gyakorlat egyes résztvevőkben heves érzelmeket kelt, ezért kezdjük azzal, hogy a résztvevők megosztják az érzéseiket. Csak ezután térünk rá a részletesebb feldolgozásra, és beszéljünk arról, hogy mit tanultak a gyakorlat során, illetve mit lehet tenni erőszak esetén. Használhatjuk ehhez az alábbi kérdéseket:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? A gyakorlat alatt változtak ezek az érzések?
- Mi volt számotokra a gyakorlat legnehezebb része? Miért? Mi okozott nehézséget a felkészülés során, majd a gyűlés alatt?
- A ti iskolátokban vagy a szervezetekben/ifjúsági klubban is előfordul nemi alapú erőszak? Általában hogyan oldják ott meg az ilyen helyzeteket?
- Milyen hatással van a nemi alapú erőszak arra az emberre, aki annak közvetlen célpontja? Milyen hatással lehet az érintett iskola egész közösségére vagy az adott ifjúsági szervezetre?
- Hallottatok már korábban a helyreállító igazságszolgáltatásról? Szerintetek hasznos lehet alkalmazni a nemi alapú erőszak bizonyos eseteinél? Indokoljátok meg a választotokat!
- Mit gondoltok, van értelme a nemi alapú erőszakkal vagy általában az erőszakkal kapcsolatos szabályokat meghatározni olyan helyeken, ahol fiatalok vannak (iskola, ifjúsági csoport stb.)? Szerintetek mit kell tartalmaznia egy ilyen szabályzatnak? A ti iskolátokban vagy szervezetetekben van ilyen szabályzat?
- Milyen hatással van a nemi alapú erőszak a nemek közti egyenlőségre? Milyen emberi jogok sérülnek a nemi alapú erőszak esetén?
- Mit gondoltok, a társadalom tagjaként van-e felelősségünk a nemi alapú erőszak kapcsán? Milyen felelősségünk van?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ezt a gyakorlatot egyes csoportok nehezen találhatják, főleg akkor, ha a résztvevők korábban még nem találkoztak ilyesféle szabályzatokkal. A gyakorlatot kezdhethetjük azzal, hogy megkérdezzük a résztvevőket, ismerik-e például saját iskolájuk házirendjét, működési szabályzatát.

A gyakorlat során tartott gyűlés helyszíne egy iskola, azonban átalakíthatjuk a gyakorlatot úgy, hogy az egész egy ifjúsági klubban vagy szervezetnél játszódjon.

Előfordulhat, hogy a szimuláció során vita vagy konfliktus alakul ki a résztvevők között. Mondjuk el a „szakértők”-nek, hogy szükség esetén számíthatnak a segítségünkre. Készüljünk fel, hogy ha a vita közben konfliktus alakulna ki, közbe tudjunk lépni és segítsünk feloldani azt.

Javaslatok a folytatáshoz

Ennek a gyakorlatnak a kapcsán esetleg megismertethetjük a résztvevőket a fontosabb emberi jogi dokumentumokkal, mint amilyen az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Isztambuli Egyezmény), az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről (Lanzarote Egyezmény), vagy a Miniszteri Bizottság CM/Rec(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről. Ezekről a dokumentumokról az első fejezetben találunk bővebb információkat, illetve néhányuk egyszerűsített verziója megtalálható a Függelékben.

Amennyiben úgy véljük, hogy az LGBT+ személyek biztonsága olyan téma, amelyet érdemes lenne a csoporttal még alaposabban feldolgozni, akkor végezzük el a „Helyek és helyzetek” gyakorlatot.

Javaslatok a cselekvésre

Ha a résztvevők úgy érzik, hogy a csoportjuknak vagy az intézményüknek – legyen az iskola vagy ifjúsági klub vagy szervezet – is szüksége lenne a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos szabályzatra, segíthetünk kidolgozni egy javaslatot arra, mit lehetne tenni egy ilyen szabályzat elfogadása érdekében. Ennek első lépése lehet, hogy a résztvevők összeállítanak egy óratervet a nemi alapú erőszak témájának feldolgozásához, és foglalkozást szerveznek társaiknak, hogy felhívják a figyelmet a téma fontosságára.

SZEREPKÁRTYA: SZÜLŐK

A történet

Egy iskolai közösség tagjai vagytok. Az elmúlt hetekben az iskolában több olyan eset is előfordult, ami nemi alapú erőszaknak számít, például szexista kommentek jelentek meg az intézmény Facebook oldalán, a diákok egy transznemű társukon élcelődtek, és egy lányt megvert a fiúja. Mindannyian fontosnak tartjátok, hogy az iskolátokban ne legyen helye a nemi alapú erőszaknak. Ezért a diákok egy részének kérésére az iskola vezetősége a nemi alapú erőszak elleni iskolai szabályzat létrehozása mellett döntött. Először külön csoportokban fogtok dolgozni, ezek a következők:

- az iskolaközösség által kijelölt diákképviselők;
- tanárok, beleértve az iskola vezetését;
- szülők.

Ezenkívül lesz még egy független szakértői csoport is, ők a szabályzat kidolgozásában fognak segíteni. Az említett három csoport feladata az lesz, hogy előálljanak egy-egy rövid (kb. 3-5 pontból álló) nyilatkozattal, amelyben meghatározzák a legfontosabb pontokat, melyeket a nemi alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell. A csoportok írjanak továbbá pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nemi alapú erőszak történik. Mindehhez 30 perc áll majd rendelkezésetekre, és 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Ezután a szakértők összehívják az iskolai gyűlést, ahol csoportonként 3 percet lesz bemutatni, mire jutottatok a kiscsoportos munka során, és megvitathatjátok a javaslataitokat egymással.

A szülők szerepe

A szülői munkaközösség tagjai vagytok. A gyerekek iskolájában több esetben is előfordult nemi alapú erőszak. Az iskola úgy döntött, szabályzatot dolgoz ki a nemi alapú erőszak ellen, és ti ezt a döntést határozottan támogatjátok.

A szülők prioritásai:

- A legfontosabb számotokra a gyermekeitek biztonsága
- Az iskolának nagyobb hangsúlyt kell helyeznie arra, hogy a diákok tiszteljék a polgári és családi értékeket
- Szeretnétek, ha nagyobb befolyások lenne arra, mit tanít az iskola az ún. „ellentmondásos témák” (mint pl. LGBT+) kapcsán

Készítsetek elő egy rövid (kb. 3-5 pontot magába foglaló) nyilatkozatot, amelyben meghatározátok, mit szeretnétek elérni, és mik a legfontosabb pontok, amelyeket a nemi alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell. Ezután írjatok pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nemi alapú erőszak történik.

A csoportnak 30 perce lesz erre a feladatra. Félidőben, vagyis 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Tanácsaik segíthetnek pontosítani, letisztázni, mit fogtok majd előterjeszteni az iskolai gyűlésen.

A gyűlésen 3 percetek lesz bemutatni az elképzeléseiteket, majd megvitatni azokat a többiekkel. A gyűlést a független szakértők fogják levezetni, ők segítenek majd a szabályzat véglegesítésében is.

A gyűlés napirendje

- A résztvevők üdvözlése, a gyűlés céljainak ismertetése
- A három csoport (szülők, diákok és tanárok) rövid prezentációja – csoportonként 3 perc
- Kérdések és válaszok: 10 perc
- Nyílt vita: 15 perc (opcionális)
- Megállapodás a szabályzat tervezetéről: milyen pontokat tartalmazzon a szabályzat? (ezeket fel kell írni majd a flipchart lapra)
- A gyűlés lezárása

SZEREPKÁRTYA: DIÁKKÉPVISELŐK

A történet

Egy iskolai közösség tagjai vagytok. Az elmúlt hetekben az iskolában több olyan eset is előfordult, ami nemi alapú erőszaknak számít, például szexista kommentek jelentek meg az intézmény Facebook oldalán, a diákok egy transznemű társukon élcelődtek, és egy lányt megvert a fiúja. Mindannyian fontosnak tartjátok, hogy az iskolátokban ne legyen helye a nemi alapú erőszaknak. Ezért a diákok egy részének kérésére az iskola vezetősége a nemi alapú erőszak elleni iskolai szabályzat létrehozása mellett döntött. Először külön csoportokban fogtok dolgozni, ezek a következők:

- az iskolaközösség által kijelölt diákképviselők;
- tanárok, beleértve az iskola vezetőségét;
- szülők.

Ezenkívül lesz még egy független szakértői csoport is, ők a szabályzat kidolgozásában fognak segíteni. Az említett három csoport feladata az lesz, hogy előálljanak egy-egy rövid (kb. 3-5 pontból álló) nyilatkozattal, amelyben meghatározzák a legfontosabb pontokat, melyeket a nemi alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell. A csoportok írjanak továbbá pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nemi alapú erőszak történik. Mindehhez 30 perc áll majd rendelkezésetekre, és 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Ezután a szakértők összehívják az iskolai gyűlést, ahol csoportonként 3 perccel lesz bemutatni, mire jutottatok a kiscsoportos munka során, és megvitathatjátok a javaslataitokat egymással.

A diákképviselők szerepe

Ti képviselitek a diákokat, az iskola közössége titeket választott arra a feladatra, hogy segítsetek a nemi alapú erőszak elleni szabályzat kidolgozásában.

A diákok prioritásai:

- A teljes nemi önkifejezés mellett vagytok: mindenkinek joga van ahhoz, hogy az legyen, aki lenni szeretne, és ezt a döntését maximálisan tiszteletben kell tartani.
- Biztosítani kell az LGBT+ személyek védelmét, és a transzneműek számára megfelelő lehetőségeket, például koedukált (nemsemleges) mosdót kell kialakítani.
- A következő értékeket szeretnétek támogatni: erőszakmentesség, diszkriminációmentesség, tolerancia, egyenlőség.
- Fontos számotokra, hogy nemi identitásától és szexuális irányultságától függetlenül mindenki biztonságban érezze magát az iskolában.

Készítsetek elő egy rövid (kb. 3-5 pontot magába foglaló) nyilatkozatot, amelyben meghatározátok, mit szeretnétek elérni, és mik a legfontosabb pontok, amelyeket a nemi alapú erőszak elleni szabályzat végső verziójának tartalmaznia kell.

Ezután írjatok pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nemi alapú erőszak történik. Ti a helyreállító igazságszolgáltatás módszerét tartjátok megfelelőnek (erről a módszerről a másik segédletben olvashattok).

A csoportnak összesen 30 perce lesz erre a feladatra. Félidőben, vagyis 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Tanácsaik segíthetnek pontosítani, letisztázni, mit fogtok majd előterjeszteni az iskolai gyűlésen.

A gyűlésen 3 perccel lesz bemutatni az elképzeléseiteket, majd megvitálni azokat a többiekkel. A gyűlést a független szakértők fogják levezetni, ők segítenek majd a szabályzat véglegesítésében is.

A gyűlés napirendje

- A résztvevők üdvözlése, a gyűlés céljainak ismertetése
- A három csoport (szülők, diákok és tanárok) rövid prezentációja – csoportonként 3 perc
- Kérdések és válaszok: 10 perc
- Nyílt vita: 15 perc (opcionális)
- Megállapodás a szabályzat tervezetéről: milyen pontokat tartalmazzon a szabályzat? (ezeket fel kell írni majd a flipchart lapra)
- A gyűlés lezárása

Helyreállító igazságszolgáltatás:

A helyreállító igazságszolgáltatás minden olyan esetben alkalmazható, amikor valamely személy, kapcsolat vagy közösség sérelmét jelentő esemény történik.

A módszer három alapelven nyugszik:

- kár helyreállítása – az erőszak sérülést okoz, a helyreállító igazságszolgáltatás része a jóvátétel;
- találkozás – a legjobb módja annak, hogy kitaláljuk, miként hozzuk rendbe a kárt, ha az eset érintettjei együtt döntenek erről; valamint
- átalakulás – a helyreállítás vagy jóvátétel alapvető változást eredményezhet az emberekben, a kapcsolataikban és a közösségekben.

A helyreállító igazságszolgáltatás a kárt okozó vagy erőszakos esetek megközelítésének olyan módja, ahol elsősorban nem az elkövetett rossz cselekedetet veszik figyelembe, hanem az okozott kárt. Azon a feltételezésen alapul, hogy ennek legjobb módja az, ha az összes érintett személy találkozik, közösen megvitatják az esetet, és megoldási javaslatokkal állnak elő.

Az ilyen találkozón:

- Minden érintett jelen van (áldozat, elkövető és egyéb érintettek).
- A találkozózt független kívülállónak kell vezetni.
- Az okozott kár vagy sérelem jóvátétele a megoldás fontos részét képezi.
- A jelen lévő minden félnek egyet kell értenie a megoldásban.

A gyakorlatban ez a folyamat így nézhet ki:

Az iskolai közösség felkér független mediátorokat, ők fogják levezetni a gyűlést, ahol az áldozat is, és az elkövető is jelen van. Mindkét fél elmondja, hogy mi történt, és azt ő hogyan értelmezi. Az áldozat elmondhatja, hogy szerinte miképpen lehetne igazságot szolgáltatni. Ennek részeként esetleg kérést intézhet az elkövető felé a kár helyreállítására vonatkozóan. A javaslat érkezik a mediátortól is, azonban fontos, hogy az áldozat egyetértsen a javaslattal. A sérelem jóvátételére javasolt eljárásba az elkövetőnek is bele kell egyeznie. A helyreállító igazságszolgáltatási folyamat a mediátorok felügyelete alatt folyik.

A helyreállító igazságszolgáltatás nem alkalmazható a nemi alapú erőszak minden esetében. A nemi alapú erőszak sok formája bűncselekménynek minősül, ezért azt haladéktalanul jelenteni kell a bűnüldöző hatóságok felé, akik aztán megteszik a szükséges jogi lépéseket (aminek adott esetben a helyreállító intézkedések is részét képezhetik).

SZEREPKÁRTYA: TANÁROK (BELEÉRTVE AZ ISKOLA VEZETŐSÉGÉT)

A történet

Egy iskolai közösség tagjai vagytok. Az elmúlt hetekben az iskolában több olyan eset is előfordult, ami nem alapú erőszaknak számít, például szexista kommentek jelentek meg az intézmény Facebook oldalán, a diákok egy transznemű társukon élcelődtek, és egy lányt megvert a fiúja. Mindannyian fontosnak tartjátok, hogy az iskolátokban ne legyen helye a nem alapú erőszaknak. Ezért a diákok egy részének kérésére az iskola vezetősége a nem alapú erőszak elleni iskolai szabályzat létrehozása mellett döntött. Először külön csoportokban fogtok dolgozni, ezek a következők:

- az iskolaközösség által kijelölt diákképviselők;
- tanárok, beleértve az iskola vezetőségét;
- szülők.

Ezenkívül lesz még egy független szakértői csoport is, ők a szabályzat kidolgozásában fognak segíteni. Az említett három csoport feladata az lesz, hogy előálljanak egy-egy rövid (kb. 3-5 pontból álló) nyilatkozattal, amelyben meghatározzák a legfontosabb pontokat, melyeket a nem alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell. A csoportok írjanak továbbá pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nem alapú erőszak történik. Mindehhez 30 perc áll majd rendelkezésetekre, és 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Ezután a szakértők össze-hívják az iskolai gyűlést, ahol csoportonként 3 perccel lesz bemutatni, mire jutottatok a kiscsoportos munka során, és megvitatjátok a javaslataitokat egymással.

A tanárok szerepe

Ti képviselitek a tanári kart és az iskola vezetőségét. Az iskolai közösség titeket választott ki arra, hogy megírjátok a nem alapú erőszak elleni szabályzatot.

A tanárok prioritásai:

- A legfontosabb számotokra a diákok biztonsága. Az iskolának erőszakmentesnek kell lennie. A diákoknak érezniük kell, hogy az erőszakkal szemben itt megfelelő védelmet kapnak, és tudniuk kell, hogy nem alapú erőszak esetén megfelelő lépések történnek.
- Az iskolának nagyobb erőfeszítést kell tennie a nem alapú erőszak megelőzése érdekében.
- A következő értékeket szeretnétek támogatni: erőszakmentesség, diszkriminációmentesség, tolerancia, egyenlőség.

Készítsetek elő egy rövid (kb. 3-5 pontot magába foglaló) nyilatkozatot, amelyben meghatározátok, mit szeretnétek elérni, és mik a legfontosabb pontok, amelyeket a nem alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell.

Ezután írjatok pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nem alapú erőszak történik. Ismeritek a helyreállító igazságszolgáltatás módszerét, azonban nem vagytok meggyőződve arról, hogy ez a nem alapú erőszak esetén megfelelő megoldást jelent. Vítassátok meg, milyen egyéb módokon tudnátok szembeszállni az iskolában előforduló nem alapú erőszakkal.

A csoportnak összesen 30 perce lesz erre a feladatra. Félidőben, vagyis 15 perc után lehetőségetek lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Tanácsaik segíthetnek pontosítani, letisztázni, mit fogtok majd előterjeszteni az iskolai gyűlésen.

A gyűlésen 3 perccel lesz bemutatni elképzeléseiteket, majd megvitatni azokat a többiekkel. A gyűlést a független szakértők fogják levezetni, ők segítenek majd a szabályzat véglegesítésében is.

A gyűlés napirendje

- A résztvevők üdvözlése, a gyűlés céljainak ismertetése
- A három csoport (szülők, diákok és tanárok) rövid prezentációja – csoportonként 3 perc
- Kérdések és válaszok: 10 perc
- Nyílt vita: 15 perc (opcionális)
- Megállapodás a szabályzat tervezetéről: milyen pontokat tartalmazzon a szabályzat? (ezeket fel kell írni majd a flipchart lapra)
- A gyűlés lezárása

Helyreállító igazságszolgáltatás:

A helyreállító igazságszolgáltatás minden olyan esetben alkalmazható, amikor valamely személy, kapcsolat vagy közösség sérelmét jelentő esemény történik.

A módszer három alapelven nyugszik:

- kár helyreállítása – az erőszak sérülést okoz, a helyreállító igazságszolgáltatás része a jóvátétel;
- találkozás – a legjobb módja annak, hogy kitaláljuk, miként hozzuk rendbe a kárt, ha az eset érintettjei együtt döntenek erről; valamint
- átalakulás – a helyreállítás vagy jóvátétel alapvető változást eredményezhet az emberekben, a kapcsolataikban és a közösségekben.

A helyreállító igazságszolgáltatás a kárt okozó vagy erőszakos esetek megközelítésének olyan módja, ahol elsősorban nem az elkövetett rossz cselekedetet veszik figyelembe, hanem az okozott kárt. Azon a feltételezésen alapul, hogy ennek legjobb módja az, ha az összes érintett személy találkozik, közösen megvitatják az esetet, és megoldási javaslatokkal állnak elő.

Az ilyen találkozón:

- Minden érintett jelen van (áldozat, elkövető és egyéb érintettek).
- A találkozót független kívülállónak kell vezetni.
- Az okozott kár vagy sérelem jóvátétele a megoldás fontos részét képezi.
- A jelen lévő minden félnek egyet kell értenie a megoldásban.

A gyakorlatban ez a folyamat így nézhet ki:

Az iskolai közösség felkér független mediátorokat, ők fogják levezetni a gyűlést, ahol az áldozat is, és az elkövető is jelen van. Mindkét fél elmondja, hogy mi történt, és azt ő hogyan értelmezi. Az áldozat elmondhatja, hogy szerinte miképpen lehetne igazságot szolgáltatni. Ennek részeként esetleg kérést intézhet az elkövető felé a kár helyreállítására vonatkozóan. A javaslat érkezik a mediátortól is, azonban fontos, hogy az áldozat egyetértsen a javaslattal. A sérelem jóvátételére javasolt eljárásba az elkövetőnek is bele kell egyeznie. A helyreállító igazságszolgáltatási folyamat a mediátorok felügyelete alatt folyik.

A helyreállító igazságszolgáltatás nem alkalmazható a nemi alapú erőszak minden esetében. A nemi alapú erőszak sok formája bűncselekménynek minősül, ezért azt haladéktalanul jelenteni kell a bűnüldöző hatóságok felé, akik aztán megteszik a szükséges jogi lépéseket (aminek adott esetben a helyreállító intézkedések is részét képezhetik).

SZEREPKÁRTYA: SZAKÉRTŐK

A történet

Az egyik iskolában több olyan eset is előfordult az elmúlt hetekben, ami nemi alapú erőszaknak minősül, például szexista kommentek jelentek meg az intézmény Facebook oldalán, a diákok egy transznemű társukon élcelődtek, és egy lányt megvert a fiúja. Az iskolai közösség tagjai fontosnak tartják, hogy az iskolájukban ne legyen helye a nemi alapú erőszaknak. Ezért a diákok egy részének kérésére az iskola vezetősége a nemi alapú erőszak elleni iskolai szabályzat létrehozása mellett döntött. Az érintettek 3 külön csoportban fognak dolgozni, ezek a következők:

- az iskolai közösség által kijelölt diákképviselők;
- tanárok, beleértve az iskola vezetőségét;
- szülők.

Ezenkívül lesz még egy független szakértői csoport is. A szakértők a szabályzat kidolgozásában fognak segíteni. A fenti három csoport feladata az lesz, hogy előálljanak egy-egy rövid (kb. 3-5 pontból álló) nyilatkozattal, amelyben meghatározzák a legfontosabb pontokat, melyeket a nemi alapú erőszak elleni szabályzatnak tartalmaznia kell. A csoportok írjanak továbbá pár mondatot (vagy felsorolásszerűen néhány sort) arról, mit kellene tenni, amikor nemi alapú erőszak történik. Mindehhez 30 perc áll majd rendelkezésükre, és 15 perc után lehetőségük lesz konzultálni a „független szakértőkkel”. Ezután a szakértők összehívják az iskolai gyűlést, ahol mindhárom csoportnak 3 perce lesz arra, hogy bemutassa, mire jutottak a kiscsoportos munka során, és megvitathatják a javaslataikat egymással.

A szakértők szerepe

Ti egy szakértői csoport tagjai vagytok. Azért hívtak meg titeket, hogy segítsetek az iskolának kidolgozni a nemi alapú erőszak elleni szabályzatot. A ti feladatotok, hogy támogassátok a diákokat, a tanárokat és a szülőket a szabályzat összeállításában, és segítsetek nekik abban, hogy a szabályzat a lehető legátfogóbb legyen.

A szabályzatnak feltétlenül ki kell terjednie az alábbiakra:

- Az összes diák, beleértve az LGBT+ emberek biztonságát garantáló intézkedések
- Az olyan értékek erősítése, mint: erőszakmentesség, diszkriminációmentesség, tolerancia, egyenlőség
- A nemi alapú erőszakkal (megelőzés) kapcsolatos oktatás
- A nemi alapú erőszak esetén teendő intézkedések – ti a helyreállító igazságszolgáltatás módszerét támogatjátok (erről a módszerről bővebben a segédletben olvashattok)

15 perc áll rendelkezésetekre, hogy megvitassátok, miképpen fogjátok támogatni a csoportokat. Ezután a csoporttagok hozzátok fordulhatnak, és segítséget kérhetnek tőletek.

A felkészülési szakasz után ti fogjátok levezetni a tanárok, diákok és a szülők részvételével zajló gyűlést. A gyűlés célja, hogy megállapodás szülessen a szabályzat végleges tartalmi elemeiről, amelyek kiterjednek a nemi alapú erőszak esetén teendő intézkedésekre is. A gyűlésen a szabályzat szövegét nem kell véglegesíteni.

A gyűlés napirendje

- A résztvevők üdvözlése, a gyűlés céljainak ismertetése
- A három csoport (szülők, diákok és tanárok) rövid prezentációja – csoportonként 3 perc
- Kérdések és válaszok: 10 perc
- Nyílt vita: 15 perc (opcionális)
- Megállapodás a szabályzat tervezetéről: milyen pontokat tartalmazzon a szabályzat? (ezeket fel kell írni majd a flipchart lapra)
- A gyűlés lezárása

Helyreállító igazságszolgáltatás:

A helyreállító igazságszolgáltatás minden olyan esetben alkalmazható, amikor valamely személy, kapcsolat vagy közösség sérelmét jelentő esemény történik.

A módszer három alapelven nyugszik:

- kár helyreállítása – az erőszak sérülést okoz, a helyreállító igazságszolgáltatás része a jóvátétel;
- találkozás – a legjobb módja annak, hogy kitaláljuk, miként hozzuk rendbe a kárt, ha az eset érintettjei együtt döntenek erről; valamint
- átalakulás – a helyreállítás vagy jóvátétel alapvető változást eredményezhet az emberekben, a kapcsolataikban és a közösségekben.

A helyreállító igazságszolgáltatás a kárt okozó vagy erőszakos esetek megközelítésének olyan módja, ahol elsősorban nem az elkövetett rossz cselekedetet veszik figyelembe, hanem az okozott kárt. Azon a feltételezésen alapul, hogy ennek legjobb módja az, ha az összes érintett személy találkozik, közösen megvitatják az esetet, és megoldási javaslatokkal állnak elő.

Az ilyen találkozón:

- Minden érintett jelen van (áldozat, elkövető és egyéb érintettek).
- A találkozózt független kívülállónak kell vezetni.
- Az okozott kár vagy sérelem jóvátétele a megoldás fontos részét képezi.
- A jelen lévő minden félnek egyet kell értenie a megoldásban.

A gyakorlatban ez a folyamat így nézhet ki:

Az iskolai közösség felkér független mediátorokat, ők fogják levezetni a gyűlést, ahol az áldozat is, és az elkövető is jelen van. Mindkét fél elmondja, hogy mi történt, és azt ő hogyan értelmezi. Az áldozat elmondhatja, hogy szerinte miképpen lehetne igazságot szolgáltatni. Ennek részeként esetleg kérést intézhet az elkövető felé a kár helyreállítására vonatkozóan. A javaslat érkezik a mediátortól is, azonban fontos, hogy az áldozat egyetértsen a javaslattal. A sérelem jóvátételére javasolt eljárásba az elkövetőnek is bele kell egyeznie. A helyreállító igazságszolgáltatási folyamat a mediátorok felügyelete alatt folyik.

A helyreállító igazságszolgáltatás nem alkalmazható a nemi alapú erőszak minden esetében. A nemi alapú erőszak sok formája bűncselekménynek minősül, ezért azt haladéktalanul jelenteni kell a bűnüldöző hatóságok felé, akik aztán megteszik a szükséges jogi lépéseket (aminek adott esetben a helyreállító intézkedések is részét képezhetik).

A helyreállító igazságszolgáltatásról szóló ismertető forrása:
<https://restorativejustice.org/what-is-restorative-justice/>

„A nép java legyen a legfőbb törvény”
Marcus Tullius Cicero

Helyek és helyzetek

Szint: 2

10–30 fő

40–60 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 10–30 fő

Szükséges idő: 40–60 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat során a résztvevők átgondolják, mennyire vannak biztonságban az LMBT+ fiatalok különböző hétköznapi szituációkban. A résztvevők a térben elfoglalt helyzetükkel fejezik ki, mennyire tartják biztonságosnak egy LMBT+ ember számára az identitása felvállalását bizonyos szituációkban.

Célok:

- A résztvevők figyelmének ráirányítása arra a tényre, hogy a nyíltan LMBT+ fiatalok veszélyben érezhetik magukat különböző (nyilvános) helyeken
- Beszélgetés arról, mit jelent a biztonság, amikor a társadalom nem fogadja el valakinek a nemi identitását vagy szexuális irányultságát
- Az LMBT+ emberek emberi jogait fenyegető veszélyek megvitatása

Szükséges eszközök:

- Egy hosszú, csupasz fal, melynek mentén a résztvevőknek van elég helye ide-oda menni
- Három papírlap, rajtuk egy-egy felirat: „BIZTONSÁGOS”, „NEM BIZTONSÁGOS”, „NEM TUDOM”

Előkészítés:

Készítsünk elő három nagy papírlapot, az egyikre írjuk rá: „BIZTONSÁGOS”, a másikkra „NEM BIZTONSÁGOS”, a harmadikra pedig azt, hogy „NEM TUDOM”. Az első kettőt ragasszuk fel egy hosszú üres fal két végébe úgy, hogy minél több hely legyen köztük.

A „NEM TUDOM” feliratú papírt tegyük fel a falra egy átellenes sarokban, vagy a „BIZTONSÁGOS” – „NEM BIZTONSÁGOS” fallal szemközti oldalon.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el, hogy a terem egyik fala most véleményjelző eszközként fog funkcionálni, egyik vége a „BIZTONSÁGOS”, másik vége pedig a „NEM BIZTONSÁGOS” helyeket jelzi. Mutassuk meg a falra kitett feliratokat, és hívjuk fel a figyelmet arra, hogy aki nem tud dönteni, az a „NEM TUDOM” felirathoz álljon majd.
- 2) Kérjük meg a résztvevőket, hogy próbáljanak belegondolni, mennyire biztonságosan vállalhatja magát egy LMBT+ ember a következőkben felsorolt helyeken, helyzetekben, és eszerint helyezkedjenek el majd a fal mentén.

Olvassuk fel hangosan az alábbi listát. Mindegyik pont után hagyjunk időt arra, hogy a résztvevők csendben megtalálják a helyüket.

- Egy meleg vagy leszbikus szórakozóhelyen
- Az iskolában egy órai beszélgetés során
- Egy zenei fesztiválon
- Az iskolában egy olyan beszélgetés során, ahol rasszista, homofób és idegengyűlölő megjegyzések is elhangzanak
- Egy meleg vagy leszbikus könyvesboltban
- A munkahelyen
- Egy kulturálisan sokszínű városrészben lévő ifjúsági klubban
- A gyógyszertárban, amikor óvszert akar vásárolni
- Focimeccsen vagy más sporteseményen
- Egy olyan ifjúsági konferencián vagy képzésen, ahol egyes résztvevők homofób megjegyzéseket tettek

- 3) Minden pont után kérjünk meg pár résztvevőt, hogy mondja el, szerinte miért biztonságos vagy nem biztonságos az adott közeg egy nyíltan LMBT+ ember számára. Bátorítsuk őket, hogy szálljanak vitába más véleményen levő társaikkal, de figyeljünk arra, hogy releváns, tényeken alapuló érveket hozzanak fel, vagy saját személyes tapasztalataikat osszák meg. A saját véleményüket fejtse ki, és ne a többiekét támadják, ugyanakkor nyugodtan hivatkozhatnak arra, amit mások már említettek.

Figyeljünk oda, hogy a „NEM TUDOM” oldalra állók is megoszthassák a gondolataikat, illetve kérdezzünk rá, hogy a hallottak alapján már kialakult-e valamilyen véleményük, és nem akarnak-e állást foglalni a „BIZTONSÁGOS”–„NEM BIZTONSÁGOS” skálán.

Ismételjük meg ezt a listán szereplő összes helyszínnel (vagy azok egy részével). Előre döntsük el, milyen hosszsan akarjuk kitárgyalni az egyes pontokat (helyszínenként 5-10 perc javasolt). Ebből ki tudjuk számolni, mennyi időre lesz szükség a teljes gyakorlathoz.

- 4) Térjünk rá a feldolgozásra.

Feldolgozás és értékelés

Először kérdezzük meg a résztvevőket, hogyan érik magukat most, a gyakorlat után.

- Meglepett-e titeket bármi azzal kapcsolatban, hogy hova álltak a többiek, és milyen érveket hoztak fel?
- Voltak-e különböző elképzelések arról, mennyire biztonságosak az egyes helyek a nyíltan LGBT+ emberek számára? Ha igen, miért?
- A gyakorlat alapján mi jellemzi azokat a helyeket, amelyek „nem biztonságosak” az LGBT+ emberek számára?
- Mi jellemzi azokat a helyeket, amelyek „biztonságosak” az LGBT+ emberek számára?
- Tudtok olyan helyeket mondani a saját környezeteken, amelyek „biztonságosak” vagy „nem biztonságosak”?
- A saját környezetetekben milyen veszélyek fenyegetik azokat az LGBT+ fiatalokat, akik nyíltan vállalják magukat?
- Az LGBT+ identitás mellett vannak-e az identitásnak más olyan részei, amelyek miatt valaki kevésbé érezheti biztonságban magát abban a közegben, ahol ti éltetek?
- Szerintetek ezeken a helyeken és helyzetekben mit tehetnek az emberek azért, hogy a nyíltan LGBT+ emberek biztonságban érezhessék magukat? Mondjatok példákat a gyakorlat során említett helyszínekre vonatkozóan.
- Milyen óvintézkedéseket tehetnek az LGBT+ fiatalok a saját biztonságuk érdekében?
- Mi lehet az oka, hogy egyesek (akik a „NEM TUDOM” oldalra álltak) nehezen tudják elképzelni, mennyire biztonságosak bizonyos közegek?
- Abban a közegben/országban, ahol éltetek, milyen módon sérülhetnek az LGBT+ emberek emberi jogai? Ki lehetne küszöbölni ezeket a veszélyeket? Hogyan?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Gondoljuk át alaposan – figyelembe véve a csoport összetételét és a kitűzött céljainkat –, hogy mikor érdemes elvégezni ezt a gyakorlatot. Nem feltétlenül jó ötlet egy képzés elején sort keríteni rá, ha a résztvevők még nem ismerik egymást eléggé ahhoz, hogy vitába szálljanak a többiek véleményével, vagy megosszák saját személyes tapasztalataikat. Fontos, hogy a résztvevők valamennyire tisztában legyenek a kapcsolódó fogalmakkal és azzal, mit jelent az előbújás. Ezekről bővebb információ található a 4. fejezet LGBT+ témákkal foglalkozó részében.

A csoport összetételétől és a résztvevők előzetes tapasztalataitól függően elképzelhető, hogy a gyakorlat során egyesek olyan élményekről is beszámolnak, amikor erőszak érte őket vagy veszélyben érezték magukat. Fontos, hogy a csoportsegítő felkészüljön az ilyen helyzetekre, és képes legyen kezelni a résztvevők feltörő érzelmeit, indulatait. A gyakorlat elején azonban mindenképpen tegyüek egyértelművé, hogy a résztvevőknek nem kell elmondaniuk semmi olyasmit, amit nem szívesen osztanak meg másokkal.

Érdemes lehet bevonni még egy csoportsegítőt, aki segíthet a gyakorlat levezetésében, például jegyzetel, vagy foglalkozik azokkal a résztvevőkkel, akik szükségesnek érik, hogy rövid időre kiszálljanak a gyakorlatból.

Amennyiben helyi csoporttal dolgozunk, érdemes a gyakorlat előtt tájékozódni arról, előfordult-e olyan eset, amikor LGBT+ embereket támadás ért. Az ilyen háttérinformációk hasznosnak bizonyulhatnak a résztvevők közötti beszélgetés levezetésekor.

Ha a résztvevőknek nem sok információjuk vagy tapasztalatuk van az LGBT+ emberek helyzetével kapcsolatban, könnyen előállhat az a szituáció, hogy a „NEM TUDOM” felirathoz állnak a legtöbben. Ennek elkerülése végett megtehetjük, hogy ezt a opciót kihagyjuk, így a résztvevők kénytelenek lesznek dönteni, és elhelyezkedni a „BIZTONSÁGOS”–„NEM BIZTONSÁGOS” skála mentén.

A gyakorlatleírásnál található listát módosíthatjuk vagy kiegészíthetjük más helyszínekkel, hogy az jobban tükrözze adott csoport valós körülményeit.

A feldolgozást segítheti, ha a csoportsegítő vagy segítőtársa a gyakorlat közben jegyzetel, és rögzíti az egyes helyszínekre/helyzetekre vonatkozó eredményeket, majd ezeket kirakja jól látható módon, hogy a résztvevők később felidézhesék, melyik helyszínt hányan tartották biztonságosnak, illetve nem biztonságosnak. Érdemes lehet lejegyezni pár olyan érvet is, amelyet a résztvevők a gyakorlat során felvetettek, hogy a feldolgozásnál visszautalhassunk rájuk.

A nyilvános helyek biztonságos vagy nem biztonságos volta a nők számára is fontos, továbbá azok szempontjából is, akik többszörösen sérülékeny helyzetben vannak. A gyakorlatot úgy is elvégezhetjük, hogy különböző szerepeket osztunk ki a résztvevők között, és a szerepüknek megfelelően kell eldönteniük, mennyire érzik biztonságban magukat egy adott helyszínen. Ilyen szerep lehet többek között: fiatal nő, etnikai kisebbséghez tartozó LGBT+ fiatal stb.

Javaslatok a folytatáshoz

Elvégezhetjük a *Kompaszban* található „Hová állsz?” című gyakorlatot, olyan állításokat használva, amelyek kapcsolódnak a nemek és a nemi alapú erőszak témájához.

Folytathatjuk olyan gyakorlattal is, amely a nemi alapú erőszakkal összefüggő konkrét eseteket dolgoz fel, ilyen például „Kati története” vagy „A nemi alapú erőszak következményei”.

Javaslatok a cselekvésre

A résztvevőkkel megvizsgálhatjuk, mennyire biztonságos és befogadó az ő szervezetük vagy csoportjuk. A csoporttagok „inkluzivitási kutatást” végezhetnek saját csoportjukra vagy más olyan szervezetre vonatkozóan, amelynek egyébként a tagjai. Ennek keretében megvizsgálhatják a szervezeti szabályzatot és a tényleges működést, hogy kiderítsék, hogy az mennyire biztonságos, befogadó és nyitott az LGBT+ fiatalok számára. Tartsuk szem előtt, hogy az ilyen elemzéshez feltétlenül szükség van arra, hogy a csoport vagy a szervezet tagjai és mi magunk is nagymértékben nyitottak legyünk a kritikai észrevételekre.

Javasolhatjuk, hogy a fiatalok végezzenek kutatást a saját lakóhelyükön, és derítsék ki, hol történtek LGBT+ emberek ellen irányuló erőszakos esetek. Megpróbálhatják felhívni a helyiek figyelmét ezekre a problémákra, szervezhetnek például néma felvonulást, megemlékezve az erőszakos cselekmények áldozatairól, vagy készíthetnek online térképet, amely mutatja a probléma kiterjedtségét és azt, milyen támogató szolgáltatások állnak rendelkezésre a környéken.

Meghívhatjuk a bűnüldöző hatóságok képviselőit, és megkérdezhetjük tőlük, milyen intézkedéseket tesznek (ha tesznek) az LGBT+ emberek elleni erőszak megelőzése és az ilyen esetek kivizsgálása érdekében.

„Ha azt hiszed, túl kicsi vagy ahhoz, hogy hatással lehess a külvilágra, próbáld elaludni, miközben szúnyog zümmög a füledbe.”

Anita Roddick

Herceg hófehér paripán

Szint: 3

10–20 fő

60 perc

Nehézségi szint: 3

Csoportlétszám: 10–20 fő

Szükséges idő: 60 perc

A gyakorlatról: Ez a rövid szerepjáték azt mutatja be, milyen nehéz felismerni a bántalmazást, és hogy milyen korai előjelek alapján lehet beazonosítani a potenciális elkövetőket. Jó kiindulópont az arról szóló beszélgetéshez, hogy a társadalom hogyan romantizálja az olyan kapcsolatokat, amelyekben egyébként jelen lehet az erőszak és az elnyomás.

Célok:

- A biztonságos és egyenrangú párkapcsolat határainak megvitatása
- A bántalmazó párkapcsolat korai előjeleinek felismerésére való képesség fejlesztése
- Annak megbeszélése, hogy miként járulhat hozzá az oktatás, a nevelés és az ifjúsági munka a párkapcsolaton belüli erőszak megelőzéséhez

Szükséges eszközök:

- A „Herceg hófehér paripán” történet három példányban, egy Zsuzsi, egy a mesélő és egy a Herceg részére.

Előkészítés

- A gyakorlat előtt tájékozódjunk és tudjunk meg többet a kapcsolati erőszakról. A kézikönyv 1. fejezete, és különösen annak a párkapcsolati és családon belüli erőszakról szóló részei segíthetnek abban, hogy eligazodjunk a nemi alapú erőszak változatos formái között, és megtudjuk, milyen emberi jogi vonatkozások merülhetnek fel annak kapcsán.
- Válasszunk ki két résztvevőt (vagy ha többedmagunkkal dolgozunk, akkor esetleg két másik csoportsegítőt), hogy segítsenek a gyakorlat levezetésében. Előzetesen röviden tájékoztassuk őket arról, mi fog történni a gyakorlat során. Adjunk nekik egy-egy példányt a „Herceg hófehér paripán” történetéből. Az a résztvevő, aki Zsuzsit alakítja, és akinek majd „udvarolni” fognak, lehetőleg lány/nő legyen. Ha úgy érezzük, hogy egyik résztvevő sem alkalmas a szerepre, kérjük fel erre egyik (nőnemű) kollégánkat. A másik kiválasztott résztvevő vagy csoportsegítő lesz a mesélő, és mi magunk játszunk majd a Herceg szerepét.
- Készítsük elő a terepet: a résztvevők a szereplők előtt üljenek le úgy, hogy mindent tisztán lássanak.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy egy rövid történetet fognak hallani a hercegről, aki fehér lovon járja a világot, és hogy a történetet követően meg fogjuk beszélni a felmerülő kérdéseket és érzéseket.
- 2) A szereplők a terem közepére, a nézők elé állnak. Mi fogjuk játszani a Herceg szerepét. Térdeljünk Zsuzsi elé, vagy üljünk le mellé, és fogjuk meg a kezét. Inkább fejből játszunk az udvarlási jelenet, és ne papírról olvassuk fel, ezért lehetőleg előre tanuljuk meg a szöveget. A mesélő oldalt áll, és hangosan olvassa a saját részét.
- 3) Az „udvarlási jelenet”, vagyis a történet végét követően tekintsünk körül, nézzük meg, milyen érzelmek tükröződnek a résztvevők arcán. Ha döbrentnek vagy feldúltak tűnnek, adjunk pár percet arra, hogy elgondolkodjanak és figyeljék meg az érzéseiket.

Feldolgozás és értékelés

A feldolgozást kezdjük azzal, hogy megkérdezzük a Zsuzsit játszó szereplőt, hogyan érzi magát, és milyen érzéseket keltett benne a szerepjáték. Ezek után tegyük fel az alábbi kérdéseket a csoportnak:

- Hogyan éreztétek magatokat a szerepjáték alatt? Miért?
- Mit gondoltok erről a kapcsolatról?
- Szerintetek mikor kellett volna ráébrednie Zsuzsinak, hogy ez egy veszélyes kapcsolat?
- Milyen jelek utaltak arra, hogy ez a kapcsolat kezd bántalmazó jellegűvé válni?
- Mit mond ez a történet a romantikus kapcsolatokról?
- Hol ér véget a valóban egyenrangú kapcsolat, és hol kezdődik a bántalmazó kapcsolat?

- Honnan erednek a kapcsolatok működésére vonatkozó elképzeléseink? Mennyire felelnek meg a valóságnak ezek az elképzelések vagy történetek?
- Mely emberi jogaink sérülnek párkapcsolati erőszak esetén?
- Hogyan hatnak a párkapcsolatokra vonatkozó romantikus elképzelések a fiatalokra?
- Mit tehetek ti annak érdekében, hogy felhívjátok a fiatalok figyelmét a nemek közötti egyenlőség kérdésére?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ez a gyakorlat nagyon felkavaró lehet egyes résztvevőknek: így csak akkor lássunk neki, ha sikerült biztonságos közeget teremteni a csoport tagjai számára. Semmiképpen ne végezzük el olyan csoporttal, amelynek tagjai alig ismerik egymást. Hogyha ezt a foglalkozást egy többnapos képzés keretében tervezzük, akkor csak pár nap után kerítsünk rá sort. Fontos, hogy a résztvevők megbízzanak egymásban és a csoportsegítőben is.

Ne feledjük, nem feltétlenül tudhatjuk, ki milyen „csomaggal” érkezett. Lehet, hogy valamelyik résztvevő már átélt ilyesmit, vagy éppen most van ilyen bántalmazó kapcsolata. Gondoskodjunk róla, hogy senki ne érezzen kényszert, hogy olyasvalamit is megoszson a többiekkel, amiről nem szívesen beszélne. A feldolgozás során igyekezzünk a kérdéseket személytelen módon megfogalmazni, hogy amennyiben lenne olyan a résztvevők között, aki maga is átélt már hasonlót, ő semmiképp ne érezze úgy, hogy a saját élményeit kell megosztania a válaszában.

Tartsuk szem előtt, hogy az efféle emlékek felidézése igen fájdalmas lehet, és csoportsegítőként a mi feladatunk a gyakorlat során esetleg felszínre törő érzelmek és azok következményeinek a kezelése. Készüljünk fel arra, hogy amennyiben valamelyik résztvevő zaklatottá válik vagy sírva fakad, akkor a mi feladatunk a helyzet feloldása mind az érintett résztvevővel személyesen, mind a csoporttal.

Javaslatok a folytatáshoz

A kapcsolati erőszak és bántalmazás témájának további feldolgozásához folytathatjuk a „Kati története” című gyakorlattal. Az 1. fejezetben szereplő információk felhasználásával a kapcsolati erőszakra vonatkozóan további ismereteket oszthatunk meg a csoporttal. A kézikönyv 3. fejezete alapján pedig végiggondolhatjuk a résztvevőkkel közösen, milyen módon lehet fellépni a nemi alapú erőszakkal, illetve a kapcsolati erőszakkal szemben.

Javaslatok a cselekvésre

A résztvevők megkereshetik a kapcsolati erőszakot átélt nők számára biztosított helyi segélyvonal(ak) vagy menhely(ek) munkatársait, hogy megtudják, milyen mértékben van jelen ez a probléma a saját környezetükben, vagy szervezhetnek találkozót az ilyen problémákkal foglalkozó szervezetek szakembereivel. De online kutatásba is kezdhetnek, vagy érdeklődhetnek a rendőrségtől, hogy milyen intézkedéseket tesznek ők a párkapcsolati és a családon belüli erőszak ellen. A csoport készíthet a fiataloknak szóló tájékoztató anyagot a kapcsolati erőszakról és a környéken elérhető áldozatsegítő szolgáltatásokról. Ha pedig helyben nincsenek ilyen szolgáltatások, kampányt szervezhetnek annak érdekében, hogy létrejöhessenek ilyenek.

Herceg hófehér paripán

Herceg: Ó, Zsuzsi! De szép vagy! Nagyon tetszik a stílusod! Igazi egyéniség vagy, ezt nagyon szeretem benned...!

Mesélő: Zsuzsi nagyon boldog és úgy érzi, vonzódik a herceghez.

Herceg: Még soha nem éreztem magam ennyire közel senkihez. Te vagy az egyetlen, akiben megbízom, és akivel meg tudom osztani a problémáimat, csak te értesz meg engem. Nagyon jó együtt lenni veled, annyira szeretlek!

Mesélő: Zsuzsi úgy érzi, nagyon fontos a férfi számára. Biztonságban érzi magát.

Herceg: Úgy érzem, megtaláltam a másik felem. Minket egymásnak teremtettek. Másra már nincs is szükségünk, ugye?

Mesélő: És valóban, Zsuzsi is úgy érzi, hogy a Herceg jelenti számára a világot. Fájdalmas minden perc, amit külön töltenek.

Herceg: Olyan gyönyörű vagy, olyan csinos. De nem gondolod, hogy ez a szoknya kicsit merész? Aggódok érted, talán mást kellene felvenned. Én jobban érezném magam tőle. Mi összetartozunk, ugye? Te az enyém vagy.

Mesélő: Mivel Zsuzsi szereti őt, és nem akar ilyen jelentéktelen dolgokon vitatkozni, átöltözik, hogy megfeleljen a Herceg kívánságának.

Herceg: Túl sok időt töltesz a barátnőiddel. Olyan jól érezzük magunkat kettesben, hát nem vagyok elég neked? Nem kéne ennyire megbíznod bennük. Szerintem rossz hatással vannak rád. Nem tetszik, ahogy róluk beszélsz, és amiket együtt csináltok, és az sem, ahogy velem beszélsz azután, hogy velük voltál.

Mesélő: Mivel Zsuzsi szeretne a kedvében járni, egyre ritkábban találkozik a barátaival. Végül megszakad velük minden kapcsolata.

Herceg: Nagyon kedvelem a szüleidet, de miért kell minden vasárnap találkozunk velük? Szeretnék több időt csak veled, kettesben tölteni. Egyébként meg úgy tűnik, nem igazán kedvelnek engem. Mindig csak kritizálnak. Még vasárnap sem lazíthatok! Alig várják, hogy szakítsunk. Bárcsak ne akarnál ennyi időt velük lenni.

Mesélő: Zsuzsi aggódik a párkapcsolata miatt, nem szeretné veszélyeztetni, így a családjával is egyre kevesebb időt tölt. Így végre béke van, ... vagy mégsem?

„Nyelvem határai világom határait jelentik.”

Ludwig Wittgenstein

Hétköznapi szexizmus

Szint: 2

6–20 fő

45 perc
(1. rész)
120 perc
(2. rész)

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 6–20 fő

Szükséges idő: 45 perc (1. rész), 120 perc (2. rész)

A gyakorlatról: A gyakorlat során a résztvevőknek el kell dönteniük, hogyan reagálnának az online szexista gyűlöletbeszéd különböző eseteire. Ezután a nemi alapú erőszak elleni online akciót terveznek, amelyet később esetleg meg is valósítanak.

Célok:

- A szexista gyűlöletbeszéd felismerésére való képesség fejlesztése és az ilyen megnyilvánulások hatásainak feltárása
- Online akció kidolgozása a szexista gyűlöletbeszéd ellen
- Az online szexista gyűlöletbeszédre adható különböző válaszlehetőségek végiggondolása

Szükséges eszközök:

- Flipchart papír vagy A4-es lapok, vastag filc, ragasztószalag
- Akciókártyák több példányban (csoportonként legalább egy)

Előkészítés:

Készítsünk 4 feliratot, és ragasszuk fel őket a terem különböző sarkaiba. A négy felirat szövege a következő legyen:

- Nem teszek semmit
- Válaszok
- Jelentem
- Mást csinállok

Gondoskodjunk róla, hogy legyen elegendő hely ahhoz, hogy a résztvevők tudjanak ide-oda mozogni a teremben.

A gyakorlat menete

Ez a gyakorlat két részből áll.

1. rész (45 perc)

- 1) Kérdezzük meg a résztvevőket, hogy tudják-e, mi az a gyűlöletbeszéd, és találkoztak-e gyűlöletbeszéddel az interneten. Mondjuk el a résztvevőknek a szexizmus definícióját:

A szexizmus azt jelenti, hogy az embereket az alapján észleljük és ítéljük meg, hogy melyik biológiai és/vagy társadalmi nemhez tartozónak véljük őket. A szó jelentése az ilyen alapon történő diszkriminációt is magában foglalja. A szexizmus a férfiakat és nőket egyaránt érinti, azonban általában a nők gyakrabban válnak szexizmus célpontjává. A szélsőséges szexizmus magában foglalja a szexuális zaklatást, a nemi erőszakot, a nőinermiszerv-csonkítást és a szexuális erőszak egyéb formáit. A hétköznapi szexizmus azonban különböző, néha nehezen felismerhető formákat ölt – például „szőke nő” viccek mesélése, a női testre tett megjegyzések (nők tárgyiasítása), a nők öltözködésének megkritizálása (“Milyen ruhában jár? Azt akarja, hogy megerőszakolják?!”), a nőkre könnyebb feladatok kiosztása az online játékokban („úgysem jut túl a következő szinten, hiszen nő”), vagy a nők tárgyiasítása a reklámokban stb.

- 2) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy ezen a foglalkozáson a szexista gyűlöletbeszéd különféle eseteit fogják megvizsgálni. Mutassuk meg a terem sarkaiba kitett táblákat, és mondjuk el, hogy fel fogunk olvasni különböző eseteket, és az ő feladatuk az lesz, hogy eldöntsék, hogy az alábbi lehetőségek közül melyik az, amit az adott helyzetben valószínűleg tennének:

- Nem tesztek semmit
- Válaszolok
- Jelentem
- Mást csinállok

- 3) Kérjük meg a résztvevőket, hogy az egyes esetek felolvasása után majd álljanak abba a sarokba, amelyik legjobban kifejezi azt, ahogy valószínűleg reagálnának. Kérjük meg őket, hogy legyenek őszinték, és aszerint válasszanak sarkot, hogy a valóságban mit tennének!
- 4) Olvassuk fel az első esetet, és hagyjunk időt a résztvevőknek, hogy eldöntsék, hová álljanak. Miután állást foglaltak, kérjünk meg néhány résztvevőt minden csoportból, hogy mondják el, miért azt a sarkot választották. Ezután olvassuk fel a következő esetet, és folytassuk így mindaddig, amíg úgy véljük, hogy már elegendő esetet megtárgyalt a csoport.
- 5) Kérdezzük meg a résztvevőket, hogyan hat a szexista gyűlöletbeszéd a célba vett emberekre, a kívülállókra (a szem- vagy fültanúkra) és általában a társadalomra. Megkérdezhetjük azt is, hogyan hat a szexista gyűlöletbeszéd a nőkre/férfiakra/LMBT+ emberekre.
- 6) Ezután folytathatjuk a feldolgozás és értékelés első felével (lásd alább), vagy egyből áttérhetünk a 2. részre.

2. rész (120 perc)

- 1) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy a gyakorlatnak ebben a részében kisebb csoportokban fognak dolgozni, és egy online akciót fognak megtervezni, amelynek célja a szexista gyűlöletbeszédre és az ellene való fellépés lehetőségeire való figyelemfelhívás.
- 2) Osszuk a résztvevőket 3 csoportra, és adjuk oda nekik a gyakorlat végén található akciókártyákat. A csoportoknak különböző feladataik lesznek:
 - az egyik csoport minikampányt fog kidolgozni az online szexista gyűlöletbeszéd ellen;
 - a második csoport a szexista gyűlöletbeszéd elleni – online közvéteendő – videoklip forgatókönyvén dolgozik majd;
 - a harmadik csoport pedig alternatív és ellen-narratívákat dolgoz ki a szexista gyűlöletbeszédrel szemben.
- 3) A csoportok a terem különböző részeiben dolgozzanak. Hagyjunk kb. 60 percet a gyakorlat ezen részére.
- 4) Miután a résztvevők befejezték a munkát, hívjuk össze őket, és kérjük meg a csoportokat, hogy mutassák be, mire jutottak.
- 5) Segítsünk a résztvevőknek a kapott feladat kidolgozásában. Gondolják át az alábbiakat:
 - Ki lesz a felelős a tervek tényleges megvalósításáért?
 - Mikor és hogyan történik majd ez?
- 6) Térjünk át a feldolgozás és értékelés szakaszára.

Feldolgozás és értékelés

A feldolgozást is lehet két részre bontva végezni. Ha így döntünk, a gyakorlat 1. része után tegyük fel az alábbi kérdéseket:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Mely esetekre volt a legnehezebb válaszolni, és miért?
- Találkoztatok valaha szexista gyűlöletbeszédrel az interneten – akár a gyűlöletbeszéd célpontjaként, akár szemlélőként? Milyen érzés volt?
- Mit gondoltok, joga van-e az embereknek ahhoz, hogy azt mondjanak az interneten, amit csak akarnak? Ha nem, hol vannak – vagy hol kellene, hogy legyenek – a határok?
- Mely emberi jogokat sértheti a gyűlöletbeszéd?
- Mit tehetünk az online szexista gyűlöletbeszéd ellen? Hogyan lehet megelőzni vagy fellépni ellene?

A 2. rész után pedig feltehetjük a következő kérdéseket:

- Elégedettek vagytok a munkátok eredményével? Mi volt a feladatotok legnehezebb része?
- Fontosnak tartjátok az online szexista gyűlöletbeszédrel szembeni fellépést? Miért?
- Mennyire lesz könnyű gyakorlatba ültetni a kiscsoportban kidolgozott terveket?
- Van szükségetek támogatásra a megvalósításhoz?
- Mit reméltek, mi lesz az akciótok eredménye?

Tanácsok a csoportsegítőnek

A gyakorlat megvalósítható egyetlen foglalkozás keretében is, de a 2. részt későbbre is halaszthatjuk. Sőt, a két rész önmagában, a másik nélkül is megáll: megcsinálhatjuk vagy csak a négyesek, vagy csak a projekttervezők részt. Ez attól függ, mik a résztvevők tanulási igényei, és hogy mit szeretnének elérni a gyakorlattal.

A gyakorlat eredeti, kétrészes verziója szerint a résztvevők először feltárják a szexista gyűlöletbeszédre való reagálás különféle módjait, majd ezután cselekvési tervet készítenek. Ha ilyen sorrendben haladunk, azzal elősegíthetjük annak felismerését, hogy bárki tehet a változásért és az online gyűlöletbeszéd visszaszorításáért, és ez közös felelősség.

A második rész nehéz lehet a résztvevők számára. Hagyjunk teret a kreatív ötleteknek, és ne szorítsuk korlátok közé őket. Legyünk kéznél, ha a résztvevőknek segítségre lenne szüksége. Adott esetben hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy nem érdemes túl nagyratörő terveket készíteni, inkább koncentráljanak arra, hogy az adott keretek között mi az, ami valójában megvalósítható. Ha három különböző feladat túl soknak tűnik, válasszunk egyet közülük, és azon dolgozzon az összes résztvevő.

Az alternatív és ellen-narratívákra dolgozó csoportnak további segítségre lehet szüksége: javasoljuk, hogy válasszanak kb. 3 konkrét példát a szexista gyűlöletbeszédre, és ötleteljenek, hogyan reagálhatnának ezekre. A *WE CAN! Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives [MENNI FOG! Fellépés a gyűlöletbeszédrel szemben ellen- és alternatív narratívák segítségével]* című, online is hozzáférhető kézikönyvben¹ további ötleteket olvashatunk azzal kapcsolatban, hogyan használhatjuk az ellen-narratívákat. Az Európa Tanács gyűlöletbeszéd elleni kampányának weboldalán szintén találhatunk inspiráló példákat, valamint az online gyűlöletbeszéd elleni fellépés lehetőségeiről szóló képzési segédanyagokat: <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign> magyar kampányoldal: <http://nohatespeechmozgalom.hu>.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha a résztvevőknek lenne kedvük tovább foglalkozni azzal a kérdéssel, miként van jelen a nemi alapú erőszak a médiában, akkor végezzük el az „Erőszak az online médiában” című gyakorlatot, melynek keretében a résztvevők kutatási módszerek segítségével vizsgálják, hogyan jelenik meg az erőszak az online médiában.

Ha szeretnének tovább foglalkozni a gyűlöletbeszédrel szembeni alternatív és ellen-narratívákkal, a *WE CAN!* kézikönyv alapján szervezhetünk foglalkozást az ilyen narratívák kidolgozásának mikéntjéről.

Javaslatok a cselekvésre

Segítsük a résztvevőket az akciótervek véglegesítésében és végrehajtásában. Gondoljuk át, hogyan lehetne felmérni az akciók eredményességét.

1 WE CAN! Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives, Európa Tanács, 2017

<https://rm.coe.int/wecan-eng-final-23052017-web/168071ba08>

Forrás: A gyakorlat az Európa Tanács *Böngésző* kézikönyvében található „Nézzünk szembe az online zaklatással” című gyakorlat adaptálásával készült. A könyv 2015-ben jelent meg a Reményt a Gyermekeknek Közhasznú Egyesület kiadásában, teljes címe: *Böngésző – Emberi jogi neveléssel az online gyűlöletbeszéd ellen*, elérhető itt:

<https://rm.coe.int/16806f9ac6>

Esetleírások

Az iskoládba járó egyik srác kommentelt a Facebookra feltett egyik fotód alá, és azt írta: „Dögös vagy! Szívesen lenyomnám a nyelvem a torkodon.”

Valaki közzétett rólad egy fényképet Snapchaten. A kép titokban készült rólad edzés után, zuhanyzás közben.

Egy közösségi oldalon a bátyád azzal dicsekszik, hogy hány csaj volt meg neki. Később hozzáfűzi, hogy a nők mind kurvák.

Egy lány az osztályodból azt mesélte, hogy bántó sms-eket kapott, melyekben „perverznek”, „undorító lesbinek” és „ocsmány disznónak” nevezték, és azon gúnyolódtak, hogy „nagyok a csöcsei”. A suliban pár fiú a haját huzigálta, és harsányan nevettek rajta.

A legjobb barátod a következő bejegyzést tette fel a közösségi oldalára: „A nők dolga a háztartás és a gyereknevelés. A történelem is azt tanítja nekünk, hogy csak erre jók.”

Feltűnt, hogy az egyik osztálytársad nagyon levert, nem beszél senkivel. A szünetben odamentél hozzá, és megkérdezted, hogy mi a gond. Elmesélte, hogy messengeren üzenetet kapott több osztálytárstól is, melyben „mocskos kurvának”, „pinapöcsnek”, „korcsnak”, „se férfi, se nőnek” nevezték.

Egy barátnőd elmondta, hogy a pasija megerőszakolta. A srác fotót is posztolt erről az interneten, a következő megjegyzéssel: „Na, megvolt ő is”.

Egy online játék során más gamerek ilyen üzeneteket küldtek neked: „főzz inkább valamit, ne itt lábatlankodj!” vagy „nézd már meg, van-e elég sör a hűtőben a pasidnak!”

A menekültekről folytatott online beszélgetésben megpróbáltad kifejtetni, miért lenne fontos, hogy az ország befogadja őket, amire egy ismeretlen így reagált: „látom, arra vágysz, hogy megerőszakoljanak. Ehhez nem kellene menekültek. Én örömmel vállalom.”

Barátod rendszeresen posztol olyan vicceket, amelyek a nőket a férfiaknál alacsonyabb rendűnek, „szexuális segédeszköznek” állítják be.

AKCIÓKÁRTYA

1. csoport: Minikampány a szexista gyűlöletbeszéd ellen

Dolgozzatok ki egy online megvalósítható minikampányt, amelynek célja, hogy felhívja a figyelmet az online szexista gyűlöletbeszédre, és arra ösztönözze az embereket, hogy lépjenek fel ellene.

Az online kampányok általában arra szolgálnak, hogy felhívják az emberek figyelmét egy adott kérdésre/problémára. Egy jó kampányhoz a következőkre van szükség:

- Legyen világos üzenete
- Lehetőleg csak egy problémára/témára irányuljon
- Vonja be a nyilvánosságot, legyen beszéd téma
- Legyen érdekes, formáját és tartalmát tekintve egyaránt
- Tartalmazzon vizuális elemeket (fotók, mémek stb.)
- Legyen meghatározott időtartama (például hetente egyszer, egy hónapon keresztül)

Nem muszáj mindent azonnal elkészíteni. Gondoljátok végig a minikampány legfontosabb elemeit. A következő kérdések segíthetnek:

- Mi a cél? Ilyen cél lehet például felhívni a figyelmet az online szexista gyűlöletbeszéddel kapcsolatos különféle reagálási módokra, vagy arra, mit tehetnek, milyen stratégiákat alkalmazhatnak a szexing áldozatai (szexing: szexuális tartalmú üzenetek küldözgetése)
- Ki a kampány célközönsége? Lehet pl. az iskolai tanulók vagy a nagyközönség stb.
- Milyen üzenetet szeretnének közvetíteni és hogyan? Lesznek majd látványelemek? Mit ábrázoljanak, és milyen formában készüljenek (fotók, rajzok stb.)?
- Hogyan vonjuk be a közönséget a problémáról szóló párbeszédbe?

AKCIÓKÁRTYA

2. csoport: Videó az online szexista gyűlöletbeszéd ellen

Tervezzetek meg egy videoklipet az online szexista gyűlöletbeszéd ellen. Cél, hogy felhívjátok a figyelmet az online szexista gyűlöletbeszédre, és arra ösztönözzétek az embereket, hogy lépjenek fel ellene. Magát a videót nem kell elkészíteni, csak átgondolni, hogy mi legyen benne, és hogyan lehetne elkészíteni. Az alábbi kérdések segíthetnek a tervezésben:

- Válasszátok ki a videóban bemutatandó témát/problémát! Ilyen lehet például a nőkre vonatkozó sztereotípiák.
- Gondoljátok át, kinek szól a videó: pl. a barátainak, a diákoknak stb.
- Döntsétek el, hogyan akarjátok ezt a témát/problémát bemutatni, és milyen üzenetet szeretnétek közvetíteni!
- Gondoljátok végig, hogyan lehetne megcsinálni ezt a videót! Pl. szerepjáték, animációs film, fotókból készült és kommentárral kiegészített videó formájában stb.
- Készítsetek részletes forgatókönyvet – jelenetről jelenetre!
- Döntsétek el, milyen hosszú legyen: a legjobb, legütősebb videók rövidek!
- Hol teszitek közzé a videót?

Ha van elég idő, el is készíthetitek a videót.

AKCIÓKÁRTYA

3. csoport: Alternatív és ellen-narratívák a szexista gyűlöletbeszéd ellen

Dolgozatos ki alternatív és ellen-narratívákat az online szexista gyűlöletbeszéd ellen. Ezek célja egyrészt, hogy hiteltelenségek és lebontsák az alapjául szolgáló narratívákat, másrészt az, hogy az emberi jogokon és a demokratikus értékeken (pl. nyitottság, a különbözőség tisztelete, szabadság és egyenlőség) alapuló (alternatív) narratívákat kínáljanak. Az új narratívák azáltal tudnak hatni, hogy alternatív és helytálló információkat nyújtanak, figyelembe veszik a különböző nézőpontokat és véleményeket, humort használnak és az érzelmekre hatnak (anélkül, hogy lejáratnák a gyűlöletbeszédet használó személyt). Példa az alternatív és ellen-narratívákra:

1) Közösségi médiában megjelent üzenet

Üzenet

A férfiak jobbat érdemelnek.
Nekünk van okunk a panaszra –
nem ezeknek az ostoba, túlérzékeny
picsáknak (nőknek). Azzal jönnek,
hogy megerősokoljuk a nőket,
amikor a legtöbben nem követtünk
el semmi ilyesmit.

Alternatív vagy ellen-narratíva

A férfiakat általánosságban nemi
erőszakkal vádolni épp annyira
elfogadhatatlan, mint a nőket ostoba,
túlérzékeny picsáknak nevezni. Egyik
sem helyénvaló: akármilyen nemű az
ember, tiszteletet érdemel.

2) Hate Destroyer [Gyűlöletromboló] – A No Hate Speech Movement kampány keretében a Finn Nemzeti Bizottság olyan akciót szervezett, amelyhez művészeti eszközöket használtak arra, hogy szembeszálljanak a gyűlöletkeltő üzenetekkel. Az akció egy olyan graffiti kapcsán indult, amelyen rasszista, homofób és neonáci szimbólumok és üzenetek sorakoztak. Az akció résztvevői ugyanazt a falat többször is újrafestették, olyan szimbólumokat és szavakat használva, amelyek másfajta narratívát kínálnak – szeretetről, sokféleségről, az emberi jogok tiszteletéről. Videó is készült, itt látható: <https://www.youtube.com/watch?v=V4Pc4uY0HiE>

Kiindulhattok a szexista gyűlöletbeszédre korábban említett példákban, vagy saját példákat is használhattok. A narratívák kidolgozásakor gondoljatok a következőkre:

- Mi a legjobb módja annak, hogy az adott szexista gyűlöletbeszédre reagáljon az ember?
- Mit akartok közölni, és milyen módon lehetne az üzenetet „becsomagolni” – pl. objektív információk nyújtásával, humor segítségével stb.
- Hogyan vagy hol lehetne terjeszteni az üzenetet az online térben, hogy mások is tanulhassanak a példából?

Amint felcímkézel, meg is tagadsz.

Søren Kierkegaardnak tulajdonított idézet

Jó, jobb, legjobb

Szint: 2

8–20 fő

60–90 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 8–20 fő

Szükséges idő: 60–90 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat azt vizsgálja, hogyan befolyásolják a fiatalok életét a nemi sztereotípiák, illetve milyen értékeket társít a társadalom a „nőies” és „férfias” tulajdonságokhoz. A résztvevők kártyák segítségével vitatják meg, mely tulajdonságokat tekintenek általában férfiasnak, és melyeket nőiesnek.

Célok:

- Annak megismerése, hogy a szocializáció során hogyan tanuljuk meg, hogy egyes tulajdonságokat nőiesnek, másokat férfiasnak tekintünk
- Annak megértése, miért tekint a társadalom egyes tulajdonságokat jónak vagy előnyösnek, másokat pedig rossznak vagy hátrányosnak
- Annak megértése, hogyan hat a nemek általánosan elfogadott bináris megközelítése a nembináris emberekre

Szükséges eszközök:

- Két pakli kártya különböző tulajdonságokkal (ld. alább az előkészítésről szóló részt és a segédletet)
- Feladatleírás a két csoport számára
- 2 boríték és A3-as papírlapok
- Ragasztó

Előkészítés:

- Másoljuk le két példányban a gyakorlat végén található kártyákat. Vágjuk ki őket, majd a két paklit külön-külön keverjük össze, végül mindkét paklit (20-20 kártya) tegyük be egy-egy borítékba. Másoljuk le egy-egy példányban a feladatleírásokat is.
- Készítsünk elő egy A3-as papírlapot az „A” csoportnak: osszuk két oszlopra, az egyik tetejére írjuk rá: „NŐIES”, a másik tetejére: „FÉRFIAS”.
- Készítsünk elő egy A3-as papírlapot a „B” csoportnak: ezt is osszuk két oszlopra, az egyik tetejére írjuk fel: „JÓ/ELŐNYÖS”, a másik tetejére: „ROSSZ/HÁTRÁNYOS”.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el, hogy a gyakorlat arról szól, hogyan működnek a nemi sztereotípiák a társadalomban. Alkossunk két, egyenlő létszámú csoportot („A” csoport és „B” csoport). A két csoport üljön külön, a terem két átellenes sarkában. Mindkét csoportnak adjunk egy borítékot, benne a kártyákkal, egy előkészített A3-as lapot és a hozzá tartozó feladatleírást.
- 2) Kérjük meg a résztvevőket, hogy olvassák el az utasításokat, és minél gyorsabban végezzék el a feladatot: mindegyik kártyát ragasszák fel az A3-as lapra, a megfelelő oszlopba. Az „A” csoport aszerint csoportosítsa a kártyákat, hogy az adott tulajdonság szerintük „férfias” vagy „nőies”, a „B” csoport pedig aszerint, hogy a társadalom azt a tulajdonságot jellemzően jónak/előnyösnek, vagy rossznak/hátrányosnak tartja. A csoportok erre a feladatra 10-15 percet kapnak.
- 3) Ezt követően ismét álljon össze a teljes csoport. Egy flipchart lapot osszunk két oszlopra, az egyik tetejére írjuk fel: „NŐIES”, a másik tetejére: „FÉRFIAS”. Kérjük meg az „A” csoportot, hogy sorolják fel a „nőies” oszlopba írt tulajdonságokat, és mindegyik után kérdezzük meg a „B” csoportot, hogy ezt a „JÓ/ELŐNYÖS” vagy a „ROSSZ/ HÁTRÁNYOS” oszlopba írták-e. Minden tulajdonság után jelöljük ezt az értékelést plusz (+) vagy mínusz (-) jellel. Ugyanezt csináljuk meg a „férfias” oszloppal is.
- 4) Amikor az „A” csoport felsorolta az összes jellemzőt, lépünk tovább a Feldolgozás és értékelés részre.

NŐIES	FÉRFIAS
+/- ÉRZELMES	+/- VAN ÜZLETI ÉRZEKE

Feldolgozás és értékelés

Tegyük fel az alábbi vagy hasonló kérdéseket a résztvevőknek:

- Hogy éreztetek magatokat a gyakorlat során? Nézzetek a táblára: milyen érzés ezt a listát látni? Volt valami, amin meglepődtek? Ha igen, miért?
- Melyik részen, a „FÉRFIAS” vagy a „NŐIES” oszlopban van több mínusz (-) jel? Miről árulkodik ez?
- Miért tartunk egyes (férfi vagy női) tulajdonságokat kevésbé kívánatosnak? Szerintetek hogyan alakul ez ki?
- Ahogyan a tulajdonságokat „férfias” és „nőies” csoportokba osztottátok, az szerintetek megfelel a valóságnak? Vajon mindig és mindenhol érvényes?
- Hogyan sajátítjuk el a nemi sztereotípiákat?
- Szerintetek hogyan befolyásolják a nemi sztereotípiák a viselkedésünket és azt, hogyan ítélünk meg más embereket, és hogyan bánunk velük?
- Milyen következményekkel járnak a nemi sztereotípiák a nőkre, a férfiakra és a nembináris emberekre nézve? Tudtok erre a való életből példákat mondani?
- Hogyan függnék össze a sztereotípiák a diszkriminációval, az erőszakkal és a gyűlöletbeszéddel?
- Tudtok példát mondani a nemi alapú diszkriminációra, erőszakra vagy gyűlöletbeszédről? Milyen hatással vannak ezek a jelenségek a nemek egyenlőségére és az emberi jogok érvényesülésére?
- Hogyan kerülhetjük el a nemi alapú sztereotipizálást? Hogyan kerülhetjük el annak káros hatásait?

Tanácsok a csoportsegítőnek

A beszélgetés vége felé megemlíthetjük, hogy a kutatások szerint már az 5-6 éves gyerekek is használnak nemi sztereotípiákat.

Arra is kitérhetünk, hogy a „nemkívánatos” tulajdonságokkal rendelkező csoportokat általában kevesebbre becsülik, és alacsonyabb a társadalmi státuszuk. Emiatt ezek a csoportok gyakrabban szembesülnek előítéletekkel, illetve szóbeli vagy fizikai erőszakkal. Megkérdezhetjük a résztvevőket, hogy a környezetükben mely csoportokat érinti ez a probléma, és hogyan lehetne azt kiküszöbölni. Kössük össze a témát az emberi jogokkal, és kérjük meg a résztvevőket, hogy említsenek a nemi alapú erőszak kapcsán felmerülő emberi jogi problémákat, jogsértéseket.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha a résztvevőket érdekli a téma, saját projektbe kezhetnek, hogy felhívják a figyelmet a nemi sztereotípiákra és a nemi alapú erőszakra. Vagy „házirendet” dolgozhatnak ki az iskolájuk vagy az ifjúsági klub számára ezzel kapcsolatban. Ehhez jól használható az „Erőszakmentes zóna” című gyakorlat.

Javaslatok a cselekvésre

A résztvevők kutatást végezhetnek a mindennapokban megjelenő nemi sztereotípiákról. Ha iskolába járnak, beszéljük át velük, hogyan tudnák megvizsgálni és dokumentálni egy adott időszakban a sztereotípiák jelenlétét és hatását az iskolában. Az eredmények alapján javaslatokat tehetnek az iskola vezetésének a sztereotípiák negatív hatásainak kiküszöbölésére vonatkozóan. Vagy kortárs képzőként maguk is segíthetnek felhívni társaik figyelmét ezekre a kérdésekre. Ugyanezt megtehetik az ifjúsági klubban vagy szervezetben is.

Kidolgozta: Gargya Marietta, a NANE bántalmazott nőket és gyerekeket segítő segélyvonalának munkatársa, az alábbi kutatás alapján: Broverman, I., Vogel, S. R. Broverman, D.M., Clarkson, F.E. and Rosenkrantz, P.S. (1972). 'Sex Role Stereotypes: A current appraisal' [*Nemi szerepekre vonatkozó sztereotípiák: a jelenlegi helyzet értékelése*]. Journal of Social Issues, 28. Blackwell. 59-78. oldal

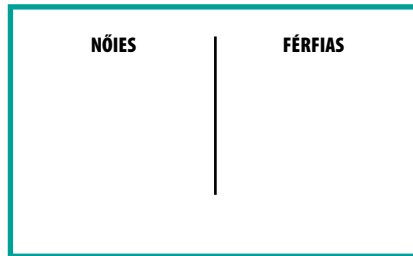
Kártyák:

ÖNÁLLÓTLAN	ÖNÁLLÓ
ÉRZELMES	RACIONÁLIS
OBJEKTÍV	SZUBJEKTÍV
ENGEDELMES	DOMINÁNS
PASSZÍV	AKTÍV
VAN ÜZLETI ÉRZÉKE	NINCS ÜZLETI ÉRZÉKE
KOMPETENS	INKOMPETENS
HATÁROZATLAN	HATÁROZOTT
AMBICIÓZUS	NINCSENEK AMBÍCIÓI
TAPINTATOS	TAPINTATLAN

Feladtleírás az „A” csoportnak

Felosztás: nőies – férfias

Bizonyos tulajdonságokról úgy gondoljuk, inkább a nőkre, másokról, hogy inkább a férfiakra jellemzőek. Tegyétek az egyes kártyákat abba az oszlopba, amelyik nemre szerintetek vonatkoznak. Végezzetek a feladattal minél hamarabb, ne gondolkozzatok sokáig!

Feladtleírás a „B” csoportnak

Felosztás: jó/előnyös – rossz/hátrányos

Bizonyos tulajdonságokról úgy gondoljuk, hogy jók vagy előnyösek, másokról, hogy rosszak vagy hátrányosak. Tegyétek az egyes kártyákat abba az oszlopba, amelyikbe szerintetek illenek. Végezzetek a feladattal minél hamarabb, ne gondolkozzatok sokáig!

„Én vagyok az, akit szeretsz gyűlölni.”

Rob Halford

Kati története

Szint: 4

10–20 fő

60 perc

Nehézségi szint: 4

Csoportlétszám: 10–20 fő

Szükséges idő: 60 perc

A gyakorlatról: Ez a rövid szimulációs gyakorlat segít felébreszteni az empátiát a párkapcsolati és a családon belüli erőszak áldozatai iránt, valamint rámutat arra, hogy az erőszakos kapcsolatból való kilépés általában fokozatosan történik.

A résztvevők meghallgatnak egy történetet, és közben kendők segítségével jelenítik meg a bántalmazó kapcsolat kialakulásának, illetve elhagyásának lépéseit.

Célok:

- Egy tipikus bántalmazó kapcsolat fokozatainak felismerése, valamint az erőszakos kapcsolatból való kilépés folyamatának megértése
- A kapcsolati erőszak áldozatai iránti empátia erősítése
- Az erőszakos kapcsolatból való kilépésben segítő külső személyek (barátok, családtagok, professzionális segítők) szerepének megvitatása

Szükséges eszközök:

- Zárt tér, amelynek be lehet csukni az ajtaját, és elég nagy ahhoz, hogy a résztvevők körülálljanak egy széket
- Egy szék a terem közepén
- Nyolc kendő, lepedő vagy könnyű takaró, mind elég nagy ahhoz, hogy egy felnőttet teljesen betakarjon

Előkészítés

- A gyakorlat elvégzése előtt tájékozódjunk a párcapcsolati és a családon belüli erőszak, ezen belül is a testi erőszak témájáról. Az erőszak különböző formáinak tisztázásában segíthet a kézikönyv 1. fejezete, elsősorban a kapcsolati erőszakról és a bántalmazásról szóló részek.
- Mindenképpen vonjunk be egy másik csoportsegítőt, ideális esetben olyat, aki már dolgozott a csoporttal. Ha mégis egyedül vállaljuk a csoportsegítő szerepét, kérjük meg az egyik résztvevőt, hogy segítsen nekünk a gyakorlat levezetésében.
- A gyakorlat előtt beszéljünk egy résztvevővel, akit „érzelmileg stabilnak” tartunk, és kérdezzük meg, vállalná-e Kati szerepét. De mielőtt döntene, mondjuk el neki, mi fog történni a gyakorlat során, és hívjuk fel a figyelmét, hogy a résztvevők majd takarókat fognak ráborítani. Klausztofóbiás vagy szorongó résztvevőt ne kérjünk fel Kati szerepére.
- Készítsük elő a termet: egy széket helyezünk középre, a többi széket pedig e köré vagy előtte félkörben tegyük le, ezeken fognak ülni a résztvevők. Rakjuk a kendőket elérhető közelségbe.

A gyakorlat menete

A gyakorlat a bántalmazó kapcsolat kialakulásának és elhagyásának szakaszait mutatja be. Csoportsegítőként az lesz a feladatunk, hogy felolvassuk Kati történetét (lásd a segédanyagot a gyakorlat végén), minden epizód után hagyva egy kis szünetet.

A történet két részből áll: az első rész bemutatja a bántalmazó kapcsolat kialakulásának fokozatait, a második rész pedig az abból való kilépésről szól. Az egyes kendők a bántalmazáshoz vagy erőszakhoz vezető vagy abból következő eseményeket szimbolizálják. Az első rész első bekezdését követően a segítőtársunk ráborít egy kendőt Katira. A résztvevők ebből kiköveztkeztethetik, hogy mi a teendő a kendővel a történet epizódjait követően.

A történet második részében fokozatosan lekerülnek a kendők Katiról, ez szimbolizálja a bántalmazó kapcsolatból való kilépés fokozatait. A legfelső kendőt a segítőtársunk, a továbbiakat a résztvevők veszik majd le róla. Az erősebb hatás érdekében jobb, ha a csoportnak nem mondjuk el már az elején, hogy mit jelent az, ahogy a kendők ráborulnak Katira, illetve lekerülnek róla.

- 1) Mondjuk el a csoportnak, hogy a gyakorlat célja a kapcsolati erőszak áldozatairól való empátia felébresztése azáltal, hogy szimbolikusan megjelenítjük, hogyan szűkül be a bántalmazott nők élettere és lehetőségei.
- 2) Kérjük meg a Kati szerepét felvállaló résztvevőt, hogy álljon ki a csoport elé. Mutassuk be őt a csoportnak, mondjuk el a többieknek, hogy társukra nehéz szerep vár, azonban a gyakorlat során végig biztonságban lesz. Kérjük meg a Kati szerepére vállalkozott résztvevőt, hogy üljön le a terem közepén lévő székre. Ezután mutassuk be a résztvevőknek a segítőtársunkat. Mondjuk el, hogy ő fog segíteni nekünk a gyakorlat során. Osszuk ki a kendőket (vagy takarókat, lepedőket) egyenlően, 2-3 résztvevőnként egyet. Segítőtársunknál is legyen egy kendő.
- 3) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy a következőkben állításokat fogunk felolvasni. Mindegyik rész után lesz egy-egy rövid szünet. A résztvevők feladata, hogy

hallgassák meg a történetet, különös figyelmet fordítva a szünetekre, ugyanis a szünetek során feladatuk lesz. Kérjük meg őket, hogy figyeljenek oda a segítő-társunkra is, mivel az első szünetben ő fogja bemutatni, a későbbiekben mi lesz a résztvevők teendője. Biztosítsuk a résztvevőket arról, hogy a Kati szerepét felvállaló társukat előzetesen tájékoztattuk arról, mi fog történni, és önként vállalta a feladatot.

- 4) Kérjük meg a résztvevőket, hogy a történet felolvasása alatt maradjanak csendben, az esetlegesen felmerülő kérdéseiket a történet után tudják majd feltenni. Kérjük meg őket, hogy figyeljék meg, hogyan érzik magukat, ahogy haladunk a történetben. Ha valami nem világos a gyakorlattal kapcsolatban, most kérdezzenek, még a fő rész előtt.
- 5) Kezdjük el a történetet, lassan olvasva. Az első szünetnél jelezzünk a segítő-társunknak, hogy borítsa rá Katira az első kendőt. (Még a gyakorlat előtt mondjuk el neki, hogy úgy tegye majd rá a kendőt Katira, hogy az teljesen betakarja őt.) Folytassuk a történet felolvasását. A következő szünetnél jelezzük a résztvevőknek, hogy borítsanak még egy kendőt Katira. Ha azt látjuk, hogy bizonytalankodnak, bátorítsuk őket egy bólintással, vagy jelezzünk a segítő-társunknak, hogy vezesse Katihoz az egyik résztvevőt, és az borítsa rá a következő kendőt.

Amikor a történetnek ahhoz a részéhez érünk, amikor Katihoz kérdéseket intézünk, olvassunk még lassabban.

Amikor a történet második részének első szünetéhez érünk, jelezzünk segítő-társunknak, hogy vegyen le egy kendőt Katiról. A következő szünetnél ismét jelezzünk a résztvevők felé, hogy kövessék a segítő példáját. A résztvevők általában hamar rájönnek, hogy most rajtuk a sor, hogy levegyék a kendőket Katiról, azonban ha mégse ez a helyzet, jelezzünk a segítő-társunknak, hogy segítsen rávezetni őket, mi a teendő.

- 6) Amikor már minden kendő lekerült Katiról, kérjük meg a Katit játszó résztvevőt, hogy üljön vissza a körbe. A feldolgozás és értékelés előtt hagyjunk kis időt arra, hogy leüledjen bennük az élmény.

Feldolgozás és értékelés

Kezdjük a feldolgozást egy körkérdéssel, hogy mindenki elmondhassa a benyomásait, ki hogyan érzi magát. Vegyük figyelembe, hogy ez a gyakorlat érzelmileg megterhelő lehet, a résztvevőket felzaklathatja, vagy kényelmetlenül érezhetik magukat miatta. Mondjuk el, hogy nem kötelező megosztani az érzéseiket, gondolataikat. Elsőként a Kati szerepét játszó résztvevőnek adjunk lehetőséget arra, hogy beszéljen arról, mit érzett, illetve mit érez most. Folytassa a kört az, aki jelzi, hogy szeretne hozzászólni. A beszélgetés során legyen nálunk kinyomtatva Kati története, hogy szükség esetén felidézhesük annak egyes részleteit.

Az alábbi kérdések segíthetnek a feldolgozás során:

- Milyen érzés volt ráborítani Katira a kendőt? Milyen érzés volt nézni, ahogy más csinálja ugyanezt?
- Hogy éreztétek magatokat, amikor levettetek egy-egy kendőt Katiról?
- Ahogy a kendők rákerültek Katira, majd amikor fokozatosan lekerültek róla, megfigyeltétek a többi résztvevő reakcióit? Milyen különbségeket vettetek észre?

- Ki a felelős azért, hogy ilyen sok kendő került Katira? Kati, vagy a férje, vagy a történet többi szereplője?
- Miért fokozatosan vettük le a kendőket? Miért nem vettük le egyszerre az összeset?
- Mit gondoltok, a bántalmazás megállításában milyen szerepe és felelőssége van a történet egyes szereplőinek? Tudtak volna máshogyan viselkedni?
- Általánosságban milyen felelőssége van a „külső feleknek”, vagyis azoknak, akik nem tartoznak egyik oldalhoz sem? Milyen felelőssége van a társadalomnak?
- Milyen emberi jogokat sért a kapcsolati erőszak? Hogyan befolyásolja a nemek közötti egyenlőségért folyó erőfeszítéseket?
- Mit gondoltok, mit tudnak tenni a fiatalok, az ifjúságsegítők és az ifjúsági szervezetek a kapcsolati erőszak megelőzése és felszámolása érdekében?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ennél a gyakorlatnál kiemelten fontos a teljesen biztonságos környezet megteremtése. Nem való olyan csoportnak, amelynek a tagjai csak nem régóta dolgoznak együtt. Amennyiben a csoport rendszeresen találkozik, csak akkor végezzük el ezt a gyakorlatot, amikor a résztvevők már jól ismerik egymást és a csoportsegítőt is, és megbíznak egymásban. Hogyha a csoport többnapos képzésen vesz részt, csak pár nap közös munka után kerítsünk rá sort. Az egymás és a csoportsegítő iránt érzett bizalom nagyon fontos a gyakorlat sikerességéhez.

Fontos, hogy a történetmesélést ne zavarhassa meg senki: ne legyen semmilyen jövés-menés a gyakorlatnak ennek a részénél. Hogyha a foglalkozások közötti szünet után végezzük a gyakorlatot, csak akkor kezdjük el, ha biztos, hogy már mindenki visszaért.

Mindenképp tájékoztatni kell a Kati szerepét vállaló résztvevőt arról, hogy a gyakorlat során a résztvevők több kendőt is ráraaknak, amelyek teljesen be fogják őt takarni. Kérdezzük meg, nem klausztrófóbiás-e. Fontos, hogy készüljön fel arra, hogy közben esetleg testileg is kellemetlenül fogja érezni magát. Dönthetünk úgy is, hogy Kati szerepét egy másik csoportsegítő alakítsa. Ez akkor tanácsos, ha a csoportban mindaddig nem alakult ki erős bizalom és biztonságérzet.

Előfordulhat, hogy egyes résztvevők nem szívesen borítanának kendőt Katira, vagy inkább csak az ölébe tennék, ahelyett, hogy teljesen eltakarnák vele. Fontos, hogy a csoportsegítő és segítőtársa a gyakorlat során maradjon csendben, szükség esetén a szemükkel intve vagy más mozdulattal biztassák a résztvevőket arra, hogy teljesen takarják le Katit a kendővel. Ha a gyakorlat során tapasztaltunk ilyen bizonytalankodást vagy ellenállást a résztvevők részéről, akkor a feldolgozás során térjünk ki erre is.

Tartsuk szem előtt, hogy nem feltétlenül tudhatjuk, ki milyen „csomagot” cipel. A résztvevők bármelyike találkozhatott már kapcsolati erőszakkal az életében. Senkire ne helyezünk nyomást, hogy megosszon olyasmit, amiről valójában nem szeretne beszélni.

A feldolgozás során igyekezzünk a kérdéseket személytelen módon megfogalmazni. Így elkerülhetjük, hogy azok a résztvevők, akik érintettek lehetnek, esetleg úgy érezzék, hogy válaszukban a saját élményeikről is beszélniük kell. Ne feledjük, hogy az efféle emlékek felidézése igen fájdalmas lehet, és csoportsegítőként a mi feladatunk a gyakorlat során esetleg felszínre törő érzelmek és azok következményeinek a kezelése. Más szóval készüljünk fel arra, hogy amennyiben valamelyik résztvevő zaklatottá válik

vagy sírva fakad, akkor a mi feladatunk a helyzet feloldása, mind az érintett résztvevővel személyesen, mind a csoporttal. Ez lehet csupán annyi, hogy tartunk egy kis szünetet, és megkérdezzük az érintett résztvevőt, szeretne-e esetleg egy kis időre elvonulni a szobájába, a többieknek pedig elmondjuk, hogy neki most időre van szüksége, és majd beszél róla, ha és amikor arra készen áll. Vagy úgy is dönthetünk, hogy a teljes csoporttal együtt beszélünk arról, miért zaklatta fel a gyakorlat az érintett résztvevőt, de természetesen csak akkor, ha abba ő is előzetesen beleegyezik.

A gyakorlat különböző módon variálható. Változtathatunk a történeten, hogy jobban illeszkedjen az adott csoporthoz, körülményekhez. A gyakorlatot úgy is módosíthatjuk, hogy a történet első és második fele kevesebb (6-7) szakaszra legyen bontva, azonban figyeljünk arra, hogy ugyanannyi lépésből álljon mindkettő (a kendők ráborítása és levétele is). 8-nál több lépés ne legyen, nem jó érzés kendőkkel leborítva ülni.

Javaslatok a folytatáshoz

A gyakorlatot különböző módon módosíthatjuk, és más történetet is felhasználhatunk Kati helyzetének illusztrálására.

Ha szeretnénk tovább foglalkozni a kapcsolati erőszak témájával, nézzük meg a „Családi ügy” című gyakorlatot, ha pedig azzal foglalkoznánk, hogyan függ össze a hatalom és az erőszak, folytassuk az „Erőmű” című gyakorlattal. Mindkettő a *Kompassz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez* című kiadványban található.

Javaslatok a cselekvésre

Egyik lehetőség, hogy a résztvevők a családon belüli és a párcapcsolati erőszak témájáról tájékoztató akciót szerveznek egy adott célcsoport számára. Ha korábban még nem foglalkoztak a nemi alapú erőszak témájával, érdemes tanácsot kérni a területen dolgozó valamelyik civil szervezettől arra vonatkozóan, mi lenne a legjobb módja az ilyen figyelemfelhívásnak, és hogyan támogathatnák a résztvevők a célcsoport tagjait annak felismerésében, miként segíthetnek maguknak és érintett társaiknak. A résztvevők készíthetnek ismeretterjesztő anyagokat (pl. szórólapot, blogbejegyzést stb.). Nézzenek utána az interneten, vagy vegyék fel a kapcsolatot olyan helyi szervezetekkel, amelyek krízisintervenciók segítségét kínálnak bántalmazott nők, illetve a kapcsolati erőszak más áldozatai számára. Derítsük ki, milyen támogatást nyújtanak ezek a szervezetek. Esetleg hívjuk meg egy ilyen szervezet képviselőjét, és kérjük meg, hogy mondja el, mit tesznek ők a „Kati” borító kendők eltávolításáért.

KATI TÖRTÉNETE

I. RÉSZ

Kati 28 éves. 20 éves korában ment férjhez a nála három évvel idősebb Zolihoz. Két gyerekük van, 3 és 7 évesek.

Amikor Kati gyerek volt, sokszor látta, hogy az apja veri az anyját. Néha hetente többször is. Kati arra is emlékszik, az anyjának időnként be kellett mennie a kórházba a sérülései miatt.

(Szünet)

A csoportsegítő ráborítja „Katira” az első kendőt.

A házasságkötést követően Zoli elkezd mondogatni, hogy ezután majd ő kezeli a pénzt, mert Kati ehhez úgysem ért. Zoli azt is mondja, hogy mindig ad majd annyi pénzt, amennyi elég az ételre és a háztartási költségek fedezésére, Katinak viszont meg kell őriznie a blokkokat, hogy bizonyítani tudja, hogy arra költötte a pénzt, amiről előtte megállapodtak.

(Szünet)

A házasság első évében Kati teherbe esik. Zoli rendszeresen mondogatja, hogy Kati nem tudja, hogyan kell a házat rendben tartani, és mekkora szerencséje van vele, mert Kati úgysem kellene senki másnak.

(Szünet)

Az első gyerek születése után Zoli elkezd verni Katit. Azt mondja, hogy Kati jobban szereti a gyereket, mint őt.

(Szünet)

Kati elmegy az anyjához, és elmeséli neki, hogy Zoli veri őt. Az anyja azt mondja, hogy ilyen a házasság, és jobb, ha megbarátkozik a helyzettel. Anyja szerint „egy asszonynak az ura mellett a helye”.

(Szünet)

Telnek-múlnak az évek, Zoli elkezd fenyegetni és verni az idősebbik gyereket is. Kati aggódik, ugyanakkor meg van győződve arról, hogy nagyon rosszat tenne a gyerekeknek, ha elválasztaná őket az apjuktól.

(Szünet)

Kati elmondja egy munkatársának, hogy a férje veri, és segítségre van szüksége. A munkatársa elmondja a többi kollégának, akik szintén továbbmondják. Most már mindenki Katiról pletykál.

(Szünet)

Kati egyre gyakrabban hiányzik a munkahelyéről, ráadásul megfelelő igazolást sem tud felmutatni, ezért kirúgják. Most nincs állása, így önálló jövedelme sem.

(Szünet)

II. RÉSZ

(A kérdéseket a közepén ülő Katihoz intézzük, ezek jelzik a váltást a történetben, ez után a pont után a kendők fokozatosan lekerülnek majd Katiról)

Kati, miért kell így élned?

(Szünet)

Miért nem hagyod ott a férjed?

(Szünet)

Kati az újságban olvas egy nőről, akinek sikerül kikerülnie egy bántalmazó kapcsolatból. A cikk tartalmazza a segélyvonalak, menhelyek és átmeneti otthonok telefonszámát, címét. Kati úgy dönt, nem tudja tovább elviselni, hogy verik. Felhívja a segélyvonalat, és hosszasan beszélget az egyik ügyeletessel, aki többek között elmondja neki, hogy rajta kívül sok más nőt ver a partnere.

(Szünet)

A csoportsegítő levesz egy kendőt

Kati egy este életében először őszintén elbeszélget a nagyobbik fiával a félelemről, amit mindketten éreznek Zoli erőszakossága miatt.

(Szünet)

Többhétnyi gondolkozás és tervezgetés után Kati felhívja a nővérét, és kéri, hogy egy időre hadd költözzön hozzá a fiúkkal. A nővére már évekkel ezelőtt lemondott Katiról, és most nagyon örül, hogy segítségére lehet.

(Szünet)

Kati egy délután összecsomagol, és a fiaival együtt átköltözik a nővéréhez.

(Szünet)

Kati elkezd munkát keresni. A nővére is segít neki, érdeklődik ismerőseinél, hátha tudnak valami munkát, és együtt nézik át az álláshirdetéseket.

(Szünet)

Kati felkeres egy ügyvédet, hogy tájékozódjon a gyermekfelügyeleti joggal és a láthatással kapcsolatban, továbbá tanácsot kérjen arra vonatkozóan, hogyan lehetne bizonyítani Zoli erőszakosságát. Arról is beszélnek, hogyan tudná elindítani a válást.

(Szünet)

Kati talál egy neki tetsző állást, kibérel egy lakást, és odaköltözik a fiaival. Elmegy a gyermekjóléti szolgálathoz, ahol megtudja, hogy az idősebbik fia jelentkezhet egy támogató csoportba, amit az erőszakos otthoni körülmények közül kikerült gyermekeknek hoztak létre.

(Szünet)

Kati talál a párkapcsolati erőszak túlélői számára indított női önszolgáltató csoportot. A csoport tagjai megosztják tapasztalataikat és meghallgatják egymást, ezen keresztül Kati is rájön, hogyan és miért változott a szerelmi kapcsolata bántalmazó kapcsolattá. Eldönti, hogy majd ha úgy érzi, megint stabilan áll a lábán, segítőként maga is csatlakozik egy olyan csoporthoz, amelynek célja a bántalmazott nők támogatása.

(Szünet)

„Senkit nem zavar, ha egy nő jó író, szobrász vagy genetikus, feltéve, ha közben jó feleség és jó anya, mindig csinos, derűs, ápolt és szelíd.”

Leslie M. McIntyre

Magas elvárások

Szint: 1

15–30 fő

90 perc

Nehézségi szint: 1

Csoportlétszám: 15–30 fő

Szükséges idő: 90 perc

A gyakorlatról röviden: A gyakorlat során a résztvevők közösen gondolkodnak arról, hogy a mai társadalom milyen különböző elvárásokat és követelményeket támaszt a lányokkal és nőekkel, illetve a fiúkkal és férfiakkal szemben. Ebből kiindulva a résztvevők megvizsgálják a nemek közötti egyenlőség kérdését.

Célok:

- A lányokkal és a fiúkkal, illetve a nőekkel és férfiakkal szemben támasztott társadalmi elvárások közötti különbségek felismerése
- Annak feltárása és megvitatása, hogy az egyén a nemekre vonatkozóan milyen elvárásokkal és normákkal szembesül
- Annak megvitatása, hogy a nemekhez kapcsolódó normák hogyan hatnak az emberi jogokra

Szükséges eszközök:

- Hat flipchart lap
- Nagy falfelület(ek)
- Ragasztószalag
- Vastag filc minden résztvevőnek

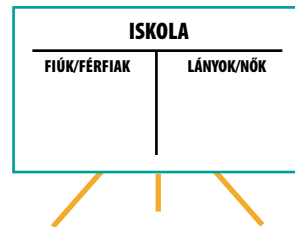
Előkészítés: Ragasszunk fel hat flipchart lapot a falra. Mindegyik tetejére írjunk fel egyet-egyét az alábbi színterek közül: iskola, munkahely, család, barátok, társadalom, partner

Minden lapot függőlegesen osszunk két részre, az egyik oszlop fölé írjuk fel: FIÚK/FÉRFIAK, a másik fölé: LÁNYOK/NŐK.

A gyakorlat menete

- 1) Kérjük meg a résztvevőket, hogy nézzék meg falra kitett flipchart lapokat, és gondolkozzanak pár percre azon, szerintük mit várnak el, mit követelnek meg a lányoktól, illetve a fiúktól ezekben a közegekben, viszonyokban. Gondolkodás közben járkálhatnak vagy le is ülhetnek. Hangsúlyozzuk, hogy a gyakorlatnak ez a része egyéni munka. Az elvárásokat/követelményeket írják fel az egyes lapok megfelelő oszlopaiba.
- 2) Ha ezzel végeztek, osszuk a résztvevőket hat kisebb csoportba, így mindegyik csoportnak jut egy-egy flipchart lap, ezzel fognak dolgozni a következőkben. Kérjük meg a résztvevőket, hogy a csoporton belül beszéljék át az adott színtérhez kapcsolódóan felírt elvárásokat. Az alábbi kérdések segíthetnek a beszélgetés során:
 - Milyen különbségeket fedeztek fel a lányokkal és a fiúkkal szemben támasztott elvárások, követelmények között?
 - Min szeretnétek változtatni?
 - Mit gondoltok, hogyan lehetne változtatni ezeken?

Adjunk 20-30 percet erre a feladatra.

- 3) Hívjuk össze a teljes csoportot, és most minden kicsoport röviden foglalja össze, hogy mire jutott. Majd kérjük meg a résztvevőket, hogy reagáljanak a hallottakra: mit éreznek ezekkel kapcsolatban, volt-e bármi, ami meglepte őket?
- 4) A csoportok beszámolóit követően térjünk át a feldolgozásra és értékelésre, folytatva a csoportmunka tapasztalatainak és eredményeinek átbeszélését, különös tekintettel arra, hogy miként változtathatók meg a nemekkel kapcsolatos normák és elvárások.

Feldolgozás és értékelés

Kezdjük azzal, hogy megkérdezzük a résztvevőket, hogyan érezték magukat a gyakorlat során, és hogy volt-e bármi, ami nehézséget okozott. Az alábbi kérdések segíthetik a beszélgetést:

- Milyenek találtátok a feladatot? Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során?
- Könnyű volt a nemekhez kapcsolódó elvárásokat összegyűjteni és megfogalmazni a gyakorlat első felében?
- Honnan erednek a nemekhez fűződő elvárások? Ki határozza meg ezeket?
- Könnyű a fiúk és a lányok, illetve a férfiak és nők számára, hogy megfeleljenek ezeknek az elvárásoknak? Mik a nehézségek?
- Kik közvetítik felénk ezeket az elvárásokat?
- Mi magunk mivel járulunk hozzá ezeknek az elvárásoknak a megszilárdításához (akár tudatosan, akár tudattalanul)?
- Éreztétek valaha, hogy a nemekhez kapcsolódó elvárások miatt nyomás nehezedik rátok? Milyen érzés volt? Hogyan reagáltatok?
- Előfordult már, hogy ti gyakorlatok nyomást valaki másra annak érdekében, hogy megfeleljen a neki elvárásoknak? Mit gondoltok, milyen érzés volt ez számára?

- Szembeszálltak valaha a nemekre vonatkozó normákkal és elvárásokkal? Mit szólt ehhez a környezetetek? Volt-e bármi következménye?
- Sérthetik a nemekre vonatkozó elvárások vagy követelmények az emberi jogokat? Mely emberi jogokat sérthetik és hogyan?
- Mit tehettek ti vagy a szervezetetek a kártékony nemi sztereotípiákkal és elvárásokkal szemben? Mivel mozdíthatjuk elő a nemek közötti egyenlőséget a fiatalok körében?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Habár ez egy sima ötletelős, beszélgetős gyakorlat, a nemekhez fűződő elvárások témája könnyen vitát kavarhat. Világnézettől, szemléletmódtól is függ, hogy ki mit gondol a nemekhez fűződő elvárásokról. Előfordulhat, hogy a résztvevők nem értenek majd egyet: pl. egyesek számára teljesen logikusnak tűnnek a nemekhez kapcsolódó elvárások, míg mások ugyanezeket nyomasztónak, fojtogatónak érezhetik. Az, hogy hogyan viszonyulunk ezekhez az elvárásokhoz, az a kulturális vagy társadalmi értékeinktől is függ. Ezekre a kérdésekre a feldolgozás során térjünk majd ki.

Ez a gyakorlat szándékosan a bináris nemi normákkal foglalkozik, azonban elég valószínű, hogy a beszélgetés során előkerül az ezektől eltérő nemi identitások kérdése is. Ha fontosnak érezzük, hogy a gyakorlat keretében megkérdőjelezzük a bináris nemi normákat, akkor a lapon két oszlop helyett (lányok/nők és a fiúk/férfiak) három legyen, a harmadik tetejére írjuk fel: „más neműek”. Ez esetben a feldolgozáshoz használt kérdéseket is ennek megfelelően módosítsuk majd.

Javaslatok a folytatáshoz

A gyakorlat jó kiindulópont lehet ahhoz, hogy a résztvevők megismerkedjenek a nemi alapú erőszak fogalmával, és többet megtudjanak az erőszak különféle formáiról. „A nemi alapú erőszak következményei” című gyakorlat során például a résztvevők a nemi alapú erőszak különféle eseteit vizsgálják, és arról beszélgetnek, milyen következménnyel jár az az egyénre és a társadalomra.

Javaslatok a cselekvésre

Javasoljuk a résztvevőknek, hogy hosszabb ideig – akár egy héten vagy hónapon keresztül – figyeljék meg egyénileg, hogyan jelennek meg a nemekhez kapcsolódó elvárások különféle közegekben. A megfigyeléseik eredményét esetleg összevethetik egy olyan felmérés eredményeivel, amely valós közegben, például iskolákban készült különböző nemű fiatalok körében arról, hogy milyen elvárásokkal találkoznak az egyes nemekre vonatkozóan. Ezután a csoport megvitathatja az egyéni megfigyelések és a felmérés eredményei közötti hasonlóságokat és különbségeket.

Forrás: Ez a gyakorlat a svédországi Stiftelsen Kvinnoforum Interkulturális Centruma által kidolgozott gyakorlat alapján készült.

„A múlt mindig zavaros, a jövő pedig fényes.”

Zadie Smith

Maria története

Szint: 3

6–30 fő

90 perc

Nehézségi szint: 3

Csoportlétszám: 6–30 fő

Szükséges idő: 90 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat témája a fogvatékossgal élő nő kényszersterilizációja, ami még a közelmúltban is elterjedt gyakorlat volt. A résztvevők egy valós történeten keresztül vizsgálják, hogyan hathat a nemi alapú erőszak az emberek életére, majd megvitatják, hogy a történelem során történt erőszakos események mit tanítanak nekünk arról, hogy mit tehetünk ma az erőszak felszámolása és megelőzése érdekében.

Célok: A nemi alapú erőszak és diszkrimináció egyes múltbeli eseteinek megismerése, a téma megvitatása, és annak megértése, hogyan hatnak ezek ma a fogvatékossgal élő emberekre

Annak megértése, hogy a nemi alapú erőszak különböző formái milyen emberi jogokat sértenek

Az egyén szerepének átgondolása, illetve annak megfontolása, hogyan tudunk aktívan és eredményesen fellépni napjainkban a nemi alapú erőszak megakadályozása érdekében

Szükséges eszközök: A „Maria és a hazája története” több példányban (csoportonként egy)

A Feladateleírás több példányban (csoportonként egy)

Előkészítés: Érdeemes lehet a gyakorlathoz kapcsolódó fogalmak – mint a kényszersterilizáció vagy az eugenika – jelentését tisztázni.

A gyakorlat menete

- 1) Egy egyszerű „Fent és lent” gyakorlattal kezdjük. Mondjuk el a résztvevőknek, hogy különböző állításokat hallanak majd. Aki egyetért az adott állítással, álljon fel, aki pedig nem, az üljön vagy guggoljon le. A fent-és-lentnek különböző fokozatai lehetségesek: aki teljes mértékben egyetért az állítással, az álló helyzetben még a karját is magasra emelheti, aki pedig csak részben ért egyet, az leülhet a székre.
- 2) Olvassuk fel egyenként az alábbi állításokat, időt hagyva arra, hogy a résztvevők minden állítás után felvegyék a megfelelő testhelyzetet. A gyakorlat ezen részében a résztvevők ne beszéljenek. Az állítások:
 - A nőknek legyen joguk gyereket szülni.
 - A nőknek legyen joguk eldönteni, akarnak-e gyereket vagy sem.
 - Törvényben kell biztosítani, hogy ne lehessen a nőket gyermekvállalásra kényszeríteni.
 - Törvényben kell biztosítani, hogy ne lehessen a nők gyermekvállalását erőszakosan megakadályozni.
 - Ha az állam egy nőt a beleegyezése nélkül műtéti úton meddővé tett, fizessen kártérítést neki.
- 3) Röviden beszéljük meg a résztvevőkkel a gyakorlatnak ezt a részét. Például feltehetjük az alábbi kérdéseket:
 - Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Nehéz volt állást foglalni?
 - Mennyire volt nehéz/könnyű válaszolni a kérdésekre? Mely kérdések voltak a legnehezebbek és miért?
 - Felmerült bennetek kétség a kérdések megválaszolása során? Ha igen, mik voltak azok?
 - Hallottatok már olyan esetről, amikor egy nőt olyan műtetre kényszerítettek, melynek eredményeként meddővé vált? Ha igen, meséljete az ügy részleteiről – például kiről volt szó, mivel indokolták a műtétet? (Ezen a ponton érdemes lehet elmagyarázni a „kényszersterilizáció” fogalmát.)
- 4) Most kérjük meg a résztvevőket, hogy alkossanak 4–6 fős csoportokat. Minden kiscsoportnak adjunk egy példányt a „Maria és a hazája története” című segédletből, és kérjük meg a résztvevőket, hogy olvassák azt el. Miután végeztek, válaszolják meg a Feladatleírásban (I. a gyakorlat végén) szereplő kérdéseket, és írják le az utolsó két kérdésre adott válaszukat (Szerintetek milyen hatással volt a kényszersterilizáció Maria további életére? Hogyan befolyásolják az ilyen esetek az emberi jogok fogalmának értelmezését?). A gyakorlatnak erre a részére adjunk kb. 30 percet.
- 5) Amikor a csoportok elkészültek, kérjük meg őket, hogy ismertessék az utolsó kérdésre adott válaszukat. Adjunk időt ennek a kérdésnek a megvitatására. Megkérhetjük őket, hogy a többi kérdésre adott válaszukat is osszák meg a többiekkel. Áruljuk el, hogy az eset Svédországban történt, és egy svéd állampolgár, Maria Nordin igaz történetén alapul.

- 6) A gyakorlatot megbeszéléssel és értékeléssel zárjuk, ennek során az kerüljön előtérbe, hogy a nemi alapú erőszak és diszkrimináció milyen formáival szembesülnek napjainkban a fogyatékossgal élő emberek, és ezek a problémák milyen mértékűek. Beszéljessünk arról, milyen hatással van ez az érintettekre, és kapcsoljuk össze a témát az emberi jogok kérdéskörével.

Feldolgozás és értékelés

Először tekintsük át általánosságban a gyakorlatot, és tegyük fel az alábbi kérdéseket:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Könnyű vagy nehéz volt Maria történetéhez kapcsolódní?
- Sejtettétek, hogy a történet Svédországban játszódik? Ha igen, milyen jelek utaltak erre? Ha nem, meglepödtetek?
- Hallottatok már az eugenikáról? Ha igen, mondjátok el, mi az. Tudtok a történelemből más példákat említeni eugenikai elképzelésekre vagy gyakorlatokra, amelyek az emberek bizonyos csoportjait alacsonyabb rendűnek minősítették, és ezzel próbálták igazolni az ellenük elkövetett erőszakot, akár gyilkosságokat is?
- Miért fontos emlékezni a nemi alapú erőszakos cselekményekre és más jogsértésekre, amelyeket a fogyatékossgal élő emberekkel szemben követtek el Svédországban és más országokban még a közelmúltban is? Mit tanulhatunk ezekből a történelmi példákából?
- Mit tehetnek ma az áldozatok kárpótlásáért azok az államok, amelyek korábban megengedték az ilyen erőszakot?
- A fogyatékossgal élő embereket még ma is rengeteg diszkrimináció éri. Tudtok erre példákat mondani?
- Tudtok mondani olyan más, ma is előforduló, az érintettek beleegyezése nélkül végrehajtott erőszakos beavatkozásokat és cselekményeket, amelyek sérthetik az emberek testi vagy lelki integritását?
- Milyen emberi jogokat sértenek ezek a cselekmények?
- A hozzátok hasonló fiatalok mit tehetnek a nemi alapú diszkrimináció megelőzése és felszámolása érdekében?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ennek a gyakorlatnak a témája a fogyatékossgal élő emberek kényszersterilizációja Svédországban. Fontos tudni azonban, hogy nem ez az egyetlen ország, ahol korábban ilyen kegyetlen bánásmódot alkalmaztak a kisebbségi csoportok tagjaival – többnyire nőkkel – szemben. Hasonló esetek történtek a világ számos pontján, például Németországban, Csehországban (Csehszlovákiában), Oroszországban, Svájcban, Kínában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában. Példaként említhetjük a roma nők kényszersterilizálását, ami Csehszlovákiában, majd később utódállamaiban, Csehországban és Szlovákiában volt gyakorlat. Az Európai Roma Jogok Központja által 2016-ban kiadott „Coercive and cruel” [Kényszer és kegyetlenség] című jelentés az 1966 és 2016 közötti időszakból vett példákön keresztül tárgyalja a kényszersterilizálás témáját, és elemzi annak az érintettekre, a helyi közösségekre és az egész társadalomra gyakorolt hatását.

A nők kényszersterilizálása a nemi alapú erőszak kegyetlen formája, és súlyos emberi jogi jogsértés. Sérti az élethez való jogot; az embertelen vagy lealacsonyító bánásmód tilalmát; a személyes biztonsághoz való jogot; a magánélethez való jogot; valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. Az Emberi Jogok Európai Bírósága számos kényszersterilizálási ügygel foglalkozott, ilyen volt például a V. C. kontra Szlovákia (egy roma nő kényszersterilizálását érintő) vagy az A. P., E. Garçon és S. Nicot kontra Franciaország (transznemű emberek kényszersterilizálását érintő) ügy. Mindkét esetben a bíróság kimondta, hogy a kényszersterilizáció az emberi jogok megsértését jelenti. Ennek ellenére 2017-ben még 22 olyan ország volt Európában, amely a transznemű emberek nemének elismerését a sterilizációhoz kötötte.

Lehet, hogy a gyakorlat során a résztvevők megkérdezik, hogy az országukban vagy bárhol máshol a világon engedélyezett-e a sterilizáció (akár az érintett személy beleegyezésével). Érdemes ennek utánajárni még a gyakorlat előtt. Sok országban csak akkor engedélyezett a sterilizáció, ha azt egészségügyi okokból az orvos javasolja. A sterilizáció általában végleges, bár bizonyos esetekben visszafordítható, ez az eljárás azonban nagyon kockázatos és gyakran sikertelen.

A gyakorlat elvégzése előtt érdemes lehet átolvasni ennek a kézikönyvnek az első fejezetét, ahol az erőszak különböző formáiról van szó. Ez segítségünkre lehet a gyakorlat feldolgozásakor.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha a csoportot érdekli, hogy a történelem során milyen formában jelent meg az erőszak, javasolhatjuk a „Dosta!” című gyakorlatot a *Kompassz – kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez* című kötetből. A gyakorlat keretében a résztvevők akciót terveznek és hajtanak végre abból a célból, hogy felhívják a figyelmet a holokauszt roma áldozataira.

Javasolhatjuk, hogy a résztvevők nézzék át az interszekcionalitással és a többszörös diszkriminációval foglalkozó részt (I. 4. fejezet), amely rávilágít arra, hogyan befolyásolják a nemi alapú diszkriminációt más jellemzők, például a személy bőrszíne, társadalmi helyzete, fogyatékosága, etnikai származása vagy életkora.

Javaslatok a cselekvésre

A résztvevőkkel együtt utánanézhethetünk annak, hogy saját országunkban történt-e valaha kényszersterilizáció. Látogassunk el egy olyan helyi szervezethez, amely a fogyatékosággal élő embereket segíti, és kérdezzük meg tőlük, mit tesznek a nemi alapú erőszak ellen.

A történet az alábbi cikken alapul: Sam Rowlands, Jean-Jacques Amy: Sterilisation of those with intellectual disability: evolution from non-consensual interventions to strict safeguards [*Az értelmi fogyatékosok sterilizálása: a nem beleegyezésen alapuló beavatkozásokról a szigorú védelemig*] Centre of Postgraduate Medical Research & Education, Bournemouth University and Learning Disabilities – Toward Inclusion, Helen L. Atherton and Debbie J. Crickmore (Ed.), Churchill Livingstone, Elsevier Ltd., 2011. <https://core.ac.uk/download/pdf/141468997.pdf>

Maria és a hazája története

(igaz történet alapján)

Maria nagyon szerette az országot, ahol élt, de mint a világ minden országának, ennek a történelmében is akadtak sötét fejezetek. 1909-ben az országban létrejött a Fajhigiéniai Társaság, amelynek célja az eugenika módszereinek és eredményeinek terjesztése, és ezáltal az állami politika és a közvélemény befolyásolása volt. A Társaság szórólapokat osztogatott a „fajhigiéné” fontosságáról, és azt hangoztatta, hogy a lakosság génállományának javítása érdekében a „nem megfelelő” nőket sterilizálni kellene. A Társaság helyébe később az Állami Fajbiológiai Intézet nevű állami hivatal lépett, amely egészen az 1950-es évek végéig működött.

1934-ben Maria hazájában olyan törvényt hoztak, amely lehetővé tette az értelmi fogyatékosok kényszersterilizálását. Később a törvény hatályát más olyan csoportokra is kiterjesztették, akikről úgy tartották, hogy „alkalmatlanok” a társadalmi együttélésre.

Mariát 17 éves korában az iskolaorvos „gyengeelméjűnek” nyilvánította (akkoriban ezt a kifejezést használták az értelmi fogyatékosokra), mert nagyon alacsony intelligenciaszintet állapítottak meg nála. Az orvos azt is kijelentette, hogy emiatt Maria képtelen lenne gyereket nevelni. Később behívták, hogy írjon alá néhány papírt. Nem igazán tudta, miféle dokumentumok ezek, de utóbb kiderült, hogy aláírásával beleegyezett a sterilizációjába. 1943-ban az orvosok műviileg eltávolították mindkét petefészket, és ezzel meddővé tették. Később kiderült, hogy azért minősítették „gyengeelméjűnek”, mert rövidlátó volt (szemüvege viszont nem volt), ezért nem tudta az iskolában elolvasni, mi van a táblára írva.

1997-ben egy újság meginterjúvolta az akkor 72 éves Mariát, aki ezt mesélte: „Sose felejttem el, amikor behívtak az igazgatónőhöz... Előre tudtam, hogy ez lesz. Elbújtam az alagsori vécébe, és ott zokogtam egyedül. Meg akartam ölni magam, és az öngyilkosság gondolata azóta is gyakran felmerül bennem. De nem akartam megadni nekik [az államnak] azt az elégtételt, hogy megszabaduljanak tőlem. Próbáltam elengedni a gyűlöletet, hagyni, hogy lecsillapodjon bennem, de képtelen vagyok rá.”

1996-ban Maria kártérítést követelt az államtól, de igényét első körben elutasították. Mikor azonban a története az újságok címlapjára került, méltányossági alapon mégis kapott kárpótlást.

Maria hazájában a kényszersterilizációt lehetővé tevő törvény 1975-ig hatályban maradt, és becslések szerint körülbelül 60 ezer embert sterilizáltak így, főleg nőket. Nem tudni, hogy ebből hány esetben volt a kényszersterilizálás indoka az értelmi fogyatékoság. Hasonló törvény vonatkozott a transznemű emberekre, akiknek a nemük hivatalos megváltoztatása előtt sterilizálniuk kellett magukat. Ezt a törvényt 2013-ban törölték el.

FELADATLEÍRÁS A CSOPORTMUNKÁHOZ

Maria történetének elolvasása után beszéljétek meg az alábbi kérdéseket a kiscsoportban. Az utolsó két kérdésre adott válaszaitok alapján készítsétek rövid (2-3 perces) összefoglalót a többieknek.

Kérdések:

- Milyen volt ezt a történetet olvasni? Megdöbbenetek vagy meglepődtetek rajta? Miért/Miért nem?
- Mit gondoltok, melyik országban történt mindez? A válaszotokat támasszátok alá érvekkel.
- Mit érezhetett Maria, amikor rájött, hogy sterilizálni fogják?
- Szerintetek milyen hatással volt a kényszersterilizáció Maria további életére?
- Hogyan befolyásolják az ilyen esetek az emberi jogok fogalmának értelmezését?

„A nők szabadsága a társadalom szabadságának jele.”

Rosa Luxemburg

N. kontra Svédország

Szint: 4

Tetszőleges

190 perc

Nehézségi szint: 4

Csoportlétszám: tetszőleges

Szükséges idő: 190 perc

A gyakorlatról: Ez a szimulációs gyakorlat a menedékjogot kérő nők körüli problémákat vizsgálja egy, az Emberi Jogok Európai Bírósága elé terjesztett ügy kapcsán.

Célok:

- A menedéket kérő nők nehézségeinek átgondolása
- A kritikai gondolkodás, a logikus érvelés és az igazságérzet fejlesztése
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerepének megértése

Szükséges eszközök:

- Az ügy leírása annyi példányban, ahány résztvevő van
- Szerepkártyák több példányban
- „További információk” a csoportsegítő számára (l. UNHCR szerepkártya)

Előkészítés: Készítsük elő a szerepkártyákat, ügyelve arra, hogy legyen elegendő példány a résztvevők számára.

Gondoskodjunk arról, hogy a felkészülési szakaszban a 3 csoport számára külön-külön tér álljon rendelkezésre, és legyen elég hely a bírósági tárgyalás megtartására is.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el a csoportnak, hogy a foglalkozás során az Emberi Jogok Európai Bírósága által tárgyalat egyik ügyről lesz szó. Kérdezzük meg a résztvevőket, hogy mit tudnak a Bíróságról és az Emberi Jogok Európai Egyezményéről.
- 2) Mondjuk el, hogy az ügy egy afgán nőnek a svéd állam által elutasított menedékkérelmével foglalkozik. Csoporttól függően előfordulhat, hogy tisztáznunk kell néhány, a migrációval kapcsolatos szó jelentését (pl. menedékkérő, migráns, menekült).
- 3) Osszuk ki az N. kontra Svédország ügy leírását, és kérjük meg a résztvevőket, hogy mindenki csendben olvassa el. Adjunk erre kb. 10 percet.
- 4) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy a tárgyalás során a következő kérdést kell megfontolniuk: „Megsértené-e az Egyezmény 3. cikkét N. kitoloncolása?”. Győződjünk meg arról, hogy alapvetően mindenki érti ezt a kérdést.
- 5) Osszuk a résztvevőket 4 csoportra:

Az 1. csoport N.-t képviseli.

A 2. csoport a svéd kormányt képviseli.

A 3. csoport az Emberi Jogok Európai Bíróságát képviseli.

A 4. csoport az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának szakértőit képviseli.

Adjuk oda minden csoportnak a megfelelő szerepkártyát, és mondjuk el, hogy 30 percük van a felkészülésre. Az 1. és 2. csoport dolgozzon ki érveket, melyeket majd a bíróság előtt előad, míg a 3. csoport beszélje át, milyen kérdéseket fognak feltenni a két félnek. A 4. csoport pedig készüljön fel arra, hogy tájékoztatást nyújtson a menedékkjogot kérő afgán nők körülményeiről, anélkül, hogy ebben a konkrét esetben állást foglalna.

- 6) 30 perc elteltével hívjuk vissza a résztvevőket, és kezdjük meg a bírósági tárgyalást.
A bírósági tárgyalást a bírák vezetik, és 30 percig tart. Az 1., 2. és 4. csoportnak 5-5 perce van az álláspontjuk bemutatására. A főbb érvek ismertetése után a bírák kérdéseket tesznek fel a feleknek.
- 7) Ezután minden bírónak egyéni döntést kell hoznia. Hagyjunk körülbelül 5 percet a gondolkodásra. Ezután hívjuk össze a csoportot, és kérjük meg a bírakat, hogy külön-külön ismertessék döntésüket és érveiket.
- 8) Tájékoztassuk a résztvevőket az Európai Bíróság tényleges döntéséről és annak indoklásáról. Kérdezzük meg a csoportot, hogy mit gondolnak a valódi ítéletről. Ezután térjünk rá a gyakorlat feldolgozására.

Az ítélet:

A Bíróságnak arról kellett döntenie, hogy a kérelmező személyes helyzete olyan-e, hogy Afganisztánba való visszaküldése a 3. cikk megsértésének minősülne. (...) A bíróság megállapította, hogy mivel a kérelmező 2004 óta Svédországban él, mások úgy tekinthetnek rá, mint aki nem felel meg az afgán társadalom nemekkel kapcsolatos szerepelvárásainak. Ráadásul megpróbált elválni a férjétől, és egyértelműen kinyilvánította, hogy nem akar már együtt élni vele. Ha azonban a házastársakat külön-külön vagy együtt deportálják Afganisztánba, a férj dönthet úgy, hogy a kérelmező akarata ellenére továbbra is házasságban él vele. Az új síita státusz törvény megköveteli a nőtől, hogy tegyenek eleget férjük szexuális kívánságainak, és otthonukat csak férjük engedélyével hagyják el, kivéve vészhelyzetben. (...) A Bíróság nem hagyhatta figyelmen kívül a statisztikák és a nemzetközi jelentések által jelzett általános kockázatokat. Ami a házasságon kívüli kapcsolatát illeti, a kérelmező nem nyújtott be releváns és részletes információkat a svéd hatóságokhoz, és meg sem próbálta megmagyarázni, hogy miért nem. Mindazonáltal a férj a kérelmező válókeresetét, illetve más cselekményeit házasságon kívüli kapcsolatra utaló jelnek tekintheti, és a házasságtörés az afgán büntető törvénykönyv értelmében bűncselekménynek minősül. Elképzelhető, hogy a kérelmezőnek sikerülne a férjétől külön élnie Afganisztánban, de férfi támogatása és védelme nélkül a nők nem tudnak normális társadalmi életet élni, korlátozva van mozgásszabadságuk, és hiányoznak a túléléshez szükséges eszközeik, emiatt sokan arra kényszerülnek, hogy visszatérjenek a bántalmazó családi környezetbe (...) Nem volt nyomós ok arra, hogy [a Bíróság] megkérdőjelezze a kérelmező azon kijelentésének igaz voltát, miszerint közel öt éve nincs kapcsolata a családjával, és ezért már nem rendelkezik közösségi hálóval vagy megfelelő védelemmel Afganisztánban. A jelen ügy különleges körülményei között figyelembe vette a Bíróság, hogy ha a kérelmezőt Afganisztánba deportálják, a férje, annak családja, a nő saját származási családja és az afgán társadalom részéről különböző, a 3. cikk hatálya alá tartozó megtorlások halmozott kockázatával kellene szembenéznie.¹

Ennek megfelelően a Bíróság megállapította, hogy a kérelmezővel szembeni kiutasítási határozat végrehajtása az Egyezmény 3. cikkének megsértését eredményezné.

Feldolgozás és értékelés

E gyakorlat segítségével a résztvevők jobban megérthetik a menedékkérő nők problémáit és a migrációval kapcsolatos nemi vonatkozású kérdéseket, de az Emberi Jogok Európai Bírósága munkájának megismertetésére is használhatjuk a gyakorlatot. A konkrét céltól és a csoport összetételétől függően a feldolgozáshoz válogassunk az alábbi kérdések közül:

- Az ügy kapcsán felmerült kérdésekre könnyű megoldást találni? Ha nem, nektek mi jelentett leginkább nehézséget?
- Nehéz volt eljátszani a kapott szerepet? Ha igen, mi okozott nehézséget?
- Szerintetek jól döntöttek a bírák?
- Kérdés a bírákhoz: Milyen tényezők számítottak a leginkább a döntés meghozatalakor?
- Kérdés a teljes csoporthoz: A való életben az Európai Bíróság úgy vélte, hogy fennáll a 3. cikk megsértésének veszélye. Mivel indokolták ezt a döntést?
- Az ügynek mely részletei azok, amelyek kifejezetten a nőket érintik?

- Miért fontos a nemi vonatkozásokat is figyelembe venni a migrációs ügyek kapcsán?
- A tárgyalás során megkérdőjelezték N. szavahihetőségét és következetességét. Mivel magyarázható ez? Mennyire tartjátok ezt igazságosnak?
- Hallottatok korábban erről az esetről? Előfordult-e hasonló eset az országunkban?
- Ennek az ügynek a kapcsán megismerhettük azokat a kockázatokat, amelyekkel N. szembesülne, ha visszatoloncolnák Afganisztánba. Milyen egyéb kockázatokkal néznek szembe a menedékkérő nők – mind menekülés közben, mind a „fogadó” országokban?
- A mi országunk tiszteletben tartja-e a menedékkérők és menekültek védelmére vonatkozó nemzetközi előírásokat?
- Nálunk általában hogyan állnak az emberek a menedékkérőkhöz? Más a hozzáállásuk, ha menedékkérő nőkről van szó?
- Milyen támogatás érhető el a menedékkérők/menekültek/migránsok számára ott, ahol laktok?
- Bizonyos jogok nem korlátozhatók, ilyen például a kínzástól való mentességhez való jog. Szerintetek mi lehet ennek az oka?
- Miért van szükségünk az Emberi Jogok Európai Bíróságára? Ki vihet ügyet a Bíróság elé?

Tanácsok csoportsegítőnek

Ezt a gyakorlatot többféleképpen is adaptálhatjuk. Nagy tárgyalás helyett tarthatunk több kisebb tárgyalást is egymással párhuzamosan, kisebb létszámú bíróságokkal. Ha így döntünk, lehetőség szerint minden csoportban ugyanannyi tag legyen.

Ösztönözzük a résztvevőket, hogy a kiscsoportos felkészülésre kapott időt az ügy tisztázására fordítsák, és készítsék elő nyitóbeszédüket, illetve a bírák állítsanak össze kérdéseket, amelyeket majd feltesznek a feleknek.

Ezt a gyakorlatot a nemek és a migráció közötti kapcsolat alaposabb feltárására is használhatjuk. Az EJEB adatbázisában megtalálhatjuk a saját országunk ellen indított bírósági ügyeket (<http://hudoc.echr.coe.int>, magyarul pedig itt érhetők el a Magyarországot érintő ítéletek: <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei>.) Fontos, hogy a gyakorlat elvégzése előtt tájékozódjunk az EJEB szerepéről és működéséről, valamint nézzünk utána a női menekültekkel és menedékkérőkkel kapcsolatos kérdéseknek.

Tartsuk észben, hogy a gyakorlat során előkerülhetnek iszlamofób nézetek vagy a kulturális felsőbbrendűséggel kapcsolatos képzetek. Amikor muszlim nőkről van szó, gyakran felmerül ilyesmi. Fontos, hogy az afganisztáni helyzet és az adott ügy alapján a résztvevők ne tegyenek általánosításokat azzal kapcsolatban, hogy az iszlám vallás hogyan kezeli vagy tekinti a nőket.

Javaslatok a folytatáshoz

Ez után a gyakorlat után többféle úton is továbbindulhatunk:

Megvizsgálhatjuk, hogyan érintik a nőket a fegyveres konfliktusok: a résztvevők utánanézhhetnek ennek a kérdésnek, majd megvitathatják kutatásuk eredményeit. Ez a problémakör a Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform által meghatározott fő cselekvési területek közé tartozik. (<http://beijing20.unwomen.org/en/in-focus/armed-conflict>).

A *Kompasz* kézikönyvben található „Három dolog” és a „Bejöhetek?” című gyakorlat szintén a menekültekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.

Érdeemes lehet utánajárni, milyen a muszlim nők helyzete a saját országunkban/ településünkön, beleértve azokat a nehézségeket, amelyekkel ők szembesülnek.

A *Böngésző* című kézikönyvben a menekültekkel és migránsokkal szembeni gyűlöletbeszédhez kapcsolódó további információkat, valamint ezzel a problémával foglalkozó gyakorlatokat találhatunk, ilyen például a „Nézőpont kérdése” című.

Javaslatok a cselekvésre

A résztvevők utánajárhatnak a saját országuk ellen az Emberi Jogok Európai Bíróságán indított ügyeknek és/vagy a kormány menedékkérőkkel és menekültekkel kapcsolatos jelenlegi álláspontjának. A HUDOC adatbázisban elérhető a Bíróság elé került ügyek dokumentumai (hudoc.echr.coe.int). A résztvevők annak is utánanézhhetnek, milyen támogató szolgáltatások állnak a menedékkérő nők és LMBT+ emberek rendelkezésére.

A résztvevőkkel együtt szervezhetünk Élő Könyvtárat, és meghívhatunk oda menekülteket és bevándorlókat. Az Élő Könyvtár ugyanúgy működik, mint egy normál könyvtár, de a könyvek helyett embereket lehet „kikölcsönözni”. Célja az előítéletek lebontása azáltal, hogy lehetőséget biztosít a hétköznapi emberek számára – akiknek mindenféle előzetes elképzeléseik lehetnek bizonyos csoportokra vonatkozóan –, hogy találkozzanak és beszélgessenek olyanokkal, akik az adott csoportba tartoznak. Az Európa Tanács *Nézz a borító mögé!*² című kiadványa hasznos tanácsokat ad Élő Könyvtár projektek létrehozásához.

A *WE CAN! Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives [MENNI FOG! Fellépés a gyűlöletbeszédde szemben ellen- és alternatív narratívák segítségével]* című kézikönyvben ötleteket találhatunk arra vonatkozóan, hogyan lehet a médiában megjelenő menekültellenes gyűlöletbeszédde szemben az online és offline térben fellépni, és hogyan lehet előmozdítani a menekültek emberi jogainak tiszteletben tartását.

1 Forrás: Emberi Jogok Európai Bírósága / 132. sz. Joggyakorlat-összefoglaló – 2010. július

2 <https://rm.coe.int/living-library-guide-hu-2005/16808d0173>

N. kontra Svédország

Ezt az ügyet az Emberi Jogok Európai Bírósága tárgyalta N., egy Afganisztánban született és a svédországi Fagerstában élő nő kérelme nyomán.

2004. augusztus 13. – N. és férje, X. megérkeznek Svédországba illegális módon, embercsempész segítségével.

2004. augusztus 16. – N. és X. menedéjogot és tartózkodási engedélyt kér. Azt állítják, hogy 1996 óta üldözik őket X. kommunista párti szerepvállalása miatt, a férfit kétszer le is tartóztatták, majd a házaspár kénytelen volt Kabulba költözni. X. rossz egészségi állapotára hivatkozik: álomosság, szorongás és agresszivitás. N. azt állítja, hogy Afganisztánban jól ismert volt politikai beállítottsága, hiszen nőket tanított, amit a kabuli vezető elit rossz szemmel nézett.

2005. március 29. – A Bevándorlási Hivatal elutasítja a házaspár kérelmét. Azzal érvel, hogy Kabulban jobb a helyzet, mint az ország más részein, és megkérdőjelezi azt az állítást, hogy a házaspár élete veszélybe kerül, ha visszatérnek Afganisztánba. A Bevándorlási Hivatal úgy ítéli meg, hogy a közölt információk túl homályosak, és a rossz mentális egészség nem jelent alapot a menedéjog megítéléséhez.

2005 – A pár fellebbez a döntés ellen. A fenti állításokon túl N. arról is tájékoztatja a bíróságot, hogy férjétől külön, egyedül él, és válni kíván, még akkor is, ha X. ezt ellenzi. Ez súlyos üldöztetésnek tenné ki Afganisztánban, mivel úgy tekintenek, hogy X.-et és saját családját is szegénybe hozta. Attól tart, hogy X. családjá bosszút áll majd, és ő a legjobb esetben is kitalált válik. Azt is állítja, hogy nem tudott válni Afganisztánban, és ott a házasságtörést megkövetéssel büntetik.

2007. március 19. – A fellebbezést elutasítják. A bíróság ítélete szerint X. nem tudta bizonyítani, hogy az afgán ellenálló csoportok számon tartanak őt. N.-re vonatkozóan a bíróság rámutat, hogy a nők oktatásának korábbi tilalma helyett most a nők oktatását előmozdító megerősítő intézkedések történnek, és jelentős idő telt el azóta, hogy N. részt vett a nők oktatásában. Magánéletére vonatkozóan a bíróság megjegyzi, hogy N. hivatalosan nem vált el, és állítása szerint nem volt házasságon kívüli viszonya – így

nem fenyegeti házasságtörés miatt büntetés. A bíróság azt is megjegyzi, hogy N. nem bizonyította, hogy a családja kitagadta volna, így van kapcsolati hálója Afganisztánban.

2007. szeptember 4. – N. ismét fellebbez, de elutasító határozatot kap, tehát a határozat jogerőre emelkedik, a kitoloncolási végzések pedig végrehajthatóvá válnak.

2007. október 27., 2008. január 28. – N. új körülményekre hivatkozik, és kétszer tartózkodási engedélyért folyamodik. Megtagadják.

2008. február – Keresetet nyújt be a svéd bírósághoz, hogy elválhasson X.-től, és a válásra kíván hivatkozni a kitoloncolás felfüggesztése érdekében. X. közli a bírósággal, hogy ellenzi a válást.

2008. november 19. – A Bíróság elutasítja a válókeresetet, arra hivatkozva, hogy nem rendelkezik hatáskörrel, mivel a pár nem legálisan tartózkodik Svédországban.

2008. október 17. – N. kéri a menedékkérellem felülvizsgálatát és a kitoloncolás felfüggesztését. Hivatkozik a kabuli helyzet súlyosbodására és az üldöztetéstől való megalapozott félelmére, mivel azóta kapcsolatot létesített egy svéd férfival, ezért Afganisztánban halálbüntetés várna rá. Azt állítja, hogy 2005 óta nem érintkezett a családjával. Felülvizsgálati kérelmét elutasítják.

2009. február 17. – A határozat elleni minden további fellebbezési kísérlet kudarcot vall, és az ügyet átadják a rendőrségnek a kitoloncolás végrehajtása céljából.

2009. április 28. – N. az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) elé terjeszti az ügyet. A fent ismertetett információk mellett csatolja egy svéd férfi levelét, amely megerősíti, hogy 2008 óta viszonyuk van, és 2009 áprilisa óta együtt élnek a férfi lakásában. A kormány kijelenti, hogy ezt az információt N. korábban nem közölte, noha ez releváns lett volna a menedékkérelme szempontjából. A kormány azt is közli, hogy N. levelezési címe nem változott, nem azonos a férfi címével. Az Európai Bíróság értesíti a kormányt, hogy a per ideje alatt nem tanácsos végrehajtani a kitoloncolási végzést.

Bírói szerepkártya

A ti feladatotok annak eldöntése, hogy N. Afganisztánba deportálása a 3. cikk megsértésének minősül-e. A bírók feladata továbbá a bírósági tárgyalás levezetése is. Gondoskodnotok kell arról, hogy mindkét fél előadja fő érveit, maximum 5 percben. Fel kell tennetek kérdéseket a két félnek, mégpedig olyan kérdéseket, amelyek segítségével megkapjátok a döntéshez szükséges információkat. A meghallgatás végén a bírók külön-külön ismertetik a döntésüket és az azt alátámasztó érveket.

Tájékoztató az afganisztáni nők helyzetéről

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának iránymutatása az afgán menedékkérők nemzetközi védelemre való rászorultságának és jogosultságának felméréséhez (részlet, 2009. július)

Tekintettel a súlyos és széles körben elterjedt emberi jogi jogsértésekre és az ország számos pontján zajló fegyveres konfliktusra, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága úgy ítéli meg, hogy jelentős számú afgán menedékkérő szorult nemzetközi védelemre. Az afgán menedékkérők kérelmét egyénileg kell elbírálni, a menekültstátusz megadására vonatkozó méltányos és hatékony eljárásoknak megfelelően, beleértve a fellebbezési jogot is. Kedvező elbírálás alá esnek a jelen iránymutatásban meghatározott speciális csoportok, ideértve többek között (i) a saria törvény megsértésével vádolható személyeket és a kisebbségi vallási csoportok tagjait; (ii) az etnikai kisebbségi csoportokat; (iii) a kormánnyal kapcsolatba hozható vagy a kormány támogatójának tekintett személyeket, beleértve a civil társadalom tagjait is; (iv) a fegyveres kormányellenes csoportok tényleges vagy feltételezett támogatóit; (v) az újságírókat; (vi) az Afganisztáni Népi Demokrata Párttal vagy más baloldali politikai pártokkal kapcsolatban álló személyeket; (vii) a nőket; (viii) a gyermekeket; és (ix) az olyan személyeket, akiknél fennáll a veszélye annak, hogy vérbosszú áldozatává váljanak.

A nők esetében különösen nagy a bántalmazás veszélye, ha a környezetük úgy ítéli meg, hogy nem felelnek meg a társadalom, a hagyomány, vagy akár a jogrendszer által rájuk rótt nemi szerepeknek. A bántalmazás különféle módon történhet, és elkövetője is több ember lehet, beleértve a családtagokat is. Az ilyen bánásmód többek között családon belüli erőszak, súlyos szabadságmegvonás, valamint megalázó és embertelen bánásmód formáját öltheti. A síta státustörvény (2009) megköveteli a

nőktől, hogy teljesítsék férjük szexuális kívánságait, és csak engedély birtokában hagyják el otthonukat, kivéve vészhelyzet esetén. A törvény bevezetésére még nem került sor, nemzetközi nyomás hatására jelenleg felülvizsgálat alatt áll.

A 2007 márciusa és 2008 márciusa közötti időszakban mintegy 40%-kal nőtt Afganisztánban a nők és lányok ellen elkövetett testi erőszak gyakorisága. A meglévő adatok azt mutatják, hogy jelenleg az afgán nők 80%-át érinti a családon belüli erőszak.

A kulturálisan kevésbé konzervatív életstílust követő afgán nőket – például az Iránból vagy Európából hazatérőket – továbbra is úgy tekintik, mint akik szembemennek a szilárd társadalmi és vallási normákkal, ezért ki vannak téve a családon belüli erőszak és különféle büntetések kockázatának. Ezek a kiközösítéstől a megbélyegzésen át a becület-bűncselekményekig terjedhetnek, ha a környezet megítélése szerint az adott nő szegényt hozott a családjára, közösségére vagy törzsére.

A kísérelő nélküli nők vagy a férfi védelmező (mahram) nélküli nők normális társasági élete továbbra is akadályozott. Ide tartoznak az elvált nők, a már nem szűz hajadonok és az olyan nők, akiknek az eljegyzése felbomlott. Hacsak nem mennek férjhez – ami nagyon nehéz az ilyen helyzetű nők társadalmi megbélyegzettsége miatt –, továbbra is kirekesztés és diszkrimináció az osztályrészük. Sok afgán nő nem hagyhatja el a családi otthonot burka és férfi kísérelő – a nő férje vagy közeli rokona – nélkül. Férfiak támogatása és védelme nélkül a nők általában nem rendelkeznek a túléléshez szükséges eszközökkel, tekintettel az egyedül élő nőket érő társadalmi korlátozásokra, beleértve a mozgásszabadságuk korlátozását is. Képtelenek az önfenntartásra, évekig szinte fogolyként kénytelenek élni, ami sokakat arra késztet, hogy visszatérjenek a bántalmazó családi környezetbe. Az ilyen „kibékülés” következményeit általában nem követik nyomon, és a visszatéréskor elkövetett visszaélések vagy becület-bűncselekmények gyakran büntetlenül maradnak. Ezenkívül a nőjogi aktivisták fenyegetésekkel és megfélemlítéssel szembesülnek, különösen, ha nyíltan mernek beszélni a nők jogairól, az iszlám szerepéről vagy a vezetők viselt dolgairól.

Emberi Jogok Európai Egyezménye

3. cikk – Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

Szerepkártya N.-nek

30 percek van az eset megvitatására, továbbá a nyitóbeszéd előkészítésére, amelyben bizonyítanotok kell, hogy N. Afganisztánba deportálása a 3. cikk megsértését eredményezné.

N. állítása a következő: Valós veszély fenyegeti, hogy üldözni fogják vagy akár halálra ítélik, mivel különvált a férjétől, és most egy másik férfival van kapcsolata.

Fennáll a kockázata, hogy embertelen és megalázó bánásmódban részesülne, mivel a családját kitagadta, és nem rendelkezik kapcsolati hálójával, se olyan férfi rokonnal, aki megvédené Afganisztánban.

Úgy véli, hogy saját családját és férjét családját is meg fogja tudni, hogy ő megpróbált elválni a férjétől.

Afganisztánban nem tud elválni, mivel két tanúra lenne szüksége válókeresete alátámasztásához. Ennek ellenére fennáll az embertelen és megalázó bánásmód veszélye.

Emberi Jogok Európai Egyezménye

3. cikk – Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

Szerepkártya a svéd kormány számára

30 percek van az eset megvitatására, továbbá a nyitóbeszéd előkészítésére, amelyben bizonyítanotok kell, hogy N. Afganisztánba deportálása nem sérti a 3. cikket.

A svéd kormány a következőket állítja:

Bár a nemzetközi jelentések szerint is Afganisztánban nagyon nehéz a nők helyzete, az ország többi részéhez képest Kabulban valamivel jobb a körülmények.

A kérelmező nem szolgáltatott elegendő bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy fennáll annak valós és konkrét kockázata, hogy akár az állami hatóságok, akár magánszemélyek részéről rossz bánásmód fenyegetné.

N. általános hitelessége megkérdőjelezhető, mivel története homályos és nem elég részletes, különösen a házasságon kívüli viszonyát illetően. Nincs arra utaló jel, hogy az afgán hatóságok, illetve a nő családja vagy a férje családja tudomással bírna erről a viszonyról.

Jogilag még mindig házas, és semmi sem utal arra, hogy az afgán hatóságok vagy az érintett családok tudnának arról, hogy megpróbált Svédországban elválni. Bizonyos körülmények között (pl. ha a férj beteg, és ez veszélyezteti a feleséget) továbbra is van lehetőség válásra Afganisztánban.

Emberi Jogok Európai Egyezménye

3. cikk – Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

Szerepkártya az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) szakértői számára

Ti képviseltek az ENSZ Menekültügyi Hivatalát, és a ti feladatokat, hogy szakértői véleményt adjatok a bírának az Afganisztánból érkező menedékkérők, különösen a nők helyzetéről. 30 percek van arra, hogy egy 5 perces összefoglalót készítenek az ügyszor kapcsolódó főbb vonatkozásokról. Ne foglaljatok állást egyik fél mellett sem. Készüljete fel arra, hogy objektív és szakértői véleményt tudjatok nyújtani a bíróságnak.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának feladata, hogy világszerte irányítsa és koordinálja a menekültek védelmére és a menekültügyi problémák megoldására irányuló nemzetközi erőfeszítéseket. Elsődleges célja a menekültek jogainak és jóllétének védelme. Célja továbbá biztosítani, hogy mindenki szabadon élhessen azon jogával, hogy más országban menedéket kérjen és biztonságos menedéket találjon, onnan bármikor önként hazatérhessen, vagy beilleszkedhessen a helyi közösségbe, vagy harmadik országban letelepedhessen.

További információk

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának iránymutatása az afgán menedékkérők nemzetközi védelemre való rászorultságának és jogosultságának felméréséhez (részlet, 2009. július)

Tekintettel a súlyos és széles körben elterjedt emberi jogi jogsértésekre és az ország számos pontján zajló fegyveres konfliktusra, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága úgy ítéli meg, hogy jelentős számú afgán menedékkérő szorul nemzetközi védelemre. Az afgán menedékkérők kérelmét egyénileg kell elbírálni, a menekültstátusz megadására vonatkozó méltányos és hatékony eljárásoknak megfelelően, beleértve a fellebbezési jogot is. Kedvező elbírálás alá esnek a jelen iránymutatásban meghatározott speciális csoportok, ideértve többek között (i) a saria törvény megsértésével vádolható személyeket és a kisebbségi vallási csoportok tagjait; (ii) az etnikai kisebbségi csoportokat; (iii) a kormánnyal kapcsolatba hozható vagy a kormány támogatójának tekintett személyeket, beleértve a civil társadalom tagjait is; (iv) a fegyveres kormányellenes csoportok tényleges vagy feltételezett támogatóit; (v) az újságírókat; (vi) az Afganisztáni Népi Demokrata Párttal vagy más baloldali politikai pártokkal kapcsolatban álló személyeket; (vii) a nőket; (viii) a gyermekeket; és (ix) az olyan személyeket, akiknél fennáll a veszélye annak, hogy vérbosszú áldozatává váljanak.

A nők esetében különösen nagy a bántalmazás veszélye, ha a környezetük úgy ítéli meg, hogy nem felelnek meg a társadalom, a hagyomány, vagy akár a jogrendszer által rájuk rótt nemi szerepeknek. A bántalmazás különféle módon

történhet, és elkövetője is több ember lehet, beleértve a családtagokat is. Az ilyen bánásmód többek között családon belüli erőszak, súlyos szabadságmegvonás, valamint megalázó és embertelen bánásmód formáját öltheti. A sítá státuszról (2009) megköveteli a nőktől, hogy teljesítsék férjük szexuális kívánságait, és csak engedély birtokában hagyják el otthonukat, kivéve vészhelyzet esetén. A törvény bevezetésére még nem került sor, nemzetközi nyomás hatására jelenleg felülvizsgálat alatt áll.

A 2007 márciusa és 2008 márciusa közötti időszakban mintegy 40%-kal nőtt Afganisztánban a nők és lányok ellen elkövetett testi erőszak gyakorisága. A meglévő adatok azt mutatják, hogy jelenleg az afgán nők 80%-át érinti a családon belüli erőszak.

A kulturálisan kevésbé konzervatív életstílust követő afgán nőket – például az Iránból vagy Európából hazatérőket – továbbra is úgy tekintik, mint akik szembemennek a szilárd társadalmi és vallási normákkal, ezért ki vannak téve a családon belüli erőszak és különféle büntetések kockázatának. Ezek a kiközösítéstől a megbélyegzésen át a becsmérlés-bűncselekményekig terjedhetnek, ha a környezet megítélése szerint az adott nő szegényt hozott a családjára, közösségére vagy törzsére.

A kísérelő nélküli nők vagy a férfi védelmező (mahram) nélküli nők normális társasági élete továbbra is akadályozott. Ide tartoznak az elvált nők, a már nem szűz hajadonok és az olyan nők, akiknek az eljegyzése felbomlott. Hacsak nem mennek férjhez – ami nagyon nehéz az ilyen helyzetű nők társadalmi megbélyegzettsége miatt –, továbbra is kirekesztés és diszkrimináció az osztályrészüik. Sok afgán nő nem hagyhatja el a családi otthon burka és férfi kísérelő – a nő férje vagy közeli rokona – nélkül. Férfiak támogatása és védelme nélkül a nők általában nem rendelkeznek a túléléshez szükséges eszközökkel, tekintettel az egyedül élő nőket érő társadalmi korlátozásokra, beleértve a mozgásszabadságuk korlátozását is. Képtelenek az önfenntartásra, évekig szinte fogolyként kénytelenek élni, ami sokakat arra késztet, hogy visszatérjenek a bántalmazó családi környezetbe. Az ilyen „kibékülés” következményeit általában nem követik nyomon, és a visszatéréskor elkövetett visszaélések vagy becsmérlés-bűncselekmények gyakran büntetlenül maradnak. Ezenkívül a nőjogi aktivisták fenyegetésekkel és megfélemlítéssel szembesülnek, különösen, ha nyíltan mernek beszélni a nők jogairól, az iszlám szerepéről vagy a vezetők viselt dolgairól.

Emberi Jogok Európai Egyezménye

3. cikk – Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

Mi a te nemed?

Nemi zűrzavar

Szint: 3

10–30 fő

120 perc

Nehézségi szint: 3

Csoportlétszám: 10–30 fő

Szükséges idő: 120 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat során a résztvevők áttekintik a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos fogalmakat, kifejezéseket, és azt, hogyan értelmezik/használják ezeket a fiatalok, a média és az oktatásügyi szervek. A résztvevők megvitatják, mi köze a nyelvhasználatnak a nemi alapú erőszakhoz.

Célok:

- Az olyan fogalmak megértése, mint a biológiai nem, a társadalmi nem vagy a szexuális irányultság
- Annak elemzése, hogy a nemekhez kapcsolódó kifejezések hogyan jelennek meg a résztvevők környezetében, és ez hogyan hat az emberekre és általában a társadalomra
- A nemi identitások dinamikus és komplex jellegének felismerése

Szükséges eszközök:

- Toll és papír
- A prezentáláshoz szükséges vizuális eszközök és berendezések
- Kérdéssor a csoportmunkához több példányban

Előkészítés:

- Készítsünk rövid előadást/prezentációt a nemi egyenlőséggel kapcsolatos kifejezésekről – mindenképpen szerepeljenek benne az alábbiak: biológiai nem, társadalmi nem, gender, transznemű, szexuális irányultság, nemi alapú erőszak, nemi alapú diszkrimináció. Ezeknek a fogalmaknak a meghatározása és magyarázata megtalálható a jelen kézikönyv 1. fejezetében, illetve a könyv végén a Fogalomtárban. A prezentációhoz használhatunk táblát, flipchartot vagy elektronikus eszközöket.
- Fénymásoljuk le vagy nyomtassuk ki a segédletet, minden kiscsoportnak jusson egy példány.

A gyakorlat menete

- 1) Mondjuk el a résztvevőknek, hogy ebben a gyakorlatban azzal fogunk foglalkozni, hogyan értelmezik a nemek egyenlőségével kapcsolatos kifejezéseket a fiatalok, más emberek és a különböző intézmények.
- 2) Osszuk a résztvevőket annyi csoportra, ahány kifejezést meg szeretnénk beszélni. Minden csoportnak adjunk egy kifejezést (pl. „társadalmi nem”) és a gyakorlat végén található kérdéssor egy-egy példányát. Mondjuk el a résztvevőknek, hogy először a saját értelmezésüket írják le, aztán töltsék ki a táblázat többi sorát is: hogyan értelmezik ezt a kifejezést a fiatalok, hogyan használja a média, illetve az oktatásügyi szervek. A résztvevők az alapján válaszoljanak, amit ők maguk tudnak, illetve amit a környezetükben hallottak vagy észleltek. Hangsúlyozzuk, hogy nem baj, ha valamire nem tudnak válaszolni. A gyakorlatnak erre a részére adjunk körülbelül 30 percet.
- 3) Amikor a csoportok elkészültek, mutassák be, mire jutottak. Minden prezentáció után hagyhatunk egy kis időt tisztázó kérdésekre, de ezen a ponton még ne nyissunk vitát.
- 4) Ezek után rövid előadás/prezentáció formájában tekintsük át a gyakorlat során érintett fogalmak, kifejezések jelentését – ehhez használhatjuk az 1. fejezetben, illetve a Fogalomtárban szereplő definíciókat. Ezt követően lépünk tovább a megbeszélés és értékelés szakaszára.

Feldolgozás és értékelés

Kérjük meg a résztvevőket, hogy üljenek le körben, majd tegyük fel nekik az alábbi kérdéseket:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Milyen volt a csoportmunka? Voltak-e nézeteltérések vagy félreértések?
- Volt eltérés aközött, ahogy ti értelmeztétek az adott kifejezést, és ahogyan aztán a gyakorlat végén definiáltuk azt? Ha igen, miben?
- Szerintetek az emberek miért értelmezik ennyire különbözően a nemekhez kapcsolódó kifejezéseket?
- Az, ahogyan ezeket a kifejezéseket a fiatalok értelmezik, illetve ahogyan azokat a média és az oktatásügyi szervek használják, az pozitív vagy negatív üzenetet hordoz? Mi lehet ennek az oka? Hogyan hat ez a társadalomra általában?
- Egyetértetek azzal, hogy a „gender” átpolitizált fogalom? Miért/Miért nem?
- Az, hogy milyen szavakat használunk, hozzájárulhat a nemi alapú erőszakhoz?
- Hogyan járulhatnak hozzá a nemekhez kapcsolódó kifejezések és azok használata a diszkriminációhoz? Hogyan lehetne ezt elkerülni?
- A saját környezetetekben van tere annak, hogy az emberek a nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó kérdéseket megvitassák? Ha igen, mennyire vonják be a fiatalokat ezekbe a vitákba? Hogyan lehetne jobban bevonni a fiatalokat?

- A nemi alapú erőszak milyen emberi jogokat sért? Mit tehetnek a fiatalok az emberi jogok előmozdításáért és védelméért?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Tartsuk szem előtt, hogy a résztvevők különböző módon állhatnak ehhez a témához, és eltérő ismeretekkel rendelkezhetnek. Lehet, hogy nem biztosak egyes kifejezések jelentésében, és szóhasználatbeli különbségek is előfordulhatnak, különösen a transz témával kapcsolatban. Lehet, hogy egyesek jobban ismerik a tárgyalt fogalmakat, mint a többiek. Fontos, hogy a résztvevők úgy érezzék, hogy itt mindenki véleményét tiszteletben tartjuk, és senkinek nem kell félnie attól, mit gondol a csoport többi tagja.

A fogalmak jelentésének tisztázása és magyarázata során próbáljuk elkerülni, hogy esetleg olyan benyomást keltsünk, mintha mi lennénk az „igazság” letéteményesei. Számos nyelvben a „gender” szónak nincs egyértelmű megfelelője.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha szeretnénk mélyebben belemenni a társadalmi nem témájába, folytathatjuk a „Magas elvárások” című gyakorlattal, amelynek során a résztvevők ötletbörze keretében összegyűjtik, milyen elvárásokkal és követelményekkel szembesülnek a lányok és nők, illetve a fiúk és férfiak a mai társadalomban.

Amennyiben a csoport még nem foglalkozott az emberi jogokkal, és szeretnénk a nemek kérdését ebbe a tágabb keretbe helyezni, végezzük el a *Kompassz – kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez* „Most mutasd meg!” című gyakorlatát.

Ha a résztvevők már nagyjából tisztában vannak a témához kapcsolódó fogalmakkal, érdemes lehet rátérni a nemekhez és a szexualitáshoz fűződő sztereotípiák és előítéletek témakörére. Ehhez választhatjuk a *Kompassz* „Beszéljünk a szexről!” című gyakorlatát, melynek során a résztvevők az „akvárium” módszer segítségével tárják fel a szexualitáshoz, ezen belül a homofóbiához kapcsolódó attitűdöket.

Javaslatok a cselekvésre

Meghívhatjuk egy helyi LMBT+ vagy gender témával foglalkozó szervezet képviselőjét, hogy beszéljen a csoportnak a nemekkel kapcsolatos problémákról és a szervezet munkájáról. A találkozó előtt a résztvevők összegyűjthetik a kérdéseiket.

A résztvevők összeállíthatnak egy óratervet, és tarthatnak a kortársaiknak egy foglalkozást (az iskolában vagy az ifjúsági klubban), ahol elmagyarázzák a nemekhez kapcsolódó kifejezések jelentését.

Kérdőssor a csoportmunkához

Kapni fogtok egy szót vagy kifejezést, amelyik kapcsolódik a nemek, illetve a nemi egyenlőség témájához. Válaszoljatok az alábbi kérdésekre, és írjátok be a megfelelő sorba, hogy szerintetek hogyan értelmezik és használják az adott kifejezést a különböző emberek, benneteket is beleértve. Erre a gyakorlatra kb. 30 perceteket van.

Nemi zűrzavar

Kifejezés:

1. Ti hogyan értelmeztétek?

2. Hogyan értelmezik általában a kortársaitok/más fiatalok?

3. Hogyan használja a média?

4. Hogyan jelenik meg az oktatásügyi szervek kommunikációjában?

„A nemi szerepeket annyira belénk nevelték, hogy gyakran akkor is követjük őket, amikor szembemennek valódi vágyainkkal, szükségleteinkkel és boldogságunkkal.”

Chimamanda Ngozi Adichie

Nemünkbe zárva

Szint: 3

6–30 fő

60–90 perc

Nehézségi szint: 3

Csoportlétszám: 6–30 fő

Szükséges idő: 60–90 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat ráirányítja a figyelmet a társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdésekre és azokra a problémákra, amelyek a mereven kijelölt nemi szerepekből eredhetnek. A résztvevők megvizsgálják, milyen képet közvetít a média a férfiakról és a nőkről.

Célok:

- A nemi szerepek társadalmilag meghatározott jellegének és a nemi szocializáció működés-módjának megértése, közvetítő tényezőinek feltárása
- A nemi szocializációval kapcsolatos saját élmények megosztása, megbeszélése
- A nemi szocializáció és a nemi alapú erőszak közötti kapcsolat megvitatása

Szükséges eszközök:

- Embereket különböző élethelyzetekben ábrázoló, folyóiratokból és reklámokból származó képek; vagy digitális eszközök internet-hozzáféréssel
- Flipchart papír, olló, ragasztó, táblafilc (piros, kék, zöld és fekete)

Előkészítés:

- Készítsük elő a posztereket: egy flipchart lap tetejére írjuk fel: NŐK, egy másikra: FÉRFIAK, lehetőleg különböző színnel.
- Ha folyóiratok helyett weboldalakat szeretnénk használni, gyűjtsük össze néhány olyan oldal címét, ahol a reklámok férfiakat és nőket mutatnak különböző élethelyzetekben.

A gyakorlat menete

- 1) Osszuk a résztvevőket háromfős csoportokba. Adjunk nekik különféle folyóiratokat vagy képkivágásokat, és kérjük meg őket, hogy nézzék át ezeket, és vitassák meg, milyen üzeneteket közvetítenek azok a „férfiakról” és a „nőkről”. Folyóiratok és újságok helyett használhatunk weboldalakat is, ahol a reklámok különböző nemű embereket mutatnak mindenféle élethelyzetben.
- 2) Míg a résztvevők beszélgetnek, rakjuk ki a falra az előkészített posztereket.
- 3) Körülbelül 15 perc után kérjük meg a résztvevőket, hogy térjenek vissza a körbe, és mondják el, hogy a folyóiratokban vagy a neten talált képek milyen „női” és „férfi” tulajdonságokat ábrázolnak. Jegyezzük fel a megfelelő poszterre az említett jellemzőket. Igyekezzünk kulcsszavakat vagy rövid kifejezéseket használni.
 - Kérjük meg a résztvevőket, hogy nézzék végig a két listát, és keressenek a FÉRFIAK, illetve a NŐK felirat cím alatt egymásnak ellentmondó tulajdonságokat (pl. a NŐK esetében: nem szőrös; hosszú haj). Filctollal kössük össze az egymásnak ellentmondó jellemzőket.
 - Kérjük meg őket, hogy keressenek a listán olyan tulajdonságokat, amelyek a személy akaratától függetlenek (pl. az olyan testi jellemzőket, mint a testmagasság, főleg a gének határozzák meg, és csak kismértékben befolyásolhatók). Karikázzuk be ezeket.
 - Kérjük meg őket, hogy találjanak egymást kiegészítő ellentétpárokat a két listáról (pl. domináns – engedelmes), és ezeket kössük össze egy más színű filccel.
- 5) Lépjünk tovább a feldolgozás és értékelés szakaszra, melynek során mélyebben is belemegyünk a nemi szocializáció kérdésébe, és összekapcsoljuk azt a nemi alapú erőszak témájával.

Feldolgozás és értékelés

Mondjuk el a csoportnak, hogy bár egyes szavakkal kapcsolatban vita alakulhat ki, az emberek általában gyorsan egyetértésre jutnak azt illetően, miket tekintünk általában női, és miket férfi tulajdonságoknak. Világítsunk rá, hogy ez azért van, mert mindannyian ugyanazokból a forrásokból tanuljuk meg, milyennek „kell” lennie egy férfinak, illetve egy nőnek. Ezeket az általános elképzeléseket nevezzük nemi szerepeknek. A nemi szerepeket az emberek általában úgy tekintik, mint egymással ellentétes tulajdonságokból álló két külön halmazt, és elvárják, hogy a férfiak és a nők beleilljenek ezekbe.

A feldolgozást segíthetik az alábbi kérdések:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Volt valami, amin meglepődtetek?
- Honnan, kitől tanuljuk a nemi szerepeket?
- A felsorolt női és férfi jellemzők a világon mindenhol ugyanazok? Ha nem, milyen különbségeket tudtok mondani?
- Hogyan bünteti a társadalom azokat, akik nem felelnek meg a nemi szerepelvárásoknak? Hogyan jutalmazza azokat, akik igen?
- „A nemi szerepek merev felfogása jelentősen hozzájárul a nemi alapú erőszakhoz.” Egyetértetek ezzel az állítással? Miért/Miért nem?
- Tudtok olyan embereket mondani, akik nem felelnek meg a társadalom által előírt nemi szerepeknek? Hallottatok valaha nembináris emberekről? Hogyan érinti őket a nemi alapú erőszak? Milyen hatással van az ilyen fajta erőszak a társadalom egészére?
- Hogyan szállhatunk szembe a rögzült, megváltoztathatatlanak tűnő nemi sztereotípiákkal? Hogyan előzhető meg a „nemi normákhoz” nem illeszkedő emberekkel szembeni erőszak? Mit tehetünk mi magunk az ilyen erőszak ellen?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Ez a gyakorlat segít közel hozni a résztvevőkhöz a nemi szerepek és a nemi szocializáció témáját. Amúgy ezek a kérdések általában csak elméleti vitákban szoktak előkerülni. Ha elég időnk van, kezdhetjük a gyakorlatot egy olyan mindennapi helyzet felidézésével, amit a résztvevők maguk is megtapasztaltak. Ha ezt a gyakorlatot egy egyszeri foglalkozás keretében tartjuk a csoportnak, akkor felidézhetünk ilyen élményt szerepjáték formájában (pl. egy kisfiú és egy kislány játszik az óvodában vagy a játszótéren, és egy felnőtt rájuk szól, hogy viselkedjenek fiúhoz/lányhoz illő módon) vagy egy olyan videófelvétellel, amelyen fiúk és lányok, illetve férfiak és nők a nemükre jellemző vagy épp nem jellemző szerepekben láthatók, pl. valaki olyan állásra jelentkezik, amelyet jellemzően az ellenkező nem képviselői töltenek be. Ha összeszokott csoportról van szó, idézzünk fel egy közelmúltbeli vagy rendszeresen előforduló esetet, pl. hogy mindig a fiúkat kéri meg, hogy vigyék ki a szemetet vagy pakolják el a székeket, a lányokat pedig arra, hogy mosogassanak el vagy főzzenek teát vagy kávé.

A gyakorlat első fele két külön csoportban is végezhető. Ebben az esetben mindkét csoport kap néhány folyóiratot vagy kivágott képeket (vagy weboldalcímeket), továbbá egy-egy nagy lapot, az egyik csoport FÉRFIAK, a másik pedig NŐK fejléccel. Még a csoportbontás előtt kérjük meg a résztvevőket, mondjanak pár példát arra, milyennek „kell” lennie a férfiaknak és a nőknek az együtt megtekintett videó vagy szerepjáték, illetve a közösen felidézett élmény alapján. Hallgassunk meg pár választ, majd mondjuk el, hogy a résztvevők két csoportban

fognak dolgozni: az egyik a férfiakra, a másik a nőkre vonatkozó üzeneteket, jellemzőket gyűjti össze. Nagyszámú résztvevő esetében dönthetünk úgy, hogy több kiscsoportot is alakítunk, ezek egyik fele a férfi, másik fele a női szerepeken fog dolgozni. Mindegyik csoport átnézi a kapott folyóiratokat és képkivágásokat (vagy weboldalakat), kigyűjti a férfi vagy női jellemzőket, a képekkel pedig illusztrálhatják azokat. Mondjuk el a résztvevőknek, hogy ne csak a folyóiratokban vagy a neten talált képek alapján dolgozzanak, hanem gondoljanak arra is, hogy gyerekkorukban, iskolás vagy kamaszkorukban milyen üzeneteket kaptak a környezetüktől a nemi szerepekre vonatkozóan, és ezeket is írják fel a papírra. Ha lehet, a kiscsoportok elkülönítve dolgozzanak. A csoportsegítő felügyelje a folyamatot.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha úgy gondoljuk, érdemes lenne a folytatásban az identitás kérdését is körüljárni, elvégezhetjük a *Kompaszban* található „Ki vagyok te?” című gyakorlatot. A különböző nemi szerepek és az erőszak összefüggéseinek mélyebb megértése érdekében folytathatjuk például a „Biztonság az életemben” című gyakorlattal.

Javaslatok a cselekvésre

A nemi szocializáció az élet szinte minden területét áthatja. A reklámokból és az ifjúsági folyóiratokból vett példák ismerősek lehetnek az élet más területeiről is. Amikor arról beszélgetünk, hogy honnan, kitől tanuljuk azt, amit a nemi szerepekről gondolunk, akkor a nemi szocializációt befolyásoló más tényezőket – így például az általános iskolai tankönyveket vagy az ifjúsági csoport vagy más szervezetek működési rendjét és tevékenységeit is górcső alá vehetjük.

A résztvevők utánanézhhetnek, hogy a nemi szocializációval és a nemi sztereotípiákkal kapcsolatosan milyen – akár online – kampányok zajlanak, és hozzájárulhatnak ezekhez azáltal, hogy részt vesznek a kapcsolódó programokon, vagy kiadványokat és más anyagokat készítenek. Ha nem találnak ilyen, már folyamatban lévő kampányt, a résztvevők megfontolhatják saját kampány indítását, vagy készíthetnek anyagokat az iskola vagy ifjúsági csoport többi tagja számára.

Az alábbi kiadvány alapján: Creighton, A. és Kivel, P. (1990). *Helping Teens Stop Violence. A practical guide for educators, counsellors and parents. [Segítsünk a tinédzsereknek megállítani az erőszakot. Gyakorlati útmutató pedagógusoknak, tanácsadóknak és szülőknek]*. Hunter House, Alameda.

„Az együttérzés az erkölcs alapja”

Arthur Schopenhauer

Stella

Szint: 2

5–30 fő

120 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 5–30 fő

Időtartam: 120 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat a rangsorolás eszközét használva világítja rá a résztvevők morális értékei közötti különbségekre, és indít beszélgetést a nemek közti egyenlőtlenség témájáról és arról, hogyan épülnek be a nemi sztereotípiák a szocializáció során.

Célok:

- Annak elősegítése, hogy a résztvevők elgondolkodjanak a nemekkel kapcsolatos morális értékeikről és prioritásaikról
- A különböző morális álláspontokhoz vagy prioritásokhoz vezető okok és hatások elemzése
- Annak megértése, hogy a szocializáció hatására az egyén hogyan kezd maga is nemi sztereotípiákban és elvárt nemi szerepekben gondolkodni

Szükséges eszközök:

- Résztvevőnként egy nyomtatott példány Stella történetéből

Előkészítés:

Gondoskodjunk róla, hogy elegendő helyünk legyen ahhoz, hogy a résztvevők önállóan, majd 3-6 fős kiscsoportokban, végül mind együtt tudjanak dolgozni.

A gyakorlat menete

- 1) Ismertessük a gyakorlatot és annak céljait. Kérjük meg a résztvevőket, hogy egyénileg olvassák el a történetet, majd értékeljék az egyes szereplők (Stella, Vitali, Ralf, Stella édesanyja és Goran) viselkedését úgy, hogy elhelyezik őket egy skálán a „legjobb”-tól a „legrosszabb”-ig. Például Stella viselkedése volt a legrosszabb, Gorané a második legrosszabb, majd Ralfé és így tovább. Adjunk a résztvevőknek 10 percet erre a feladatra.
- 2) Amikor mindenki elkészült a saját sorrendjével, kérjük meg a résztvevőket, hogy alkossanak (3-6 fős) kiscsoportokat, majd hasonlítsák össze és vitassák meg egymással az eredményeiket. A csoportok feladata ezután az, hogy közösen hozzanak létre egy olyan sorrendet, amelyben a csoport minden tagja egyetért. Ezt a közös rangsort kölcsönös megértés alapján, konszenzusos döntéssel állítsák össze, ahelyett, hogy például többségi szavazással döntenének.
- 3) Opcionális: Miután a kiscsoportok elkészültek a közösen összeállított listával, megismételhetjük a gyakorlatnak ezt a fázisát úgy, hogy két kiscsoportból létrehozunk egy nagyobb csoportot. Ez esetben figyeljünk arra, hogy az első körben létrehozott kiscsoportok legfeljebb 4 fősek legyenek.
- 4) Kérjük meg a csoportokat, hogy egyenként ismertessék a többiekkel, milyen eredményre jutottak a kiscsoportos munka során. Röviden fejtssék ki, érvekkel támasszák alá, miért így vagy úgy értékelték a történet szereplőinek viselkedését.

Feldolgozás és értékelés

A gyakorlat feldolgozásához tegyünk fel néhányat az alábbi kérdések közül:

- Amikor egyénileg dolgoztatok, mi alapján döntöttétek el, melyik a jó és a rossz viselkedés?
- A csoportmunka során nehéz volt összeállítani olyan sorrendet, amelyben mindenki egyetért?
- Mi nehezítette a megegyezést?
- Milyen szerepet kapnak az ember saját morális értékei egy ilyen folyamat során?
- Honnan származnak a saját értékeitek, például azok, amelyek felmerültek a gyakorlat során?
- Felismertek társadalmilag elvárt nemi szerepeket a történetben?
- Milyen, a nemekkel kapcsolatos problémákat és dilemmákat vet fel a történet?
- Van-e olyan ezek közül, amelyik a ti környezetetekben is jelen van? Milyen hatással vannak a fiatalokra az efféle problémák?
- Milyen, az emberi jogokkal kapcsolatos kérdések merülnek fel a történetben? Mit gondoltok, az emberi jogi megfontolások segíthetnek a nemekkel kapcsolatos erkölcsi dilemmák megoldásában? Miért/Miért nem?
- Hogyan lehetne támogatni a fiatalokat abban, hogy meg tudjanak birkózni az erkölcsre és a nemi szerepekre vonatkozó elvárásokkal, társadalmi nyomással?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Fontos, hogy a csoportban elfogadó légkört teremtsünk, ahol senki nem utasítja el a másik véleményét, az általa felállított sorrendet. Csoportsegítőként ne kezdjünk el kioktatni senkit azért, mert az érveit mi furcsának vagy rossznak tartjuk.

A gyakorlat többféleképpen is variálható. Az egyik lehetőség, hogy a fent leírt lépések után a gyakorlatot megismételjük, viszont ezúttal a történetben felcseréljük a nemeket, minden női szereplő férfi lesz és fordítva. Vajon ez esetben is ugyanúgy rangsorolják a résztvevők a szereplők viselkedését? Ha nem, vajon miért befolyásolja a sorrendet a szereplők neme? A történetet úgy is módosíthatjuk, hogy a szereplőknek megadjuk az életkorát, vagy minden szereplő azonos nemű, vagy megmondjuk, hogy egy adott szereplő milyen származású, milyen etnikumhoz tartozik. Érdekes lehet megfigyelni, hogyan befolyásolják ezek a változtatások a résztvevők értékelését, és miért.

Javaslatok a folytatáshoz

A foglalkozást folytathatjuk más olyan gyakorlatokkal, amelyek a nemi sztereotípiák és nemi szocializáció kérdéskörével foglalkoznak, ilyen például a „Nemünkbe zárva” és a „Jó, jobb, legjobb”.

Foglalkozhatunk a nemi alapú erőszak és az interszekcionalitás témájával olyan gyakorlatokon keresztül, mint „A nemi alapú erőszak következményei” vagy a „Maria története”.

Javaslatok a cselekvésre

Javasoljuk a résztvevőknek, hogy vizsgálják meg közelebbről, milyen értékek kapcsolódnak a nemekhez, és ezek hogyan jelennek meg különböző közösségekben és közegekben. Ennek sokféle módja lehet, például interjúkat készíthetnek különböző kulturális és vallási közösségek képviselőivel különféle audiovizuális eszközök alkalmazásával, vagy meghívhatnak nőket és férfiakat olyan közösségekből, amelyekről szeretnének többet megtudni, és beszélgethetnek velük a nemekhez fűződő értékekről.

Stella története

Valahol, egy távoli vidéken él egy gyönyörű lány, akit Stellának hívnak. Stella szerelmes a jóképű Vitaliba, aki a széles folyó túlsó partján él. Az év elején egy szörnyű áradás elmosta az összes hidat, amely átvezet a folyón, és egy kivétellel a hajók is mind megrongálódtak vagy elsüllyedtek. Stella megkéri Ralfot, az egyetlen épségben maradt hajó tulajdonosát, hogy vigye át a folyó túlsó partjára. Ralf csak azzal a feltétellel teljesíti a lány kérését, ha Stella lefekszik vele. Stella össze van zavarodva. Nem tudja, mitévő legyen, így hát édesanyjától kér tanácsot. Stella édesanyja azt válaszolja, hogy ő nem szeretne beleavatkozni a lány személyes ügyeibe. Stella kétségbeesésében lefekszik Ralffal, aki ezután átviszi őt a folyó túlsó partjára. Stella boldogan siet Vitalihoz, hogy megölelje szerelmesét, majd elmeséli neki a történeteket. Vitali durván ellöki magától a lányt, aki sírva elszalad. Nem messze Vitali házától Stella találkozik Gorannal, Vitali legjobb barátjával. A lány elmeséli neki, mi történt. Goran behúzza egyet Vitalinak azért, ahogyan Stellával viselkedett, majd elsétál a lánnyal...

„A címke a ruhára való. Az emberekre nem
kellenek címkék.”

Martina Navratilova

Szexszel jobban eladható?

Szint: 2

10–30 fő

60–75 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 10–30 fő

Szükséges idő: 60–75 perc

A gyakorlatról röviden: A gyakorlat a nemek és a szexualitás nyilvános megítéléséhez kapcsolódó kérdésekkel foglalkozik. A résztvevők megvizsgálják, hogyan jelennek meg a nemek az újságok és a folyóiratok reklámjaiban, hirdetéseiben.

Célok:

- A média által közvetített nemi sztereotípiák beazonosítása
- A nemi szerepek társadalmi konstrukciójának végiggondolása és megvitatása
- A nemek közötti esélykülönbségek felismerése, tudatosítása

Szükséges eszközök:

- Újságok és folyóiratok
- Olló, ragasztó
- Flipchart papír, valamint post-it lapok két színben
- A segédletben lévő táblázat, résztvevőnként egy példány

Előkészítés:

- Gyűjtsünk össze olyan különböző újságokat, folyóiratokat, amelyekben sok a reklám és a kép.
- Olvassuk el alaposan a gyakorlat leírását, és tanulmányozzuk a táblázatot, amelyet a résztvevők a gyakorlat során használni fognak (lásd a segédletet).

A gyakorlat menete

- 1) Vezessük fel a gyakorlatot. Kezdjük egy rövid beszélgetéssel arról, hogy mi az általános felfogás a nemekkel és a nemi szerepekkel kapcsolatban a mindennapokban, a társadalomban: hívjuk fel a résztvevők figyelmét arra, hogy az életnek szinte nincs olyan területe, ahol ne lennének jelen a nemeket érintő kérdések. A nemi szerepek az olyan alapvető dolgokban is megjelennek, hogy ki mosogat el otthon, hogyan ülnek a fiúk és a lányok az iskolában, vagy hogy általában hol dolgoznak a nők és a férfiak. Mondjuk el, hogy a sajtóban megjelenő reklámok nagyon gyakran ábrázolják, sőt felnagyítják azokat a nemekhez kapcsolódó jellegzetességeket, sztereotípiákat és előítéleteket, amelyek a társadalmunkban léteznek.
- 2) Osszuk ki az újságokat, folyóiratokat és a post-iteket, majd kérjük meg a résztvevőket, hogy nézzék át ezeket a kiadványokat, és mindenki válasszon ki egy reklámot, amelyet szívesen kielemeznék majd. Olyat keressenek, amelyik szerintük mond valamit a nemi szerepekről, a nemek külső megnyilvánulásairól. A résztvevők önállóan fognak dolgozni, a kapott táblázat (l. a gyakorlat végén) alapján meghatározzák és lejegyzik, hogy kik a hirdetésben megjelenő szereplők, mi a reklám közvetlen (egyértelmű) üzenete, illetve milyen más rejtett üzenetet közvetíthet még, valamint azt, hogy miként használja fel a nemekre vonatkozó sztereotípiákat a hirdető. A táblázat kitöltése után a résztvevők gyűjtsék össze és írják fel eltérő színű post-itekre, hogy milyen, a nőkre és a férfiakra jellemző tulajdonságokat ábrázol a kiválasztott hirdetés. A feladat ismertetésénél mondjuk el, hogy milyen színű post-itet használjanak majd a nők, és milyen a férfiak tulajdonságaihoz.
- 3) Adjunk a résztvevőknek kb. 20 percet a feladatra (gondolkodási idővel együtt). Ha végeztek, kérjük meg őket, hogy alkossanak párokat. Mutassák meg a társuknak a kiválasztott reklámot, és osszák meg egymással az elemzés eredményét, vagyis a táblázatban foglaltakat és a post-iteken szereplő női és férfi tulajdonságokat. Erre is számunk 20 percet, hogy mindkét félnek legyen ideje bemutatni, mire jutott, és megvitatni azt a párjával.
- 4) A páros munka végeztével hívjuk össze a teljes csoportot. A résztvevők mutassák be, milyen jellemzőket gyűjtöttek össze a két nemet illetően. A nőkre vonatkozó post-iteket ragasszák fel egy flipchart lapra, a férfiakra vonatkozóakat pedig a másikra.

Feldolgozás és értékelés

Kérjük meg a résztvevőket, hogy mondják el, mit gondolnak a post-iteken szereplő tulajdonságokról, különös tekintettel a férfiak és a nők közötti különbségekre. Visszautalhatnak a kielemezett reklámokra is, de ez nem feltétlenül szükséges.

Dolgozzuk fel alaposabban a témát az alábbi kérdések segítségével:

- Mit gondoltok a reklámok elemzése során összegyűjtött női és férfi tulajdonságokról?
- Ezek a tulajdonságok jellemzőek az általatok ismert nőkre és férfiakra, illetve általában a nőkre és a férfiakra? Indokoljátok meg a válaszotokat!

- Láttok-e bármilyen gondot, morális problémát azzal kapcsolatban, ahogyan ezek a reklámok a férfiakat és a nőket ábrázolják?
- Hogyan jelennek meg, milyen megítélés alá esnek az összegyűjtött tulajdonságok a saját környezetekben?
- Hogyan befolyásolja a reklámok által a nőkről és a férfiakra sugallt kép azt, hogy a fiatalok milyenek látják önmagukat és másokat?
- Hogyan lehetne elkerülni, hogy a reklámok sztereotip vagy negatív módon ábrázolják a férfiakat és a nőket?
- Miként járulhat hozzá a reklámpia a nemi alapú erőszakhoz?
- Az ilyen hirdetések és reklámok járnak-e bármilyen következménnyel az emberi jogokra, azok megítélésére és tiszteletére nézve?
- Mit tudtok ti vagy a szervezetetek tenni azért, hogy a reklámpia működése jobban megfeleljen a nemek közötti egyenlőség követelményének?

Tanácsok a csoportsegítőnek

Fontos tudni, hogy a reklámok gyakran ábrázolják a nőket és a férfiakat nyíltan szexualizált módon, illetve küldenek rejtett szexuális üzeneteket annak érdekében, hogy „eladják” a hirdetett terméket. Ezt a kérdést is mindenképp érdemes érinteni, de ne feledjük, hogy a szexről való beszélgetés kényelmetlen lehet egyes résztvevők számára.

Ha fontosnak érezzük, hogy a transzneműséghez kapcsolódó aspektusokkal is foglalkozzunk, háromféle színű post-it papírt használjunk, a harmadikra az elemzésnél a „más neműek” jellemzőit írják a résztvevők. Ha emellett döntünk, akkor a feldolgozásnál feltett kérdéseket is ennek megfelelően alakítsuk.

Javaslatok a folytatáshoz

A folytatásban tovább vizsgálhatjuk a média és a nemek kapcsolatát. A „Bántalmazás az online médiában” című gyakorlatnál a csoport kutatást végez és megvizsgálja, hogyan jelenik meg az erőszak az online médiában.

Jelen gyakorlat a homofób vagy szexista online gyűlöletbeszédéről való beszélgetésnek is kiindulópontja lehet. A *Böngésző* című kézikönyv „Van még rosszabb is” című gyakorlatánál a résztvevők a homofób gyűlöletbeszéd különböző eseteit rangsorolják aszerint, hogy szerintük melyik a „rosszabb”. A jelen kézikönyvben szereplő „Hétköznapi szexizmus” című gyakorlatnál pedig arról döntenek, hogyan reagálnának a szexista online gyűlöletbeszéd különböző eseteire, majd megterveznek egy, a szexista gyűlöletbeszéd elleni online akciót.

Javaslatok a cselekvésre

A csoporttal készíthetünk etikai kódexet reklám- és marketingszakemberek számára, megfogalmazva a nemek médiában való ábrázolására vonatkozó tanácsokat.

Vegyük fel a kapcsolatot helyi médiaszakemberekkel, különösen a marketing- és reklámszakmában dolgozókkal, hogy a nemek médiában való megjelenítésének kérdéseiről beszéljünk velük. Ha a csoport már készített etikai kódexet, kérjük ki róla a meghívott szakemberek véleményét. Vagy szervezzünk panelbeszélgetést a nemek médiában való ábrázolásáról, ahová hívunk meg médiaszakembereket és esetleg a kérdéssel határozott véleménnyel bíró feminista aktivistákat is.

Táblázat az elemzéshez

Nézd meg a kiválasztott képet, és írd be a táblázatba az alábbiakat:

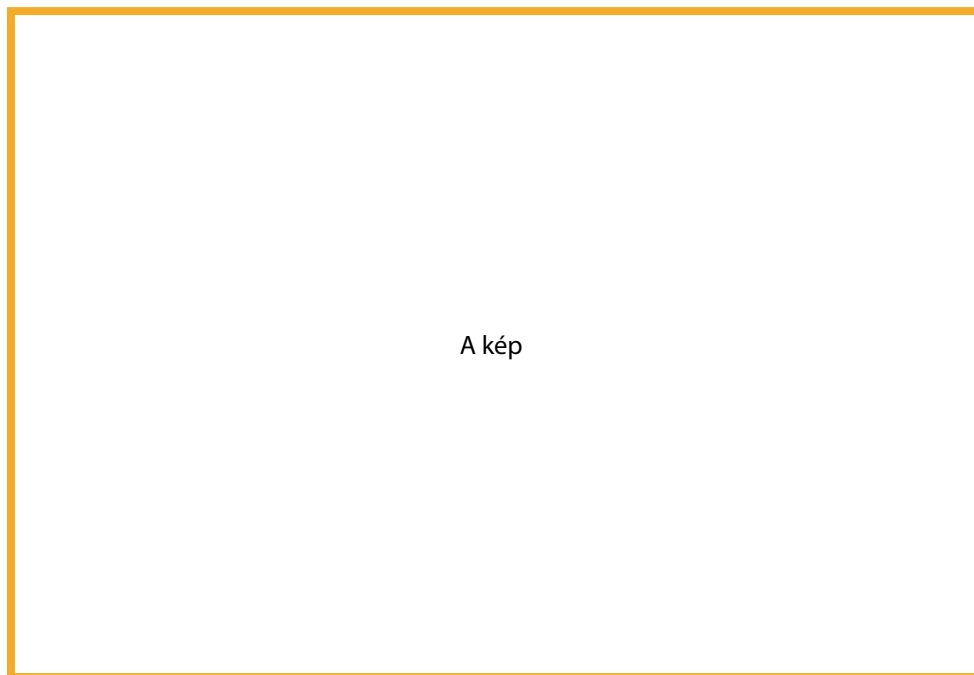
- 1) Milyen szerepben jelennek meg a képen az emberek: pl. férj, feleség, élettárs, szülő stb.
- 2) Konkrétan mit csinálnak ezek a személyek?
- 3) Hogyan viselkednek: aktívak, passzívak, mosolyognak vagy szomorúak, agresszívak vagy kezdeményezők?

Ha meghatározta mindenkinek a szerepét, és azt is, hogy mit csinál és hogyan viselkedik, utána írd be a Ki? oszlopba, hogy konkrétan ki az, aki ezt a szerepet betölti, pl.: férj (Szerep) – férfi (Ki?).

A Megfelel/nem felel meg oszlopba azt írd be, hogy a személy (Ki?), illetve az általa betöltött szerep, a tevékenysége és a viselkedése szerinted megfelelnek-e egymásnak vagy sem.

A Miért? oszlopban indokold meg, hogy szerinted miért megfelelő vagy nem megfelelő.

Ha végeztél a táblázattal, írd fel post-it lapokra, hogy a képen szereplő különböző nemű személyek szerinted milyen tulajdonságokkal, jellemzőkkel bírnak. Ehhez használj eltérő színű post-iteket, ahogy arról korábban megállapodott a csoport. Ilyen jellemzők lehetnek pl.: domináns, magabiztos, erős, gyenge stb.

A kép

Szerep	Tevékenység	Viselkedés	Ki?	Megfelel / Nem felel meg	Miért?

„A szeretet nem a kontrollról és a birtoklásról szól, hanem arról, hogy a másoknak szabadságot és erőt adunk.”

Jeffrey Fry

Te mit tennél?

Szint: 2

5–30 fő

60 perc

Nehézségi szint: 2

Csoportlétszám: 5–30 fő

Időtartam: 60 perc

A gyakorlatról: A gyakorlat során a résztvevők véleményt alkotnak a nemekkel, a szexualitással, a párkapcsolattal és az erőszakkal összefüggésben felmerülő hétköznapi dilemmák kapcsán, majd gondolataikat megosztják egymással.

Célok:

- A nemekkel, a szexualitással és az erőszakkal kapcsolatban felmerülő olyan dilemmák megvitatása, amilyenekkel a fiatalok a felnőttkorba lépés időszakában találkozhatnak
- Az ilyen dilemmákkal való megküzdés különböző lehetőségeinek feltárása, megvitatása
- Ismeretszerzés a szexuális és reprodukív jogokról az emberi jogok keretében helyezve

Szükséges eszközök:

- A „Dilemmák” című segédlet (a csoportsegítő olvassa fel)
- Nagy terem, amelyben elkülöníthető négy helyszín

Előkészítés: Ismerkedjünk meg a gyakorlat során feldolgozandó dilemmákkal, és készítsük el az A, B, C és Egyéb feliratú táblákat, amelyeket majd a terem négy sarkába kell majd kitenni.

A gyakorlat menete

- 1) Kérjük meg a résztvevőket, hogy álljanak a terem közepére, majd mondjuk el, hogy történeteket fognak hallani, amelyek a nemekkel, a szexualitással, a párkapcsolattal és az erőszakkal összefüggő dilemmákat vetnek fel. A résztvevők feladata, hogy négy lehetőség (A, B, C és Egyéb opció) közül kiválasszák azt, amelyik az adott dilemma esetén a legjobbnak tűnik számukra, és ennek alapján álljanak a terem megfelelő sarkába. Mutassuk meg nekik a kitett feliratokat, majd olvassuk fel az első történetet.
- 2) Amikor minden résztvevő elhelyezkedett a véleményének megfelelő sarokban, kérjük meg őket, hogy osszák meg gondolataikat a körülöttük állókkal, majd kérjünk meg minden sarokból pár embert, hogy indokolják meg a választásukat.
- 3) Ismételjük meg ugyanezt az összes történettel, illetve amennyivel foglalkozni szeretnénk a gyakorlat során. Ezt követően térjünk rá a feldolgozás és értékelés részre.

Feldolgozás és értékelés

Kezdjük azzal, hogy megkérdezzük a résztvevőket, milyen érzéseik támadtak a gyakorlat közben, majd folytassuk a beszélgetést a fiatalokat érintő – a nemek, a szexualitás, a párkapcsolat és az erőszak kapcsán felmerülő – dilemmákról. Az alábbi kérdések segíthetnek ebben:

- Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során? Miért?
- A többiek válaszait és reakcióit látva és hallva, volt, ami meglepetésként ért titeket?
- Mit gondoltok, a gyakorlat során felvetett dilemmák jellemzőek a mai fiatalok körében?
- Szerintetek mi alapján hoznak döntést a fiatalok az efféle dilemmák esetén?
- Amikor ti néztek szembe hasonló – kisebb vagy nagyobb – dilemmával, hogyan oldjátok meg azt?
- Szükség esetén hol kaphatnak támogatást a fiatalok, amikor ilyen dilemmákkal találják szemben magukat?
- Milyen, a szexualitással kapcsolatos emberi jogokat tudtok megemlíteni?
- Milyen kihívásokkal kell szembenézniük a fiataloknak a szexualitáshoz fűződő jogaik érvényesítése kapcsán? Milyen kihívások merülnek fel a nemek közötti egyenlőség kapcsán?

Tanácsok a csoportsegítőknek

A segédletben található eseteket az adott csoporthoz igazíthatjuk, például megváltoztathatjuk a történetek szereplőinek nemét, életkorát, származását vagy egyéb tulajdonságait, vagy módosíthatjuk a választási lehetőségeket.

Tartsuk észben, hogy nem mindig tudhatjuk, ki milyen „csomaggal” érkezett, és semmiképpen ne használjuk a résztvevők személyes történeteit a gyakorlathoz.

Amennyiben van a teremben projektor, érdemes lehet az egyes dilemmákhoz tartozó választási lehetőségeket kivetíteni.

Javaslatok a folytatáshoz

Érdemes kipróbálni a *Képzők könyvében* található „Találd ki, ki jön ma vacsorára?” című gyakorlatot, melynek során a résztvevők a párkapcsolati dilemmák újabb oldalával találkoznak, és megvizsgálják, hogyan hathat mások véleménye a fiatalok párkapcsolati döntéseire és önmeghatározására.

Javaslatok a cselekvésre

Derítsük ki, a környezetünkben elérhető-e bármilyen támogatás (tanácsadás, anonim segélyvonal stb.) a nehézségekkel küzdő fiatalok számára. Amennyiben nem létezik ilyen szolgáltatás, felvethetjük, lenne-e kedve a csoportnak kezdeményezni ilyen kortárs támogatói szolgáltatás létrehozását.

Ranja dilemmája

Ranja 14 éves és szerelmes egy másik lányba, aki viszonyozza is az érzelmeit. Már két hónapja járnak, de ezt Ranja szülei nem tudják. Ranja biztos benne, hogy ha kiderülne, a szülei megtiltanák neki, hogy találkozzon a barátnőjével. Mit tegyen Ranja?

- A. Ne találkozzon többet a szerelmével.
- B. Vigye haza, és mutassa be szüleinek a barátnőjét.
- C. Titokban folytassák a találkozást.
- D. Mást tegyen (Egyéb sarok).

Barry dilemmája

Barry 16 éves és meleg, ezt azonban se a családtagjai, se a barátai nem tudják. Az osztályból tetszik neki egy fiú, és szeretne összejönni vele. Barry nem tudja, hogy ez a fiú vajon nyitott lenne-e az ő közeledésére, és attól tart, hogy esetleg elmondaná az osztálytársaknak, és talán a szülei fülébe is eljutna a hír. Mit tegyen Barry?

- A. Mondjon le erről az egésze, és felejtse el a fiút.
- B. Mondja el a családjának és a barátainak, hogy meleg, és hívja randira a fiút, hátha jól sül el a dolog.
- C. Mielőtt feltárná saját érzéseit, próbálja meg jobban megismerni a fiút, hogy kiderüljön, vajon ő is hasonlóan érez-e.
- D. Mást tegyen (Egyéb sarok).

Jenny dilemmája

Jenny 15 éves. Az iskola legmenőbb fiúja meghívja őt magához a diszkó után, azzal, hogy a szülei nincsenek otthon. Jennynek tetszik a fiú, de nem igazán ismeri őt. Azt hallotta róla, hogy az iskolából nagyon sok lánnyal lefeküdt már. Jenny még nem szeretne szexelni vele. Mit tegyen Jenny?

- A. Mondjon nemet.
- B. Mondjon igent.
- C. Mondjon igent, de csak akkor, ha pár barát is velük megy.
- D. Mást tegyen (Egyéb sarok).

Nasrine és Eddie dilemmája

Nasrine 18, Eddie pedig 19 éves. Már több mint egy éve együtt járnak. Most tudták meg, hogy Nasrine várandós. Nem tervezték, hogy gyereket vállalnak, de arra már gondoltak, hogy összeházasodnának. Nasrine szeretné elmondani a szüleinek. Eddie azonban biztos benne, hogy a szülők ezt nem hagynák jóvá, sőt, még az is lehet, hogy megpróbálnák szétválasztani őket. Nem tudják, mit tegyenek, hiszen Nasrine még iskolába jár. Mit tegyen Nasrine és Eddie?

- A. Menjenek el egy tanácsadóhoz, és kérjék ki a véleményét.
- B. Titokban gyorsan házasodjanak össze, majd jelentsék be a várandósságot Nasrine szüleinek.
- C. Mondják el Nasrine szüleinek, mi a helyzet, és kérjék meg őket, hogy segítsenek kigondolni, hogyan tovább.
- D. Mást tegyenek (Egyéb sarok)

Ingrid dilemmája

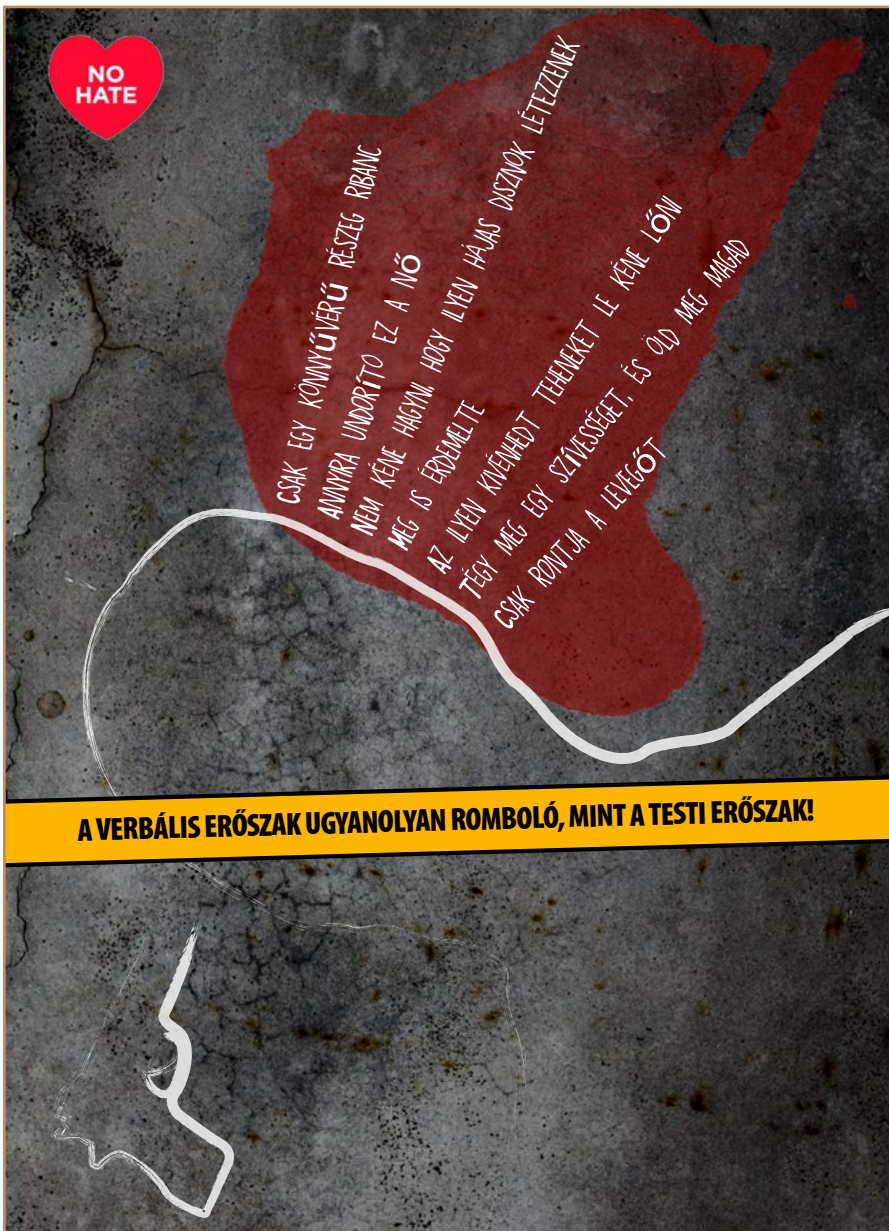
Ingrid és Shane mindketten 17 évesek. Már 2 éve együtt járnak. Egy este elmennek egy szórakozóhelyre, ahol Shane részeg lesz. Ingrid úgy dönt, Shane nélkül átmegy egy másik szórakozóhelyre, amitől a fiú nagyon feldühödik, és kiabálni kezd a lánnyal, majd a földre löki őt. Mit tegyen Ingrid?

- A. Maradjon Shane-nel egész este, és felejtse el, ami történt.
- B. Menjen el a szórakozóhelyről Shane nélkül, és mesélje el barátainak a történeteket.
- C. Üssön vissza, hogy Shane hagyja abba a kiabálást.
- D. Mást tegyen (Egyéb sarok).

Alina dilemmája

Alina interszexként született, de az orvosok úgy döntöttek, hogy megműtik, hogy a teste olyan legyen, mint a lányoké. Szüleit nem tájékoztatták a döntésről, és semmilyen utánkövetés nem történt Alina állapotát illetően. Alinát szülei lányként nevelték, és azt sem tudta, mit jelent az, hogy interszex. Amikor Alina elérte a pubertáskort, számos egészségügyi probléma alakult ki nála, és maszkulin vonások kezdtek mutatkozni rajta. A legutóbbi orvosi vizsgálat során tudatták Alinával és szüleivel a probléma eredeti okát, és hormonális kezelést javasoltak, hogy erősítsék a női jelleget. Alina szülei teljesen egyetértenek az orvosok javaslatával. Mit tegyen Alina?

- A. Hagyja, hogy a szülei és az orvosok döntsenek ebben a kérdésben, hiszen ők biztosan jobban tudják.
- B. Kérjen további információkat, és tájékozódjon a lehetőségekről, addig pedig csak az egészségügyi kockázatok csökkentéséhez feltétlenül szükséges gyógyszereket szedje.
- C. Perelje be a helyzetért felelős orvosokat és intézményeket.
- D. Egyéb (Egyéb sarok).

A posztert a No Hate Ninjas aktivistacsoport készítette a No Hate Speech Mozgalom portugáliai ifjúsági kampányához.

3. FEJEZET

Fellépés a nemi alapú erőszak ellen

Fellépés a nemi alapú erőszak ellen

Ebben a fejezetben arról lesz szó, mily módon léphetnek fel a fiatalok az emberi jogok mellett és a nemi alapú erőszak ellen.

1. Az áldozatok/túlélők védelme

Nemi alapú erőszak esetén legfontosabb feladatunk, hogy megpróbáljuk kielégíteni az áldozatok/túlélők szükségleteit, és gondoskodjunk megfelelő védelmükről. Számos különböző intézmény és szervezet nyújthat ilyen jellegű védelmet, például a szociális szolgálatok, a rendőrség, a bíróságok. A támogató szolgáltatások biztosítása az állam kötelességei közé tartozik, azonban sok helyen külső partnerek, például civil szervezetek, különösen nőszervezetek látják el ezt a feladatot.

A nemi alapú erőszakra adott válaszlépéseknek a következőket kell biztosítaniuk:

- Áldozatközpontú megközelítés;
- Elérhetőség minden áldozat számára;
- Az áldozatok/túlélők bizalmas információinak megőrzése és magánéletük tisztelgetben tartása;
- Az áldozatok/túlélők (és az esetleg velük lévő gyermekek) biztonsága és jólléte;
- Az elkövetők teljes körű felelősségre vonása;
- Az áldozatok/túlélők jogorvoslati lehetőséghez és jogi segítséghez való hozzáférése, lehetőleg ingyen;
- A hatalmi egyensúly és a nemi egyenlőség terén meglévő hiányosságok figyelembevétele az áldozatok/túlélőket támogató további rendszerek kialakításakor, beleértve a nők jogérvényesítésének megerősítésére irányuló lehetséges stratégiákat is.

Néhány gyakorlati megoldás a fenti elvek megvalósításához:

- Tájékoztatót, támogatást és tanácsadást nyújtó, ingyenesen hívható 24 órás telefonszolgálat;
- Közvetlen segítségnyújtási pontok, ahol az áldozatok/túlélők egyszerűen juthatnak orvosi ellátáshoz és jogi szolgáltatásokhoz;
- Biztonságos lakhatás biztosítása például védett házban vagy menhelyen; lehetőség arra, hogy az áldozat – folyamatos kockázatértékelés mellett – továbbra is használhassa saját otthonát, költözési támogatás a hosszú távú megoldás érdekében stb.;
- Hozzáférés a társadalmi nemi szempontokra érzékeny egészségügyi alapellátáshoz és a nemi alapú erőszak áldozatait segítő szakszolgálati ellátáshoz;
- Érdekképviseleti és jogi támogatás, ideértve az áldozatoknak/túlélőknek nyújtott ingyenes jogi segítségnyújtási, tanácsadási, érdekképviseleti, valamint bírósági támogató szolgáltatásokat;
- Könnyen elérhető információk a vonatkozó jogokról és a jogosultságokról, így például felkészült és pártatlan tolmácsok és fordítók (dokumentumok fordításához) ingyenes igénybevételeének lehetőségéről, szükség vagy igény esetén;

- Azonnali távoltartási végzés családon belüli erőszak esetén;
- Hozzáférés tanácsadási szolgáltatáshoz (rövid és hosszú távon egyaránt) és támogatócsoportokhoz;
- Az áldozatok/túlélők bántalmazójuktól való gazdasági függetlenedésének elősegítése;
- Az áldozatok/túlélők munkaerőpiaci és társadalmi visszailleszkedésének támogatása, kiemelt figyelmet fordítva arra, hogy képesek legyenek a saját életükre vonatkozó döntések meghozatalára. Idetartozhatnak: képzések, munkakeresés támogatása, hosszú távú lakhatási lehetőség keresésének támogatása, illetve támogatói közösség kialakításához nyújtott segítség.

A nemi alapú erőszak elleni szakpolitikai intézkedéseknek ki kell terjedniük az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonására is. A büntetőeljárás lefolytatása és a büntetés végrehajtása mellett – adott esetben – a nemi alapú erőszak elkövetőivel végzett munka is segíthet csökkenteni annak esélyét, hogy az illetők máskor is erőszakhoz folyamodnak. Fontos megjegyezni, hogy a családon belüli erőszak áldozatai egyes esetekben a hazatérés és a kapcsolat folytatása mellett döntenek. Ilyenkor fontos, hogy elérhetőek legyenek olyan szolgáltatások, ahol a szakemberek az elkövetőkkel dolgoznak az erőszakos viselkedésformák visszaszorítása érdekében.

Ilyen szolgáltatás lehet például az erőszak kiváltó okainak kezelését célzó tanácsadás, vagy a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos képzés vagy oktatás. Gyakran hasznosnak bizonyul a csak férfiakból álló csoportokkal végzett munka.

Országos segélyvonalak

Az Isztambuli Egyezmény Monitoring Mechanizmusának Titkársága listát vezet az Európában elérhető országos segélyvonalakról.

<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/help-lines>

Alapvető szolgáltatások erőszakot elszenvedett nők és lányok számára

Az ENSZ Közös Globális Programja az Erőszakot Elszenvedett Nők és Lányok Számára Nyújtandó Alapvető Szolgáltatásokhoz (Joint Global Programme on Essential Services for Women and Girls Subject to Violence) iránymutatásokat dolgozott ki az egészségügyi és szociális intézmények, a rendőrség és az igazságszolgáltatás által nyújtandó szolgáltatások biztosításátásának módjára, az alapvető szolgáltatások koordinálására, valamint a koordinálási folyamatok és mechanizmusok irányítására vonatkozóan.

<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>

2. A nemi alapú erőszak megelőzése

A nemi alapú erőszak felszámolására és kiváltó okainak megszüntetésére irányuló munkában a megelőzés központi szerepet játszik. Az ilyen megelőző munka eredményességéhez nagymértékben hozzá tud járulni az ifjúságsegítői munka és az emberi jogi aktivizmus.

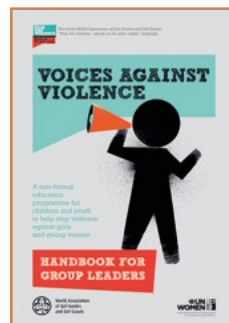
A fellépés lehetőségei többek között:

- A nemi alapú erőszak társadalmi szintű elfogadottságát erősítő attitűdök, nemi szerepek és sztereotípiák megkérdőjelezésére és megváltoztatására irányuló tevékenység, pl. kampányok, tréningek, kortárs képzések, továbbá a nemi egyenlőségi szempontoknak az oktatáspolitikai minden részébe való beemelése.
- Könnyen hozzáférhető információk biztosítása arról, hogy mi a nemi alapú erőszak, milyen formákat ölthet, hogyan orvosolható, és milyen támogatási lehetőségek léteznek. Ez megvalósulhat szórólapok és weboldalak készítésével, közösségi hálón folytatott kampányok szervezésével, televíziós reklámok készítésével vagy az információk ifjúsági központokba és iskolákba való eljuttatásával.
- Szakemberek képzése annak érdekében, hogy felismerjék a nemi alapú erőszakot, és megfelelően reagáljanak arra. Idetartozik többek között a tanárok, ifjúságsegítők, szociális munkások, képzők, továbbá a rendőrök, az igazságszolgáltatás terén dolgozók, az egészségügyi szolgáltatók stb. képzése.
- A probléma kiterjedtségének feltárása: a nemi alapú erőszakra ritkán beszélnek, a helyi vagy regionális adatok gyakran nem állnak rendelkezésre vagy hiányosak. Sok áldozat nem jelenti az erőszakos eseteket, továbbá az erőszak bizonyos formáit a törvény nem bünteti (pl. szexista gyűlöletbeszéd). Rendkívül fontos rávilágítani, milyen nagyságrendű problémával állunk szemben.
- A nemi egyenlőtlenséggel és a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos tájékoztató kampányok és szakpolitikák is segíthetnek felhívni a nyilvánosság figyelmét a probléma súlyosságára. Az ilyen kampányokhoz használhatók hagyományos módszerek, például poszterek, szórólapok és weboldalak, de olyan eszközök is, mint a közösségi média vagy a villámcsődület (flashmob).
- A jogérvényesítő képesség fejlesztését célzó programok, amelyek erősítik a társadalom azon csoportjainak önbecsülését és autonómiáját, akik nagyobb valószínűséggel válnak erőszak áldozatává;
- A nemi egyenlőséggel kapcsolatos képzések és az emberi jogi nevelés előmozdítása, elérhetővé tétele mindenki számára.

Alább példaként bemutatunk négy kampányt: olyan nemzetközi akciókat és kezdeményezéseket, amelyekhez érdemes lehet kapcsolódni, mert segíthetik egy-egy helyi akció szervezését, és emelhetik annak jelentőségét azáltal, hogy hangsúlyozzák az adott probléma és fellépés globális jellegét.

Hangok az erőszak ellen

A UN Women a Cserkészlány Világszövetséggel (World Association of Girl Guides and Girl Scouts, WAGGGS) karöltve kidolgozott egy világszerte használható nemformális képzési anyagot abból a célból, hogy a fiatalokat bevonja a lányok és nők elleni erőszak megelőzésére és felszámolására irányuló munkába. A „Hangok az erőszak ellen” (Voices against Violence) a különböző korosztályba tartozó – 5 és 25 év közötti – fiúknak és lányoknak szóló képzési csomag. Olyan eszközöket és ismereteket ad a fiataloknak, melyek segítségével megérthetik a közösségükben jelentkező erőszak kiváltó okait, képezhetik kortársaikat és a közösség más tagjait, és bevonhatják őket az ilyen típusú erőszak megelőzése érdekében végzett munkába, valamint megtudhatják, hol kaphatnak támogatást, ha erőszakkal találkoznak.

<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>

<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2013/10/voices-against-violence-curriculum>

Homofóbia, transzfóbia és bifóbia elleni világnap

2005 óta május 17-én tartják a Homofóbia, transzfóbia és bifóbia elleni világnapot szerte a világon. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1990-ben ezen a napon törölte a homoszexualitást mint mentális zavart a betegségek listájáról. Május 17. azóta fontos ünnepnappá vált, mely minden évben felhívja a döntéshozók, a média, a közvélemény, a kommentátorok, a helyi hatóságok és mások figyelmét mindazokra a kockázatokra és nehézségekre, amelyekkel a leszbikusok, melegek, biszexuálisok, transzneműek, intersexuálisok, továbbá a szexuális irányultságra és a társadalmi nemekre vonatkozó többségi normákhoz nem illeszkedő más személyek szembesülnek. Az IDAHO Bizottság által koordinált akciók: politikai nyilatkozatok, utcai felvonulások, fesztiválok, művészeti rendezvények, képzési-oktatási események világszerte emlékeztetést teszik május 17-ét.

HOMOFÓBIA, TRANSZFÓBIA ÉS BIFÓBIA ELLENI VILÁGNAP

MÁJUS 17. A szexuális és nemi sokszínűség nemzetközi ünnepe

<http://www.dayagainsthomophobia.org>

#metoo (más nyelvű megnevezéseivel együtt)

A #metoo hashtag 2017 októberében született, majd futótűzként terjedt el a közösségi médiában. Kettős szerepet tölt be: egyrészt felhívja a figyelmet a munkahelyi nemi alapú erőszak és zaklatás globális elterjedtségére, másrészt szolidaritást és támogatást fejez ki. A #metoo azután került be a köztudatba, hogy egy közismert amerikai filmproducert többen is nyilvánosan megvádoltak szexuális visszaéléssel. A hashtaget ma már számos európai országban is széles körben használják. A vádak sok szakma képviselőit, pl. a politika, a sport, a pénzügyi világ, a filmipar stb. különböző szereplőit érintik. Beszámolók szerint a mozgalom mostanra már több mint 85 országban van jelen, a kezdeti tematikája is kibővült, mindez arra sarkallta az Európai Parlamentet, hogy 2017. október 25-én külön vitát tartson a szexuális zaklatás témájáról, és ennek során – egyebek mellett – felszólította az Európai Uniót és tagországait, hogy ratifikálják az Isztambuli Egyezményt.

16 akciónap a nemi alapú erőszak ellen

Ez a nemzetközi kampány minden évben november 25. (A nők elleni erőszak felszámolásának világnapja) és december 10. (Emberi jogi világnap) között zajlik, célja világszerte cselekvésre buzdítani az embereket a nők és lányok elleni erőszak felszámolása érdekében. A kampány a Nők Globális Vezetői Központja (Center for Women's Global Leadership) által 1991-ben szervezett első Női Globális Vezetői Képzés (Women's Global Leadership Institute) keretében indult útjára. A kampány minden évben valamilyen téma köré szerveződik, ami lehet teljesen új, vagy valamilyik korábbi téma folytatása. A 16 akciónapra számos szervezet és mozgalom szervez programokat a nemi egyenlőtlenség adott területeire fókuszálva, hogy felhívják a figyelmet ezekre a problémákra, és elősegítsék a változást.

<https://www.facebook.com/16DaysCampaign/>, <https://16akcionap.org/>

3. Emberi jogi kultúra építése

Az eredményes fellépéshez nem elég pusztán az, hogy reagálunk a nemi alapú erőszak konkrét eseteire, illetve megpróbáljuk az ilyen eseteket megelőzni. Olyan kultúrát kell kialakítani, amelynek alapelvei és értékei mások, mint a nemi alapú erőszak és a hátrányos megkülönböztetés mögött meghúzódó értékek és elvek. Az emberi jogok olyan értékrendet kínálnak, amelyek segítik a mindennapokban való eligazodást, és meghatározzák a teljes egyenlőség és az emberhez méltó élet minimum feltételeit. A nemi alapú erőszak ellen a fiatalok és a közösségek körében végzett munka csak akkor lehet eredményes, ha együtt jár az emberi jogok érvényesüléséért folytatott munkával.

A társadalmi nemi szempontokat integráló emberi jogi kultúra megteremtését célzó munka sokféle formát ölthet. Ilyen lehet például az emberi jogok megsértésével és a nemi alapú erőszakkal szembeni fellépést szolgáló erős intézményrendszer, megfelelő állami válaszlépések és mechanizmusok kialakítását szorgalmazó, illetve a kapcsolódó támogatások kiépítéséért folytatott érdekérvényesítő munka, vagy olyan nyomásgyakorló akciók, amelyek célja elérni, hogy hazánk aláírja és ratifikálja az Isztambuli Egyezményt, és eleget tegyen az abból eredő jogi és politikai követelményeknek.

További lehetőség például, ha nyomásgyakorló akciókat szervezünk a Lanzarote Egyezmény aláírása és érvényesítése, a nemi megerősítő beavatkozások feltételeként előírt kötelező sterilizáció eltörlése, illetve az interszex újszülötteken több országban az érintettek megfelelő tájékoztatása és hozzájárulása nélkül végzett „nemi normalizáló” műtétek betiltása érdekében.

A nemi egyenlőségért végzett munka a tényleges egyenlőséghez vezető lépések megtételét jelenti. Ilyen lehet a nők és lányok, valamint az LMBT+ emberek érdekérvényesítő képességének fejlesztése, hogy részt tudjanak venni a közösség életében, beleértve ebbe azt is, hogy helyet és lehetőséget biztosítunk arra, hogy részt vehessenek a döntéshozásban és a szakpolitikák kidolgozásában.

4. Társadalmi nem a fiatalok körében végzett munkában és az ifjúsági szervezetekben

Ahol emberek vannak, ott a nemekkel kapcsolatos kérdések is felmerülnek, és fennáll a nemi alapú erőszak előfordulásának lehetősége is. Amikor fiatalok együtt dolgoznak, szervezkednek, társasági életet élnek vagy tanulnak, mindig megjelennek a nemi vonatkozások, és ezt számításba kell venni.

Az ifjúsági kezdeményezések is hozzájárulhatnak a nemi alapú erőszak felszámolását célzó erőfeszítésekhez, kezdve attól, hogy segítik a fiatalokat abban, hogy hozzáférjenek a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos megfelelő információkhoz, egészen addig, hogy nyomást gyakorolnak a döntéshozókra a vonatkozó törvények és szakpolitikák módosítása érdekében. Az ifjúsági szervezeteknek azonban saját tevékenységeiket is felül kell vizsgálniuk, hogy kiderítsék, hogyan, milyen szinten kezelik ők maguk a nemekkel kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

Az önvizsgálatot legjobb azzal kezdeni, hogy elemzik, hogyan jelennek meg a társadalmi nemi aspektusok az adott szervezet munkájában, és általában a fiatalokkal foglalkozó szervezetekben és intézményekben. A nemi esélyegyenlőség általános érvényesítése nem csupán azt jelenti, hogy megszámloljuk, hány nő és férfi van az adott szervezetben, és arra sincs feltétlenül szükség, hogy a csoportnak speciális programokat szervezzünk – bár ezek fontosak lehetnek. A következő rész lehetőséget kínál arra, hogy – egyénileg vagy közösen – átgondoljuk, hogyan jelennek meg a társadalmi nemekkel kapcsolatos aspektusok a környezetünkben, illetve abban a szervezetben, ahol tevékenykedünk. Segít a helyzetfelmérésben, és ötleteket ad ahhoz, hogyan tudnánk a munkánk során jobban kezelni vagy megelőzni a társadalmi nemekkel kapcsolatban esetleg felmerülő problémákat.

a) Tágabb környezet

Megfontolandó kérdések

- Széleskörű társadalmi és politikai egyetértés van-e abban a kérdésben, hogy a nemi alapú erőszak létező probléma?
- Vannak olyan hazai törvények, amelyek védik a nemi alapú erőszak áldozatait és büntetik az elkövetőket?
- Eredményesen alkalmazzák ezeket a törvényeket? Milyen végrehajtási mechanizmusok működnek, és ki gyűjti az adatokat?
- Hogyan jelennek meg a (társadalmi) nemek és a nemi alapú erőszak a helyi és az országos médiában?
- Még ki dolgozik a nemi alapú erőszak területén? Vannak más szervezetek, amelyek ezen a területen tevékenykednek, és amelyektől tanulhatnánk, vagy amelyekkel együttműködhetnénk?
- Foglalkoznak az erőszak és a nemi alapú erőszak kérdéseivel az iskolákban?

Cselekvési lehetőségek

Érdemes lehet csatlakozni a nemi alapú erőszakkal foglalkozó szervezetekből álló koalíciókhoz, hálózatokhoz. Nincs értelme olyan munkát végezni, amelyet más szervezet már csinál (vagy már végig is vitt), és gyakran eredményesebb is a munka, ha az emberek és szervezetek együttműködnek egymással. Ha még csak most

kezdünk foglalkozni a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó kérdésekkel, hasznosnak bizonyulhat, ha csatlakozunk ilyen koalícióhoz, szövetséghez, mert így hozzáférhetünk más szervezetek szaktudásához, kapcsolatrendszeréhez, képzéseihez és kutatásaihoz. Viszonzásképpen úgy tudunk hozzájárulni a közös munkához, hogy megosztjuk a szóban forgó kérdésekre vonatkozó ifjúsági nézőpontot, és saját célcsoportunkkal bővítjük a koalíció által elérhető közönséget.

b) Saját szervezetünk

Megfontolandó kérdések

- Hogyan foglalkozik a szervezet a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó kérdésekkel? Mi tesz a megelőzés érdekében (pl. jelenti-e a nemi alapú erőszak eseteit, folytat-e tájékoztató és figyelemfelhívó kampányokat stb.)?
- Kik vesznek részt a szervezet döntéseiben? Egyenlő arányban vannak képviselve a férfiak és a nők? Az LMBT+ fiatalok nyíltan felvállalhatják identitásukat, és részt vehetnek a szervezet munkájában? Részesei-e a döntéshozatali struktúrájának?
- A szervezetnél mérlegelik-e, hogy a döntések milyen hatással vannak a különböző csoportokra, pl. a férfiakra, a nőkre, és azokra, akik egyik csoportba sem sorolják magukat?
- A szervezethez/csoporthoz tartozó fiatalokat esetleg érő nemi alapú erőszakról van-e tudomása a szervezet tagjainak? Sor kerül-e az ilyen esetek dokumentálására, megbeszélésére, történnék-e lépések azok kapcsán? Létezik-e valamilyen mechanizmus az ilyen esetek bejelentésére és az áldozatok támogatására?
- Emberi jogi szemüvegen keresztül vizsgálják-e a nemi egyenlőséghez kapcsolódó kérdéseket a szervezetnél, annak tudatában, hogy a nemi egyenlőség nem „plusz jogokról”, hanem a minden embert megillető méltósághoz, szabadsághoz és egyenlőséghez fűződő jogok érvényre juttatásáról szól?
- Kaptak a szervezetben az ifjúságsegítők és az ifjúsági vezetők a nemi alapú erőszak felismerésére irányuló képzést? Képesek-e kezdeni valamit a fiatalokkal végzett munkájuk során felmerülő ilyen esetekkel, például tájékoztatni az áldozatokat a jogaikról és a számukra hozzáférhető szolgáltatásokról?
- A szervezet programjain bárki részt vehet? Befolyásolja-e a jelentkezők neve a résztvevők kiválasztásának folyamatát és a velük folytatott kommunikációt?
- Milyen segédanyagokat használnak a szervezet programjai során? Olyanokat, amelyek a társadalmi szinten meglévő nemi sztereotípiákat és nemi szerepeket tükrözik és erősítik, vagy olyanokat, amelyek megkérdőjelezik azokat?
- Biztosítva van-e az esélyegyenlőség és az egyenlő részvétel lehetősége mind a résztvevők, mind a szervező csapat tagjai, mind a meghívott szakértők tekintetében?
- Van a szervezetnek eljárásrendje a fiatalokkal végzett munka keretében előforduló esetleges zaklatási esetek és nemi alapú erőszak kezelésére? Megismertetik ezt az eljárásrendet és a kontaktszemélyek elérhetőségét a résztvevőkkel?

Cselekvési lehetőségek

Készítsen a szervezet „gender szabályzatot”, amely tartalmazza (a) a nemi egyenlőséghez kapcsolódó alapelveket, (b) konkrét szabályokat arra vonatkozóan, hogyan fogják ezek érvényesülését nyomon követni, és (c) a nemi egyenlőség biztosítását szolgáló mechanizmusokat. A nemi egyenlőség előmozdítását célzó stratégiák és szabályzatok elkészítése önmagában is fontos folyamat, már azok érvényesítése előtt is lehet pozitív hatása. Résztvételi alapokon nyugvó környezetben az ilyen folyamatok és dokumentumok dinamikusan alakulhatnak, van lehetőség azok újbóli megvitatására és felülvizsgálatára.

Az elnyomás módszerei

Képzési helyzetekben és szervezeti környezetben fontos odafigyelni arra, hogyan történik a hatalmi viszonyok és a társadalmi nemekhez fűződő normák fenntartása. A nemek közötti kapcsolat és a hatalom összefüggéseinek feltárására és elemzésére Berit Ås norvég szociálpszichológus rendszerbe foglalta az elnyomási, leuralási technikákat, melyek az alábbiak:

- a) Láthatatlanná tevés: Ha senki nem figyel oda arra, amit mondasz, könnyen előfordulhat, hogy inkább elhallgatsz. A marginalizáció lehet bizonyos cselekmények következménye, de az olyan környezetnek is lehet ilyen hatása, ahol nehezen tudja az ember hallatni a hangját.
- b) Kigúnyolás: A gúnyolódás megjelenhet megjegyzések, sértegetés és viccelődés formájában, de történhet a másik alkalmatlanságára utaló nemverbális kommunikáció útján is. Az többiek gyakran azért nem lépnek közbe, hogy elkerüljék, hogy maguk váljanak a gúnyolódás célpontjává.
- c) Információk visszatartása: A fontos információk birtokában lévő emberek hatalmat és befolyást tudnak gyakorolni. Ha az azonos pozícióban lévők nem osztják meg egymással az információkat, vagy ha egyes döntéseket az összes érintett bevonása nélkül hoznak meg, akkor hatalmi egyenlőtlenség alakul ki. Előfordulhat, hogy fontos kérdéseket informális csoportokban tárgyalnak meg, vagy a döntések informális keretek között, még az döntésre jogosult testület megbeszélése előtt megszületnek.
- d) Kettős büntetés: A kettős büntetés azt jelenti, hogy bármit is teszel, azt elítélik, helytelenítik. Ha például egy lány nem vesz részt a megbeszéléseken, akkor passzívnak, unalmasnak tekinthetik, olyan embernek, aki kerüli a felelősségvállalást. Ha viszont kiveszi a részét belőlük, akkor azt mondják rá, hogy túlságosan az előtérbe tolja magát, és mindenbe bele akar szólni.
- e) Megszégyenítés és büntudatkeltés: A szégyenérzet és a büntudat felébresztése rendkívül hatásos eszköze az elnyomásnak. Fiúk esetén a megszégyenítés módja lehet, ha valakit „lányosnak” vagy nem elég férfiasnak minősítenek. Családon belül a megszégyenítést és a büntudatkeltést arra használhatják, hogy a gyerekeket eltántorítsák a hagyományos értékeket fenyegető vagy azokkal ellentétes viselkedéstől, ilyen szokások gyakorlásától. Fiatalok körében előfordulhat, hogy amiatt szégyenítenek meg valakit, mert nem hajlandó valamiben részt venni, vagy nem nevet egy poénon a többiekkel együtt.
- f) Tárgyasítás: A tárgyasításról általában a tömegmédiában terjedő szexualizált ábrázolások, reklámok jutnak az ember eszébe. Azonban az emberek tárgyasítása egy szervezeten belül is megvalósulhat, például ha külső megjelenésük alapján utalnak rájuk, vagy vélt identitásuk miatt csupán jelképesen vonják be őket a dolgokba.
- g) Erőszak és erőszakkal való fenyegetés: Az erőszaktól való félelem erősen korlátozhatja az ember viselkedését és szabad mozgását. Sok fiatal számára a mindennapi élet része például az, hogy az erőszak elkerülése érdekében hosszabb úton mennek haza, vagy éjjel nem mernek kimozdulni, mert félnek, hogy megtámadhatják őket.

c) Nyelv

Megfontolandó kérdések

- A jelentkezési lapokon és a fiatalokkal folytatott kommunikáció során a nemek bináris felfogását tükröző nyelvezetet használunk?
- A levelezésben nemre utaló megszólításokat (pl. Úr/Úrhölgy) alkalmazunk?
- Felismerjük, ha valaki szexista nyelvezetet, kifejezéseket használ, és tudunk rá megfelelően reagálni?
- Elmagyarázzuk a résztvevőknek és az ifjúságsegítőknak az ilyen döntéseinket, például hogy mi magunk miért használunk nemsemleges nyelvezetet?

Cselekvési lehetőségek

Vizsgáljuk át a szervezet által használt dokumentumokat, és szükség esetén készítsünk dokumentumsablonokat (pl. levélmintát), amelyek nyelvezete nemsemleges, pl. nem szerepelnek benne nemre utaló megszólítások. Bizonyos nyelvek esetén ez nehéz feladatnak bizonyulhat, ezért érdemes lehet utánanézni annak, hogy mások próbálkoztak-e már ezzel, és a lehetséges megoldásokról beszéljünk a kollégákkal.

d) Biztonságos környezet és helyszínek

Megfontolandó kérdések

- Ifjúsági központban dolgozók számára: volt képzés a nemi egyenlőség témájáról a munkatársak, ezen belül a kiszolgáló személyzet számára? Iskolában vagy más intézményben foglalkozást tartók számára: volt szó ezekről a kérdésekről az intézményért felelős személyek bevonásával?
- Bentlakásos programok esetén: figyelembe vesszük a résztvevők kényelmét az elhelyezés, a szobák beosztása, a programhelyszín és a környék biztonságos volta kapcsán?
- Tekintettel vagyunk a speciális igényekre (pl. a résztvevők szükség esetén jöhetnek kísérővel)?
- Van-e a szervezetnek etikai kódexe a résztvevőkkel való viselkedésre vonatkozóan?
- Van(nak) olyan kontaktszemély(ek), aki(k) vészhelyzetben rendelkezésre áll(nak), ha egy résztvevőnek erre szüksége lenne? Tisztában vagyunk azzal, hogy adott esetben mire kell a vészhelyzeti kontaktszeméllyel való kommunikáció során odafigyelni? Például egy LMBT+ résztvevő esetén tudjuk-e, hogy az illető felvállalta-e már a másságát a kontaktszemély előtt?
- Kiskorú résztvevők esetén tisztában vagyunk azzal, hogy mit helyes és mit nem helyes a szülők tudomására hozni?
- Szokott lenni a képzői csapatban kijelölt „bizalmi”, akihez a résztvevők tanácsért fordulhatnak, vagy akitől segítséget kérhetnek diszkrimináció esetén? A kijelölt személy tudja, hogy milyen problémák esetén lehet szükség jogi intézkedésre?

Cselekvési lehetőségek

Akik fiatalokkal foglalkoznak, gyakran dolgoznak azonos nemű csoportokkal annak érdekében, hogy segítsék a fiatalokat az előítéletekkel, a sztereotípiákkal és a társadalmi nemekre vonatkozó normákkal kapcsolatos kérdések feldolgozásában, és hogy teret biztosítsanak az olyan témák megtárgyalásának, mint a szexualitás és a nemi identitás. Egy ilyen csoport segíthet a társadalmi elvárások és az önmegvalósítás között feszülő ellentétek feloldásában. Nem csak nemi alapon jöhet létre ilyen csoport: a csak lányokból álló csoporthoz esetleg csatlakozhatnak – ha van kedvük – transznemű lányok is. Az interszex fiatalok, illetve a fiatal leszbikusok és melegek számára is szervezhetünk támogató csoportot. Az elv ugyanaz: olyan biztonságos teret kell biztosítani, ahol a nemi identitáshoz és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó kérdéseket nyugodtan meg lehet beszélni.

Egy csoport akkor működhet sikeresen, ha az összetartozás érzését nyújtja a tagjainak, eszközöket biztosít számukra a mindennapi élet során felmerülő problémák és konfliktusok kezeléséhez, valamint öntudatosabbá teszi őket.

Néhány példa kapcsolódó projektekre

Az Európa Tanács Ifjúsági Főosztálya iránymutatást fogadott el a nemi esélyegyenlőség szempontjainak az Európa Tanács és partnerei interkulturális programjaiba való beépítéséről és általános érvényesítéséről: <https://www.coe.int/en/web/youth/gender-equality-guidelines>

A 2. fejezetben ismertetett „Erőszakmentes zóna” című gyakorlat segítségével szabályzatot dolgozhatunk ki a nemi alapú erőszak iskolán belüli megelőzésére. A gyakorlat adaptálásával saját szervezetünkben is elindíthatunk ilyen irányú tervezést.

A Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális, Transznemű és Queer Ifjúsági és Diákszervezet (International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer Youth Student Organisation, IGLYO) a társadalmi normák fiatalokkal való feldolgozásához készített egy kézikönyvet, a címe: **Norms Criticism** (Normák kritikája). Célja segíteni a fiatalokat abban, hogy megkérdőjelezzék az életükre és identitásukra ható normákat, és képessé váljanak arra, hogy meghatározzák saját magukat, valamint szexuális irányultságtól, nemi identitástól, nemi önkifejezéstől, nemi jellegektől és testi különbségektől függetlenül, erőszak és gyűlölet nélkül kifejezhessék önmagukat.

Break the norm! (Lépd át a normákat!) címen egy másik hasonló forrás is elérhető a <https://rm.coe.int/break-the-norm-second-edition-2009/168097fd43> weboldalon a Living History Forum) és az RFSL Ungdom (Svédország) jóvoltából.

Az Amnesty International „Az én testem, az én jogaim” kampányának célja a szexuális és reprodukív jogok előmozdítása szerte a világon. Szorgalmazza, hogy az államok egyrészt szüntessék meg azt a gyakorlatot, hogy büntetőjogi eszközöket alkalmaznak az emberek szexualitásának és reprodukívjának kontrollálására, másrészt mindenki számára biztosítsanak hozzáférést a szexuális és reprodukív egészséghez kapcsolódó egészségügyi szolgáltatásokhoz, oktatáshoz és tájékoztatáshoz. Célja továbbá a kompetenciafejlesztés, hogy az emberek képesek legyenek a saját testüket érintő döntések meghozatalára, és szorgalmazza a diszkrimináció és az erőszak minden formájának tiltását. A kampány keretében többek között kutatások, online és offline figyelemfelhívó akciók, petíciók és egyéb érdekérvényesítő megmozdulások zajlanak:

<https://www.amnesty.org/en/get-involved/my-body-my-rights/>

A Giuvlipen („feminizmus” romani nyelven) egy bukaresti feminista roma színtársulat. Az általuk létrehozott és színre vitt darabok és előadások bemutatják, hogyan hat a rasszizmus és a szexizmus egymással összefüggésben a roma nők életére. Céljuk a sztereotípiák és az előítéletek lebontása a roma közösségen belül és a szélesebb társadalomban egyaránt.

<https://giuvlipen.com/en/>

A „Phenja – Az erőszaknak nincs színe” az E-Romnja Egyesület (a roma nők jogaiért küzdő szervezet, teljes neve: Asociația Pentru Promovarea Drepturilor Femeilor Rome) projektje volt, 2014 és 2016 között futott a romániai roma közösségekben a roma nők ellen elkövetett nemi alapú erőszak feltárásának céljával. <https://e-romnja.ro/en/>

Az LGBT Youth Scotland nevű szervezet online támogatást nyújt fiatalok számára. A saját weboldalán elérhető LiveChat szolgáltatáson keresztül lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatalok valós időben képzett ifjúságsegítőkkal chatelhessenek a szexuális identitással, a coming outtal, a kapcsolati problémákkal, a kortárs zaklatással és a szexuális egészséggel kapcsolatos kérdésekről.

<https://www.lgbtyouth.org.uk/groups-and-support/digital-support/>

5. A nemi alapú erőszak leküzdésére irányuló kezdeményezés vagy stratégia kidolgozása

Bármilyen feladatról, akcióról is van szó, tervezésre szükség van. A tervezést a csoport/szervezet tagjaival közösen célszerű elvégezni, mert csak így biztosítható, hogy valóban olyasmint csinálunk majd, amit a csoport szeretne és képes is végrehajtani, és a közös célok elérését a legjobban szolgálja. Az alábbiakban felvázolunk egy, a tervezési folyamathoz és a csoportmunka megszervezéséhez használható egyszerű struktúrát, amely segítheti a kitűzött célok eredményes megvalósítását.

1. lépés: Saját magunk megismerése

Az előző részekben felsorolt megfontolandó kérdések segíthetnek abban, hogy kritikus szemmel felülvizsgáljuk a csoportunk vagy szervezetünk társadalmi nemmel és a nemi alapú erőszakkal összefüggésben végzett munkáját. Mielőtt azonban hozzákezdénénk, célszerű áttekinteni, milyen ismeretekkel és készségekkel rendelkeznek a csoport tagjai, és mi érdekli őket.

Ennek jó módja lehet a SWOT-elemzés. Ennek során áttekintjük azokat a csoporton kívüli körülményeket is, amelyek befolyással lehetnek erőfeszítéseink sikerességére.

A SWOT betűszó jelentése:

Strengths (Erősségek): amiben a csoport jó.

Weaknesses (Gyengeségek): amiben a csoport kevésbé jó.

Opportunities (Lehetőségek): a csoport hatókörén kívül eső olyan lehetőségek, amelyeket érdemes lehet kiaknázni az akció sikeressége érdekében.

Threats (Veszélyek): a csoporton kívül eső olyan tényezők, amelyek gátolhatják az akció céljainak elérését.

2. lépés: Hogyan válasszunk?

Hogyan döntse el a csoport, hogy milyen üggyel foglalkozzon? Legtöbb esetben eleve vannak olyan ügyek, amelyeket a csoport tagjai fontosnak tartanak, és amelyeken szívesen dolgoznának. A legnagyobb nehézséget az okozhatja, hogy közös nevezőre jussunk a probléma kiválasztását és annak legjobb megközelítését illetően.

Fontos, hogy a csoport minden tagja elfogadja, magáénak érezze a végső döntést, ezért ne siettessük őket, hagyjunk elég időt arra, hogy kifejtsék, miért fontos számukra egy adott probléma, és megvitathassák a különböző választási lehetőségek előnyeit. Mutassunk rá, hogy a későbbiekben még lehet alkalom arra, hogy más ügyekkel is foglalkozzanak. Arra is hívjuk fel a figyelmüket, hogy az a legfontosabb, hogy a csoport együtt maradjon az akció végéig, tehát ha valaki határozottan ellenez egy felvetést, akkor nem érdemes azt erőltetni. Többségi döntés helyett próbáljunk meg konszenzust elérni a csoportban.

Mi is a probléma?

Hasznos lehet az előttünk álló probléma elemzéséhez, ha problémafát készítünk.

Ezzel a módszerrel alkotóelemeire bonthatjuk az adott kérdést, megvizsgálhatjuk az okait és a következményeit, és megnézhetjük azt is, hogyan függ az össze a társadalomban meglévő egyéb problémákkal. Így a csoport jobban megértheti a szóban forgó problémát, és stratégiailag megalapozottabban tud közelíteni a megoldáshoz. Példaként a fejezet végén látható egy problémafa.

A csoport a következő eljárással készítheti el a kiválasztott problémához a problémafát:

- Először is egy nagy papírlap közepére fel kell írni a problémát, amellyel a csoport foglalkozni szeretne.
- Alatta sorolják fel az összes olyan tényezőt, amelyek hozzájárul a problémához, majd kössék össze őket a korábban felírt problémával, úgy, hogy ezek alkossák a fa gyökérzetét. Menjenek végig egyesével a gyökérszálakon, és gondolják végig, milyen további okokra vezethetők azok vissza, és írják le, hogy mi táplálja az adott „gyökeret”. Addig folytassák ezt, amíg már nem tudnak újabb okokat feltárni. Könnyen kiderülhet, hogy a fa gyökerei mélyebbre nyúlnak, mint azt eredetileg gondolták!
- Ugyanígy rajzolják fel a fa „ágait” is: ezek lesznek az eredeti probléma következményei. Előfordulhat, hogy közben az is kiderül, hogy a kezdetben kiválasztott probléma valójában egy másik fa gyökere vagy ága.

Miután ezzel végeztek, nézzék meg az elkészült fát:

- Az eredetileg kijelölt problémával kellene először foglalkozni vagy az azt kiváltó valamelyik tényezővel?
- Segített a problémafás módszer eldönteni, hogyan lenne érdemes hozzáfogni a probléma megoldásához?

3. lépés: Mi lehet a megoldás?

Fontos tisztázni, hogy milyen eredményt vár a csoport az adott akciótól. Mikor éreznék, hogy sikerrel jártak? A résztvevők gondolják át, pontosan mit akarnak elérni, és hogyan tudják majd felmérni, hogy sikerült-e vagy sem. Érdemes lehet visszatérni a problémafához, és annak segítségével meghatározni a konkrét megoldási lehetőségeket. Általában igaz, hogy ha a fa gyökereivel – vagyis az eredetileg kiválasztott probléma kiváltó okaival – foglalkozunk, akkor a fa magasabb szintjein lévő problémákra tudunk megoldást nyújtani.

Törvényi/szabályozói szintű változást elérni sokszor nehéz, de nem lehetetlen. Fontos, hogy a csoport a valóság talaján maradjon a célok megfogalmazásakor. Mutassunk rá arra, hogy akár egy „apró” eredmény is jelentős előrelépést jelenthet egy nagyobb probléma megoldása felé. Az eredményes kampányok szinte mindig pontosan ilyen „apró” akciókból nőnek ki! A csoport által elért sikerekre a későbbiekben is lehet építkezni, illetve a problémával foglalkozó más aktivisták is folytathatják a megkezdett munkát.

Hasznos lehet, ha a csoport ötletbörze keretében összegyűjti, általában véve miért érdemes aktívan fellépni. Így könnyebb lehet kiválasztaniuk azokat az indokokat, amelyek leginkább kapcsolódnak az általuk kiválasztott ügyhöz, és olyan konkrét célokat kitűzni, amelyek elérését reálisnak tartják.

4. lépés: Az akció megtervezése

Tehát a csoport kiválasztotta azt az ügyet, amelyikkel foglalkozni akar, és van már némi elképzelése arról, hogy mit szeretne elérni. Itt az ideje eldönteni, hogy milyen módszereket fognak alkalmazni a cél elérése érdekében.

a) Mi a megcélzott probléma?

Ez a lépés egyszerű: megegyezik a csoport által elvégzett problémafás feladat eredményével. Ha a problémafa-készítés elmaradt, a csoport fogalmazza meg a lehető legpontosabban, hogy milyen problémával akarnak foglalkozni.

b) Ki a célközönség?

Ha nem számíthatunk arra, hogy a problémát sikerül egy lépésben megoldani, akkor az akció célközönsége valószínűleg nem az a személy vagy személyek lesznek, akik a célként kitűzött változás tényleges előidézésére képesek. Igen valószínű, hogy az akciónk csupán egy lépés lesz a változás felé. Például igyekszünk felhívni a nyilvánosság figyelmét a problémára, hogy ezáltal nyomást gyakoroljunk a kormányzatra, vagy megpróbálunk létrehozni kifejezetten az adott kérdéssel foglalkozó helyi csoportot. A célközönségbe több társadalmi csoport is beletartozhat.

c) Milyen változást szeretnénk elérni?

Ez a kérdés ismét csak a konkrét akcióra, és nem feltétlenül a kitűzött végeredményre vonatkozik. Akciókkal például felkelhetjük az érdeklődést egy probléma iránt, és arra ösztönözhetünk másokat, és hogy ők is tegyenek különféle lépéseket, amelyek együtt már elégnak bizonyulhatnak a megoldáshoz szükséges változás eléréséhez.

Itt azt kell átgondolnunk, konkrétan mit szeretnénk elérni az akcióval, és miből tudjuk majd megállapítani, hogy sikerrel jártunk-e.

d) Minek kell megtörténnie ahhoz, hogy bekövetkezzen a változás?

Ez a kérdés még nem a cselekvés módjára, módszereire vonatkozik, hanem arra, hogy milyen hatások és történések eredményeként érhető el a kitűzött változás. Alapvetően a változás pszichológiai oldalához kapcsolódik: minek kell ahhoz történnie, hogy az embereknek megváltozzon a véleménye, hogy felismerjék, hogy valamit másképp kell csinálniuk. Gyakran megfeledezünk erről az igen fontos kérdésről, pedig ha elsiklunk felette, az befolyásolhatja az akció sikerességét.

e) Milyen eszközöket fogunk alkalmazni a célközönség befolyásolására?

Ezen a ponton dönt a csoport arról, pontosan mit is fog csinálni. A korábbi lépéseknek köszönhetően mostanra leszűkült a választási lehetőségek köre. A csoport már képes összeállítani azoknak a lehetséges cselekvéseknek, akcióknak a listáját, amelyek az előző pontban meghatározott átalakulások, (pszichés) változások elérését elősegíthetik. Bízassuk a csoportot a kreatív gondolkodásra. Érdemes lehet átnézni újra a fejezet korábbi részében található javaslatokat is. A végső döntés meghozatalánál is törekedjünk konszenzusra.

5. lépés: Indulhat a szervezés

Egyetlen dolog maradt hátra ahhoz, hogy elindulhasson az akció. A gyakorlati lépések megkezdése előtt kifejezetten ajánlott, hogy a csoport készítsen cselekvési tervet a szervezési kérdések eldöntésére. Bár egy egyszerű akció esetén ez nem feltétlenül szükséges, mindig érdemes ilyen készíteni, mert ez biztosítja, hogy a feladatokat egyenlően, a résztvevők képességeinek és preferenciáinak megfelelően osztják el, és hogy semmiről sem feledkeznek meg!

A következőkről kell döntenünk:

- Milyen feladatokat kell elvégezni?
- Ki vállalja az egyes feladatokat?
- Mikor végzik el azokat?

6. lépés: Nyomon követés és értékelés

Rendkívül fontos, hogy az akció befejezte után szánjunk időt a csoportos feldolgozásra, és felmérjük, hogy mi ment jól, és mit csinálhattunk volna jobban. Komplexebb projektek esetén célszerű folyamatosan nyomon követni a fejleményeket, és rendszeres csoport-összejöveleteket tartani, ahol a résztvevők értékelik az eredményeket, és megvitatják, hogy min kellene változtatni és javítani. Ezt minden, a projekt keretében megvalósított akció végén érdemes elvégezni.

A következő kérdések hasznosak lehetnek a csoportos értékeléshez:

- Hogyan érzitek magatokat most, az akció után? (Lehet ez egy gyors körkérdés, ahol mindenki szóhoz juthat.)
- Szerintetek mi ment jól?
- Volt olyan dolog, ami nehezebbnek bizonyult, mint ahogy azt elképzeltétek?
- Történt-e bármilyen váratlan dolog?
- Levonhatunk olyan tanulságokat, amelyeket a következő alkalommal hasznosíthatunk?
- Elértük a kitűzött célunkat?
- Elértünk olyasmit, amire esetleg nem is számítottunk?
- Elégedettek vagytok magatokkal? Belevágnátok máskor is valami ehhez hasonlóba?
- Mit csináljunk legközelebb?

A problémafa¹

A problémafa segítségével felmérhetjük, mi a helyzet a nemi alapú erőszak terén a közösségen vagy szervezeten belül, továbbá használhatjuk kampányok, akciók és képzési tevékenységek stratégiai tervezéséhez is.

Képzési helyzetben a problémafa segíthet abban is, hogy a résztvevők jobban megértsék a nemi alapú erőszak természetét:

- Mondjuk el, hogy a nemi alapú erőszak megértéséhez és az ellene való fellépéshez mindenképpen látni kell, hogy ez olyan probléma, amely sok szálon keresztül kapcsolódik a szocializációhoz és a társadalmon belüli hatalmi viszonyokhoz. Ezért tehát érdemes megvizsgálni a nemi alapú erőszak mögött meghúzódó okokat.
- Mutassuk meg a résztvevőknek a „nemi alapú erőszak” problémafáját. Mondjuk el, hogy csoportokban fognak dolgozni, és az lesz a feladat, hogy gondolják át, milyen okok vezetnek a nemi alapú erőszakhoz (a fa „gyökerei”), és mik lehetnek annak a következményei (az „ágak”).
- Magyarázzuk el, hogyan is épül fel a fa. A fán feljebb elhelyezkedő szövegdobozba azt kell beleírni, hogy miért történik az, ami a hozzá vezető szövegdobozba van írva. Ez az ágakra és a gyökerekre egyaránt igaz. Ennek illusztrálására hozhatunk egy példát a nemi alapú erőszak témaköréből.
- Például: „a családon belüli erőszak magánügynek számít” oda vezet, és azt erősíti, hogy „a rendőrség nem jár utána a családon belüli erőszakra szóló bejelentéseknek”. Azt is megvitathatjuk, hogy ezen okok és okozatok némelyike hogyan táplálja vagy igazolja egymást.
- Gyökerek: amikor a résztvevők a fa gyökerein haladnak lefelé, a nemi alapú erőszakra vonatkozó – a problémát megnevező – állításból kiindulva, akkor a „miért történik ez?” kérdésre keresik a választ. Minél több okot tárnak fel, annál jobb. Mondjunk példát arra, hogy egy „ok”-nak milyen saját kiváltó okai lehetnek. Kérdezzük meg például, hogy miért van olyan sok szexista vicc. Segítségként feltehetünk olyan kérdéseket, amelyek azt feszegetik, hogy honnan vesszük az LMBT+ emberekre vagy a feministákra vonatkozó esetleges negatív képzeteinket, érzéseinket.
- Ágak: a résztvevőknek itt az ágakon lejjebb elhelyezkedő szövegdobozokba írt jelenségek esetleges következményeit kell feltárniuk. Tegyük fel a kérdést, hogy mi történhet azokkal az egyénnel vagy csoportokkal, akik nemi alapú erőszak áldozatává válnak. Majd kérdezzük meg, mi történhet aztán annak következtében.
- Osszuk a résztvevőket csoportokra, és adjunk nekik egy-egy flipchart lapot, amelyre felrajzolhatják a saját fájukat. Kérjük meg őket, hogy írják föl középre, a fa törzsére a problémát – választhatjuk pl. ezt az internetre kipsztozott mondatot: „A meleg gyógyítására kellene koncentrálni, nem a toleranciára!”, vagy ezt az újságban talált címet: „Minden tizedik nőt saját otthonában ér erőszak”², vagy más kiválasztott problémát –, majd kérjük meg őket, hogy nevezzenek meg annyi okot és következményt – gyökeret és ágat –, amennyit csak tudnak.
- Adjunk kb. 20 percet a fák elkészítésére. Kérjük meg a csoportokat, hogy mondják el, mire jutottak, és mutassák be a fájukat a többieknek.
- Beszéljük meg a gyakorlatot, koncentráljuk a gyökerek és az ágak közötti kapcsolatra. Kérdezzük meg, hogy mennyire volt nehéz a gyakorlat, és hol van lehetőség vagy szükség változásokra. Kitérhetünk az esetleges „ördögi körökre” is: például hogy a rendőrség iránti bizalmatlanság miatt kevesebb bejelentés érkezik erőszakos cselekményekről, ami erősíti az elkövetőkben a büntethetlenség és a felsőbbrendűség érzését. Hol lehet megszakítani a kört?

Jegyzetek

- 1 Ezt a gyakorlatot a *Böngésző – Emberi jogi neveléssel az online gyűlöletbeszéd ellen* című kiadványban (Európa Tanács, 2016) szereplő „Gyökerek és ágak” gyakorlatból vettük át. <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/bookmarks-connexions>
- 2 Le Monde, 2019. január 17.

4. FEJEZET

A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó témakörök

A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó témakörök

Ez a fejezet további hasznos ismereteket nyújt *A nem: számít!* kézikönyv felhasználóinak és olvasóinak néhány olyan témáról, amelyek valószínűleg szóba kerülnek a 2. fejezetben szereplő gyakorlatok során, különösen a feldolgozásnál. Az alábbiakban a csoportsegítők felkészülését segítő alapvető információk olvashatók, öt témakörre bontva:

- Feminizmus és nőjogi mozgalmak
- Interszekcionalitás (metszetszemlélet) és többszörös diszkrimináció
- LMBT+
- Maszkulinitások
- Szexualitás

Azért pont ezek a témák kerültek be a kézikönyvbe, mert egyrészt ezek kapcsolódnak leginkább a gyakorlatokban érintett kérdésekhez, másrészt mert közülük sokat – akár téves értelmezésből, akár egyenesen félretájékoztatásból fakadóan – ellentmondások öveznek. A témák mindegyike rendkívül szerteágazó, és a szembenálló nézeteket valló szakértők, tudósok, aktivisták és fiatalok között heves viták tárgya. A kézikönyvnek nem célja, hogy a beszélgetések tárgyát az ebben a fejezetben foglaltakra korlátozza, vagy végső választ adjon a felvetett kérdésekre, inkább kiindulópontként vagy támpontként kíván szolgálni. Remélhetőleg az olvasókat további kutakodásra, ismereteik bővítésére és saját véleményük és álláspontjuk kialakítására ösztönzi. A szerzők a témák lehető legpártatlanabb és legtényszerűbb bemutatására törekedtek – amit persze szinte lehetetlen megvalósítani, hiszen mindannyian a saját tapasztalataink, nézeteink és preferenciáink alapján közelítünk a világhoz. Tekintsük úgy az alábbiakat, mint a téma alaposabb megértéséhez, illetve a legfontosabb tények felidézéséhez adott segédletet!

A feminizmus és a nőjogi mozgalmak

Vannak, akik szerint ma már nincs szükség a feminizmusra, de ez korántsem igaz. A nők évszázadok óta küzdenek az egyenlőségért és az elnyomás ellen, és noha néhány csatát részben már megnyertek – ilyen például a választójog és az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés ügye –, a nőket még mindig aránytalanul nagymértékben sújtja az erőszak valamennyi formája és a diszkrimináció az élet minden területén.

Igaz, hogy bizonyos területeken és bizonyos kérdésekben javulás történt: például Szaúd-Arábiában megnyílt a lehetőség a nők számára – első alkalommal 2015-ben (!) –, hogy szavazzanak és induljanak jelöltként a választásokon. Más kérdésekben azonban alig vagy egyáltalán nem történt előrelépés: például a nők elleni erőszakos cselekmények száma alig csökkent. A nők világszerte továbbra is alacsonyabb bért kapnak ugyanazért a munkáért, mint a férfiak; még mindig léteznek olyan országok, amelyek nem hoztak törvényt a családon belüli nemi erőszak ellen, vagy ahol továbbra is engedélyezik a gyermeklányok házasságkötését; és olyanok is akadnak, ahol még mindig jelen van a „becsület-beli” gyilkosság és a nőinemszerv-csonkítás szokása.

A feminizmusról szóló viccek és a feministákkal kapcsolatos sztereotípiák továbbra is tartják magukat, és ezek közül sok homofób, és abból indul ki, hogy leszbikusnak lenni valami „rossz” dolog. Valójában – biológiai és társadalmi nemi hovatartozástól függetlenül – bárki lehet feminista: a férfiak és nők közt egyaránt vannak, akik feministának tartják magukat, egy részük meleg vagy leszbikus, más részük heteroszexuális, biszexuális vagy transznemű, esetleg más identitású.

A feminizmus története különböző küzdelmek története. A feminizmus fogalma egyre sokrétűbb, komplexebb jelentést nyer, ahogy egyre jobban megértjük a kapcsolódó társadalmi folyamatokat. Általánosságban véve a feminizmus olyan mozgalomnak tekinthető, amelynek célja a szexizmus, a szexista kizsákmányolás és elnyomás felszámolása, továbbá a nemek közötti teljes egyenlőség elérése a törvény előtt és a mindennapi életben egyaránt.

A feminizmus és a nőjogi mozgalmak története

Noha sok rendkívüli nő akad, aki fontos szerepet játszott a történelemben helyi és globális szinten egyaránt, nem feltétlenül volt mindegyikük a nők ügyének harcos szószólója. A nőmozgalom képviselői olyan nők és férfiak, akik a nemek közötti egyenlőség eléréséért és a nők mint társadalmi csoport életének javításáért dolgoznak és küzdenek. A legtöbb társadalomban a nők mozgásteret – lányként, feleségként és anyaként is – hagyományosan az otthonra korlátozódott, és a történelmi nőalakokat gyakran csak híres férfiakkal való kapcsolatuk miatt ismerjük. Természetesen a történelem során sok nő játszott kiemelkedő szerepet a kulturális és a politikai életben – számunkra a többségük mégis „láthatatlan”.

A szervezett nőmozgalom csak a XIX. században bontakozott ki, noha női aktivisták mindig is voltak, és az egyenlőségért is folyt a küzdelem, amióta csak emberi társadalom létezik.

E szellemiség egyik korai előfutára az olasz írónő, Christine de Pizan, aki a nőkről mint csoportról gondolkodott és írt, és 1495-ben könyvet jelentetett meg a nők társadalomban betöltött szerepéről. Christine de Pizan híres férfi szerzők műveit vette górcső alá, akik lányok és nők bűneiről és gyengeségeiről írtak könyveket, és arról értekeztek, hogy a nők emberek-e egyáltalán, vagy inkább az állatokhoz hasonlatosak. Christine de Pizan munkája jól illusztrálja a női egyenjogúságért folytatott küzdelem korai szakaszát. Ő azonban szinte egyedülálló a tekintetben is, hogy tudott írni és olvasni, hiszen ez egyáltalán nem volt jellemző a korabeli nőkre.

Most ugorjunk egy kicsit a történelemben! A nők már a kezdetektől fogva részt vettek a nagy francia forradalomban: a forradalom első időszakában zajló tüntetések egyikén a dolgozó nők nagy tömege vonult Versailles-ba, nemcsak élelmet követelve a családja részére, hanem politikai változást is. A francia forradalom azonban nem hozta el a nők jogainak tényleges elismerését. Így aztán 1791 szeptemberében az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata mintájára Olympe de Gouges megírta az Asszonyi és Polgártársnői Jogok Nyilatkozatát azzal a szándékkal, hogy rámutasson, hogy a francia forradalom még nem hozta el a nemek közötti egyenlőséget. Írásai miatt de Gouges-t hazaárulással vádolták és bíróság elé állították, ahol aztán halálra ítélték, és másnap kivégezték.

A nőmozgalom Észak-Amerikában kezdett kibontakozni, elsősorban azért, mert ott a nők hamarabb járhattak iskolába, mint Európában – és az írni-olvasni tudó, önálló gondolkodásra nevelt nők hajlamosak megkérdőjelezni azt, ahogyan a társadalom működik. Az első aktivisták bejárták Észak-Amerikát, és felszólaltak a rabszolgaság és a nők elnyomásának megszüntetéséért. 1848-ban tartották az első Nőjogi Kongresszust, amely új lendületet adott a nők társadalmi helyzetének javításáért folytatott kampánynak. A mozgalom Európában is szárnyra kapott, és hasonló átfogó célokat tűzött ki maga elé. Az aktivisták aláírásokat gyűjtöttek, követelve a dolgozó nők jogát az önálló jövedelemhez, továbbá azt, hogy a nőknek lehessen saját lakástulajdonuk, és megkaphassák a gyermekeik felügyeleti jogát.

A nők választójogáért a „szüfrazettmozgalom” szállt síkra (a suffrage szó választójogot jelent). A XIX. század végére ez a harc világméretű mozgalommá terebélyesedett – és ekkor kezdték széles körben használni a „feminizmus” és a „feminista mozgalom” kifejezéseket. A feminista mozgalom első hulláma keretében többek között tömegtüntetések szervezésére, újságok megjelenítésére, viták szervezésére és nemzetközi nőszervezetek létrehozására került sor. Az 1920-as évekre a nők a legtöbb európai országban és Észak-Amerikában is elnyerték a választójogot (azonban ez sok helyütt feltételekhez kötött volt, és a válaszhatósághoz való jogot gyakran csak később kapták meg). Nagyjából ugyanebben az időben a nők egyre tevékenyebb szerepet vállaltak a kommunista, szocialista és szociáldemokrata pártokban, ami összefügg azzal, hogy egyre több

nő kezdett otthonán kívül, gyárakban és irodákban dolgozni. Az egyetemek jellemzően a XX. század elejétől nyitották meg kapuikat a nők számára, akiknek így lehetőségük volt a család mellett karriert is építeni. Bizonyos országokban, ahol fasiszta pártok kerültek hatalomra, a feminista mozgalmat betiltották. A nők a II. világháború vége után újult erővel kezdtek szervezkedni, és a legtöbb európai országban hamarosan sikerült egyenlő politikai jogokat kivívniuk. Kiemelt célá a nők emancipációja vált. A nők többségének immár joga volt teljes munkaidős állást vállalni, elválni a férjétől, egyetemre járni.

Az 1970-es évekre Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a feminista mozgalom újból erőre kapott. Bár a **feminizmus második hulláma** a „nők felszabadítását” tűzte ki célul, a különböző csoportoknak eltérő elképzeléseik voltak arról, miként is kellene ezt megvalósítani. A liberális feministák az egyenlőségi törvények javítását és az olyan intézmények reformját sürgették, mint az iskolák, az egyházak és a média. A radikális feministák azt vallották, hogy a nők egyenlőtlenségének gyökere a patriarchátusban keresendő, vagyis abban, hogy a férfifársadalom elnyomja a nőket. Sokat foglalkoztak a férfiak által a nők ellen elkövetett erőszakkal, és elsőként emeltek szót a családon belüli és a párkapcsolati erőszak, valamint a nemi erőszak ellen. A szocialista feministák úgy vélték, hogy a patriarchátus és a kapitalizmus együttesen eredményezi a nők elnyomását. A feminizmus második hulláma új tudományterületeket is létrehozott: a nőtudomány egyetemi tárggyá, külön szakká vált, és egyre több könyv jelent meg a nők irodalmi, zenei és tudományos eredményeiről, valamint a nők – korábban meg nem írt – történelmi szerepéről. Végezetül pedig a nőmozgalom fontos szerepet játszott a nők jogairól szóló olyan nemzetközi dokumentumok megszületésében, mint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (1979).

A feminizmus harmadik hullámán főként az 1990-es években született amerikai mozgalmat értjük, amely a konzervatív média és politikusok „ellen-csapására” válaszul indult, akik azt hirdették, hogy a feminizmus lejárt lemez, vagy „posztfeminizmust” emlegettek. Az ellencsapás („backlash”) kifejezés Susan Faludi 1991-ben kiadott, *Ellencsapás – A hadüzenet nélküli háború az amerikai nők ellen* című könyve nyomán vált közismertté, amelyben a szerző a patriarchális rendszernek a nők felszabadítására adott negatív reakciójáról ír. Ez aligha nevezhető új jelenségnek: a nőmozgalmak mindig is ellenséges érzelmeket váltottak ki. Az 1980-as években azonban erősödtek a nők jogai elleni intézményesített támadások. A feminizmus harmadik hullámát a többszörös diszkrimináció – például faj (rassz), osztály, biológiai nem, társadalmi nem, szexuális irányultság alapján történő egyidejű megkülönböztetés – problémájának erősödő felismerése jellemzi. Nagyobb figyelmet kaptak a faji vonatkozások is, és ennek kapcsán a világ más részein élő nők helyzete is előtérbe került (globális feminizmus). Ebben az időszakban számos feminista civil szervezet is alakult, ezek azonban inkább konkrét feminista ügyekre összpontosítottak,

nem pedig általában a feminista eszméket tűzték a zászlajukra. A harmadik hullámban a feministák aktívan használják a médiát és a popkultúrát eszméik népszerűsítésére és az aktív cselekvésre, például blogok vagy online magazinok közzétételével. Fő törekvésük, hogy a feminizmust közelebb hozzák az emberek mindennapi életéhez. A harmadik hullámban többek között az alábbi főbb témák kerülnek előtérbe: szexuális zaklatás, kapcsolati erőszak, a férfiak és nők közötti bérszakadék, étkezési zavarok és testkép, szexuális és reprodukciós jogok, becsületbeli gyilkosságok és a nőnemiszerv-csonkítás.

A kiberfeminizmus és a digitális feminizmus (a feminizmus negyedik hulláma)

A „kiberfeminizmus” szó az internet, az online tér és általában az új médiatechnológiák elméletével, kritikájával és felhasználásával foglalkozó feministák tevékenységére utal. Maga a fogalom és ez az új hullám a feminizmus harmadik hullámából nőtt ki, azonban a „kiberfeminizmus” pontos jelentése nem mindenki számára egyértelmű. Még a kiberfeministák első találkozójának – a németországi Kasselben tartott „Első Nemzetközi Kiberfeminista Találkozó” – a résztvevői is nehézségbe ütköztek, amikor megpróbálták definiálni. Hosszú viták eredményeként megfogalmaztak 100 antitézist¹ (Luther Márton reformátor téziseire utalva) arról, hogy mit nem jelent a kiberfeminizmus: többek között nem intézmény, nem ideológia, és nem valamiféle „izmus”. A kiberfeminizmus a „digitális feminizmus” előfutárának tekinthető, mely utóbbi általánosságban a feminista online aktivizmust jelenti; ide tartozik például a mozgósítás a szexizmussal, a nőgyűlölettel vagy a nők elleni nemi alapú erőszakkal szembeni fellépésre. Példaként említhető a 2017. évi #metoo online mozgalom, amelybe világszerte nők és férfiak tömegei kapcsolódtak be a közösségi hálózatokon keresztül, és amely Harvey Weinstein hollywoodi producer ügye kapcsán indult, akit azzal vádoltak (és később el is ítélték), hogy szexuálisan zaklatta a filmiparban dolgozó női munkatársait.

Szexizmus

Ezzel a szóval gyakran találkozhatunk nemcsak a feminista szakirodalomban, hanem a médiában és a mindennapi életben is. Fontos fogalom a feminizmus megértéséhez. A szexizmus azt jelenti, hogy az embereket annak alapján érzékeljük és ítéljük meg – és aztán diszrimináljuk –, hogy melyik biológiai és/vagy társadalmi nemhez tartoznak. Fontos megjegyezni, hogy noha a szexizmus a férfiakat és nőket egyaránt érinti, a nőket az élet minden területén jobban sújtja, mint a férfiakat. A mindennapi szexizmus különböző formákban jelenik meg, és néha nem is ismerhető fel könnyen. Ilyen például, amikor „szőke nős” vicceket mesélnek, megjegyzéseket tesznek a női testre vagy a nők öltözködésére (nők tárgyiasítása), könnyebb feladatokat osztanak a nőkre az online játékokban, illetve amikor a reklámokban tárgyiasítják a nőket.

A szakirodalom a szexizmus három megnyilvánulási formáját különbözteti meg²:

- **Hagyományos szexizmus:** a hagyományos nemi szerepek támogatása, illetve olyan hagyományos sztereotípiák alkalmazása, amelyek a nőket alsóbbrendűnek vagy kevésbé kompetensnek állítják be, mint a férfiakat.
- **Modern szexizmus:** a nemi alapú megkülönböztetés létének tagadása („ez ma már nem probléma”), negatív hozzáállás a nők jogaihoz, illetve a nők által megfogalmazott állítások érvényességének tagadása.
- **Neoszexizmus:** olyan nézetek, melyek szerint a nők férfiakkal szembeni megkülönböztetése – például vezetői vagy irányító pozíciók esetén – a két nem eltérő képességeiből adódik („a férfiak bizonyos dolgokhoz tényleg jobban értenek”), és nem közvetlen diszkrimináció eredménye. Ezeknek az elképzeléseknek a hívei hajlamosak figyelmen kívül hagyni vagy tagadni azokat a nehézségeket, amelyekkel a nőknek a társadalomban szembe kell nézniük, és amelyek kihatnak a „kompetenciákra”.

Ha igaz is, hogy a nők emberi jogi helyzete javult az elmúlt években, ez korántsem jelenti azt, hogy a szexizmus megszűnt.

2019 márciusában az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta a CM/Rec(2019)1. számú Ajánlást a szexizmus megelőzéséről és felszámolásáról. Az Ajánlás a következőképpen határozza meg a szexizmus fogalmát:

minden olyan, a nyilvános vagy a magánszférában megnyilvánuló, akár online vagy offline cselekmény, gesztus, vizuális ábrázolás, kimondott vagy leírt szó, gyakorlat vagy viselkedés, amely azon az elképzelésen alapul, hogy egy személy vagy személyek egy csoportja a neme miatt alacsonyabb rendű lenne, és amelynek célja vagy hatása:

- egy személy vagy személyek egy csoportja veleszületett méltóságának vagy jogainak megsértése; vagy
- fizikai, szexuális, lelki vagy társadalmi-gazdasági kár(osodás) vagy szenvedés okozása egy személynek vagy személyek egy csoportjának; vagy
- megfélemlítő, ellenséges, lealacsonyító, megalázó vagy támadó környezet teremtése; vagy
- egy személy vagy személyek egy csoportja autonómiája és emberi jogai teljes érvényesülésének akadályozása; vagy
- a nemi sztereotípiák fenntartása és erősítése.

Az Ajánlás kiemeli, hogy a szexizmus a nők és férfiak között történelmileg kialakult egyenlőtlen hatalmi viszonyok megnyilvánulása, amely diszkriminációhoz vezet, és akadályozza a nők teljes boldogulását a társadalomban. Továbbá felszólítja

a tagállamok kormányait, hogy hozzanak intézkedéseket a szexizmusnak és a szexista megnyilvánulásoknak a nyilvános és a magánszférában való megelőzésére és felszámolására, továbbá bátorítsák az érdekelt feleket a megfelelő jogszabályok, közpolitikák és programok végrehajtására.

A női jogok emberi jogok

Miért van szükség arra, hogy külön foglalkozunk a női jogokkal, amikor ezek a jogok egyszerűen emberi jogok? Miért van szükség a nők jogairól szóló emberi jogi egyezményekre, amikor már vannak általános emberi jogi okmányaink? A világon szinte mindenütt előfordul, hogy a nőktől pusztán nemi hovatarozásuk miatt megtagadnak bizonyos emberi jogokat. A nők jogaira nem különleges jogokként kell tekinteni: ezek olyan, a nemzetközi emberi jogi egyezményekben és más dokumentumokban rögzített emberi jogok, mint például a diszkrimináció tilalma, az élethez való jog, a kínzás tilalma, a magánélethez való jog, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés joga, a tisztességes életkörülményekhez való jog, a biztonsághoz való jog és még sorolhatnánk. Ugyanakkor léteznek olyan emberi jogi dokumentumok is, amelyek figyelembe veszik a nők – emberi jogokhoz való hozzáférést vagy jogaik gyakorlását befolyásoló – sajátos társadalmi helyzetét, illetve amelyek célja a nők védelme az erőszakkal szemben.

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (CEDAW) – Az Egyezményt 1979-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése, és gyakran a nők jogairól szóló nemzetközi emberi jogi kódexként tekintenek rá. A dokumentum felszólítja az ENSZ minden tagállamát, hogy fogadjanak el intézkedéseket a nők diszkriminációja ellen az élet minden területén, és védjék meg őket az erőszak minden formájától. Az Egyezmény rendelkezik a Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság létrehozásáról, ez a testület ellenőrzi az Egyezmény részes államok általi betartását. A Bizottság a részes államok joghatósága alá tartozó egyének és csoportok beadványait fogadja és vizsgálja.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 1325 sz. határozata (2000) rámutat arra, hogy a fegyveres konfliktusok, illetve a háborúk másképp érintik a nőket, mint a férfiakat, és kiemeli a nők sajátos szerepét a béke létrehozásának folyamatában. Ezt a határozatot a későbbiekben még kilenc hasonló követte, 2008-ban, 2009-ben, 2010-ben, 2013-ban, 2015-ben és 2019-ben.

Ami az Európa Tanácsot illeti, az **Emberi Jogok Európai Egyezményének** 14. cikke értelmében a tagállamok kötelesek az Egyezményben foglalt valamennyi emberi jogot tiszteletben tartani és védeni mindenféle megkülönböztetés nélkül, beleértve a nemi megkülönböztetést is. Egy másik egyezmény, a **Módosított**

Európai Szociális Karta (1996) előírja, hogy biztosítani kell a nők és férfiak közötti egyenlőséget az oktatás, a munkavállalás és a családi élet terén, és megfelelő intézkedéseket kell tenni az esélyegyenlőség és az egyenlő bérezéshez való jog biztosítása érdekében.

Az Európa Tanács emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezményének (2005) célja a nőkkel, férfakkal és gyermekekkel szexuális, munkacélú vagy egyéb kizsákmányolásuk érdekében folytatott emberkereskedelem megelőzése és felszámolása. Célja továbbá az áldozatok védelmének és az emberkereskedők büntetőjogi felelősségre vonásának biztosítása. Rendelkezik a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvéről (3. cikk), és kötelezi a részes államokat, hogy az Egyezmény végrehajtására irányuló intézkedéseik kidolgozása, végrehajtása és értékelése során biztosítsák a nemek közötti egyenlőséget és a nemi egyenlőség szempontjainak általános érvényesítését.

Az Európa Tanács nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló egyezménye (Isztambuli Egyezmény, 2011) a legátfogóbb nemzetközi szerződés a nőkkel szembeni erőszak minden formája ellen. Az Egyezményről bővebben a jelen kézikönyv 1. fejezetében és a Függelékben lehet olvasni.

A Miniszteri Bizottság R (79) 10. számú Ajánlása a migráns nőkről felszólítja a tagállamokat, hogy gondoskodjanak arról, hogy a migráns nőkre vonatkozó nemzeti jogszabályok és más rendelkezések teljes mértékben feleljenek meg a nemzetközi normáknak. Javasolja továbbá, hogy a tagállamok hozzanak intézkedéseket a migráns nők megfelelő tájékoztatása, a munkapiaci diszkriminációjuk megelőzése, társadalmi-kulturális beilleszkedésük elősegítése, valamint a szakmai tanácsadáshoz és képzéshez való hozzáférésük javítása érdekében. Az Európa Tanács 2018—2023 közötti időszakra vonatkozó nemi egyenlőségi stratégiája előírja az Ajánlás felülvizsgálatát és aktualizálását.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (90) 4. számú Ajánlása a szexista nyelvezet kiküszöböléséről felszólítja a tagállamokat, hogy mozdítsák elő a nők és férfiak közötti egyenlőség elvét tükröző nyelvhasználatot, és – figyelemmel a nők társadalmi jelenlétére, státuszára és szerepére – hozzanak megfelelő intézkedéseket a szexizmustól mentes nyelvezet használatának ösztönzésére. Az Ajánlás arra is felszólítja a tagállamokat, hogy a jogi dokumentumokban, a közigazgatásban és az oktatásban használt terminológiát hozzák összhangba az egyenlőség elvével, valamint ösztönözzék a médiában a szexizmustól mentes nyelvezet használatát.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec(2012)6. számú Ajánlása a fogyatékossgal élő nők és lányok jogainak védelméről és előmozdításáról felhívja a tagállamokat, hogy hozzanak olyan megfelelő jogalkotási és megerősítő intézkedéseket, amelyek alkalmasak a fogyatékossgal élő nők és lányok részvételének ösztönzésére az élet minden területén. Felismervén, hogy

a fogyatékossgal élő nőket és lányokat többszörös diszkrimináció sújthatja, a javasolt intézkedések kiterjednek az oktatásra és képzésre, a foglalkoztatásra és a gazdasági helyzetre, az egészségügyi ellátásra, a szociális védelemhez való hozzáférésre, a szexuális és reprodukciós jogokra, az anyaság és a családi élet területére, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre, továbbá az erőszak és a bántalmazás elleni védelemre, a kulturális, sport- és szabadidős tevékenységekben és a turizmusban való részvételre, valamint a nyilvánosság figyelmének felkeltésére és az attitűdformálásra.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec(2019)1. számú Ajánlása a szexizmus megelőzéséről és felszámolásáról felszólítja a tagállamokat, hogy hozzanak intézkedéseket a szexizmusnak és a szexista megnyilvánulásoknak a nyilvános és a magánszférában való megelőzésére és felszámolására, továbbá bátorítsák az érdekelt feleket a megfelelő jogszabályok, közpolitikák és programok végrehajtására. A tagállamoknak konkrét intézkedéseket is javasol, melyek kiterjednek többek között a jogszabálmódosításra, oktatásra, felvilágosító és figyelemfelkeltő kampányokra, a gyermekek és fiatalok médiaműveltségét fejlesztő programokra, online tartalmak fejlesztésére, illetve a nemek közötti egyenlőség szempontjának szerepeltetésére minden mesterséges intelligenciával összefüggő közpolitikában, programban és kutatásban.

Interszekcionalitás (metszetszemlélet) és többszörös diszkrimináció

Diszkrimináció

A diszkrimináció – amit emberi jogi jogszabályok tiltanak – az emberi jogi jogsértések egyik leggyakrabban előforduló formája. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának első két cikke megfogalmazza a jogegyenlőség és az egyenlő méltóság elvét, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát:

- Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. (1. cikk)
- A jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogok és szabadságok [...] mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek. (2. cikk)

Európában az európai uniós joganyag, továbbá az Európa Tanács egyezményei és az Emberi Jogok Európai Bírósága³ is védelmet biztosít a diszkriminációval szemben.

Az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (más néven: Emberi Jogok Európai Egyezménye) 14. cikke kimondja, hogy „A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.” Az Egyezmény 12. Kiegészítő Jegyzőkönyve (2005) a diszkrimináció tilalmát kiterjesztette a nemzeti szintű jogszabályokban garantált összes jogra, függetlenül attól, hogy azok szerepelnek-e az Egyezményben.

Az Európai Unió országait illetően az Alapjogi Charta is rögzíti a megkülönböztetés tilalmát (21. cikk). A Charta jogi kötelezettségeket ró az összes uniós tagállamra. Rendelkezései, beleértve a diszkrimináció tilalmára vonatkozó rendelkezéseket, kötelező erejűek az uniós intézmények számára, viszont a tagállamok számára csak annyiban, amennyiben az uniós jogokat hajtják végre. A Chartán kívül két uniós irányelv – a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv és a faji egyenlőségről szóló irányelv – is tiltja a diszkriminációt bizonyos helyzetekben, például a foglalkoztatás terén. Ezeket egy 2009-es közlemény egészíti ki, amely újabb szintre emeli az EU erőfeszítéseit a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben.

Diszkriminációról (más szóval hátrányos megkülönböztetésről) akkor beszélünk, ha egy személy kizárólag azért részesül hasonló helyzetben lévő más személyekhez képest kedvezőtlenebb bánásmódban, mert – akár ténylegesen, akár feltételezeten – egy bizonyos csoporthoz tartozik, és az ilyen bánásmódnak objektív és észszerű indoka nincs. A diszkriminációnak több fajtáját különböztetjük meg:

Közvetlen megkülönböztetés történik, amikor egy személyt vagy csoportot szándékosan részesítenek kedvezőtlenebb bánásmódban, közvetett diszkriminációról pedig akkor beszélünk, amikor látszólag semleges rendelkezések vagy eljárások miatt egy adott csoport tagjai (vagy vélt tagjai) hátrányos helyzetbe kerülnek másokkal szemben.

A rendszerszintű – más szóval strukturális vagy szisztematikus – *diszkrimináció* át- meg átszövi a társadalom működését, olyan normákon, szokásokon, gondolkodásmódbeli és viselkedési mintákon keresztül jut érvényre, amelyek akadályokat gördítenek az esélyegyenlőség és a valódi egyenlőség megvalósítása elé.

Többszörös (vagy halmozott) diszkrimináció

Az embereket több olyan tulajdonságuk miatt is érheti hátrányos megkülönböztetés, amely ténylegesen vagy vélelmezetten az identitásuk részét képezi. Minden ember identitása többértű, vagyis különféle jellemzők alapján határozza meg önmagát – ahogyan mások is különböző jellemzők alapján határozhatják meg őt, ilyen például a társadalmi nem, biológiai nem, szexuális irányultság, nemzetiség, etnikai hovatartozás, társadalmi helyzet, fogyatékoság, vallás, és még sorolhatnánk.

A „többszörös diszkrimináció” kifejezés arra utal, hogy ugyanaz a személy egynél több érzékelt tulajdonsága miatt is szembesülhet hátrányos megkülönböztetéssel. Például valakit, akit etnikai származása miatt hátrányosan megkülönböztetnek, egyúttal diszkrimináció érhet társadalmi neme, szexuális irányultsága, kora stb. alapján is. Az ilyen diszkrimináció elszenvedője halmozottan hátrányos helyzetbe kerülhet, és gyakran kerül is.

Az 1995-ben Pekingben tartott Nőügyi Világkonferencia felhívta a figyelmet arra, hogy az életkor, a fogyatékoság, a társadalmi és gazdasági helyzet, az etnikai és faji hovatartozás különleges akadályokat gördíthet a nők elé. Ennek nyomán született meg a diszkrimináció többszörös és párhuzamosan létező formáinak elismerésére szolgáló keretrendszer, amely a Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Platform⁴ részévé vált.

Sandra Fredman az Európai Unióban tapasztalható interszekcionális diszkriminációról szóló tanulmányában a többszörös diszkrimináció megnyilvánulásának három fő típusát határozta meg:

- 1) Sorozatos többszörös diszkrimináció – amikor valakit különböző okokból és különböző alkalmakkor ér hátrányos megkülönböztetés. Például egy fogyatékosággal élő nő hol a neme miatt, hol pedig a fogyatékosága miatt részesülhet hátrányos bánásmódban. Az ilyen típusú diszkriminációt lehet a legegyszerűbben kezelni, mivel minden egyes eset külön-külön értékelhető és ítélhető meg.

- 2) Összeadódó többszörös diszkrimináció – amikor valakit egy időben két vagy több okból is hátrányos megkülönböztetés ér, például egy meleg nőt egyszerre zaklatnak azért, mert nő és mert meleg. Ezt a fajta diszkriminációt azért nevezzük összeadódónak, mert minden egyes eleme külön beazonosítható.
- 3) Interszekcionális diszkrimináció – amikor a megkülönböztetés egyidejűleg két vagy több ok miatt történik, de azok egymástól elválaszthatatlanok, egymással kölcsönhatásba lépve a diszkriminációnak a többitől eltérő, sajátos formáit eredményezik. Például egy fiatal roma nőt egyrészt azért sújt hátrányos megkülönböztetés a munkaerőpiacon, mert romaként „veszélyesnek” tartják, másrészt azért, mert nő, következésképp „hamarosan szülni fog”, harmadrészt pedig azért, mert fiatal, tehát tapasztalatlan. Bizonyos körülmények között e tényezők kombinációja negatív szinergiát eredményez, tehát az öt erő diszkrimináció nem értelmezhető pusztán a kiváltó okok miatti megkülönböztetések összegéként. A tapasztalatlannak és hozzá nem értőnek tartott nő részben a más fiatalok által is megélt megkülönböztetést tapasztalja; amikor a hagyományos női szerephez való illeszkedést várják tőle, akkor tapasztalatai hasonlóak a többi nő élményeihez; és amikor veszélyesnek vélik, akkor hasonló hozzáállással találkozik, mint az összes többi roma, beleértve a férfiakat is. Azonban mindezen tényezők sajátos összefonódása az, ami az ő esetét egyedivé teszi⁵.

A többszörös diszkrimináció és az interszekcionális diszkrimináció viszonylag új keletű fogalmak, és bár ma már széles körben elfogadottak, a jogban és a joggyakorlatban még nem mindig tükröződnek. A diszkriminációellenes jog és a kapcsolódó gyakorlat hagyományosan egydimenziós szemléletet követ, vagyis a hátrányos megkülönböztetés egyes okait azonosítja és kezeli.

A tárgyra vonatkozó tanulmányok megállapították, hogy nem állnak rendelkezésre olyan adatok és jogi mechanizmusok, amelyekkel európai szinten kezelhető lenne az interszekcionális diszkrimináció. Bizonyos területeken, például a hátrányos helyzetű vidékekről származó nők körében végzett kutatások bebizonyították, hogy az interszekcionális diszkrimináció ténylegesen létezik, és a megkülönböztetés összes dimenziójának kezelésére alkalmas szakpolitikára és gyakorlatra van szükség.

A diszkrimináció interszekcionális megközelítése

Mióta 1989-ben bekerült ez a kifejezés a szóhasználatba, azóta az interszekcionális megközelítés (metszetszemlélet) három fő alkalmazási területen jelent meg:

- az interszekcionalitás alkalmazása elemzési keretként a kutatásban és az oktatásban, elsősorban különösen olyan konkrét kérdések vizsgálatakor, mint például a fogyatékoság és a nemi hovatartozás kölcsönhatása a munkaerőpiacon;
- az interszekcionalitás elméletének és módszertanának továbbfejlesztése;

- az interszekcionális megközelítés alkalmazása a civil szervezetek és más kampányszervezetek politikai célú és érdekérvényesítő munkájának alakítása érdekében⁶.

Az interszekcionális elemzés segíthet abban, hogy megkérdőjelezzük a társadalom és a jog hagyományos diszkriminációértelmezését. Elsősorban a hatalmi struktúrák működésének kontextusfüggő vizsgálatát jelenti. Célja, hogy rávilágítson a megkülönböztetés olyan eseteire, amelyek elsikkadnának, ha külön-külön vizsgálnánk a különböző alapokon történő diszkriminációt. Az interszekcionális elemzés révén például jobban megragadhatók és vizsgálhatók a muszlim LMBT+ nők megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalatai, vagyis hogy milyen különleges nehézségekkel kell megküzdeniük iszlamofóbiával szembesülő muszlimként, szexizmussal szembesülő nőként és homo- vagy transzfóbiával szembesülő LMBT+ emberként.

Az interszekcionális kutatások a következőket állapították meg:

- Egydimenziós megközelítés esetén (amikor a diszkrimináció okait külön-külön vizsgálják) az áldozatokat esszencialista módon – felszínesen, csak a lényegesnek vélt csoporttagságuk alapján – érzékeljük, emiatt a kisebbségen belüli kisebbségek a nyilvánosság számára – mind a tágabb társadalmi közegben, mind a kisebbségi csoporton belül – láthatatlanok maradnak. Az áldozatokat valószínűleg a kisebbségi csoporton belül is éri hátrányos megkülönböztetés.
- Az áldozatokat nagyobb valószínűséggel és gyakrabban éri hátrányos megkülönböztetés, mint amennyit az egydimenziós megközelítés kimutatna.
- Az áldozatokat nagyobb valószínűséggel sújtják a diszkrimináció súlyosabb és gyakran intenzívebb formái, amelyek az érintett személyt kiszolgáltatottabbá teszik a társadalomban.
- Az áldozatokat nagyobb valószínűséggel érintik a társadalomban meglévő strukturális egyenlőtlenségek, és körükben nagyobb a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a marginalizáció kockázata.

A tényleges (idegen szóval: szubsztantív) egyenlőség az esélyegyenlőség négy fő dimenzió mentén történő előmozdításával érhető el:

- 1) a hátrányok megszüntetése, kiegyenlítése (újraelosztási dimenzió)
- 2) a megbélyegzés, az előítéletek, a sztereotípiák és az erőszak problémájával való szembenézés (elismerési dimenzió)
- 3) a hátrányos helyzetűek részvételének és érdekérvényesítésének lehetővé tétele (részvételi dimenzió)
- 4) a másság befogadása strukturális változásokon keresztül (transzformatív dimenzió)⁷

A nemi alapú erőszak és az interszekcionalitás

A metszetszemlélet nagyon jól alkalmazható a nemi alapú erőszak kezelésében, mind a jelenség elterjedtségének megértésében, mind a leküzdésére irányuló intézkedések megalapozásában. Azt, hogy a túlélők milyen személyes és társas erőforrásokat használnak a nemi alapú erőszakkal való megbirkózáshoz, nemcsak a nemük befolyásolja, hanem az is, hogy az milyen módon fonódik össze identitásuk és társadalmi helyzetük más aspektusaival, például etnikai hovatartozásukkal, fogyatékoságukkal vagy társadalmi osztályukkal. Ez a szemléletmód a nemi alapú erőszakot átélt emberekkel való munka során is árnyaltabb megközelítést biztosíthat, az elnyomás és a rendszerszintű erőszak különféle formáinak figyelembevételének köszönhetően. A különböző formákban meg tapasztalt elnyomás hatásai idővel összeadódnak, és megváltoztatják a túlélők kontrollérzetét, ellenálló képességét, jóllétét és traumafeldolgozó képességét is.

Az interszekcionális megközelítés a nemi alapú erőszak megelőzésére irányuló stratégiákat is jobban megalapozhatja, mivel kiterjed mindazon tényezőkhöz, amelyek sokaságának vizsgálatára, amelyek bizonyos csoportokat kiszolgáltatottabbá tesznek, és amelyek korlátozzák a szolgáltatásokhoz és támogatáshoz való hozzáférésüket.

Az interszekcionális megközelítés azt is elősegíti, hogy megértsük a nemi alapú erőszak férfiakhoz fűződő okait, valamint felismerjük, hogy többféleképpen lehet „férfinak lenni”, mint amit a férfiasságra vonatkozó hagyományos nézetek megengednek. Ezt a témát alaposabban a maszkulinitásokról szóló részben járjuk körül.

A nemi alapú erőszak témájában végzett ifjúsági munka

A tényleges egyenlőség előmozdításának fent említett négy eleme fontos szerepet játszhat az ifjúsági munka és az ifjúságpolitika területén hozott intézkedéseknél is, amelyek hagyományosan a fiatalok társadalmi elismerésének és részvételének erősítésére irányulnak.

Az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés általánosan elismert probléma, és visszatérő tényező a nemi alapú megkülönböztetés és erőszak terén is. Az ifjúsági szakpolitikák metszetszemléletű elemzésével fontos kideríteni, hogy azok foglalkoznak-e a különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő fiatalok speciális problémáival. Ha lehetőséget biztosítunk az ilyen fiataloknak arra, hogy hallassák hangjukat, és bevonjuk őket az ifjúságpolitika alakításába és a döntéshozatali folyamatokba, azzal egyrészt eleget teszünk a részvétel és a véleménynyilvánítás iránti igényüknek, másrészt elismerjük az őket fenyegető hátrányos megkülönböztetés súlyosabb voltát.

Az emberi jogi szemléleten alapuló ifjúsági munka elősegíti, hogy a fiatalok megismerjék az emberi jogokat, és képesek legyenek fellépni azok védelmében.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a fiatalok jogokhoz való hozzáféréséről szóló, CM/Rec(2016)7. számú ajánlása felszólítja a tagállamokat, hogy lépjenek fel a fiatalok által tapasztalt, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikkében említett alapokon, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatában meghatározott bármely más formában történő megkülönböztetéssel szemben, különös figyelmet szentelve a sokrétű identitás és az interszekcionalitás aspektusainak.

LMBT+

Az LMBT betűszó a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű/transzszexuális embereket jelöli. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a négy betű nem feltétlenül foglalja magában az összes nem heteroszexuális, illetve nem a nemek hagyományos, kétpólusú (bináris) felfogásán alapuló nemi identitással rendelkező embert. A „+” jel utal mindazokra, akiknek az identitása nem illeszkedik a tipikus kétpólusú férfi-nő felosztáshoz, vagy akik úgy döntenek, hogy nemi identitásuk vagy saját szexualitásukról alkotott képük megnevezésére más kategóriákat használnak. Közéjük tartoznak például azok, akik „queer”-ként (olyan emberekre használt gyűjtőszó, akik nem illeszkednek az uralkodó nemi normákhoz), „kereső”-ként (akik még bizonytalanok szexuális irányultságukat, illetve nemi identitásukat illetően) vagy pánszexuálisként (akik bármilyen nemű emberhez tudnak vonzódni) tekintenek önmagukra. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy olyanok is akadnak, akik nem akarják magukat egyetlen létező kategóriába sem besorolni.

Szexuális irányultság és nemi identitás

Az emberek számára gyakran nem világos, hogy mi is az a szexuális irányultság, és mi köze a nemi identitáshoz.

A *szexuális irányultság* (orientáció) a másokhoz való érzelmi, romantikus és szexuális vonzalom irányát jelöli. Hagyományosan háromfajta szexuális irányultságot különböztetünk meg: heteroszexuális (ellenkező nemű emberekhez való vonzódás), biszexuális (mindkét nem képviselőihez való vonzódás) és homoszexuális (azonos nemű emberekhez való vonzódás). Ez a három kategória azonban korántsem fedi le a szexuális orientáció összes lehetséges formáját. A szexuális irányultság felfogható kontinuumként, amelynek egyik végpontján a heteroszexualitás, másikon a homoszexualitás van, a két véglet között pedig számtalan átmeneti lehetőség. Ráadásul akadnak olyanok, aki egyetlen konkrét szexuális irányultságot sem tekintenek sajátjuknak. Vannak olyan férfiak, akik férfikkal létesítenek szexuális kapcsolatot, és olyan nők, akik más nőekkel, mégsem tekintik magukat homoszexuálisnak. Előfordulhat, hogy máskor ellenkező nemű emberekkel is létesítenek szexuális kapcsolatot, mégsem akarják, hogy biszexuálisként azonosítsák őket. Nincs egyetértés abban, hogy mi határozza meg a szexuális irányultságot: a jelenlegi kutatások vizsgálják a biológiai tényezőket, például a géneket, az agy szerkezetét és a hormonokat, valamint más tényezőket, például a környezeti hatásokat. A szexuális irányultság nem választás vagy preferencia kérdése, és nem is változtatható meg akaratlagosan. Léteznek más kategóriák is a szexuális irányultság leírására: „monoszexuális” az, aki kizárólag az egyik nem képviselői iránt érez vonzódást, és „pluriszexuális” az, aki több nemhez is vonzódik.

Coming out (előbújás)

Az LMBT+ emberek dönthetnek úgy, hogy nyilvánosan felvállalják szexuális irányultságukat, illetve nemi identitásukat. Ezt a folyamatot „coming out”-nak vagy előbújásnak nevezzük, és általában a barátok, ismerősök és családtagok körében történő megnyílással kezdődik. Az előbújás nem kötelező, hanem mindig személyes döntés kérdése, hogy valaki beszél-e erről másoknak vagy sem. Erre senkit sem szabad kényszeríteni vagy e célból nyomást gyakorolni rá. A folyamat rendszerint azzal kezdődik, hogy az illetőben tudatosan saját szexuális irányultsága vagy nemi identitása, és elfogadja azt. Az LMBT+ emberek gyakran olyan környezetben élnek, amely ellenséges azokkal szemben, akik nem felelnek meg a hagyományos normáknak. Így az előbújási folyamat nagyon fájdalmas lehet, és az érintett gyakran megalapozottan tart attól, hogy elutasítják, kigúnyolják, megfélemlítik vagy akár fizikailag bántalmazzák. A szexuális irányultság, illetve a nemi identitás eltitkolása, valamint az, hogy valaki hosszú ideig nem mutathatja ki saját igényeit, nagyon nyomasztó és frusztráló lehet. Az előbújás segíthet megszabadulni ezektől a negatív érzésektől, és sokaknak megkönnyebbülést hoz, különösen, ha a környezete pozitívan, elfogadó módon reagál. Fennáll ugyanakkor a valós kockázata annak, hogy elutasítással találkozik, vagy erőszak célpontjává válik.

A coming out kérdését viták övezik. Egyes LMBT+ mozgalmak az előbújás pozitív és megerősítő szerepét hangsúlyozzák: szerintük ez az LMBT+ emberek nagyobb társadalmi elfogadottságához vezet, különösen akkor, ha ismert emberek teszik nyilvánosan. Sok queer teoretikus azonban úgy véli, hogy ez tulajdonképpen önmegbélyegzés, melynek révén az egyén egy olyan elnyomó rendszer részévé válik, amelyben a heteroszexualitástól eltérő szexuális orientációkhoz negatív ítéletek és jelentéstartalmak társulnak.

Ez alátámasztja azt az álláspontot, hogy mérlegelési folyamat eredményeként hozott személyes döntés kérdése kell legyen, hogy az ember előbújik-e vagy sem. A coming out folyamata mindenkinél más és más, és időbe telhet, amíg valaki elég magabiztosnak érzi magát ahhoz, hogy nehézség nélkül beszélni tudjon másokkal ezekről a dolgokról.

Az ifjúsági munka fontos szerepet játszik a fiatalok coming out folyamatának támogatásában. Amikor egy fiatal rászánja magát, hogy egy hozzá közel álló ifjúságsegítő előtt kitarulkozik, fontos, hogy az illető képes legyen meghallgatni őt, empátiát és megértést tanúsítson, továbbá nyitott maradjon, hiszen a fiatal valami nagyon személyes és nagyon fontos dolgot oszt meg vele. Ha az ifjúságsegítő bizonytalan abban, mit is mondjon, vagy úgy gondolja, hogy a fiatalnak további tanácsra van szüksége, azokhoz a szolgálatokhoz kell irányítania őt, amelyek kifejezetten az LMBT+ emberek számára nyújtanak támogatást és tanácsadást.

LMBT+ mozgalmak

A szervezett LMBT+ mozgalmak gyökerei az 1920-as és '30-as évekig nyúlnak vissza, ekkor alakult ki ugyanis a városi meleg és leszbikus kultúra⁸. Homoszexuális szervezetek azonban csak a második világháború után kezdtek megalakulni. Hollandiában 1946-ban meleg férfiak – és később leszbikus nők – „Shakespeare Club” fedőnév alatt tartottak összejöveteleket; a nevüket később C.O.C.-re változtatták (C.O.C.: a holland Cultuur en Ontspanningscentrum, azaz Kulturális és Szabadidőközpont rövidítése). Ez a világ legrégebben működő leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű szervezete.

Az Egyesült Államokban az első kísérletek homoszexuális szervezet létrehozására 1950-ben történtek, amikor egy kis csoport Los Angelesben megalapította a Mattachine Társaságot. A többnyire férfiakból álló társaság után 1955-ben megalakult a Bilitisz leányai, egy San Franciscó-i székhelyű leszbikus szervezet is. Bár az 1950-es években a taglétszámuk viszonylag alacsony maradt, számos városban alakítottak csoportokat, és folyóiratokat adtak ki, amelyek a remény jelképévé váltak az olvasók számára.

Ma általában 1969. június 27-ét tekintik a meleg politikai mozgalom kezdetének. Ezen a napon a New York-i rendőrség razzitát tartott a Greenwich Village-i Stonewall Inn nevű melegbárban. Az események azonban váratlan fordulatot vettek: a bár vendégei visszavágtak. A környéken három éjszakán át tartottak a zavargások, és számos épület falára felkerült a „gay power” szlogen. Ezzel szinte egyik napról a másikra megszületett egy hatalmas, alulról szerveződő meleg felszabadító mozgalom. Az afroamerikaiak, a nők és a háborúellenes tüntetők 1960-as években zajló radikális tiltakozásainak tapasztalataira építve a melegek szembeszálltak a társadalom részéről őket érő támadásokkal és retorziókkal. Azzal a döntésükkel, hogy előbújnak és a nyilvánosság előtt vállalják identitásukat, hatalmas lendületet adtak a társadalmi változásokért folytatott, szélesebb körű mozgalomnak.

Általánosságban hasonló fejlemények történtek a nyugat-európai országokban is, ahol a leszbikus és meleg világ már nem egy underground szubkultúra, hanem jól szervezett közösség, különösen a nagyobb városokban, ahol gyakran találunk meleg vállalkozásokat, politikai klubokat, szociális segélyszervezeteket, közösségi központokat és vallási gyülekezeteket, ahol az emberek találkozhatnak, összejöhetnek. Számos helyen nyíltan meleg jelöltek indulnak a választásokon.

E küzdelmek során sok meleg férfi és leszbikus nő ráébredt arra, hogy nem illeszkednek az uralkodó társadalmi nemi szerepekhez, és nem is akarnak azoknak megfelelni. A homoszexuálisok nemcsak a heteroszexuális normákat kérdőjelezték meg, hanem a férfiak és nők viselkedéséről, kinézetéről és társadalmi szerepéről alkotott elvárásokat is. Az elnyomó társadalmi normákkal gyakran látványos módon szállnak szembe – például amikor leszbikus nők „csokolózós tüntetést” tartottak egy németországi város terén –, így törekvéseik szélesebb körben is

ismertté váltak. Gyakran folyamodnak hagyományos politikai módszerekhez is, például lobbizáshoz és érdekképviseleti tevékenységekhez. A leszbikusok és melegek nyilvános politikai szerepvállalása és az olyan szervezetek munkája, mint például a Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális, Transznemű és Interszexuális Szövetség (ILGA) vagy a Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális, Transznemű, Queer és Interszexuális Ifjúsági és Diákszervezet (IGLYO), jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy az LMBT+ kérdések bekerüljenek az esélyegyenlőségről, az emberi jogokról és az általános szociálpolitikáról szóló vitákba.

Az 1969. júniusi Stonewall-lázadásra emlékezve ezt a hónapot választották az LGBT Pride (LMBT Büszkeség) hónapjának, amit világszerte számos helyen Pride felvonulással és fesztivállal ünnepelnek (bár egyes régiókban ezeket a rendezvényeket máskor szervezik). Az ilyen fesztiválok és felvonulások célja nem csupán az önfogadás, a méltóság és az egyenlőség előmozdítása, hanem az is, hogy az LMBT+ emberek láthatóvá váljanak a nyilvánosságban, és a mozgalom általános elfogadottsága nőjön.

Nemi alapú erőszak az LMBT+ emberekkel szemben

Amikor a nemi alapú erőszak témájáról van szó, gyakran megfélemeznek az LMBT+ emberekkel szembeni erőszakról. Nem ritka jelenség, hogy az LMBT+ embereket bántalmazók azzal próbálják tetteiket „igazolni”, hogy a meleg szexualitás és a meleg maszkulinitás undorító. Az LMBT+ emberek elleni nemi alapú erőszak figyelmen kívül hagyása egyrészt információhiányból fakad, másrészt abból, hogy Európában és azon túl is számos országban nem létezik az LMBT+ emberek védelmét biztosító megfelelő jogi és intézményi rendszer.

A homofóbia, bifóbia és transzfóbia szavak a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberekkel szembeni félelmet, ellenérzést vagy gyűlöletet jelentik. Az ilyen gyűlölet általában mélyen a sztereotípiákban és előítéletekben gyökerezik, az LMBT+ emberekkel szembeni ellenséges társadalmi és politikai légkör pedig jó táptalajt biztosít hozzá. Az ilyen fóbiáknak számos megnyilvánulási formája lehet, például:

- Az LMBT+ emberekre nézve sértő viccek mesélése, ugratásuk vagy gúnyolásuk. Ezek negatívan érinthetik az LMBT+ embereket, függetlenül attól, hogy a szándék rosszindulatú-e vagy sem.
- Iskolai zaklatás, amely sokféle formát ölthet, például: kirekesztés, az LMBT+ fiatalokkal szembeni erőszakos cselekmények vagy fenyegetések. Az ilyen magatartás gyakran félelmet, megbántottságérzést, elszigetelődést eredményez. Továbbá egyes iskolákban a légkör annyira ellenséges lehet a hagyományos nemi normákhoz nem illeszkedő fiatalokkal szemben, hogy az – szándékosan vagy akaratlanul – erősíti a homo-, bi- vagy transzfóbiát.
- Gyűlöletbeszéd és gyűlölet-bűncselekmények: Az LMBT+ fiatalok gyakran találkoznak gyűlöletbeszédrel, főként az interneten. Amikor az LMBT+

közösség tagjait általánosságban gyalázzák, az még akkor is megviselheti az érintett fiatalokat, ha személy szerint nem ők kerülnek célkeresztbe. Az ilyen támadások pusztító hatással lehetnek az LMBT+ fiatalok életére: csökkenti önbizalmukat és önértékelésüket, megnehezíti a coming out folyamatát, növeli bennük a magányosság érzését. Az LMBT+ emberek elleni gyűlöletbeszéd nemritkán öngyilkossági kísérlethez vezet. A gyűlölet-bűncselekmények olyan, előítéletből és intoleranciából fakadó bűncselekmények, amelyek során az elkövető az áldozat valós vagy vélt etnikai, nemzetiségi, faji hovatartozása, szexuális irányultsága, nemi identitása, vallási meggyőződése, fogyatékosága stb. miatt bántalmaz egy másik személyt. A gyűlölet-bűncselekmény megvalósulhat többek között testi sértés, zaklatás, becsületsértés, nemi erőszak, kínzás, rongálás és gyilkosság formájában.

- Diszkrimináció, például az LMBT+ fiatalok kirekesztése az oktatásból vagy a munkaerőpiacról; nemsemleges mosdók hiánya olyanok számára, akik nem azonosulnak a születésükkor meghatározott biológiai nemükkel, illetve se a férfi, se a női nemmel; az egészségügyi szolgáltatások hiánya vagy korlátozott hozzáférhetősége; olyan jogszabályok hiánya, amelyek lehetővé tennék a nem heteroszexuális párok számára, hogy jogilag elismert házassági vagy élettársi kapcsolatot létesítsenek stb.
- Más típusú erőszak, például a meleg és leszbikusok kényszerítése, hogy szexuális orientációjuk megváltoztatásra irányuló terápiának vessék alá magukat – ezek az eljárások ma már számos országban tiltottak.
- Egyes országokban a heteroszexualitástól eltérő szexuális irányultság törvényellenes és büntetendő; akár halálbüntetést is maga után vonhat.

LMBT+ emberek közti párkapcsolati erőszak

Az LMBT+ emberek közti párkapcsolati erőszakot mind az áldozatok, mind a családtagok, mind pedig a támogató szolgálatok nehezebben ismerik fel, egyrészt mert az a „hagyományos” kapcsolati erőszakra szakosodott szervezetek számára jobbra láthatatlan, másrészt mert alig akad olyan szakértő, aki jártas az azonos neműek közti bántalmazás sajátos aspektusainak kezelésében. A statisztikák szerint azonban a meleg és leszbikus kapcsolatokban körülbelül ugyanolyan arányban fordul elő erőszak, mint a heteroszexuálisok esetében (négyből egy esetben).

Az alábbiakban összefoglaljuk a homo- és a heteroszexuális párkapcsolati erőszak közti főbb hasonlóságokat és különbségeket⁹.

A hasonlóságok közé tartozik a bántalmazás formája, az elkövetők áldozat feletti kontrollja, a bántalmazott esetleges elszigeteltsége és az „erőszak ciklusának” (l. 28. oldal) dinamikája.

Nézzünk néhányat a különbségek közül!

Elszigeteltség – A párkapcsolati erőszakkal járó elszigeteltséget súlyosbíthatja, ha az LMBT+ személy homofób társadalomban él. Ha a párkapcsolati erőszak az LMBT+ közösségen belül tabutémának számít, az még inkább

elszigeteli az áldozatot, és még nagyobb hatalmat ad a bántalmazó kezébe. Ehhez társul még az LMBT+ közösség korlátozott mérete: nehezebb megvédeni a magánszférát, és a kapcsolatból való kilépés is több akadályba ütközhet.

Heteroszexista manipuláció – A bántalmazó azzal fenyegetőzhet, hogy a partnere szexuális irányultságát vagy nemi identitását mások – barátok, családtagok, munkatársak vagy a főbélő – „tudomására hozza”. Ezen túlmenően az elérhető támogató szakszolgálatok megkövetelhetik, hogy az egyén – akarata ellenére – feltárja szexuális orientációját és/vagy nemi identitását.

Félelem a további megbélyegzéstől – Kitaszított és becsmérelt csoportként az LMBT+ közösség gyakran vonakodik attól, hogy olyan problémákkal foglalkozzon, amelyek sokak szerint rossz fényt vetnének a közösségre.

Gender mítoszok – Két, egymással konfliktusban álló férfi esetén az emberek hajlamosak azt feltételezni, hogy a felek közötti erőviszonyok kiegyenlítettek. A meleg, biszexuális és transznemű férfiak maguk is gyakran elutasítják azt a feltételezést, hogy ők áldozatok lehetnek. A társadalom „devianciával” kapcsolatos felfogása miatt a kívülálló azt is feltételezheti, hogy az erőszak csupán egy szadomazo kapcsolat velejárója.

Történelmi tapasztalatok – Az LMBT+ emberek gyakran nagyon bizalmatlanok a menhelyekkel, szociális intézményekkel, a párkapcsolati erőszakkal foglalkozó szakszolgálatokkal, a rendőrséggel és a bíróságokkal szemben. Az LMBT+ áldozatok tartanak az ismételt viktimizációtól, vagyis attól, hogy azok az intézmények, amelyek korábban kirekesztő, ellenséges és erőszakos módon viszonyultak az LMBT+ emberekhez, most is homofób megnyilvánulásokkal, hitetlenkedéssel, elutasítással és megvetéssel reagálnak.

Emberi jogi keretek

Gyakran halljuk, hogy az LMBT+ emberek „különleges” jogokat akarnak, például azt, hogy a meleg és leszbikusok is köthessenek házasságot és örökbe fogadhassanak gyerekeket. Az LMBT+ jogok azonban nem különleges jogok: ezek ugyanazok az egyetemes emberi jogok, amelyek biológiai nemre, társadalmi nemre, szexuális irányultságra vagy nemi identitásra való tekintet nélkül minden embert megilletnek.

2010. március 31-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről szóló, CM/Rec (2010)5. számú ajánlást¹⁰. Az Ajánlás a korábbi európai és más nemzetközi emberi jogi joganyagokból – különös tekintettel az

Emberi Jogok Európai Egyezményére és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatára – levezethető alapelveket fogalmazza meg.

Az Ajánlás konkrét intézkedéseket javasol, amelyek elfogadásával és hatékony végrehajtásával a tagállamok visszaszoríthatják a diszkriminációt, előmozdíthatják az LMBT+ személyek tiszteletben tartását és a velük szembeni toleranciát, továbbá biztosíthatják az áldozatok jogorvoslatához való hozzáférését. A tagállamok részére ajánlott intézkedések többek között a következők:

- Biztosítsák azon feltételezett bűncselekmények és más incidensek hatékony, gyors és pártatlan kivizsgálását, amelyek esetében alapos gyanú merült fel arra vonatkozóan, hogy az áldozat szexuális irányultsága, illetve nemi identitása indítékul szolgált az elkövető számára;
- lépjenek fel az LMBT+ emberek elleni gyűlöletbeszéddel szemben;
- garantálják az LMBT+ emberek egyesülési szabadsághoz való jogát, és támogassák az LMBT+ szervezeteket;
- helyezték hatályon kívül azokat a diszkriminatív jogszabályokat, amelyek büntethetővé teszik az azonos nemű felnőttek kölcsönös beleegyezésen alapuló szexuális tevékenységét, beleértve az azonos neműek és az elérő neműek közötti szexuális tevékenységek vonatkozásában előírt beleegyezési korhatárt illető különbségek eltörlését is;
- vezessenek be olyan mechanizmusokat, amelyek a foglalkoztatás és munkavégzés területén védelmet nyújtanak a szexuális irányultság, illetve a nemi identitás alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szemben mind a köz-, mind pedig a magánszférában;
- szorgalmazzák a kölcsönös toleranciát és tiszteletet az iskolákban, szexuális irányultságtól és nemi identitástól függetlenül;
- ösztönözzék a sportegyesületekkel és szurkolói klubokkal folytatandó párbeszédet, és támogassák őket a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyek ellen a sportéletben előforduló megkülönböztetéssel kapcsolatos figyelemfelhívó és tájékoztató tevékenységek kidolgozásában, valamint az ilyen személyekkel szembeni intolerancia megnyilvánulásainak elítélésében;
- részesítsék védelemben a menedékkérőket a szexuális irányultság vagy nemi identitás alapján a politikák vagy gyakorlatok szintjén jelentkező diszkriminációval szemben.

2015-ben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elfogadta A transznemű emberekkel szembeni diszkrimináció Európában című, 2048. számú határozatát¹¹, amely felszólítja a tagállamokat, hogy fogadjanak el intézkedéseket a diszkriminációellenes jogszabályok és szakpolitikák, a nemek jogi helyzetének elismerése, a nemi helyreállító kezelés és egészségügyi ellátás, a tájékoztatás, a tudatosítás és a képzés területén. Érdemes megemlíteni, hogy 2015-ben Málta volt az első európai ország, amely olyan jogszabályt vezetett be, amely elismeri a nemi identitás megválasztásához való jogot. Kimondta, hogy minden egyének joga van ahhoz, hogy nemi identitását elismerjék, és ezen identitásának megfelelően kezeljék.

A Yogyakarta Alapelvek

Az Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban című dokumentumot – röviden: Yogyakarta Alapelveket – különböző régiókból érkező és különféle háttérű nemzetközi emberi jogi szakértőkből álló csoport dolgozta ki 2006-ban az indonéziai Yogyakarta-térségben. A dokumentum ajánlásokat fogalmaz meg valamennyi ország, továbbá az ENSZ szervei, a nemzeti emberi jogi intézmények, a média, a nemkormányzati szervezetek és mások számára az emberi jogi normák LMBT+ emberek tekintetében való megvalósítását illetően. Az Alapelveket 2017-ben új alapelvekkel egészítették ki, a kiegészítést tartalmazó dokumentum címe: Yogyakarta alapelvek +10: Alapelvek és állami kötelezettségek a nemzetközi emberi jogok alkalmazására a szexuális orientáció, a nemi identitás, a nemi önkifejezés és a nemi jellegek vonatkozásában. Az újonnan hozzáadott elvek között szerepel többek között az állami védelemhez és a jogi elismeréshez való jog, továbbá a szexuális orientáció, a nemi identitás, a nemi önkifejezés és a nemi jellegek alapján történő büntethetőség és szankcionálás tilalma. Annak ellenére, hogy az Alapelveket megfogalmazó dokumentum nem kötelező erejű, szerepe kiemelkedő, mert „megerősíti a már létező nemzetközi jogi normákat, mivel azok minden személyre érvényesek, függetlenül szexuális irányultságuktól, nemi identitásuktól, nemi önkifejezésüktől és nemi jellegeiktől. Az államoknak pedig elegendő kell tenniük ezen elveknek, mind jogi kötelezettségként, mind pedig az egyetemes emberi jogok iránti elkötelezettségük részeként”¹².

Maszkulinitások

A nemek kérdése életünk minden területén jelen van, és kivétel nélkül mindenkit érint, tehát a férfiakat is. A nemi alapú erőszak a nemi alapú egyenlőtlenségekben gyökerezik, ugyanakkor segíti azok fennmaradását. Csakis a társadalmi struktúrák, a nemi normák, valamint az ilyen erőszakot elfogadó, támogató nemi szerepek kontextusában értelmezhető.

A patriarchális szemlélet a férfiakat tekinti a racionalitás és a normalitás központjának. Nem meglepő tehát, hogy hosszú időbe telt, mire a férfiszerepet a nemek társadalmi konstrukciójának részeként értelmezték, és a férfi nemre társadalmilag meghatározott nemként tekintettek. A maszkulinitások fogalma a férfiaknak a nemek rendjében elfoglalt helyéhez kötődik. Whitehead és Barrett szerint:

Maszkulinitásokon azokat a – meghatározott kulturális és szervezeti közegekhez kötődő – viselkedési mintázatokat, nyelvhasználati jellegzetességeket és szokásokat értjük, amelyeket általában a férfiakhoz társítanak, tehát kulturálisan nem nőiesnek minősülnek¹³.

Nem létezik egyetemesnek tekinthető elváráslista a férfissággal kapcsolatban. A társadalmakon belül léteznek domináns normák, amelyek nyomást gyakorolnak a férfiakra, és elvárásokat támasztanak velük szemben – és mindezek következményekkel járnak a nőkre, a gyermekekre és a társadalom egészére nézve is. A férfisság értelmezése időben és térben változik, függ a társadalmi-kulturális kontextustól, csoportokon és hálózatokon belül is eltérő lehet; emellett a férfiak különböző, ráadásul ellentmondásos módokon fejezik ki férfi mivoltukat. Ahogy a férfisságot a nőiességhez való viszonya határozza meg, úgy a nők is fontos szerepet játszanak a férfisság értelmezésében és megértésében, különösen a férfiakkal és fiúkkal való érintkezésük révén.

Férfiidentitások

A maszkulin identitás különbségeken és hasonlóságokon keresztül épül fel: férfinak lenni azt jelenti, hogy az illető egyrészt nem olyan, mint az, aki nem férfi, másrészt olyan, mint bizonyos más férfiak. A férfisság egyrészt a férfi mivoltot jelző és igazoló attitűdbeli és magatartásbéli megnyilvánulásokat foglalja magában, másrészt az illetőnek a többi férfi és nő által bizonyos módon való érzékelését.

Maszkulinitások című könyvében (1995) R. W. Connell úgy érvel, hogy a nemek és a férfisság érdemi elemzéséhez „... ama folyamatokra és kapcsolatokra kell koncentrálnunk, amelyeken keresztül a férfiak és a nők élik a társadalmi nemi viszonyok által behatárolt életüket. A maszkulinitás – amennyiben egyáltalán

lehetséges ezt a fogalmat tömören definiálni – egyrészt a társadalmi nemi viszonyokban jelenlévő pozícióként, másrészt az ilyen pozíció betöltéséhez kapcsolódóan a férfiak és nők által végzett tevékenységek együtteseként, harmadrészt e tevékenységek testi tapasztalatokban, személyiségben és kultúrában érzékelhető következményeként fogható föl”¹⁴

Connell szerint a maszkulinitások és a femininitások közötti viszonyok mellett fontos megvizsgálni a különböző maszkulinitások közötti hatalmi viszonyokat is, ha elemezni akarjuk, hogy ezek a viszonyok hogyan reprodukálják, támogatják vagy kérdőjelezik meg a társadalmon belüli hatalommegosztást. Connell a maszkulinitások öt kategóriáját különbözteti meg, ez a felosztás azonban sok vitát váltott ki. Érdemes őket rugalmasan, nem mereven kezelni:

- **A hegemon maszkulinitások** egy adott közegben jól láthatóak, elismertek, és más maszkulinitásokkal szemben tekintélyt parancsolóak. Ez nem jelenti azt, hogy ez a férfiaság megnyilvánulásának leggyakoribb formája, viszont valószínűleg ez hívja ki a legnagyobb csodálatot, és jelenti a mércét a többiek számára. Képviselői lehetnek például befolyásos üzleti vezetők, a kortársaik között népszerű fiúk vagy bizonyos sportolók. A hegemon maszkulinitások dominánsnak tekinthetők a nemek rendjének egészében. A hegemonia lényege a hatalom sikeres megragadása és megtartása, és nem a közvetlen erőszak gyakorlása – habár az erőszak alátámasztja és erősíti azt. A hegemoniát példaképek (pl. sportolók, filmszínészek) – az elismertség és megbecsültség szimbólumai – erősítik, még akkor is, ha a legtöbb férfi nem tud megfelelni az ilyen eszményképnek.
- **Cinkos maszkulinitások:** A cinkosság azt jelenti, hogy elnézünk vagy támogatunk valamit anélkül, hogy aktívan részt vennénk benne. Képviselői általában hasznot húznak a férfiak társadalmi dominanciájából, ugyanakkor ők maguk nem törekednek aktívan a nők elnyomására. Cinkosság például az, ha valaki tagadja az egyenlőtlenség vagy más problémák létezését, vagy egyszerűen nem kérdőjelezi meg a nemek közti viszonyok általánosan elterjedt rendjét.
- **Alávetett maszkulinitások:** Az általános társadalmi nemi kereteken belül felfedezhetők dominancia- és alárendeltségi viszonyok (hierarchia) a férfiak csoportjai között is. Ennek leggyakoribb példája a heteroszexuális férfiak dominanciája és a homoszexuális férfiak alárendeltsége. A hegemon maszkulinitás nézőpontjából a homoszexualitás könnyen hasonlítható a nőiességhez, ezért az ilyen férfiak szemében a melegek alacsonyabb rendűnek számítanak. De ide tartoznak azok a férfiak is, akik tudatos erőfeszítéseket tettek arra, hogy megkérdőjelezzék és maguk mögött hagyják a hegemon és a cinkos szerepet, vagy azok, akiknek a teste, a megjelenése nem felel meg a hegemon példaképek által meghatározott normáknak.
- **Marginalizált maszkulinitások:** ezek képviselői osztály, etnikai hovatartozás vagy státusz alapján „másmilyennek” minősülnek. Bizonyos helyzetekben ugyan mutathatnak és élvezhetnek „férfias” hatalmat, de végső soron mindig a hegemon normákhoz és példaképekhez viszonyítják őket.¹⁵

- **Protest maszkulinitások:** a maszkulitásnak a helyi munkásosztálybeli környezetben, néha etnikai szempontból marginalizált férfiak körében kialakult mintázata, melynek képviselői a hegemon maszkulinitásra jellemző hatalmi igényekkel lépnek fel, ugyanakkor nem rendelkeznek a regionális és globális hatalmi mintázatot alátámasztó gazdasági erőforrásokkal és intézményi hatalommal.¹⁶

A férfiszerep válsága és a férfijogi mozgalmak

Az 1990-es évek eleje óta a munkanélküliség, a változó családi minták, az iskolai kudarcok és az erőszakos bűncselekmények kapcsán a férfiszerep és a férfiaság megkérdőjeleződött. Egyes kutatók azt állítják, hogy a serdülő fiúk összezavarodnak az egymásnak ellentmondó társadalmi elvárások miatt, ami megnehezíti (nemi) identitásuk kialakítását. Egyrészt a férfiasággal kapcsolatos hagyományos elvárások keménységet, erőt és racionalitást követelnek, másrészt viszont a „modern férfiktól” olyan puha készségeket is elvárnak, mint az empátia és az érzékenység. Ezek a összeegyeztethetetlenek tűnő igények negatív hatással lehetnek a fiúk és fiatal férfiak fejlődésére és viselkedésére, ami agresszióhoz, alacsony önbecsüléshez és kábítószer-fogyasztáshoz vezethet. A maszkulinitások és femininitások fiatalokat érintő kérdéseiről szóló tanulmányukban Nayak és Kehily azt állítják, hogy „az identitás csak akkor válik problémává, amikor válságban van, vagyis amikor egy rögzítettnek, koherensnek és stabilnak feltételezett valamit felvált a kétség és a bizonytalanság érzése.”¹⁷

Ken Harland észak-ír fiúk és fiatal férfiak körében végzett kutatása kimutatta, hogy a fiatal férfiak azt érzékelik, hogy ellentmondás feszül „nyilvános” és „privát” lényük között. Nagy nyomás nehezedik rájuk, hogy a nyilvánosság előtt magabiztosnak tűnjenek, és erőteljesen mutassák ki férfi mivoltukat, és félnek attól, hogy megszégyenülnének, ha gyengének vagy nőiesnek látszanának. A privát térben viszont szembenéznek szorongásaikkal, megpróbálnak kezdeni valamit a félelmeikkel és érzelmeikkel, de általában csekély támogatást kapnak ehhez, és kevés olyan eszköz áll rendelkezésükre, amelyek segítségével megtanulhatnak jobban kifejezni érzelmeiket, és felülvizsgálni saját identitásukat és viselkedésüket. A legtöbb serdülő fiú mindennapi tapasztalatai általában ellentmondanak a férfiaságról alkotott társadalmi elvárásoknak: sok esetben tehetetlennek érzik magukat, tartanak a mindennapos bántalmazás veszélyétől, és attól, hogy az iskolában „hülyegyereknek” bélyegezhetik őket, alig foglalkoznak az egészségügyi – különösen a mentális – szükségleteikkel, nem vagy alig van szexuális kapcsolatuk, és úgy érzik, hogy a felnőttek „éretlenek” tartják őket. Az ilyen, egymással összeegyeztethetetlen tapasztalatok figyelembevétele nélkül nem érthetjük meg azt a belső feszültséget, amelyet sok fiú és fiatal férfi érez férfidentitás kialakításakor, illetve amikor megpróbálja összerakni magában, mit is jelent férfinak lenni.

A XX. század első felében egyre erőteljesebbé váltak azok a férfijogi mozgalmak, amelyek szembeszálltak a nőmozgalmak emancipációs és egyenjogúsági törekvéseivel. Az 1970-es években a férfiak felszabadítási mozgalmának két fő ága alakult ki: a feminista férfimozgalmak és az antifeminista férfimozgalmak. Utóbbiakat többnyire „férfijogi mozgalmaknak” nevezik. A férfijogi mozgalmak egy része azt hirdeti, hogy valójában a férfiak azok, akiket elnyomnak és diszkriminálnak. Érvként azt hozzák föl, hogy a férfiakat és a társadalmat a nőmozgalom sikere „elnőiesítette”. A legtöbb férfijogi mozgalom szembeszáll a feminizmussal, és a nemek patriarchális rendjének fenntartását vagy visszaállítását szorgalmazza. Az internet megjelenése lehetővé tette, hogy az ilyen mozgalmak szélesebb közönséghez is eljussanak. A férfiak és apák jogaiért síkra szálló csoportok – amelyek egyre erőteljesebben hallatják a hangjukat Európában – jellemzően konzervatívabb nézeteket képviselnek a családról és a nemek közötti kapcsolatokról. Egyes kutatások eredményei ugyanakkor azt mutatják, hogy bizonyos országokban a férfiakat aktívabb apaszerepre ösztönző politikák megkönnyítették a nők munkaerőpiacra való belépését. Arra is utalnak jelek, hogy egyre növekszik a feminista eszmék iránti érdeklődés, miközben a férfijogi mozgalmak is egyre népszerűbbek.¹⁸

Kockázatvállaló magatartás a fiatal férfiak körében

A fiatal férfiak gyakran tudatosan kockáztatják egészségüket azzal, hogy veszélyes tevékenységeket folytatnak, mivel kényszeresen meg akarnak felelni a férfiszerepről és a maszkulinitásról alkotott sztereotip képnek. A kockázat visszatérő téma a fiatal férfiak egészségügyi statisztikáinak elemzésekor. Ide kapcsolódik a férfiak kockázatvállaló magatartása is, például a biztonsági öv nélküli vezetés, az egészségtelen ételek fogyasztása, a verekedés, az utcai erőszak, az orvosi ellátás mellőzése, az alkoholfogyasztás, az autólopás, vagy az öngyilkossági ráta növekedése. Még ha a fiatal férfiak tisztában is vannak a veszélyekkel, a kockázatvállalást a férfi ifjúsági kultúra szükséges elemeként, és férfi mivoltuk bizonyítását szolgáló fontos eszközként fogják fel.¹⁹

A kutatások azt mutatják, hogy az erőszak a férfifidentitás szerves része, szerepe sokrétű, továbbá hogy sok fiú életének és tapasztalatainak elfogadott és normálisnak tartott eleme. Amikor a fiatal férfiak erőszakról beszélnek, elsősorban a férfiak közötti, egymással szembeni erőszakot említik. Az erőszakra eszközként tekintenek, amellyel igazolhatják férfiaságukat más férfiak előtt, vagy amelynek segítségével szembeszállhatnak mindazzal, ami megkérdőjelezheti férfi jellegüket, és ezáltal szégyénérzetet okozhat.²⁰

Az erőszaknak fontos szerepe van a sztereotip nemi szerepek viszonyrendszerében. Az erőszak – mint a férfifidentitás szerves és komplex része – a csoporton belüli szolidaritás fenntartására, a rokon kötelek megerősítésére, a hűség bizonyítására és a csoporton belüli státusz növelésére is szolgál.²¹ A fiatal férfiak egy részénél az erőszaknak önvédelmi szerepe van: az erőszak használatára tett

kísérletet, az agressziót vagy a fenyegetést eszköznek tekintik, amellyel adott esetben elhárítható a másik személy felől várható támadás.

Bár kétségtelenül igaz, hogy a nemi alapú erőszak aránytalan mértékben sújtja a nőket, és az erőszakos cselekmények többségét férfiak követik el, a nemi alapú erőszak alapjául szolgáló vélekedések és feltételezések erőszakos következményeit a férfiak is megtapasztalják. Talán semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint a fegyveres konfliktusok és népirtások története.

A gender-kutatások és a népirtással kapcsolatos tanulmányok régóta foglalkoznak a nők korábban alig-alig ismert történeteivel, különösen a fegyveres konfliktusok során elkövetett nemi erőszakról és visszaélésekről szóló történetekkel, amelyek általában kimaradtak holokausztról és a népirtásokról szóló korai beszámolókból, és ezen a téren az 1980-as évekig nem is történt változás. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk ezt a témát, azt látjuk, hogy a népirtások során a férfiak esetében is jelentősége van a nemnek. Az agresszorok gyakran először a férfiakat különítik el és mészárolják le, így már szabad az út a nők és gyermekek megöléséhez és kizsákmányolásához. Például 1995. július 12-én a boszniai szerb erők több mint 8000 boszniai muszlim férfit és fiút gyilkoltak meg Srebrenica városában és annak környékén²². Adam Jones a népirtások két típusát különbözteti meg: a férfiak nemük alapján történő, szelektív lemészárlását és az „írmagja se maradjon” típusú népirtást, mely utóbbi válogatás nélkül egyszerre irányul a legyőzendő csoport minden rétegére. A harcképes korú férfiakat célzó népirtás gyakoribb, mint a második típus, ami a maszkulinitás brutális logikáját és értelmezését mutatja: mivel a férfiak azok, akik hadra foghatók, ezért legitim célpontok. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nők megmenekülnek a népirtással járó kegyetlenkedés legrosszabb fajtáitól. Bár az őket sújtó erőszak gyakran nem halálos kimenetelű, ugyanolyan letaglózó: öltheti verbális meggyalázás, szexuális rabszolgaság, egyéni vagy csoportos nemi erőszak, vagy akár gyilkossággal végződő tömeges nemi erőszak formáját.²³

Ifjúsági munka és a maszkulinitások

Az ifjúság körében végzett, a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos munka során foglalkozni kell a maszkulinitás és a femininitás fogalmával, továbbá a férfiaság-nőieség társadalmi konstrukciójával, amely a fiatalokra is kihat; és támogatni kell őket abban, hogy kritikusan gondolkodjanak ezekről a dolgokról, a társadalmi nemekhez való viszonyukról és a nemi szerepvállalásukról. A diszkrimináció elleni munka hagyományosan a lányok és nők érdekérvényesítő képességének javítására, kompetenciáinak fejlesztésére irányul, és ennek továbbra is fontos hangsúlyt kell kapnia. Ugyanakkor a fiúkkal és fiatal férfiakkal is foglalkozni kell – egyrészt azért, hogy támogassuk őket identitásuk felfedezésében, a férfiaságról alkotott elképzeléseik felülvizsgálatában, valamint a férfiasággal kapcsolatos társadalmi nyomás kérdéseinek végiggondolásában; másrészt azért, hogy bátorítsuk őket a nemi alapú erőszak elleni és a nemek közötti egyenlőség melletti aktív fellépésre.

Szexualitás

Ákárhová nézünk, a szexualitás mindenhol jelen van: a könyvekben, amelyeket olvasunk, a filmekben, amelyeket nézünk, a televízióban, az online videókban, a zenei videoklipekben, az online játékokban, a reklámokban, a weboldalakon; abban, ahogyan öltözködünk vagy beszélgetünk más emberekkel, ahogyan gondolkodunk és elképzeljük a dolgokat. A szexualitás létünk része. Talán nem is akad az emberi életnek még egy olyan területe, amelyik ennyire ellentmondásos, ahol ilyen sok sztereotípiá, előítélet, norma és tabu lenne jelen.

Az emberi szexualitás összetett dolog. A fogalom meghatározására tett különböző kísérletek során általában két szempontot vesznek figyelembe: a biológiai (esszencialista megközelítés) és a társadalmi-kulturális (konstruktivista megközelítés) aspektust. Bár a biológiai összetevő – általában a fajfenntartási ösztön révén – fontos része a szexualitásnak, más tényezők, mint például a személyes szükségletek és vágyak, érzelmek, szokások és az identitás jelentősége ugyanekkora, sőt, olykor nagyobb. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása szerint a szexualitás:

„(...) az emberi lét egyik központi eleme, amely jelen van az egész életen át, és magában foglalja a biológiai nemet, a nemi identitást és szerepeket, a szexuális irányultságot, az erotikát, a szexuális élvezetet, az intimitást és a szaporodást. A szexualitás gondolatokban, fantáziákban, vágyakban, hiedelmekben, attitűdökben, értékekben, viselkedésmódokban, szerepekben és kapcsolatokban fejeződik ki, illetve ezeken keresztül érzékelhető. Noha a szexualitás tartalmazhatja az összes említett dimenziót, nem mindegyik érzékelhető vagy fejeződik ki mindig. A szexualitást biológiai, pszichológiai, társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális, jogi, történelmi, vallásos és spirituális tényezők kölcsönhatása befolyásolja.”²⁴

Az egyik első szociológiai kutatást, amely radikálisan átalakította az emberi szexualitás addig egységesnek vélt felfogását, Alfred Kinsey és csapata végezte az Egyesült Államokban a XX. század negyvenes éveinek végén és ötvenes éveinek elején. E nagyszabású kutatás eredményei azért voltak megdöbbentőek, mert rámutattak a társadalmi normák és elvárások, valamint a tényleges emberi szexuális viselkedés és gyakorlat közötti óriási szakadéokra. Többek között kiderült, hogy a maszturbálás és az azonos neműek közötti szex általános és természetes jelenség. A tanulmány hozzájárult az emberi szexualitás mélyebb – biológiai és fiziológiai jellemzőkön túli – megértéséhez.

A szexualitás merev kategóriákban való értelmezését, akárcsak a változatlan, eredendő nemi identitások létét, cáfolják a szexualitás történetéről szóló munkák,

amelyek bemutatják, miként változtak az emberek szexuális szokásai és a szexuális magatartásformákhoz kapcsolódó értékek. Ezek közül az egyik leghíresebb Michel Foucault francia filozófus *A szexualitás története* című háromkötetes műve. Az 1. kötetben például azt taglalja, hogy mielőtt a „homoszexualitást” a XIX. században szexuális identitásként kategorizálták volna, a férfiak közötti szexuális kapcsolatot különböző korokban és helyeken olyan aktusnak tekintették, amit lehetett ugyan magasztalni vagy kárhozatni, de nem határozta meg az érintettek identitását. Könyvében Foucault azt is bemutatta, hogy miként gondolkodtak a szexualitásról a történelem során, és hogyan lett abból a hatalom eszköze. Elméletei hatással voltak mind a queer, mind pedig a feminista eszmékre és mozgalmakra.

Az emberi szexualitásról alkotott nézetek a történelem során változtak, és ma már egyre inkább az élet olyan dimenziójának tekintjük azt, amelyet mindenki a saját igényei szerint határozhat meg és alakíthat. Ugyanakkor minden társadalom kialakít bizonyos normákat a szexuális magatartással kapcsolatban, amelyeket a szocializációnk folyamán sajátítunk el. Ezeket a normákat gyakran törvényekbe foglalják, amelyek tiltanak vagy korlátoznak bizonyos szexuális magatartásformákat. Például minden társadalomban létezik törvényes „beleegyezési korhatár”: az az életkor, amelynek betöltése után az egyént képesnek tartják arra, hogy tudatosan döntsön: létesít-e szexuális kapcsolatot valakivel vagy sem. A korhatárt a legtöbb országban a büntető törvénykönyv szabja meg, és aki olyan személlyel létesít szexuális kapcsolatot, aki nem töltötte be a beleegyezési korhatárnak megfelelő életkort, az bűncselekményt követ el. Ez a korhatár országonként más és más, de általában 14 és 18 év között van. A jogszabályokba foglalt társadalmi normák másik példája a nemi erőszak: a jog szerint kizárólag a kölcsönös beleegyezésen alapuló szexuális cselekmények törvényesek. Büntetendő ugyanakkor minden olyan tett, amikor egy vagy több embert szexre vagy szexuális jellegű cselekményre kényszerítenek, illetve ilyen cselekmény révén (lelki vagy fizikai) sérülést okoznak.

Az emberi szexualitással kapcsolatban számos témát – ilyen például a prostitúció, a pornográfia vagy az abortusz – heves viták öveznek. Ezek a kérdések mindig is vita tárgyát fogják képezni, mivel értékeket és bevett társadalmi normákat érintenek, amelyek nem lehetnek objektívek: bizonyos emberek természetesnek és a társadalmi rend megőrzése szempontjából fontosnak tekintik ezeket a dolgokat, míg mások tisztességtelennek, az autonómia és önrendelkezési jog korlátozásának tartják.

A szexualitás sokfélesége

A szexualitás kifejeződésének számos fajtája és formája létezik, és eltarthat egy ideig, amíg az emberek rájönnek, hogy számukra mi a „megfelelő”. Bár a szexualitásnak több aspektusa is van, mint például a társadalmi nemi identitás, a szexuális identitás vagy a szexuális irányultság, a szexuális sokszínűség kérdésköre főleg az utóbbihoz kapcsolódik.

Szexuális irányultságuk (más szóval: orientációjuk) szempontjából az emberek azonosíthatják magukat heteroszexuálisként (az ellenkező nemű emberekhez vonzódnak), melegként vagy lesbikusként (azonos nemű emberekhez vonzódnak), vagy biszexuálisként (mindkét nemhez vonzódnak). Gyakran azonban nem egyszerűen a három lehetőség közül való választásról van szó, ami mellett aztán ki is tart az ember egy életen át. A szexuális irányultságot inkább úgy érdemes felfogni, mint egy skálát, amely a heteroszexualitástól a homoszexualitásig terjed, és számos lehetőséget magában foglal. Ráadásul vannak olyan emberek is, akik egyik szexuális irányultsággal sem akarnak azonosulni. A szexuális irányultság kérdését bővebben az **LMBT+** című rész tárgyalja.

A szexualitás sokszínűsége azonban nem korlátozódik a szexuális irányultságra: magában foglalja az aszexuális, transzszexuális (transznemű) és az interszexuális embereket is.

Aszexualitás

Nem mindenkinek van szüksége szexre az önkifejezéshez és ahhoz, hogy boldognak érezze magát. Egy aszexuális személy nem érez szexuális vonzalmat, szexuális késztetése nincs vagy nagyon gyenge. Az aszexualitás nem tévesztendő össze a cölibátussal, utóbbi ugyanis egyéni döntés kérdése. Az aszexualitás az ember lényének elválaszthatatlan része, identitásának eleme. Bár a szexuális vonzalom vagy a szexuális vágy hiánya bizonyos esetekben egészségi problémák következménye lehet, az aszexualitást ma nem tekintik kóros állapotnak. A magukat aszexuálisként azonosító embereknek is ugyanolyan érzelmi szükségleteik vannak, mint mindenki másnak. Dönthetnek úgy, hogy társ nélkül élnek, de úgy is, hogy szerelmi kapcsolatot létesítenek valakivel. Azonban nem érzik szükségét annak, hogy szexuális tevékenységekben részt vegyenek. Előfordul, hogy az aszexuális emberek vonzódnak valamelyik nemhez, és ennek alapján homoszexuálisnak, biszexuálisnak vagy heteroszexuálisnak vallják magukat.

Transzszexualitás

„Rossz testbe születtem” – így jellemezné saját helyzetét a legtöbb transzszexuális ember. Ilyenek például azok, akik testileg nők, de a nemi identitásuk alapján férfiak. Vagy épp ellenkezőleg: férfi testtel születtek, de nőnek érzik magukat. Ezt az állapotot nevezik transzszexualitásnak (vagy orvosi szakszóval nemi diszfóriának), vagyis azt, amikor valaki az egyik nemre jellemző biológiai nemi jelleggel rendelkezik, de a másik nemmel azonosul. A transzszexuálisok egy része magára nézve inkább a „transznemű” szó használatát részesíti előnyben (a transzszexualitást általában a transzneműség egy alkategóriájának tekintik), mások viszont elutasítják ezt a megnevezést. Rossz testbe születni nagyon fájdalmas élmény. Egy transzszexuális ember élete állandó harc – a saját teste ellen, a mentális egészségének romlása ellen, a diszkrimináció és az erőszak ellen. A tünetek általában csak nemi helyreállító (más szóval: nemi megerősítő) műtét elvégzésével

enyhíthetők, amelynek célja, hogy az adott személy teste megfeleljen a nemi identitásának. Ehhez rendszerint egy sor pszichológiai vizsgálatra és – általában élethosszig tartó – hormonkezelésre van szükség, továbbá névváltoztatással és új nemének jogi elismertetésével is együtt jár, már ha mindezt a törvény lehetővé teszi. Európában még mindig 13 olyan ország van, ahol csak akkor engedélyezik a transzszexuális emberek számára a nemi helyreállító műtetet, ha előtte sterilizáltatják magukat. Ezt a gyakorlatot az Emberi Jogok Európai Bírósága az emberi jogok megsértésének minősítette (ld. A. P., E. Garçon és S. Nicot kontra Franciaország ügy).²⁵

Interszexualitás

Születéskor mindenkinek meghatározzák a nemét: általában az orvosok vagy a szülés körül segédkezők döntenek el a nemi jelleg, a nemi szervek alapján, hogy az újszülött hím- vagy nőnemű. Az interszex emberek olyan nemi jellegekkel – olyan nemi szervekkel, ivarmirigyekkel, kromoszómákkal stb. – születtek, amelyek nem illenek bele a férfi és női testről alkotott hagyományos bináris felosztásba. Ezek a jegyek néha már születéskor láthatók, de gyakran csak a pubertáskorban válnak egyértelművé. Némely kromoszomális interszex jegyek egyáltalán nem észlelhetők kívülről.

Az interszexualitás a biológiai nemi jellegekhez kapcsolódik, és elkülönül az egyén szexuális irányultságától és nemi identitásától. Sajnos sok helyen az interszexuális személyek neméről az egészségügyi dolgozók döntenek, néha a szülőkkel folytatott konzultációt követően, és a gyermeket műtéti beavatkozásnak vetik alá, hogy a nemi szerveit a megállapított neméhez igazítsák. Csakhogy később, pubertáskorban kiderülhet, hogy rosszul határozták meg a nemet. Az ENSZ kínzások ügyében illetékes különmegbízottjának 2013-as nyilatkozata elítéli az interszexuális embereken a beleegyezésük nélkül végzett ún. normalizáló műtéteket, mivel azok „(...) hegesedést, a szexuális érzékelés csökkenését, fájdalmat, inkontinenciát és élethosszig tartó depressziót okozhatnak, kritikusai szerint tudománytalanok, potenciálisan ártalmasak és megbélyegzéshez vezethetnek.”²⁶

Szexuális nevelés és fiatalokkal végzett munka

A szexuális nevelés a sexualitás biológiai, érzelmi és társadalmi aspektusaival kapcsolatban számos olyan kérdéssel foglalkozik, amely fontos a gyermekek és a fiatalok számára. A Nemzetközi Családtervezési Szövetség (angol rövidítése: IPPF) meghatározása szerint a jogokon alapuló átfogó szexuális nevelés „célja, hogy a fiatalokat felvértesse azokkal az ismeretekkel, készségekkel, attitűdökkel és értékekkel, amelyekre szükségük van ahhoz, hogy meghatározzák és élvezzék a sexualitásukat – testileg és lelkileg, továbbá egyénileg és párkapcsolatban egyaránt. A „sexualitást” holisztikusan, az érzelmi és társas fejlődés kontextusában

szemléli, és felismeri, hogy a felvilágosítás önmagában nem elegendő. A fiataloknak lehetőséget kell kapniuk az alapvető életvezetési készségek elsajátítására, valamint pozitív attitűdök és értékek kialakítására.”²⁷ Az IPFF a szexuális nevelés hét alapvető elemét határozza meg: társadalmi nem; szexuális és reprodukciós egészség, valamint HIV; szexuális jogok és szexuális állampolgárság; érzéki öröm; erőszak; sokszínűség; és kapcsolatok.

A szexuális nevelés mindenekelőtt az emberi testtel kapcsolatos tudatosság és önismeret kialakítására, az egészséges kapcsolatok létrehozásának és fenntartásának megtanulására, az önbizalom növelésére, az elfogadás elsajátítására, valamint a tolerancia és a megkülönböztetésmentes hozzáállás kialakítására irányul. Sok olyan hely van azonban, ahol a fiatalok egyáltalán nem részesülnek szexuális nevelésben, vagy ha mégis, akkor az pusztán az emberi szexualitás biológiai aspektusait érintő „információátadásra” korlátozódik, az olyan témákat pedig, mint a nemi identitás, a szexuális irányultság vagy akár a nemi alapú erőszak, tabuként kezeli és meg sem említi, vagy „rossznak”, „erkölcstelennek” nyilvánítja. A szexuális nevelés ilyen megközelítése nem járul hozzá a fiatalok jóllétéhez, sőt kifejezetten tragikus következményekkel járhat azokra nézve, akik nem fogadják el a rájuk kényszerített normákat, vagy nem azonosulnak azokkal. Ahol az iskolában nem folyik szexuális nevelés, a fiatalok valószínűleg az internethez vagy kortársaikhoz fordulnak válaszként. Ott azonban rengeteg hamis vagy félrevezető információt találnak, mivel az online források a szexualitás kérdését gyakran leszűkítik a testi funkciókra, a szexpartnereket pedig tárgyiasítják.

Megoszlanak a vélemények arról, hogy az ifjúságsegítők foglalkozzanak-e szexuális neveléssel, vagy inkább maradjon ez a feladat a szexualitással foglalkozó szakemberekre. Az ifjúságsegítők azonban gyakran jelentős támogatást nyújthatnak a fiataloknak azzal, hogy átbeszéljük velük a szexualitással kapcsolatos dilemmákat, és válaszolnak a kérdéseikre. Ez történhet informális beszélgetések keretében vagy szervezett programok során, ez utóbbiak lehetnek például vitakurzusok, kommunikációs, antidiszkriminációs vagy emberi jogi képzések.

Az Európa Tanács kidolgozott a gyermekek és fiatalok szexuális neveléshez használható segédanyagokat. Ezek az alábbi linken találhatóak: <https://www.coe.int/en/web/pestalozzi/sexed>

Szexuális és reprodukciós egészség és az ezekhez fűződő jogok

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása szerint a szexuális egészség

„(...) a szexualitással kapcsolatos testi, lelki, szellemi és szociális jóllét állapota, és nem csupán az ilyen betegség, diszfunkció és fogyatékosság hiánya. A szexuális egészség feltételezi a

nemiség és a szexuális kapcsolatok pozitív és tiszteletteljes megközelítését, valamint az élvezetes és biztonságos szexuális élmények lehetőségét, kényszerszertől, diszkriminációtól és erőszaktól mentesen...”²⁸

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala által kidolgozott meghatározás hasonlít az Egészségügyi Világszervezetéhez, azonban tartalmaz egy további bekezdést, amely kimondja, hogy: „A reprodukciós egészség azt jelenti, hogy az emberek képesek kielégítő és biztonságos szexuális életet élni, utódot létrehozni, valamint szabadon dönthetnek arról, hogy ezt megteszik-e, illetve mikor és milyen gyakran teszik”.²⁹

A szexuális és reprodukciós egészség elengedhetetlen feltétele az egyének szexuális és reprodukciós jogainak tiszteletben tartása és védelme. A szexuális és reprodukciós jogok is emberi jogok, amelyeket a meglévő nemzetközi és regionális emberi jogi okmányok többek között az alábbi jogokon keresztül biztosítanak:

- az egyenlőséghez való jog és a diszkrimináció tilalma;
- a kínzás és a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma;
- a magánélethez való jog;
- a lehető legjobb egészségi állapothoz való jog;
- a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog, a kizárólag a házasulandók szabad és teljes beleegyezése alapján történő házasságkötéshez való jog, továbbá a házasfelek jogainak és kötelességeinek egyenlősége a házasság alatt és annak felbontásakor;
- jog a gyermekek számáról és a szülések közé eső időközről való döntéshez;
- a tájékoztatáshoz és oktatáshoz való jog;
- jog a véleménynyilvánítás szabadságához; és
- jog a hatékony jogorvoslatához az alapvető jogok sérülése esetén.

Az Európa Tanács emberi jogi biztosa *A nők szexuális és reprodukciós egészsége és jogai Európában* című, 2017. decemberi vitaanyagában³⁰ meghatározta, milyen akadályok állnak e jogok érvényesülésének és védelmének útjában, többek között:

- a fogamzásgátláshoz, valamint a legális és biztonságos terhességmegszakításhoz való hozzáférés hiánya vagy korlátozottsága;
- a nők szexualitásával és reprodukciós képességeivel kapcsolatban meglévő káros nemi sztereotípiák, társadalmi normák és megbélyegzés;
- a nők jogait védő személyek és szervezetek elleni erőszak, fenyegetések, gyűlöletbeszéd és rágalomhadjárat;
- a nemzetközi emberi jogi követelményeknek és a WHO átfogó szexuális

nevelésre vonatkozó normáinak megfelelő szexuális nevelési programok hiánya Európa-szerte;

- a hatékony jogorvoslathoz és jóvátételhez való elégtelen hozzáférés a szexuális és reprodukciós kényszerítés áldozatai számára, beleértve a múltbeli emberi jogi visszaéléseket, például a roma nők egyes országokban történt kényszersterilizálását.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a különböző tagállamok ellen benyújtott panaszok nyomán a reprodukciós jogokkal kapcsolatban számos ügyet tárgyalt már, például a legális abortuszhoz való hozzáférés, az embrióadományozás és az embriókkal kapcsolatos tudományos kutatás, az otthonszülés, a mesterséges megtermékenyítés, a sterilizációs műtétek és a béranyaság tárgykörében.³¹

Jegyzetek

- 1 https://obn.org/obn/obn_pro/cfundef/100antitheses.html
- 2 Az alábbi mű alapján: Todd. D. Nelson, *Psychology of Prejudice [Pszichológia és előítélet]*, Pearson Education, Inc. publishing as Allyn and Bacon, 2002
- 3 Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos ítélezési gyakorlatáról további információk: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_Equality_ENG.pdf
- 4 Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Pekingi Nyilatkozata (1995): https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/CSW/PFA_E_Final_WEB.pdf
- 5 Sandra Fredman, *Intersectional Discrimination in EU gender equality and non-discrimination law [Interszekcionális diszkrimináció a nemek közötti egyenlőségre és a megkülönböztetésmentességre vonatkozó uniós jogszabályokban]*, Jogértvényesületi és Fogyasztópolitikai Főigazgatóság, 2016. május <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/d73a9221-b7c3-40f6-8414-8a48a2157a2f>
- 6 Sumi Cho, Kimberlé Crenshaw, Leslie McCall, *Towards a Field of Intersectionality Studies: Theory, Applications, and Praxis [Az interszekcionális tanulmányok megközelítési módszerei: elmélet, alkalmazás és gyakorlat]* Signs c. folyóirat, 2013., 38. évfolyam, 4. szám, 785–810. oldal
- 7 Fredman, id. mű, 37. oldal
- 8 Lentin, A. (2004). 'The problem of culture and human rights in the response to racism' [*kultúra és az emberi jogok problémája a rasszizmusra adott válaszbán*], megjelent ebben a kiadványban: Tittley, G. (Ed.) *Resituating Culture*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. A teljes értekezést lásd: Lentin, A. (2004). *Racism and Anti-Racism in Europe [Rasszizmus és antirasszizmus Európában]*. London: Pluto Press.
- 9 Forrás: Gay Men's Domestic Violence és LAMBDA Gay and Lesbian Anti Violence Project (El Paso).
- 10 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a
- 11 <https://pace.coe.int/en/files/21736/html>
- 12 *Yogyakarta alapelvek* http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf; magyarul: <https://hatter.hu/kiadvanyaink/yogyakarta-alapelvek>; *Yogyakarta +10 alapelvek*: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf; magyarul: <https://transvanilla.hu/images/letoltesek/YP10.pdf?t=1653645346>
- 13 Whitehead, S.M., Barrett, F.J., *The Masculinities Reader [Szöveggyűjtemény a maskulinitásokról]*, Polity Press, 2004
- 14 R.W. Connell, *Masculinities [Maskulinitások]*, 2. kiadás, University of California Press, Berkeley, 2005.
- 15 Connell, id. mű, 76–81. oldal
- 16 R.W. Connell, James Messerschmidt, *Hegemonic masculinities: Rethinking the Concept [Hegemon maskulinitás – A fogalom újragondolása]*, GENDER & SOCIETY c. folyóirat, 19. évfolyam 6. szám, 2005. december, 829–859. oldal
- 17 Nayak, Anoop; Kehily, Mary Jane, *Gender, Youth and Culture: Young Masculinities and Femininities [Gender, Ifjúság és Kultúra: Fiatal maskulinitások és femininitások]*, 2. kiadás, Palgrave Macmillan/Kindle, 2013, 56. oldal
- 18 Sandy Ruxton, Nikki van der Gaag, *Men's involvement in gender equality – European perspectives [Férfiak részvétele a nemek közötti egyenlőség kivívásában – európai szemszögből]*, Gender and Development c. folyóirat, 21:1, 2013, 161–175. oldal
- 19 Ken Harland, *Young Men Talking – Voices from Belfast [Megszólnak a fiatal férfiak – Hangok Belfastból]*, YouthAction Northern Ireland and Working with Men Publications, London, 1997
- 20 Ken Harland, Sam McCready, *Boys, young men and violence: masculinities, education and practice [A fiúk, fiatal férfiak és az erőszak: maskulinitások, oktatás és gyakorlat]*, Palgrave Macmillan, 2015, 134. oldal
- 21 Ugyanott, 171. oldal

- 22 A Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszékének (ICTY) 2004. évi ítélete értelmében ez a bűncselekmény népiirtásnak minősül. Az ítéletet 2007-ben a hágai Nemzetközi Bíróság megerősítette.
- 23 Adam Jones, Genocide. A Comprehensive Introduction [*Általános bevezetés a népiirtás témájába*], Routledge, 2006, 328-329. oldal
- 24 <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>
- 25 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913>
- 26 A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni küzdelemmel foglalkozó különmegbízott jelentése (2013) http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf
- 27 IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE) [*IPPF keretrendszer az átfogó szexuális neveléshez*] Nemzetközi Családtervezési Szövetség (IPPF), London 2010, 6. oldal
- 28 <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>
- 29 Reproductive Rights are Human Rights. A Handbook for National Human Rights Institutions [*A reprodukciós jogok emberi jogok – Kézikönyv a nemzeti emberi jogi intézmények számára*], Egyesült Nemzetek Szervezete, 2014 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/NHRIHandbook.pdf>
- 30 Women's sexual and reproductive health and rights in Europe, Issue Paper [*A nők szexuális és reprodukciós egészsége és jogai Európában, vitaanyag*], kiadta az Európa Tanács emberi jogi biztosa, 2017. december <https://rm.coe.int/women-s-sexual-and-reproductive-health-and-rights-in-europe-issue-pape/168076dead>
- 31 Reproductive rights, Factsheet [*Tájékoztató a reprodukciós jogokról*], Emberi Jogok Európai Bírósága, 2017. július http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_ENG.pdf

A poszttert a No Hate Ninjas aktivistacsoport készítette a No Hate Speech Mozgalom portugáliai ifjúsági kampányához.

FÜGGELÉK

A nemi alapú
erőszakhoz kapcsolódó
fontosabb emberi jogi
dokumentumok

Fogalomtár –
A nemekhez és a nemi
alapú erőszakhoz
kapcsolódó fogalmak

A nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó fontosabb emberi jogi dokumentumok

- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Nem hivatalos összefoglaló)
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról (Összefoglaló)
- Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyszerűsített változat)
- Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Nem hivatalos összefoglaló)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

(Nem hivatalos összefoglaló)

1. cikk	Az egyenlőséghez való jog	16. cikk	A házasságkötéshez és családalapításhoz való jog
2. cikk	A diszkrimináció tilalma	17. cikk	A tulajdonhoz való jog
3. cikk	Az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog	18. cikk	Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság
4. cikk	A rabszolgaság tilalma	19. cikk	A vélemény és információ szabadsága
5. cikk	A kínzás és a megalázó bánásmód tilalma	20. cikk	A békés gyülekezéshez és egyesüléshez való jog
6. cikk	A jogalanyiség elismeréséhez való jog	21. cikk	Jog az ország közügyeinek irányításában és a szabad választásokon való részvételhez
7. cikk	A törvény előtti egyenlőséghez való jog	22. cikk	A szociális biztonsághoz való jog
8. cikk	Az illetékes bírósághoz jogorvoslatért folyamodás joga	23. cikk	A szabadon megválasztott munkához és a szakszervezetbe belépéshez való jog
9. cikk	Az önkényes letartóztatás és száműzés tilalma	24. cikk	A pihenéshez és szabadidőhöz való jog
10. cikk	A méltányos és nyilvános tárgyaláshoz való jog	25. cikk	A megfelelő életszínvonalhoz való jog
11. cikk	Az ártatlanság vélelméhez való jog	26. cikk	Az oktatáshoz való jog
12. cikk	Az egyén magánéletébe, családi ügyeibe, otthonába és levelezésébe való beavatkozás tilalma	27. cikk	Jog a közösség kulturális életében való részvételhez
13. cikk	A szabad mozgáshoz való jog	28. cikk	Jog olyan társadalmi renchez, amelyben érvényesülnek a jelen nyilatkozatban foglaltak
14. cikk	Jog a más ország által nyújtott menedékhez	29. cikk	A szabad és teljes fejlődéshez szükséges közösségi kötelességek
15. cikk	Az állampolgársághoz és annak megváltoztatásához való jog	30. cikk	A fenti jogok állam, csoport vagy egyén általi csorbításának tilalma

Copyright © 1999, Minnesotai Egyetem Emberi Jogi Központjának engedélyével felhasználva.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Elfogadva és kihirdetve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én

1948. december 10-én az Egyesült Nemzetek Közgyűlése elfogadta és kihirdette az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, melynek teljes szövegét alább közöljük. Emé történelmi tettet követően a Közgyűlés felhívta a tagállamokat, hogy tegyék közzé a Nyilatkozat szövegét és hogy „terjesszék, tegyék elérhetővé, olvassák és magyarázzák elsődlegesen iskolákban és más oktatási intézményekben, az országok vagy területek politikai státuszától függetlenül.”

BEVEZETŐ

Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon,

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok el nem ismerése és semmibevétele az emberiség lelkiismeretét fellázító barbár cselekményekhez vezetett, és hogy az ember leghőbb vágya egy olyan világ eljövetele, amelyben a félelemtől és nyomortól megszabadult emberi lények szava és meggyőződése szabad lesz,

Tekintettel annak fontosságára, hogy az emberi jogokat a jog uralma védelmezze, nehogy az ember végső szükségében a zsarnokság és az elnyomás elleni lázadásra kényszerüljön,

Tekintettel arra, hogy igen lényeges a nemzetek közötti baráti kapcsolatok kifejlődésének előmozdítása,

Tekintettel arra, hogy az Alapokmányban az Egyesült Nemzetek népei újból hitet tettek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők egyenjogúsága mellett, valamint kinyilvánították azt az elhatározásukat, hogy elősegítik a szociális haladást, és nagyobb szabadság mellett jobb életfeltételeket valósítanak meg,

Tekintettel arra, hogy a tagállamok kötelezték magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködve biztosítják az emberi jogok és alapvető szabadságok általános és tényleges tiszteletben tartását,

Tekintettel arra, hogy e vállalt kötelezettség maradéktalan teljesítéséhez a legfontosabb az említett jogokra és szabadságokra vonatkozó közös felfogás kialakítása.

A KÖZGYŰLÉS kinyilvánítja az EMBERI JOGOK EGYETEMES NYILATKOZATÁT, mint azt a közös eszményt, amelynek elérésére minden népnek és nemzetnek törekednie kell abból a célból, hogy minden személy és a társadalom minden szerve, állandóan szem előtt tartva a jelen Nyilatkozatot, oktatás és nevelés útján előmozdítsa e jogok és szabadságok tiszteletben tartását, továbbá hogy fokozatosan megvalósuló hazai és nemzetközi intézkedésekkel biztosítsa azok általános és tényleges elismerését és alkalmazását mind a tagállamok népei körében, mind pedig a joghatóságuk alatt álló területek népei körében.

1. cikk

Minden emberi lény szabadnak születik, és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.

2. cikk

A jelen nyilatkozatban kinyilvánított összes jogok és szabadságok fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyonra, születésre vagy más körülményre vonatkozó mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek. Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek a politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.

3. cikk

Minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

4. cikk

Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani; a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedelem minden formája tilos.

5. cikk

Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

6. cikk

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiségát mindenhol elismerjék.

7. cikk

A törvény előtt mindenki egyenlő, és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. Mindenkit egyenlő védelem illet meg a jelen Nyilatkozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.

8. cikk

Minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen az illetékes hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.

9. cikk

Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, őrizetbe venni vagy száműzni.

10. cikk

Minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozza meg egyrészt jogai és kötelességei felől, másrészt minden ellene emelt bűnügyi vád megalapozottsága felől.

11. cikk

- 1) Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen meg nem állapítják.
- 2) Senkit sem szabad elítélni oly cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése pillanatában a hazai jog vagy a nemzetközi jog szerint nem volt büntetendő cselekmény. Ugyancsak nem szabad súlyosabb büntetést kiszabni, mint amely a büntetendő cselekmény elkövetése pillanatában volt alkalmazható.

12. cikk

Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, otthonába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.

13. cikk

- 1) Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani.
- 2) Minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.

14. cikk

- 1) Minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni.
- 2) Erre a jogra nem lehet hivatkozni közönséges bűncselekmény miatti, kellőképpen megalapozott üldözés, sem pedig az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétes tevékenység esetében.

15. cikk

- 1) Minden személynek joga van valamely állampolgársághoz.
- 2) Senkit sem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.

16. cikk

Mind a férfinak, mind a nőnek a nagykorúság elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.

- 1) Házasságot csak a jövőendő házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.
- 2) A család a társadalom természetes és alapvető alkotóeleme, és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.

17. cikk

- 1) Minden személynek joga van a tulajdonhoz, mind egyénileg, mind másokkal együttesen.
- 2) Senkit sem lehet tulajdonától önkényesen megfosztani.

18. cikk

Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

19. cikk

Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, tájékozódhasson és terjeszthessen információkat és eszméket bármilyen kifejezési módon.

20. cikk

- 1) Minden személynek joga van a békés célú gyülekezés és egyesülés szabadságához.
- 2) Senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni.

21. cikk

- 1) Minden személynek joga van a hazája közügyeinek igazgatásában akár közvetlenül, akár szabadon választott képviselői útján való részvételhez.
- 2) Minden személynek egyformán joga van ahhoz, hogy saját hazájában közszolgálati tisztséget betöltsön.
- 3) A közhatalom tekintélyének az alapja a nép akarata; ennek az akaratnak tisztességes, rendszeres, az általános és egyenlő szavazati jogot és a titkos szavazást biztosító választásokon vagy más, a szavazás szabadságát egyenértékűen biztosító eljárás alapján kell kifejezésre juttatnia.

22. cikk

Minden személynek mint a társadalom tagjának joga van a szociális biztonsághoz, továbbá jogosult arra, hogy – az államok erőfeszítései és a nemzetközi együttműködés révén, és az egyes országok szervezetével és gazdasági erőforrásaival összhangban – a méltóságához és személyiségének szabadon való kifejlődéséhez szükséges gazdasági, szociális és kulturális jogai érvényesüljenek.

23. cikk

- 1) Minden személynek joga van a munkához, a munka szabad megválasztásához, a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez és a munkanélküliség elleni védelemhez.
- 2) Mindenkinek joga van egyenlő munkáért egyenlő bért kapni, bármilyen megkülönböztetés nélkül.
- 3) Mindenkinek, aki dolgozik, olyan méltányos és kielégítő fizetéshez van joga, amely számára és családjá számára az emberi méltóságnak megfelelő megélhetést

biztosít, és amelyet szükség esetén a szociális védelem összes egyéb eszközei egészítenek ki.

- 4) Minden személynek joga van, hogy érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szakszervezet alapítson vagy szakszervezethez csatlakozzon.

24. cikk

Minden személynek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz, beleértve a munkaidő ésszerű korlátozását és a rendszeres fizetett szabadságot.

25. cikk

- 1) Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, ezen belül élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi ellátáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, továbbá joga van a szociális biztonsághoz, ha munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség, vagy tőle független más körülmények miatt elveszíti a megélhetését.
- 2) Az anyaság és a gyermekkor különleges gondoskodásra, támogatásra jogosít. Minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, azonos szociális védelemben kell részesülnön.

26. cikk

- 1) Minden személynek joga van az oktatáshoz. Az oktatásnak legalábbis elemi és alapfokon ingyenesnek kell lennie. Az elemi oktatás kötelező. A szakoktatást és a szakmai képzést általánossá kell tenni; a felsőbb szintű oktatásnak mindenki számára – érdemei szerint – egyenlő feltételekkel nyitva kell állnia.
- 2) A nevelésnek az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia. A nevelésnek elő kell segítenie a nemzetek, valamint az összes faji és vallási csoportok közötti megértést, türelmet és barátságot, valamint támogatnia kell az Egyesült Nemzeteknek a béke fenntartása érdekében kifejtett tevékenységét.
- 3) A szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó oktatás megválasztásában.

27. cikk

- 1) Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez.
- 2) Mindenkinél joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.

28. cikk

Minden személynek joga van ahhoz, hogy mind a társadalmi, mind a nemzetközi viszonyok tekintetében olyan rendszer uralkodjék, amelyben a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított jogok és szabadságok teljes mértékben érvényesülhetnek.

29. cikk

- 1) Minden személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelyben egyedül lehetséges személyiségének szabad és teljes kibontakozása.
- 2) Jogainak gyakorlásában és szabadságainak élvezetében mindenki csak olyan korlátozásoknak lehet alávetve, amelyeket a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai elismerésének és tiszteletben tartásának biztosítása, valamint a demokratikus társadalom erkölce, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében megállapít.
- 3) Ezeket a jogokat és szabadságokat semmi esetre sem lehet az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétesen gyakorolni.

30. cikk

A jelen Nyilatkozat egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy az valamely állam, csoport vagy egyén részére jogot adna arra, hogy az itt kinyilvánított jogok és szabadságok megsértésére irányuló tevékenységet fejtsen ki, vagy ilyen cselekményt elkövessen.

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (Összefoglaló)

1. cikk

A nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetés (diszkrimináció) fogalma magában foglalja a nemi hovatartozás miatti minden olyan megkülönböztetést, kizárást vagy korlátozást, amelynek a célja vagy hatása az, hogy a nők nem tudják a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján gyakorolni politikai, gazdasági, szociális, kulturális, polgári vagy más emberi jogukat.

2. cikk

A részes államok elítélik a nőkkel szembeni megkülönböztetést, és megállapodnak abban, hogy a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának kiküszöbölésére irányuló politikát folytatnak. A részes államok vállalják az alábbiakat: beiktatják a nők és a férfiak egyenlőségének elvét a nemzeti alkotmányukba; jogszabályokat fogadnak el a nőkkel szembeni mindenfajta megkülönböztetés megtiltása végett; törvényes védelmet és hatékony jogorvoslatot biztosítanak a megkülönböztetés megnyilvánulásaival szemben; tartózkodnak a nőkkel szembeni diszkriminatív cselekményektől, és gondoskodnak arról, hogy az állami szervek és intézmények se alkalmazzanak megkülönböztetést; intézkedéseket tesznek, hogy kiküszöböljék a nőkkel szemben bármely személy, szervezet vagy vállalat által alkalmazott megkülönböztetést; intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy módosítsák vagy hatályon kívül helyezték azokat a jogszabályokat és megváltoztassák azokat a szokásokat és gyakorlatokat, amelyek a nőkkel szemben diszkriminatívnak minősülnek.

3. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek, különösen politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális téren a nők teljes mértékű fejlődésének és előrehaladásának biztosítása érdekében, hogy ezáltal biztosítsák számukra – a férfiakkal való egyenlőség alapján – az emberi jogaik érvényesülését.

4. cikk

Az egyenlőség biztosítása érdekében hozott megerősítő intézkedések nem minősülnek megkülönböztetésnek. Az anyaság védelmét célzó különleges intézkedések szintén nem minősülnek megkülönböztetésnek.

5. cikk

A részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy megváltozzanak a férfiak és a nők azon társadalmi és kulturális viselkedésmintái, amelyek valamely nem alsóbbrendűségének vagy felsőbbrendűségének elképzelésén vagy a férfiak és a nők sztereotip szerepein nyugszanak; és hogy a családi nevelés felelőlje annak felismerését, hogy a gyerekek felneveléséért a férfiak és a nők közösen felelősek.

6. cikk

A részes államok kötelesek intézkedéseket tenni a nőkereskedelem és a nők prostitúciós kizsákmányolásának felszámolása céljából.

7. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek a nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetés kiküszöbölésére a politikai és a közéletben, és a férfiakéval azonos feltételek mellett biztosítják a nők választójogát és megválaszthatósághoz való jogát, továbbá a nők jogát arra, hogy részt vegyenek a kormányzati politika alakításában és végrehajtásában, közszolgálati tisztségeket töltsenek be, és részt vegyenek a civil szervezetek munkájában.

8. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítására, hogy a nőknek – a férfiakéval azonos feltételek mellett – lehetőségük legyen az országukat nemzetközi szinten képviselni, valamint a nemzetközi szervezetek munkájában részt venni.

9. cikk

A részes államok a nőknek a férfiakéval egyenlő jogot biztosítanak az állampolgársághoz. Sem a házasság, sem a férj állampolgárságának a házasság alatt történő megváltoztatása nem változtatja meg automatikusan a feleség állampolgárságát. A nők a férfiakéval egyenlő jogokkal rendelkeznek a gyermekeik állampolgárságát illetően.

10. cikk

A részes államok kötelesek egyenlő jogokat biztosítani a nők számára az oktatás területén. A részes államok egyenlő feltételeket biztosítanak a pályaválasztási tanácsadáshoz és az oktatási lehetőségekhez való hozzáférés terén, ugyanolyan képzettségű oktató személyzet közreműködése és ugyanolyan minőségű felszereltség mellett. Biztosítani kell a férfi és a női szerepekre vonatkozó megmerevedett elképzelések kiküszöbölését az oktatás minden szintjén. A részes államok azonos lehetőségeket biztosítanak a nők számára az ösztöndíjhoz jutás és a tanulmányok folytatása terén. A részes államok intézkedéseket tesznek a lányok és nők iskolai lemorzsolódásának csökkentése érdekében, és hozzáférést biztosítanak olyan speciális ismeretterjesztő anyagokhoz, melyek célja a családok egészségének és jóllétének biztosításában való segítségnyújtás, beleértve a családtervezési tájékoztatást.

11. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek a foglalkoztatás területén megjelenő megkülönböztetés kiküszöbölésére, és a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján biztosítják a munkához való azonos jogot, az azonos foglalkoztatási lehetőségekhez való jogot, a szabad munkavállalás jogát, az előléptetéshez, kedvezményekhez és szakmai képzéshez való jogot, az egyenlő munkabérhez való jogot, az azonos értékű munka egyenlő elismerését, a szociális biztonsághoz való jogot,

például munkanélküliség esetén, valamint az egészség védelméhez való jogot. A részes államok megtiltják a terhesség miatti elbocsátást, továbbá a családi állapotra tekintettel történő megkülönböztetést elbocsátások esetén. A részes államok intézkedéseket tesznek a fizetéssel vagy hasonló szociális juttatásokkal járó szülési szabadság bevezetésére.

12. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek az egészségügyi ellátás terén alkalmazott megkülönböztetés kiküszöbölésére, egyenlő hozzáférést biztosítanak az egészségügyi szolgáltatásokhoz, valamint megfelelő szolgáltatásokat nyújtanak a terhesség kapcsán.

13. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek a nőkkel szemben a gazdasági és társadalmi élet egyéb területein alkalmazott megkülönböztetés kiküszöbölésére, és a férfiaknak és a nőknek azonos jogokat biztosítanak a családi juttatásokhoz, a bankkölcsönökhöz, jelzálog-kölcsönökhöz és a pénzügyi hitel egyéb formáihoz való hozzáférés terén.

14. cikk

A részes államok kötelesek figyelembe venni a vidéken élő nőket érintő sajátos problémákat, továbbá azt a jelentős szerepet, amelyet a családjuk anyagi fenntartásában betöltenek, és biztosítani számukra az Egyezményben foglalt valamennyi jogot. A részes államok a férfiak és a nők számára egyformán biztosítják a jogot ahhoz, hogy részt vehessenek a vidék fejlesztésében, élvezzék annak előnyeit, továbbá biztosítják a vidéken élő nők számára azt a jogot, hogy részt vehessenek a fejlesztési tervek kidolgozásában; hozzáférjenek megfelelő egészségügyi ellátáshoz, beleértve a családtervezési szolgáltatásokat; részesedhessenek a társadalombiztosítási szolgáltatásokból; részesülhessenek képzésben és oktatásban; hozzájussanak mezőgazdasági hitelhez és kölcsönökhöz, értékesítési lehetőségekhez, megfelelő technológiához; valamint egyenlő elbánásban részesüljenek a földreform során; megfelelőek legyenek az életkörülményeik, különösen a lakhatás, a közegészségügyi feltételek, az áram- és vízellátás, a közlekedés és a távközlés területén.

15. cikk

A nők és férfiak a törvény előtt egyenlőek. A férfiak és a nők azonos jogokkal rendelkeznek a személyek mozgása, valamint a tartózkodási és lakhely szabad megválasztása terén.

16. cikk

A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek a nőkkel szemben a házassággal és a családi kapcsolatokkal összefüggésben alkalmazott megkülönböztetések kiküszöbölése végett, és azonos jogot biztosítanak a házasságkötésre, a házastárs szabad megválasztására, a csak teljesen szabad elhatározásból kötött házasságra, azonos jogokat és köteleességeket a házasság alatt és annak felbontásakor,

azonos szülői jogokat és kötelezettségeket, azonos jogokat a gyermekeik számáraól és a születek közé eső időközről való döntést illetően, azonos jogokat a vagyontárgyak tulajdonjoga tekintetében. Meg kell határozni a házasságkötés alsó korhatárát.

A 17–22. cikk szabályozza a nőekkel szemben alkalmazott megkülönböztetések kiküszöbölésének kérdéseivel foglalkozó bizottság (CEDAW Bizottság) munkáját, beleértve az Egyezményben foglaltak megvalósításának ellenőrzése terén betöltött szerepét.

A 23–30. cikk az Egyezmény adminisztratív vonatkozásait szabályozza.

A Kiegészítő Jegyzőkönyv az Egyezmény megvalósítását szolgáló további mechanizmusokat biztosít, így például rögzíti, hogy az Egyezmény szisztematikus megsértése esetén a CEDAW Bizottság vizsgálatot folytathat, továbbá hogy a nők és lányok közvetlenül nyújthatnak be panaszt a CEDAW Bizottsághoz az Egyezményben biztosított emberi jogaik megsértése esetén.

Emberi Jogok Európai Egyezménye és annak kiegészítő jegyzőkönyvei (Egyszerűsített változat)

A bevezető tartalma röviden

Az Európa Tanács tagállamai az emberi jogok és alapvető szabadságok alapján a béke és a szorosabb egység megvalósításán fáradoznak. Ezzel az Egyezménnyel megteszik az első lépéseket számos, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt jog érvényesítése felé.

1. cikk – Az emberi jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

Az államok mindenki számára biztosítják a jelen Egyezményben meghatározott jogokat.

2. cikk – Élethez való jog

Jogod van az élethez.

3. cikk – Kínzás tilalma

Senkinek soha nincs joga ahhoz, hogy bántson vagy kínozzon. Még fogva tartás esetén is tiszteletben kell tartani az emberi méltóságodat.

4. cikk – Rabszolgaság és kényszermunka tilalma

Tilos téged rabszolgaként kezelni vagy kényszermunkára igénybe venni.

5. cikk – Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

Jogod van a szabadsághoz. Ha letartóztatnak, jogod van tudni, hogy miért. Ha letartóztatnak, jogod van ahhoz, hogy mihamarabb tárgyalást tartsanak az ügyedben, vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezzenek.

6. cikk – Tisztességes tárgyaláshoz való jog

Jogod van ahhoz, hogy az ügyedet független és pártatlan bíróság tisztességesen tárgyalja. Ha bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak, mindaddig ártatlan vagy, amíg bűnösséged be nem bizonyosodik. Jogod van ahhoz, hogy ügyvéd segítséget vedd igénybe, akinek díjazását az állam fizeti, amennyiben nincs rá pénzed.

7. cikk – Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül

Nem ítéhetnek el olyan cselekményért, amely az elkövetése idején a jog alapján nem volt bűncselekmény.

8. cikk – Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

Jogod van ahhoz, hogy magán- és családi életedet, otthonodat és levelezésedet tiszteletben tartsák.

9. cikk – Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság

Jogod van a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsághoz. Jogod van a vallásodat otthonodban vagy nyilvános helyen gyakorolni, és ha akarsz, megváltoztatni.

10. cikk – Véleménynyilvánítás szabadsága

Jogod van ahhoz, hogy felelősséggel elmond vagy leírd, amit gondolsz, és információkat adj vagy kapj másoktól. Ez a jog magába foglalja a sajtószabadságot is.

11. cikk – Gyülekezés és egyesülés szabadsága

Jogod van békés összejöveteleken részt venni, továbbá egyesületet – beleértve a szakszervezeteket – létrehozni vagy azokhoz csatlakozni.

12. cikk – Házasságkötéshez való jog

Jogod van megházasodni és családot alapítani.

13. cikk – Hatékony jogorvoslathoz való jog

Ha a jogaidat megsértették, jogod van erről hivatalos panaszt tenni a bíróságnál vagy más hatóságnál.

14. cikk – Megkülönböztetés tilalma

Ezek a jogok bőrszíntől, nemtől, nyelvtől, politikai vagy vallási meggyőződéstől vagy származástól függetlenül megilletnek.

15. cikk – Az Egyezmény hatályának felfüggesztése szükséghelyzet esetén

Háború vagy más rendkívüli állapot esetén az állam tehet olyan intézkedéseket, amelyek sértik a jogaidat, de csak ha az feltétlenül szükséges. Még ilyen esetben sincs joga az államnak kínozni téged vagy önkényesen elvenni az életedet.

16. cikk – Külföldiek politikai tevékenységének korlátozása

Az államnak joga van a külföldiek politikai tevékenységét korlátozni, és ez nem minősül a 10., 11. vagy 14. cikkben foglaltak megsértésének.

17. cikk – Joggal való visszaélés tilalma

Az Egyezményben foglaltakat nem lehet az itt kinyilvánított jogok és szabadságok megsértésére használni.

18. cikk – Jogkorlátozás alkalmazásának megszorítása

A jelen egyezményben biztosított legtöbb jog korlátozható olyan általános jogszabály révén, amely mindenkire vonatkozik. Ezek a korlátozások csak a feltétlenül szükséges esetben megengedettek.

19–51. cikk

Ezek a rendelkezések azt rögzítik, miként működik az Emberi Jogok Európai Bírósága.

34. cikk – Egyéni kérelmek

Ha az Egyezményben foglalt jogaidat valamely tagállam megsértette, először az illetékes hazai hatóságokhoz kell fordulnod. Ha ez nem jár sikerrel, utána már közvetlenül a strasbourgai Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulhatsz jogorvoslatért.

52. cikk – Főtitkári tudakozódás

Ha az Európa Tanács főtitkára ezt kéri, az adott kormányzat köteles kifejtetni, hogy a nemzeti jogszabályok hogyan biztosítják az Egyezményben foglalt jogok védelmét.

AZ EGYEZMÉNY KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYVEI

1. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke – Tulajdon védelme

Jogod van ahhoz, hogy legyen magántulajdonod és a javaidat használhasd.

1. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke – Oktatáshoz való jog

Jogod van iskolába járni.

1. Kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke – Szabad választásokhoz való jog

Jogod van titkos szavazás útján részt venni az országod kormányzatának megválasztásában.

4. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke – Mozgásszabadság

Ha jogszerűen tartózkodsz egy országban, akkor jogod van az országon belül oda menni, ahová akarsz, és ott élni, ahol szeretnél.

6. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke – A halálbüntetés eltörlése

Az állam nem ítélni halálra és nem végeztethet ki.

7. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke – Fellebbezéshez való jog büntető ügyekben

Ha bűncselekmény elkövetése miatt a bíróság elítél, jogod van felsőbb bírósághoz fellebbezni.

7. Kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke – Kártalanításhoz való jog bírói hiba esetén

Jogod van kártalanításhoz, ha bűncselekmény vádjával elítéltek, de kiderül, hogy ártatlan vagy.

12. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke – A megkülönböztetés általános tilalma

Az állami szervek semmilyen alapon – így például bőrszín, nem, nyelv, politikai vagy vallási meggyőződés, vagy származás alapján – nem alkalmazhatnak megkülönböztetést ellened.

Ezt az egyszerűsített változatot az Európa Tanács Kommunikációs Igazgatósága kizárólag oktatási-képzési célra készítette. A jogilag hiteles szöveg az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és Kiegészítő jegyzőkönyvei hivatalosan kiadott változataiban található meg.

Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Nem hivatalos összefoglaló)

Az Egyezményt 2011. május 11-én fogadták el és nyitották meg aláírásra. Az Egyezményhez olyan országok is csatlakozhatnak, amelyek nem tagjai az Európa Tanácsnak. 2022 végéig 37 állam ratifikálta az Isztambuli Egyezménynek is nevezett dokumentumot. (Magyarország 2014 márciusában aláírta, de mindeddig nem ratifikálta ezt az Egyezményt.)

1. fejezet – Célok, fogalom meghatározások, egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma, általános kötelezettségek

1. cikk – Az Egyezmény célja

Az Egyezmény célja a nők védelme az erőszak minden formájával szemben, a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak megelőzése, üldözése és megszüntetése; a nők és a férfiak közötti tényleges egyenlőség elősegítése; valamint az érintett szervezetek és a bűnüldöző hatóságok támogatása és segítése annak érdekében, hogy hatékonyan együttműködjenek egy integrált megközelítés elfogadásában.

2. cikk – Az Egyezmény hatálya

Az Egyezmény békeidőben és fegyveres konfliktusok idején is alkalmazandó. Az Egyezményt a nők elleni erőszak minden formájára alkalmazni kell, ideértve a kapcsolati erőszakot is, de különös figyelmet kell fordítani a kapcsolati erőszak női áldozataira.

3. cikk – Fogalom meghatározások

A nők elleni erőszak az emberi jogok megsértését jelenti, a nőkkel szembeni megkülönböztetés egy formája. Felöleli mindazon cselekményeket, amelyek fizikai, szexuális, lelki vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszert és a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a nyilvános térben, akár a magánéletben fordul elő.

A kapcsolati erőszak (beleértve a családon belüli és a párkapcsolati erőszakot) a fizikai, szexuális, érzelmi vagy gazdasági erőszak mindazon cselekményeit jelenti, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, illetve a volt vagy jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen lakik vagy lakott-e.

A társadalmi nem azokat a társadalmilag kialakult szerepeket, viselkedési formákat, tevékenységeket és jellegzetes tulajdonságokat jelenti, amelyeket egy adott társadalom a nőket és a férfiakat illetően helyesnek tekint.

A nőkkel szembeni nemi alapú erőszak olyan erőszak, amely női mivolta miatt irányul egy nő ellen, vagy amely aránytalan mértékben sújtja a nőket.

Áldozat az a személy, akire a „nők elleni erőszak”-nak vagy „kapcsolati erőszak”-nak minősülő magatartás irányul.

Az Egyezmény leszögezi, hogy a „nők” szó itt magában foglalja a 18 év alatti lányokat is.

4. cikk – Alapjogok, egyenlőség és a megkülönböztetés tilalma

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy erőszaktól mentesen éljen, a nyilvános- és a magánszférában egyaránt, és a részes államok megteszik a szükséges jogalkotási és más intézkedéseket ennek biztosítása érdekében. A részes államok elítélik a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formáját. Ezen Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtását a részes államok kötelesek mindenféle megkülönböztetés nélkül biztosítani. A nemi alapú erőszak megelőzése és a nők ilyen erőszakkal szembeni védelme érdekében az állam által tett különleges intézkedések nem minősülnek megkülönböztetésnek.

5. cikk – Állami kötelezettségek és kellő gondosság

A részes felek, valamint az állami hatóságok, tisztviselők, megbízottak, intézmények és az állam nevében eljáró más szereplők tartózkodnak a nőkkel szembeni nemi alapú erőszakos cselekedetben való részvételtől, és megteszik a szükséges intézkedéseket a nem állami szereplők által elkövetett erőszakos cselekmények megelőzése, kivizsgálása, megbüntetése és az ilyen erőszakos cselekményekkel kapcsolatos jóvátétel biztosítása érdekében.

6. cikk – A nemekhez kapcsolódó szempontokat figyelembe vevő szakpolitikák

A részes felek az Egyezményben foglaltak megvalósulásának ellenőrzésébe beillesztik a társadalmi nemi dimenziót, továbbá előmozdítják és érvényesítik a nők és a férfiak közötti egyenlőségre, valamint a nők jogérvényesítésének megerősítésére irányuló szakpolitikákat.

II. fejezet – Integrált szakpolitikák és adatgyűjtés

7. cikk – Átfogó és koordinált szakpolitikák

A részes felek országos szintű intézkedéseket tesznek a nők elleni erőszak minden formájának megelőzését és felszámolását célzó politikák elfogadása és végrehajtása érdekében. Az ilyen intézkedéseknél az áldozat jogait kell a középpontba helyezni. Ezek kidolgozásába és végrehajtásába be kell vonni az összes érintett szereplőt, így a civil társadalmat is.

8. cikk – Pénzügyi források

A részes felek elegendő pénzügyi és humán erőforrást biztosítanak a szakpolitikák és programok megfelelő végrehajtásához a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formájának megelőzése és leküzdése érdekében. A nem kormányzati szervezetek és a civil társadalom ilyen célú tevékenységeihez is biztosítani kell erőforrásokat.

9. cikk – Nem kormányzati szervezetek és a civil társadalom

A részes felek elismerik, ösztönzik és támogatják a nem kormányzati szervezetek és a civil társadalom munkáját.

10. cikk – Koordinációs testület

A részes felek létrehoznak egy vagy több hivatalos szervezetet, melyek feladata a szakpolitikák és intézkedések koordinálása, végrehajtása, ellenőrzése és értékelése.

11. cikk – Adatgyűjtés és kutatás

Rendszeres időközönként, megfelelő bontásban statisztikai adatokat kell gyűjteni az Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formájának eseteiről. A részes felek támogatják a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos kutatásokat. A gyűjtött információkat nyilvánosságra kell hozni.

III. fejezet – Megelőzés

12. cikk – Általános kötelezettségek

A részes felek lépéseket tesznek annak érdekében, hogy megszüntessék mindazon előítéleteket, szokásokat, hagyományokat és más gyakorlatokat, amelyek a sztereotip női és férfi szerepeken alapulnak; megteszik a szükséges jogalkotási intézkedéseket a nők elleni erőszak megelőzése érdekében, figyelembe véve a sajátos körülmények miatt sérülékeny személyek különleges szükségleteit; ösztönzik a férfiakat és fiúkat, hogy vegyenek részt a megelőzési munkában, továbbá az emberi jogokat és az áldozatok érdekeit helyezik a középpontba.

13. cikk – Tudatosságnövelés

Rendszeresen tájékoztató és figyelemfelhívó kampányokat vagy programokat kell tartani a társadalom minden szintjén a releváns partnerekkel együttműködve.

14. cikk – Oktatás

A részes felek gondoskodnak arról, hogy az oktatás minden területén és minden szintjén legyen a tantervbe tananyag illetve olyan témákban, mint a nők és a férfiak közötti egyenlőség, a sztereotípiamentes nemi szerepek, a kölcsönös tisztelet, az erőszakmentes konfliktusmegoldás, a nőekkel szembeni nemi alapú erőszak és a személyi sérthetlenséghez való jog.

15. cikk – Szakemberképzés

A részes felek képzést nyújtanak a nemi alapú erőszakos cselekmények áldozataival vagy elkövetőivel foglalkozó szakemberek számára.

16. cikk – Megelőző beavatkozás és kezelési programok

A részes felek támogató és kezelési programokat hoznak létre, amelyek célja megelőzni, hogy az elkövetők újabb bűncselekményeket kövessenek el, továbbá segítik az elkövetőket az erőszakmentes magatartásformák elsajátításában. Ezeket a programokat lehetőség szerint az áldozattámogatási szolgáltatásra szakosodott szervezetekkel együttműködve kell összeállítani.

17. cikk – A magánszektor és a média részvétele

A részes felek arra ösztönzik a magánszektor és a médiát, hogy vegyenek részt a nők elleni erőszak megelőzését célzó szakpolitikák kidolgozásában és végrehajtásában, továbbá olyan programok fejlesztésében, amelyek révén a gyermekek, a szülők és a pedagógusok készségeket szerezhetnek arról, hogyan kezeljék a lealacsonyító és ártalmas tartalmakat elérhetővé tevő információs és kommunikációs környezetet.

IV. fejezet – Védelem és támogatás

18. cikk – Általános védelmi és támogatási kötelezettségek

A részes felek biztosítják, hogy intézkedéseik: a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak társadalmi nemi szempontú értelmezésén alapulnak; az emberi jogok védelmére és az áldozatok érdekeire összpontosítanak; olyan integrált megközelítésen alapulnak, amely figyelembe veszi az áldozatok, az elkövetők, a gyermekek és a tágabb társadalmi környezetük közötti kapcsolatokat; megakadályozzák a másodlagos áldozattá válást; a nők jogérvényesítő képességének megerősítését és gazdasági függetlenségét célozzák; lehetővé teszik, hogy a védelmi és a támogató szolgálatok ugyanazon a helyen legyenek; figyelembe veszik a veszélyeztetett személyek, ideértve a gyermekáldozatok különleges szükségleteit. A szolgáltatások nyújtása nem függhet attól, hogy az érintett kíván-e feljelentést vagy vallomást tenni az elkövető ellen.

19. cikk – Tájékoztatás

Az áldozatok megfelelően és időben tájékoztatást kell kapjanak a rendelkezésre álló támogató szolgálatokról.

20. cikk – Általános támogatói szolgálatok

A részes feleknek gondoskodniuk kell arról, hogy az áldozatok olyan szolgálatokhoz – így többek között egészségügyi és szociális szolgáltatókhoz – fordulhassanak, amelyek elősegítik felépülésüket az erőszakot követően.

21. cikk – Segítségnyújtás egyéni vagy kollektív panasz esetén

A részes felek biztosítják, hogy az áldozatok tájékoztatást kapjanak az egyéni vagy kollektív panaszokra vonatkozóan alkalmazandó regionális és nemzetközi mechanizmusokról, és hozzáférhessenek ezekhez a mechanizmusokhoz, továbbá segítséget kapjanak panaszuk benyújtásához.

22. cikk – Támogatói szakszolgálatok

Biztosítani kell, hogy az ilyen áldozatsegítő támogatói szakszolgálatok megfelelő földrajzi eloszlásban elérhetőek legyenek, és azonnali, rövid és hosszú távú támogatást is nyújtsanak.

23. cikk – Menedékhelyek

A részes felek intézkedéseket tesznek, hogy hozzáférhető menhelyeket biztosítsanak a nők és gyermekek számára.

24. cikk – Telefonos segélyvonalak

A részes felek a hét minden napján, éjjel-nappal díjmentesen hívható országos segélyvonalakat indítanak.

25. cikk – A szexuális erőszak áldozatainak támogatása

A részes felek az erőszakos közösülés és a szexuális erőszak más formáinak áldozatai számára válságközpontokat alakítanak ki, ahol orvosi és tanácsadási szolgáltatásokat biztosítanak az áldozatok számára.

26. cikk – A gyermektanúk védelme és támogatása

Az áldozatsegítő támogatási szolgáltatások kialakításakor figyelembe kell venni az erőszak tanújává vált gyermekek jogait, és a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva kell eljárni.

27. cikk – Bejelentés

A részes felek ösztönözzék az erőszakos cselekmények tanúit, illetve azokat, akik úgy vélik, hogy ilyen cselekmények elkövetésére kerülhet sor, hogy jelentsék ezt be az illetékes hatóságoknál.

28. cikk – Bejelentés szakemberek részéről

A titoktartási szabályok ne akadályozzák az érintett szakembereket abban, hogy a súlyos erőszakos cselekményekről bejelentést tegyenek, ha további súlyos erőszakos cselekmények elkövetése várható.

V. fejezet – Anyagi jog

29. cikk – Polgári perek és jogorvoslatok

Az áldozatok számára megfelelő polgári jogi jogorvoslatot kell biztosítani az elkövetőkkel szemben, továbbá az állammal szemben, ha az nem tette meg a szükséges megelőző vagy védelmi intézkedéseket.

30. cikk – Kártérítés és kártalanítás

Az áldozatoknak joguk van kártérítést követelni az elkövetőtől, továbbá az államtól is, ha súlyos testi sérülést vagy egészségkárosodást szenvedtek el, és a kár nem kerül megtérítésre más forrásból, például az elkövető révén. A kártalanítás észszerű időn belül kell megtörténjen.

31. cikk – Szülői felügyeleti jog, láthatási jog és biztonság

A szülői felügyeleti jogra és a gyermekkel való kapcsolattartási jogra vonatkozó határozatok meghozatalakor figyelembe kell venni az erőszakos cselekményeket, és a fenti jogok gyakorlása nem veszélyeztetheti az áldozat vagy a gyermekek jogait és biztonságát.

32. cikk – A kényszerházasság polgári jogi következményei

Biztosítani kell, hogy a kényszer hatására kötött házasságok az áldozatra háruló indokolatlan pénzügyi vagy adminisztratív teher nélkül megtámadhatók, megsemmisíthetők vagy felbonthatók legyenek.

33–40. cikk – A nemi alapú erőszak büntetendősége

Az erőszak következő formái bűncselekménynek minősülnek: érzelmi (lelki, pszichés) erőszak, fenyegető zaklatás; fizikai erőszak; szexuális erőszak, ideértve az erőszakos közöszlést és más személy rábírását arra, hogy beleegyezés nélküli, szexuális természetű cselekményben vegyen részt egy harmadik személlyel; felnőtt vagy egy gyermek házasságkötésre kényszerítése, beleértve a felnőtt vagy gyermek házasságkötésre kényszerítés céljából más állam területére való átcsalását; női nemi szervek megcsonkítása; kényszerített terhességmegszakítás és kényszerített sterilizálás (vagyis amikor a beavatkozás a nő előzetes és tájékoztatáson alapuló beleegyezése nélkül történik, illetve anélkül, hogy az eljárást megértené); szexuális zaklatás, legyen az szóbeli, nem szóbeli vagy fizikai cselekmény.

41. cikk – Bűnsegély vagy felbujtás és kísérlet

A nemi alapú erőszak elkövetéséhez szándékosan nyújtott bűnsegély és az elkövetésre szándékosan történő felbujtás bűncselekménynek minősül. Ugyanez vonatkozik az ilyen cselekmény elkövetésének szándékos kísérletére is.

42. cikk – A bűncselekmények, köztük az ún. „becsület” nevében elkövetett bűncselekmények elfogadhatatlan igazolása

Az Egyezmény hatálya alá tartozó nemi alapú erőszakos cselekmények bármelyikének elkövetése miatt indult büntetőeljárások során a kultúra, a szokás, a vallás, a hagyomány vagy az ún. „becsület” nem minősülhet a cselekmény igazolásának.

43. cikk – A büntetőjogi tényállások alkalmazása

A jelen Egyezménnyel összhangban meghatározott büntetőjogi tényállások az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat természetétől függetlenül alkalmazandók.

44. cikk – Joghatóság

A részes felek megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy megállapítsák joghatóságukat az Egyezményben említett bűncselekmények kapcsán, ha a bűncselekményt valamely részes fél területén, vagy annak lobogója alatt közlekedő hajó fedélzetén, vagy annak szabályai szerint bejegyzett repülőgép fedélzetén követték el, vagy valamely részes fél állampolgára követte el, vagy annak területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személy követte el.

45. cikk – Szankciók és intézkedések

A részes felek a jelen Egyezménnyel összhangban meghatározott bűncselekményeket hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal büntetik, továbbá más intézkedéseket is tehetnek, ilyen például az elítélt személyek ellenőrzése vagy felügyelete, vagy a szülői jogok megvonása, ha az a gyermek legfőbb érdekében áll.

46. cikk – Súlyosító körülmények

Súlyosító körülményként kell figyelembe venni a jelen Egyezményvel összhangban meghatározott bűncselekményekkel kapcsolatos büntetési tételek meghatározása során többek között az alábbiakat: a bűncselekményt volt vagy jelenlegi házastárs vagy a belső jog által elismert volt vagy jelenlegi élettárs sérelmére követték el, egy családtag vagy az áldozattal közös háztartásban élő személy követte el; a bűncselekményt ismételten követték el; bűncselekményt gyermek jelenlétében követték el; rendkívül súlyos erőszak történt; a bűncselekmény súlyos fizikai vagy lelki sérülést okozott az áldozatnak.

47. cikk – Egy másik részes fél által hozott ítéletek

Az elkövető büntetésének kiszabásakor figyelembe kell venni a más részes fél által hozott jogerős ítéleteket.

48. cikk – A kötelező alternatív vitarendezési eljárások és büntetések tilalma

A részes felek megtiltják a kötelező alternatív vitarendezési eljárásokat – ideértve a közvetítői eljárást és a békéltetést is – a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formájával kapcsolatban.

VI. fejezet – Nyomozás, vádemelés, eljárásjog és védőintézkedések

Ez a fejezet (49–58. cikk) az Egyezmény előző fejezeteiben lefektetett jogok és köteleességek érvényesítésének biztosítását szolgáló, a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak valamennyi formájának megelőzését és felszámolását célzó nyomozással, vádemeléssel, eljárásjoggal és védő-intézkedésekkel kapcsolatos különféle rendelkezéseket tartalmaz.

Például:

A jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formájával kapcsolatos nyomozásokat és bírósági eljárásokat indokolatlan késedelem nélkül le kell folytatni, figyelembe véve az áldozat jogait (49. cikk).

Közvetlen veszélyhelyzetekben az illetékes hatóságok az elkövetővel szemben elrendelhetik, hogy az az áldozat lakóhelyét egy időre hagyja el, és megtilthatja számára, hogy az áldozattal kapcsolatba lépjen (52. cikk).

A polgári vagy a büntetőeljárásokban az áldozat szexuális előéletével vagy magatartásával kapcsolatos bizonyítékok felhasználása csakis akkor engedélyezhető, ha azok a tárgyhoz tartoznak és szükségesek (54. cikk).

A részes államok az Egyezmény hatálya alá tartozó bűncselekmények esetében a nyomozást vagy a büntetőeljárást akkor is folytathatják, ha az áldozat visszavonja a vallomását vagy panaszát (55. cikk).

Biztosítani kell az áldozatok számára az ingyenes jogi segítségnyújtáshoz való jogot (57. cikk).

VII. fejezet – Migráció és menekültügy

59. cikk – Tartózkodási státusz

Menekülési vagy migrációs helyzetben azok az áldozatok, akiknek a tartózkodási jogállása a házastárs vagy az élettárs tartózkodási jogállásától függ, a házasság vagy a kapcsolat felbontása esetén – a házasság vagy a kapcsolat időtartamára tekintet nélkül – önálló tartózkodási engedélyt kaphatnak. A részes felek intézkedéseket hoznak annak elősegítése érdekében, hogy visszakaphassák jogállásukat a kényszerházasság azon áldozatait, akik a kényszerházasság miatt veszítették el az adott országban a tartózkodási jogállásukat.

60. cikk – Menedékjog iránti kérelem nemi alapon

A nők elleni nemi alapú erőszakot az üldözés egyik formájaként, és így a menedékjog megítélésének lehetséges alapjaként kell elismerni. A részes felek gondoskodnak a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény társadalmi nemi szempontokra érzékeny értelmezéséről.

61. cikk – A visszaküldés tilalma

A nőkkel szembeni erőszak áldozatait esetében alkalmazni kell a visszaküldés tilalmának elvét. A nemi alapú erőszak áldozatait nem küldhetők vissza olyan országba, ahol életük veszélyben lenne, vagy ahol kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vetnék alá őket.

VIII. fejezet – Nemzetközi együttműködés

Ezen fejezet rendelkezései határozzák meg az Egyezmény részes felei közötti nemzetközi együttműködés kereteit. A rendelkezések nemcsak az igazságügyi szervek között a polgári és a büntetőügyek kapcsán folytatott együttműködésre, hanem a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formájának megelőzésére és az áldozatok támogatására irányuló együttműködésre is kiterjednek.

IX. fejezet – Ellenőrző rendszer

Az Egyezmény IX. fejezetében foglalt rendelkezések célja, hogy biztosítsák az Egyezmény részes felek általi eredményes végrehajtását. Az ellenőrző rendszer kiterjed az Egyezmény hatálya alá tartozó minden területre. Az Egyezmény értelmében létrejön a nők elleni erőszak és a párkapcsolati és családon belüli erőszak elleni fellépés szakértői csoportja (a továbbiakban: „GREVIO”), egy olyan szakértői testület, amelynek tagjai független szakértők, akik jelentős szakértelemmel rendelkeznek az emberi jogok, a nemek közötti egyenlőség, a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak, a büntetőjog vagy az áldozatok segítése és védelme területén. A GREVIO feladata ellenőrizni „ezen Egyezmény részes felek által történő végrehajtását”.

Az Egyezmény értelmében létrejön a Részes Felek Bizottsága is, amely az Egyezmény részes feleinek képviselőiből áll.

X. fejezet – Egyéb nemzetközi okmányokkal való kapcsolat

Ennek a fejezetnek a célja biztosítani, hogy az Egyezmény harmonizál más olyan – két- vagy többoldalú – egyezményekkel és egyéb okmányokkal, amelyek az Egyezményben is érintett ügyekkel kapcsolatosak. Kifejezetten rögzíti, hogy a részes felek két- vagy többoldalú megállapodásokat köthetnek – vagy bármilyen más jogi okmányról megállapodhatnak – egymással az Egyezményben szabályozott ügyek tekintetében.

XI. fejezet – Az Egyezmény módosításai

Ez a fejezet rögzíti, hogy bármely részes állam javasolhatja az Egyezmény rendelkezéseinek módosítását. A módosítási javaslatot el kell juttatni az Európa Tanács főtitkárához, aki továbbítja azt az Európa Tanács tagállamai, az aláírók, a részes felek, az Európai Unió, az Egyezmény aláírására és az Egyezményhez való csatlakozásra felkért államok részére. Következő lépésként a Miniszteri Bizottság fontolóra veszi a javaslatot, és határoz a módosításról. De mielőtt döntene, a Miniszteri Bizottság konzultál az Egyezmény valamennyi részes államával, és csak azok egyhangú hozzájárulásának megszerzése után hoz döntést. Ez a követelmény biztosítja, hogy az Egyezmény valamennyi részes állama egyenlő félként vehessen részt a módosítási javaslatról való döntés folyamatában.

XII. fejezet – Záró rendelkezések

Ez a fejezet tartalmazza a záró rendelkezéseket, ezen belül az Egyezmény hatásaira, a vitarendezésre, az aláírásra és a hatálybalépésre, az Egyezményhez való csatlakozásra, a területi hatályra, a fenntartásokra, a fenntartások érvényességére és felülvizsgálatára, a felmondásra, valamint az értesítésekre vonatkozó rendelkezéseket.

Az Isztambuli Egyezményt (CETS 210) aláíró és/vagy ratifikáló államok

2023. januári állapot szerint. Forrás: <https://www.coe.int/en/web/conventions>

	Aláírás dátuma	Ratifikálás dátuma
Albánia	2011.12.19.	2013.02.04.
Andorra	2013.02.22.	2014.04.22.
Ausztria	2011.05.11.	2013.11.14.
Azerbajdzsán		
Belgium	2012.09.11.	2016.03.14.
Bosznia-Hercegovina	2013.03.08.	2013.11.07.
Bulgária	2016.04.21.	
Ciprus	2015.06.16.	2017.11.10.

A nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó fontosabb emberi jogi dokumentumok

	Aláírás dátuma	Ratifikálás dátuma
Cseh Köztársaság	2016.05.02.	
Dánia	2013.10.11.	2014.04.23.
Egyesült Királyság	2012.06.08.	2022.07.21.
Észak-Macedónia	2011.07.08.	2018.03.23.
Észtország	2014.12.02.	2017.10.26.
Finnország	2011.05.11.	2015.04.17.
Franciaország	2011.05.11.	2014.07.04.
Görögország	2011.05.11.	2018.06.18.
Grúzia	2014.06.19.	2017.05.19.
Hollandia	2012.11.14.	2015.11.18.
Horvátország	2013.01.22.	2018.06.12.
Írország	2015.11.05.	2019.03.08.
Izland	2011.05.11.	2018.04.26.
Lengyelország	2012.12.18.	2015.04.27.
Lettország	2016.05.18.	
Liechtenstein	2016.11.10.	2021.06.17.
Litvánia	2013.06.07.	
Luxemburg	2011.05.11.	2018.08.07.
Magyarország	2014.03.14.	
Málta	2012.05.21.	2014.07.29.
Moldovai Köztársaság	2017.02.06.	2022.01.31.
Monaco	2012.09.20.	2014.10.07.
Montenegró	2011.05.11.	2013.04.22.
Németország	2011.05.11.	2017.10.12.
Norvégia	2011.07.07.	2017.07.05.
Olaszország	2012.09.27.	2013.09.10.
Örményország	2018.01.18.	
Portugália	2011.05.11.	2013.02.05.
Románia	2014.06.27.	2016.05.23.

	Aláírás dátuma	Ratifikálás dátuma
San Marino	2014.04.30.	2016.01.28.
Spanyolország	2011.05.11.	2014.04.10.
Svájc	2013.09.11.	2017.12.14.
Svédország	2011.05.11.	2014.07.01.
Szerbia	2012.04.04.	2013.11.21.
Szlovákia	2011.05.11.	
Szlovénia	2011.09.08.	2015.02.05.
Törökország	2011.05.11.	2012.03.14.
		Kilépés: 2021.03.22.
Ukrajna	2011.11.07.	2022.07.18.

Megjegyzés

- 1 Minthogy minden ember ugyanahhoz a fajhoz tartozik, az ECRI (és általában az Európa Tanács) elutasítja a különböző emberi fajok létére alapozott elméleteket. Mindazonáltal az Európa Tanács emberi jogi dokumentumai azért használják a „faj” kifejezést, hogy azok a személyek, akiket általában és tévesen valamely „fajhoz” tartozónak tekintenek, a nemzetközi egyezmények által biztosított védelemből ne zárassanak ki.

Fogalomtár

A nemekhez és a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó fogalmak

Androgün – azt jelenti, hogy ugyanazon személy a hagyományosan férfiasnak és nőiesnek tekintett jegyekkel is rendelkezik. Ezt a kifejezést a pszichológia, a szociológia, a kultúratudomány, a filozófia, az irodalomtudomány és a vallástudomány is használja. Biológiai és orvosi értelemben való használata kevésbé jellemző.

Aszexuális – az aszexuális személy nem érez szexuális vonzalmat, szexuális késztetése nincs vagy nagyon gyenge. A magukat aszexuálisként azonosító embereknek is ugyanolyan érzelmi szükségleteik vannak, mint mindenki másnak. Dönthetnek úgy, hogy társ nélkül élnek, de úgy is, hogy szerelmi kapcsolatot létesítenek valakivel. Azonban nem érzik szükségét annak, hogy szexuális tevékenységekben részt vegyenek.

Biológiai nem – a férfiak és nők eltérő biológiai és testi jellemzői, például ivarszervek, kromoszómák vagy hormonok alapján történő besorolás.

Bisexualitás – amikor valaki férfiakhoz és nőkhez is vonzódik érzelmileg és/vagy szexuálisan.

Coming out vagy előbújás – az a folyamat, amelynek során valaki nyilvánosan felvállalja szexuális irányultságát vagy nemi identitását. Általában azokkal az LMBT+ emberekkel kapcsolatban használt kifejezés, akik úgy döntenek, hogy beszélnek másoknak a szexuális irányultságukról és/vagy a nemi identitásukról. Előfordul, hogy valaki csak szűk körben coming outol, például családjá vagy barátai előtt.

Diszkrimináció – minden olyan különbségtétel, kizárás, megszorítás vagy előnyben részesítés, amelynek alapja a faji hovatartozás, a kultúra, az etnikai származás, a nemzetiség, a nem, az életkor, a szexuális orientáció, a vallás, a bőrszín, a fogyatékoság vagy más, az adott ügy szempontjából irreleváns tulajdonság.

Emberkereskedelem – személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása, erószak vagy egyéb kényszer alkalmazásával való megfenyegetés vagy az ilyen erőszak vagy kényszer tényleges alkalmazása révén, vagy emberrablás, csalás, megtévesztés, hatalommal vagy kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve olyan anyagi ellenszolgáltatás vagy előny nyújtása vagy elfogadása révén, amelynek célja valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése. (Forrás: Az Európa Tanács egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről)

Érzelmi erőszak/bántalmazás (lelki vagy pszichológiai erőszaknak is hívják) – az erőszak azon formája, amikor egy ember (vagy emberek egy csoportja) szándékosan, a kényszer vagy a fenyegetés eszközét használva egy másik személyt vagy csoportot megfélemlít, hogy ezáltal a hatalmába kerítse. Párkapcsolatokban az érzelmi erőszak gyakran megelőzi vagy kíséri a fizikai és a szexuális erőszakot. Más közegekben is megjelenhet, például a munkahelyen vagy az iskolában.

Feminizmus – a nők jogainak érvényesítésére irányuló társadalmi mozgalom. Leginkább talán az általános választójogért folytatott kampányok kapcsán vált ismertté, amikor a nők még nem szavazhattak. Napjainkban főként a szexizmus és a nemi alapú erőszak felszámolása, valamint a nemek közötti egyenlőség megteremtése a célja.

Fenyegető zaklatás – más személy ellen irányuló ismétlődő és fenyegető jellegű, az érintett személyben a saját biztonságával kapcsolatban félelmet keltő cselekmények. Egyénileg vagy csoportosan is elkövethető, többek között az alábbi cselekmények által: nyugtalanító és

felzaklató hatású ismétlődő jellegű telefonhívások vagy sms-ek, életveszélyes fenyegetések, a másik követése, rendszeres megjelenés az illető lakhelyén, ajándékokkal elhalmozás vagy folyamatos kérések. Az ilyen zaklatás testi erőszakhoz vagy akár gyilkossághoz is vezethet.

Fizikai vagy testi erőszak/bántalmazás – az erőszak azon formája, amikor egy ember (vagy emberek egy csoportja) a testi erejét használja arra, hogy – valamilyen tárggyal vagy anélkül – az áldozatának fájdalmat okozzon, vagy hatalmat gyakoroljon felette.

Genderqueer – olyan személy, aki nem azonosul a bináris felfogás szerinti nemi sztereotípiákkal, és akinek a nemi identitása a kétpólusú férfi-női felosztáson kívül esik.

Gyűlöletbeszéd – valamely személy vagy csoport becsmérlésére, lealacsonyítására vagy gyűlöletére történő bátorítás, ösztönzés és felbujtás minden formája, továbbá az ilyen személy vagy csoport zaklatása, megsértése, negatív sztereotipizálása, megfélemlítése vagy fenyegetése az érintett(ek) faji hovatartozása', bőrszíne, származása, nemzeti vagy etnikai hovatartozása, életkora, fogyatékosága, nyelve, vallása vagy meggyőződése, biológiai vagy társadalmi neme, nemi identitása, szexuális irányultsága vagy más személyes tulajdonsága vagy státusza alapján, valamint az ilyen megnyilvánulások indokoltként való feltüntetése és mentegetése. (Forrás: Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság, röviden ECRI)

Heteronormativitás – azon értékek és viselkedési szabályok összessége, amelyek az embereket két egymást kiegészítő, eltérő szerepekkel rendelkező nemre – férfiakra és nőkre – osztják, illetve amelyek a heteroszexuális kapcsolatot tekintik az egyetlen elfogadható szexuális irányultságnak.

Heteroszexualitás – az ellenkező nemű emberek iránti érzelmi, romantikus és/vagy szexuális vonzódás.

Homoszexualitás – az azonos nemű emberek iránti érzelmi, romantikus és/vagy szexuális vonzódás.

Interszekcionalitás vagy metszetszemlélet – a komplex emberi viselkedés, a világ és általában az emberek vizsgálatát és megértését szolgáló értelmezési és elemzési keretrendszer, melyben hangsúlyt kap az a tény, hogy az emberek több identitással is rendelkeznek, amelyek hatással vannak egymásra, befolyásolják az adott személy gondolkodását és viselkedését. A nemi alapú diszkrimináció és a nemi alapú erőszak kapcsán az interszekcionalitás azt is jelenti, hogy a nemi identitást más – például az etnikai származás, bőrszín, életkor, éptestűség/fogyatékoság, vallás, szexuális irányultság stb. alapján kialakult – identitásokkal összefüggésben kell vizsgálni. A nemi alapú diszkriminációhoz vagy erőszakhoz gyakran társul vagy annak részét képezi valamely más tulajdonság, például fogyatékoság vagy etnikai származás alapján történő diszkrimináció.

Interszex – az interszex emberek olyan biológiai nemi jegyekkel – nemi szervekkel, ivarmirigyekkel, kromoszómákkal stb. – születtek, amelyek nem illeszkednek a férfi és női testről alkotott hagyományos bináris elképzelésekhez. Ezek a jegyek néha már születéskor láthatók, de gyakran csak pubertáskorban válnak egyértelművé.

Kapcsolati erőszak (családon belüli + párkapcsolati erőszak) – olyan fizikai, szexuális, érzelmi vagy gazdasági erőszak, amely a családon vagy a háztartáson belül (= családon belüli erőszak), illetve a volt vagy jelenlegi házastársak vagy partnerek között (= párkapcsolati erőszak) történik, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen lakik vagy lakott-e korábban.

Leszbikus – homoszexuális nő.

LBMT – ez a rövidítés a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberekre utal. Időnként más, hasonló rövidítéseket használnak helyette, például LBMTQI (utalva a queer és az interszex emberekre is) vagy LBMT+, ahol a + jel az emberi szexuális irányultságok és nemi identitások sokszínűségére utal.

Meleg – a homoszexuális szó szinonimája, elsősorban férfiakra vonatkozóan használják, de előfordul, hogy általánosságban a homoszexuális embereket értik alatta, nemüktől függetlenül.

Nemek bináris felfogása – az az elképzelés, hogy csak két nem létezik, női és férfi, és az ember biológiai neme összhangban van a férfiasságra és nőiességre vonatkozó társadalmi elképzelésekkel.

Nemi alapú diszkrimináció – amikor valaki másokhoz képest hátrányos helyzetbe kerül vagy kerülhet pusztán vélt vagy valós neme miatt.

Nemi alapú erőszak – minden olyan erőszakos cselekmény, amelyet valamely személy vagy csoport ellen annak vélt vagy valós biológiai vagy társadalmi neme, szexuális irányultsága és/vagy nemi identitása miatt követnek el. A nemi alapú erőszak aránytalan mértékben sújtja a nőket.

Nemi erőszak – kölcsönös beleegyezés nélküli, általában szexuális közöszlással vagy másfajta behatolással járó szexuális tevékenység, amelyet az elkövető a fizikai erejét vagy kényszerítést alkalmazva, vagy hatalmával visszaélve követ el. Az is nemi erőszaknak minősül, ha valaki egy másik embert egy harmadik személlyel kölcsönös beleegyezés nélküli szexuális tevékenységre kényszerít. A nemi erőszak áldozata lehet tudatánál vagy lehet öntudatlan állapotban a cselekmény során; az elkövető(k) lehet(nek) az áldozat ismerőse(i), de lehet(nek) idegen(ek) is.

Nemi helyreállító vagy megerősítő műtét – olyan műtéti beavatkozás, melynek célja, hogy az adott személy teste megfeleljen a nemi identitásának. Általában transznemű emberek végeztetik el. A férfiból nővé átalakító műtétnek a személyt kasztrálják, és női nemi szervet alakítanak ki, illetve megváltoztatják más testi jegyeit, például női mellek alakítanak ki. A nőből férfivá átalakító műtétnek eltávolítják a melleket, és férfi nemi szerveket alakítanak ki. Más eljárásokat is alkalmazhatnak annak érdekében, hogy az illető teste férfiasabbnak vagy nőiesebbnak nézzen ki.

Nemi önkifejezés – az, ahogyan valaki a társadalmi nemét szándékos vagy öntudatlan módon kifejezi, például az öltözködésével, a frizurájával vagy a beszédmódjával.

Nemi szerepek – egy adott kultúrában valamely nem képviselőitől elvárt vagy rájuk nézve elfogadottnak tekintett viselkedésmódok. Ezek általában a férfiasságra és nőiességre vonatkozó elképzelésekhez kapcsolódnak.

Nőgyűlölet – a nőkkel szembeni gyűlölet vagy irracionális félelem, beleértve a velük szembeni előítéleteket, ellenséges érzéseket vagy undort.

Patriarchátus – férfifuralmon alapuló társadalmi rendszer. Szó szerint „az apa uralmát” jelenti. Olyan rendszer, ahol a férfiakat tekintik a hatalom legitim birtokosainak a családban, az üzleti életben és a politikában egyaránt.

Queer – olyan emberekre használt gyűjtőszó, akik nem illeszkednek az uralkodó nemi normákhoz.

Randierőszak – olyan, nem kölcsönös beleegyezésen alapuló, hanem kikényszerített szexuális tevékenység, amelynek az elkövetőjét az áldozat ismeri, és vele szerelmi kapcsolatban van, vagy ilyen kapcsolatot szeretne. A randierőszak egyik formája, amikor az áldozat itálába kábító hatású szert csempésznek, így eszméletét veszti, és nem tud ellenállni.

Szexizmus – az emberek az alapján történő érzékelése és/vagy megítélése, hogy vélhetően vagy ténylegesen mely biológiai vagy társadalmi nemhez tartoznak. A szexizmus az emberek biológiai vagy társadalmi neme alapján történő igazságtalan bánásmódhoz vezet.

Szexuális erőszak – kényszer alkalmazásával végrehajtott szexuális cselekedet vagy szexuális természetű cselekedet kieszközlésére irányuló kísérlet, szexuális jellegű nem kívánt megjegyzés vagy közeledés, szexuális célú emberkereskedelem, illetve valamely személy szexualitása ellen más módon irányuló cselekmények, függetlenül az elkövető és az áldozat közötti kapcsolattól, bármely környezetben is történik, beleértve többek között az otthon és a munkahelyet. (Forrás: Egészségügyi Világszervezet)

Szexuális irányultság/orientáció – a másokhoz való érzelmi, romantikus és szexuális vonzalom iránya. Hagyományosan háromfajta szexuális irányultságot különböztetünk meg: heteroszexuális (ellenkező nemű emberekhez való vonzódás), biszexuális (mindkét nemű emberekhez való vonzódás) és homoszexuális (azonos nemű emberekhez való vonzódás). Ez a három kategória azonban nem fedi le a szexuális orientáció összes lehetséges formáját, akadnak, akik ezek egyikével sem azonosulnak.

Szexuális zaklatás – minden olyan nem kívánt szexuális jellegű megnyilvánulás, ideértve a verbális, nonverbális vagy fizikai megnyilvánulásokat, amelynek célja vagy hatása a másik személy méltóságának megsértése, különösen a megfélemlítő, ellenséges, becsmerlő, megalázó vagy sértő körülmények megteremtése által.

Szexualitás – az emberi lét egyik központi eleme, amely jelen van az egész életen át, és magában foglalja a biológiai nemet, a nemi identitást és szerepeket, a szexuális irányultságot, az erotikát, a szexuális élvezetet, az intimitást és a szaporodást. (Forrás: Egészségügyi Világszervezet)

Szóbeli vagy verbális erőszak – az erőszak azon formája, amelynél az elkövető a szavaival bántja és alázza meg az áldozatát, például gúnyolódik, kiabál, sérteget, káromkodik, illetve az áldozat elleni vagy az áldozat számára kedves személy vagy dolog elleni másfajta erőszakkal fenyeget.

Társadalmi nem (gender) – a társadalom által kialakított, a férfiassághoz és a nőiességhez kapcsolódó elképzelés. A társadalmi nem és a biológiai nem két külön fogalom. Ez utóbbi a férfiak és a nők közötti biológiai különbségeken alapul, míg a társadalmi nem egy pszichológiai, kulturális és társadalmi konstrukció, amelyet a szocializáció során sajátítunk el, és kapcsolódik az identitásunkhoz és ahhoz, hogyan tekintünk saját magunkra. Például azonosíthatja magát valaki férfiként, nőként, transzneműként, egyéb neműként vagy nem nélkülüként („nem meghatározott” neműként). Egy ember társadalmi neme nem feltétlenül függ a biológiai nemétől, előfordul, hogy a kettő nem esik egybe.

Társadalmi-gazdasági erőszak – az erőszak azon formája, amelynél az elkövető egy másik személy fölötti kontroll megszerzése érdekében a másikat anyagilag függő helyzetbe taszítja, és korlátozza társas kapcsolatait.

Transznemű – a nemekhez kapcsolódó különböző viselkedésformák és önkifejezési módok megnevezését szolgáló, illetve ezzel összefüggésben bizonyos emberekre alkalmazott gyűjtőszó. Például transzneműnek nevezünk azokat, akiknek a biológiai neme eltér a nemi identitásától, ezért esetleg nemi helyreállító műtétet szeretnének (transzszexualitás), vagy akik nem illeszkednek a férfiasság és nőiesség általánosan elfogadott normáihoz vagy a nemek bináris felfogásához, illetve magukat queerként vagy genderqueerként definiálják.

Transzszexuális – olyan személy, aki az egyik nemre jellemző biológiai nemi jegyekkel rendelkezik, de a másik nemmel azonosul. Általában a transzneműség egyik alkategóriájának tekintik. A transzszexuálisok egy része magára nézve inkább a „transznemű” szó használatát részesíti előnyben.

Az Európa Tanács magyar nyelven hozzáférhető más emberi jogi képzési-nevelési kiadványai

Az emlékezés joga – Kézikönyv arról, hogyan tanítsuk a roma népiartást fiataloknak

Böngésző – Emberi jogi neveléssel az online gyűlöletbeszéd ellen

Demokráciában élni – DÁN/EJO tanórávázlatok 6–10. osztályos tanulók részére

Képzők könyve – Ötletek, segédletek, módszerek és gyakorlatok fiatalok és felnőttek informális, iskolán kívüli interkulturális neveléséhez

Kiskompasz – Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez 2021

Kompasz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez 2021

Nézz a borító mögé! – Útmutató az Élő Könyvtár szervezői számára

Nyitott könyvek - nyitott olvasók – Kézikönyv az Iskolai Élő Könyvtár módszertanához

Tükrök – Emberi jogi neveléssel a cigányellenesség leküzdéséért

A fenti kiadványok elektronikus formátumban elérhetőek a Budapesti Európai Ifjúsági Központ weboldalán <https://www.coe.int/en/web/youth/publications-in-hungarian>, továbbá az EJHA – emberi jogi nevelők hálózatának Tudástárában, más emberi jogi és emberi jogi képzési kiadványokkal együtt <http://ejha-halozat.hu/index.php/2023/01/27/ejha-tudastar/>

A posztert a No Hate Ninjas aktivistacsoport készítette a No Hate Speech Mozgalom portugáliai ifjúsági kampányához.

Sales agents for publications of the Council of Europe

Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK GAD

Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
<http://www.librairie-kleber.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tso.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

A nemi alapú erőszak magában foglal minden olyan erőszakos cselekményt, amelyet valamely személy vagy személyek csoportja ellen az érintettek vélt vagy valós biológiai vagy társadalmi neme, szexuális irányultsága és/vagy nemi identitása miatt követnek el. A nemi alapú erőszak lehet szexuális, fizikai, verbális, lelki (érzelmi) vagy társadalmi-gazdasági, és sokféle formát ölthet a verbális erőszaktól és az online gyűlöletbeszédtől kezdve a nemi erőszakon át az emberölésig. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a nemi alapú erőszak aránytalan mértékben sújtja a nőket.

A nemi alapú erőszak aláássa az emberi jogi értékeket, amelyeken az Európa Tanács is alapul, és amelyek mellett annak tagállamai elkötelezték magukat. Problémát jelent az Európa Tanács valamennyi tagállamában, és nők, férfiak és gyerekek millióinak életét befolyásolja, társadalmi helyzetüktől, kulturális vagy vallási háttérüktől, családi állapotuktól, szexuális irányultságuktól és nemi identitásuktól függetlenül.

A nemi alapú erőszakkal szembeni küzdelem, annak megelőzése és felszámolása szervesen kapcsolódik az emberi jogi neveléshez, az ifjúsági munkához és a nemformális képzési tevékenységekhez, melyek célja a fiatalok támogatása azon az úton, hogy olyan autonóm emberré, aktív állampolgárrá váljanak, akik mindenki emberi jogait tiszteletben tartják. Az ilyen programok során érintett kérdések és témák mind relevánsak a fiatalok életében, és közvetlenül kapcsolódnak ahhoz a világhoz, amelyben élnek.

A nem: számít! kézikönyv segíti a nemi alapú erőszak témájának feldolgozását a fiatalok körében. Betekintést nyújt a nemek és a nemi alapú erőszak témájába, háttérinformációkkal szolgál a legfontosabb társadalmi, politikai és jogi vonatkozásokról, és ami a legfontosabb: konkrét gyakorlatokat és módszereket kínál a fiatalokkal végzett oktatási-képzési tevékenységekhez.

A nem: számít! kézikönyv célja, hogy forrásanyagként, praktikus eszközként szolgáljon, és támogassa a fiatalokat abban, hogy tisztábban lássák a saját és a mások viselkedését, és jobban megértsék, hogyan őrizhetik meg biztonságukat, és hogyan segíthetnek azoknak, akik találtak már erőszakkal a saját életükben. Ez persze nem lesz elég a nemi alapú erőszak gyökeres felszámolásához, azonban szükséges és azonnali lépést jelent afelé, hogy mindenki méltóságteljes életet élhessen.

HUN

www.coe.int

Az Európa Tanács a földrész vezető emberi jogi szervezete. 46 tagállama van, köztük az Európai Unió összes tagországa. Az Európa Tanács minden tagja csatlakozott az Európai Emberi Jogi Egyezményhez, melynek célja az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság védelme. Az Egyezmény tagállamok általi végrehajtását az Emberi Jogok Európai Bírósága felügyeli.

Emberség Erejével Alapítvány
www.emberseg.hu

Council of Europe Publishing
www.coe.int/gender-matters
www.coe.int/youth

